AKADEMOS

Revistă de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă

Înregistrată la Ministerul Justiţiei la 25.05.2005, nr. 189.



***

Acest numar este ilustrat cu piese de podoabă din colecţia Muzeului Naţional de Arheologie şi Istorie a Moldovei

Adresa Redacţiei:
MD 2001
mun. Chişinău,
bd. Ştefan cel Mare 1
et. 4, birou 432
Tel.: (+373 22) 212381

www.akademos.asm.md
e-mail: akademos@asm.md
vcucereanu@yahoo.fr

ISSN 1857-0461

Editat la Tipografia AŞM

CUPRINS

27 aprilie – Ziua Drapelului de Stat al Republicii Moldova



Gheorghe Ghimpu arborează Tricolorul pe clădirea Parlamentului Republicii Moldova. 27 aprilie 1990

TRICOLORUL NAȚIONAL. Introducere în simbolistica vexilologică

Dr., conf. cercet. ***Vlad MISCHEVCA***

NATIONAL TRICOLOR. INTRODUCTION IN VEXILOLOGICAL SYMBOLISM

A retrospective view of the historical evolution of the tricolor flag was imperative at the end of 80's of the past century and it remains as currently today, because are heard voices that deny the right of citizens of Moldova to the Romanian national colors. The symbols in the history of human civilization in general, and the national Stately ones in particular, have held and have a particularly importance. The national symbols and symbolic culture have a high semiotic status. The spirituality of a nation is retained in its heraldic symbols.

The history of Romanian symbols conclusively confirms the thesis acording to which, such as the treasury, the bases of national symbols consists from old elements gained from prenational stage. The main function of the national symbols - the flag, the coat of arms, the hymn - had been and remain the ethnic strengthening, the unity and mobilization of the nation.. Presenting summarily the Moldovan history of the tricolor, that of our flags (the typology and hierarchy flags) and of the national colors, we can conclude that the studying and the knowledge of the history of national stately symbols, the flag and emblem, remains forward currently and necessary, because any nation's past, the glorious deeds of their ancestors include those heraldical symbols or signs that were painted on their flags and coats of arms.

Drumul cunoaşterii lumii trece prin înțelegerea simbolurilor, a sensului lor ascuns.

Simbolismul medieval este un mijloc de asimilare intelectuală a realității. ***A. Gurevici***

Scopul acestui articol este de a contribui şi pe această cale – academică – la popularizarea **Zilei Drapelului de Stat – 27 aprilie** – sărbătoare instituită recent prin lege. Aceasta urmează să redea compatrioților noştri sentimentul civic, legat de unul dintre simbolurile identitare esențiale – *Tricolorul național,* românesc. Atribut şi simbol al Patriei, *Tricolorul* reprezintă statul şi expresia ființei noastre naționale.[1]

În condițiile în care Drapelul de Stat este contestat şi batjocorit în Transnistria, fiind considerat până şi la Chişinău de unii comunişti drept un „drapel fascist", se impune să dezvăluim adevăratele lui semnificații istorice şi naționale, să-l onorăm şi să-l arborăm fără rețineri, pretutindeni! Fie că participăm la evenimente sportive, concerte sau la sărbătorile naționale, fie acasă, la serviciu sau când plecăm în străinătate, tricolorul național trebuie să ne fie nelipsit!

20 de ani reprezintă o perioadă suficientă pentru a privi evenimentele deja de pe poziția cercetătorului echidistant, cu o analiză şi abordare a subiectului mai puțin politologică sau publicistică, punând accentele pe realizările şi problemele simbolisticii naționale.[2] O privire retrospectivă a evoluției istorice a Drapelului Tricolor a fost imperativă la sfârşitul anilor '80 ai secolului trecut şi tot atât de actuală rămâne astăzi, deoarece se mai aud voci care neagă dreptul cetățenilor Republicii Moldova la culorile naționale ale românilor.

Bătălia pentru Tricolorul național, declanşată de către intelectualitatea moldavă, s-a încununat, până la urmă, cu un succes răsunător la 27 aprilie 1990. Să ne amintim, că la acea dată RSSM se prezenta ca un stat butaforic, cu simboluri impuse sau, mai bine zis, inventate de pe un calapod străin – cel al imperiului sovietic…

Forța argumentului istoric a fost de o aşa putere, încât nici măcar guvernarea PCRM (2001-2009) nu a îndrăznit să revizuiască Stema şi Drapelul de Stat, chiar dacă a şi încercat să atace duşmăneşte *Drapelul tricolor*, etichetând-ul drept unul „străin".

Cert este că Tricolorul nu a învrăjbit societatea şi nu ne-a dezbinat. Un fals argument rămâne opinia celor de la Tiraspol şi nu doar, precum că *Limba română* şi *Drapelul național* ar fi fost factorii care au îndepărtat malurile Nistrului şi au alimentat conflictul transnistrean.

„Omul este o ființă simbolică"

De la bun început remarcăm că în istoria civilizației umane simbolurile, în general, şi cele național-statale, în special, au deținut şi dețin un loc deosebit de important în viața societății şi a indivizilor săi. Astfel, în istoriografia de specialitate, simbolurile sunt considerate expresie a culturii, ideilor şi valorilor umane, întrucât „omul este o ființă simbolică, el trăind prin intermediul simbolurilor şi grație lor".[3]

Deşi nu ne propunem scopul de a pune în

[1] Vezi: Mischevca Vl. *Simbolurile Republicii Moldova*, în *Destin românesc*. Revistă de istorie şi cultură. (Chişinău-Bucureşti). 2001, (8) nr.1, p.97-119.

[2] Mischevca Vl., Negrei I. *Tricolorul şi tradiția istorică,* în *Literatura şi arta*, nr. 18, 3.05.1990, p.3.

[3] Рубцов Н.Н. *Символ в искусстве и жизни: философские размышления.* – М., 1991, с. 147; Drîmba O. *Istoria culturii şi civilizației.* Vol.III. – Bucureşti, 1990, p. 654-658.

discuție probleme de ordin semiotic, totuşi, pentru o mai bună înțelegere a simbolurilor heraldice şi vexilologice, trebuie să precizăm următoarele: lumea se compune din semne şi lucruri – *signa* şi *res* – după cum spunea Sf. Augustin. Lucrurile adesea rămân a fi ascunse, omul sesizând doar aparențele, semnele, simbolurile lor.[4]

J.Lotman, notoriu specialist în domeniul studierii simbolisticii, sublinia faptul că memoria simbolului este întotdeauna mai veche decât memoria textului nesimbolic ce-l înconjoară.[5] Filosoful german Hegel arăta că trebuie făcută distincția între **semnificația** şi **expresia** simbolului. Prima fiind o reprezentare sau un obiect, indiferent care i-ar fi conținutul, iar cea de-a doua este o existență sensibilă sau o imagine oarecare.[6]

Determinarea şi aprecierea contextului istoric al utilizării simbolului e întotdeauna o aprofundare în atmosfera general-culturală a epocii şi vieții sociale, în „suflul vremii”, unde acesta obține propria existență. Simbolurile se deosebesc după forma lor: elementară sau complexă. Cele mai convenționale dintre ele sunt *simbolurile-însemn* (utilizate în matematică, astrologie, tehnică). La un nivel semantic superior se plasează *simbolurile-imagini*: cele de ordin religios, filosofic şi, în primul rând, cele artistice.

Totodată, trebuie specificat că simbolurile elementare posedă o mai mare capacitate cultural-semantică, spre deosebire de cele complexe. Iată de ce *crucea, cercul, pentagrama* adesea transmit un mesaj mult mai profund decât o oarecare alegorie artistică.

În definitiv, simbolul constituie o entitate cu un sens socio-cultural, întrucât reprezintă o idee ce posedă, pe de o parte, determinabilitate, iar pe de alta – o infinitate potențială de sensuri noi. Esența simbolului este unitatea contrariilor: variabilitate şi statornicie, formă şi conținut, similar şi deosebit, unic şi general, mobil şi imobil, concret şi abstract, finit şi infinit. Evidențiem şi cele mai importante funcții ale simbolului: *cognitivă, adaptiv-reglatoare* şi *comunicativ-informațională*.[7]

Simbolistica națională, ca şi simbolistica culturii în general, posedă un statut înalt de semioticitate. Ea poate fi concepută ca o codificare originală, înțeleasă de către toți sau de majoritatea reprezentanților unui anumit mediu etnocultural. Spiritualitatea unui popor se află tezaurizată şi în simbolurile sale heraldice. Fiind un fenomen ideologic, heraldica a devenit un mijloc specific de reflectare a unor realități politice, în interiorul cărora se făuresc noi simboluri şi armerii.[8]

Cercetările de specialitate au demonstrat că dezvoltarea etnosocială a popoarelor din Europa Centrală poate fi divizată în două mari etape istorice: *prenațională* şi *națională* (considerându-se că formarea națiunilor începe din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea).[9] Odată cu constituirea şi consolidarea conştiinței naționale şi a deosebirii etnice față de alte popoare creştine, ideile comunității religioase au fost depăşite, fiind înlocuite cu principiile naționale. Astfel, în ceea ce priveşte Țările Române, către sfârşitul sec. al XVIII-lea are loc trecerea de la „conştiința ortodoxă” la „conştiința națională”.[10] „Veni o vreme, menționa N.Iorga, când românul de la Dunăre fu în stare să prețuiască nemărginitul folos al doctrinei naționale care se formase între frații săi mai luminați de dincolo de munți. Unitatea culturală a neamului românesc fu restabilită”.[11]

De altfel, în procesul sinuos al eliberării de sub dominația otomană, sub pericolul iminent al expansiunii țariste şi habsburgice, simbolurilor naționale le-au revenit un rol deosebit, ele aflându-se în prima linie a emancipării românilor pe parcursul sec. al XIX-lea (manifestându-se plenar în timpul revoluției paşoptiste, în perioada Unirii Principatelor şi a dobândirii independenței României), păstrându-şi ulterior importanța mai ales în perioadele de cotitură: anii 1917-1918 şi 1989-1991.

Încă în etapa *prenațională*, în memoria şi tradiția neamului românesc de la est de Carpați s-au format simboluri fie sub formă populară (cum ar fi legendarul Dragoş, Descălecătorul), fie ca nume-simbol (*Ştefan cel Mare* – întruchiparea gloriei Moldovei), fie ca însemne instituționale (*Capul de bour* din stema statului moldovenesc) sau toponimice (*Codrii Cosminului, Putna* etc.).

Un loc aparte în cultura europeană i-a revenit simbolismului cromatic şi aplicativ, chemat să evidențieze într-un mod ilustrativ, vizual deosebirile

---

4 Drîmba O. *Simbolismul medieval*, în *Academica. Revistă de ştiință, cultură şi artă.* – Bucureşti, 1990, nr.1, p.25.

5 Лотман Ю.М. *Символ в системе культуры // Труды по знаковым системам*. Т.21. – Тарту, 1987, с.11-12.

6 Hegel G.W.F. *Prelegeri de estetică.* Vol.I. – Bucureşti, 1966, p. 312.

7 Рубцов Н.Н. *Символ в искусстве и жизни: философские размышления.* – М., 1991, с. 147.

8 Căzan Ileana, *Simbol heraldic şi legitimarea realității sociopolitice*, în *Studii şi materiale de istorie medie.* Vol.IX. - Bucureşti , 1992, p. 118.

9 Мыльников А.С. *О формировании национальной символики // Расы и народы.* 21. – М., 1991, с.6.

10 Duțu Al. *Mişcarea iluministă moldoveană de la sfârşitul secolului al XVIII-lea*, în *Studii. Revista de istorie.* 1966, nr.5, p.920.

11 Iorga N. *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821).* Vol.I. – Bucureşti, 1969, p.12.

etnice şi de stat, regionale, sociale, confesionale, militare etc. Prin urmare, după simbolismul imaginilor vine cel al culorilor, care însă nu poate fi absolutizat. Asta pentru că adesea culorile „proprii" unui popor pot fi identice cu cele ale altor popoare.

Astfel, trebuie subliniat că una şi aceeaşi culoare în simbolistică şi heraldică poate avea interpretări diferite. Deosebirea esenţială constă în faptul că sensul, conţinutul codificat al unei oarecare culori în simbolismul cromatic rezidă în totalitatea specificului naţional, politic, istoric, religios, în alte trăsături de ordin ideologic sau etnografic. Spre deosebire de aceasta, în heraldică culoarea (după semnificaţia, locul şi aplicarea sa) este strict stabilită, canonizată la nivel internaţional şi nu poate fi interpretată în diverse moduri.[12]

Însumând cele expuse, putem conchide că la diferite popoare, inclusiv la români, până în epoca modernă a avut loc o acumulare lentă, dar necontenită a fondului simbolisticii etnoculturale. Acesta a fost aşa-zisul proces de „incubaţie", deoarece multe din elementele lui purtau în sine nu atât pecetea etnică, cât cea statală (în Moldova – *Capul de bour*, în Ţara Românească – *Acvila cruciată*). În ceea ce priveşte cromatica tradiţională a steagurilor, blazoanelor şi a altor însemne heraldice, ea a întruchipat culorile naţionale ale românilor, izvorâte din istoria milenară a poporului nostru. La 1821, Tudor Vladimirescu a reprezentat pe steagul său mesajul patriotic nu numai al poeziei („Tot norodul românesc"), dar şi al simbolurilor heraldice – *ciucuri cu fire tricolore* – utilizând aceeaşi cromatică (albastru-galben-roşu) şi pe flamură (la hainele Sfinţilor zugrăviţi). Or, cu adevărat „... de la 1821 al lui Tudor începe regenerarea României" (expresia lui Ion Eliade Rădulescu).

Simbolurile *memoriale, toponimice, cromatice* şi *aplicative* (mai ales în costumul naţional), alcătuind nucleul fondului simbolisticii naţionale, constituite în sec. al XIX-lea la un şir de popoare europene, n-au epuizat conţinutul acestui fenomen etnocultural. Astfel, funcţiile identificării şi consolidării etnice le-a îndeplinit şi simbolistica sonoră, operele muzicale. Exemplu elocvent în această ordine de idei se prezintă cântecul „Deşteaptă-te române" (versuri Andrei Mureşanu, muzica Anton Pann), scris în 1848 – anul *primăverii popoarelor* – cântec devenit imn al românilor de pretutindeni.

Istoria simbolurilor românilor confirmă concludent teza expusă de către etnologul rus A.S.Mîlnikov referitor la simbolurile popoarelor



Dragonul dacic (desen din sec. XVIII)

Europei Centrale, care susţinea că tezaurul, fundamentul simbolisticii naţionale constă din elemente vechi puţin câte puţin acumulate în etapa prenaţională. În acest context, reamintim că „memoria simbolului e mult mai veche decât memoria mediului lui nesimbolic". Dar, păstrând şi transmiţând această memorie din generaţie în generaţie, simbolistica etnoculturală doar în epoca afirmării şi dezvoltării naţiunilor capătă, pentru poporul dat, valoare etnică generală, devenind în înţelesul deplin un factor naţional.[13]

Rolul şi locul Simbolurilor naţionale

Cunoscutul istoric Gh. Iscru a argumentat faptul că tricolorul românesc, apărut şi afirmat ca simbol vexilologic în prima jumătate a sec. al XIX-lea, are o origine populară şi general românească, venind, cu siguranţă, din timpuri foarte vechi. El n-a fost imitat de români după alţii şi nici n-a fost dat ori sugerat românilor de vreo putere străină. În acest sens, V. Urechia afirmase: „semnul nu se naşte înainte de lucrul ce îl însemnează şi spaţiul de timp între naşterea lucrului şi aceea a semnului lui în viaţa popoarelor se calculă cu secole".[14]

În general, pe lângă faptul că ilustrează în mod

[12] Похлебкин В.В. *Международная символика и эмблематика. (Опыт словаря).* – М., 1989, с.236.

[13] Мыльников А.С. *О формировании национальной символики // Расы и народы.* 21. – М., 1991, с.19.

[14] Urechia V.A. *Schiţe de sigilografie românească.* – Bucureşti, 1891, p.3.



1 decembrie 1918, Marea Adunare Națională de la Alba Iulia

specific unele evenimente importante, conservă informații prețioase asupra unor țări și regiuni, orașe sau instituții, simbolul prin puterea de sintetizare și sugestie constituie un tranșant mijloc de educație și instruire.[15] Iar funcția principală a simbolisticii naționale de stat – *Drapelul, Stema, Imnul* – a fost și rămâne consolidarea etnică, unirea și mobilizarea națiunii, fapt ce se manifestă mai ales în momentele de cumpănă pentru țară (cum ar fi războiul, criza, frământările sociale etc.), contracararea cărora generează mișcări de eliberare națională.

Un exemplu demn de urmat ne servește națiunea americană, care de la Războiul Civil (1861-1865) încoace a fost orientată spre *drapel* ca unul din elementele unificatoare cu rol central în simbolismul identitar. Drapelul SUA – „Dungi și Stele" a primit semnificația iconică în mai mare măsură decât steagurile altor țări.

„După 11 septembrie 2001, semnificația steagului a crescut exponențial, 63 la sută din cetățeni arborând steagul la casele lor, 29 la sută purtând simboluri pe îmbrăcăminte și 28 la sută pe mașinile proprii. Principala firmă producătoare a vândut la nivel național 116 000 de steaguri în ziua de 11 septembrie și 250 000 de steaguri în a doua zi, comparativ cu media zilnică de 6 400 de bucăți cu un an în urmă".[16]

[15] Dogaru M. *Sigiliile – mărturii ale trecutului istoric. Album sigilografic*. – București, 1976, p.5.

[16] Petean Bianca, *Cine suntem?* în *Curierul Românesc*. 9/2004, p.29-30.

Utilizând terminologia de specialitate, precizăm că pentru a nu confunda **simbolurile** și **emblemele**, trebuie de avut în vedere deosebirea lor cel puțin exterioară – după formă – deoarece *simbolul* este un semn abstract, pe când *emblema* reprezintă figuri și obiecte concrete. Se consideră că simbolul exprimă idei și noțiuni, fiind bazat pe înțelegeri, tradiții ale acordurilor umane. Creat de om, simbolul, de obicei, nu are legătură directă cu obiectul simbolizat nici prin origine, nici prin material sau funcții.[17] Utilizarea termenului „emblemă" pentru desemnarea stemei se consideră a fi întru-totul îndreptățită. Însă, de regulă, în știința heraldică „emblemă" se numește, de asemenea, și imaginea sau figura plasată în scutul heraldic care este determinantă într-o stemă.[18]

Una din definițiile noțiunii respective dată de către A.Losev este următoarea: „Emblema reprezintă un însemn strict fixat, convențional, însă, odată cu convenționalitatea sa, este un însemn destul de recunoscut atât în sens larg, cât și în cel mai îngust". În corelația sa cu simbolul, „orice emblemă este un simbol, dar nicidecum orice simbol nu se prezintă drept o emblemă".[19]

Prin *simbol* deseori se subînțelege doar o *imagine simbolică*. Deși această ultimă sintagmă redă, probabil, mai adecvat esența imaginilor heraldice atât de complexe precum se prezintă *Stema țării* și *Drapelul național*, totuși utilizarea simplei noțiuni, cea de „simbol" sau de „emblemă", la adresa însemnului heraldic al *Capului de bour* sau al *Tricolorului românesc*, pare a fi pe deplin îndreptățită și acceptată. Căci, cea mai mare confuzie apare atunci când se confundă nu atât termenii speciali, ci chiar înșuși categoriile simbolice (de exemplu: emblemele recent apărute în perioada contemporană cu imaginea simbolică istorică a țării), denaturându-se *brandul național*.

[17] Уваров Л.В. *Символизация в познании.* – Минск, 1971, с.8.

[18] Соболева Н.А. *Российская городская и областная геральдика XVIII-XIX вв.* – М., 1981, с.153.

[19] Лосев А.Ф. *Проблема символа и реалистическое искусство.* – М., 1976, с.148-149.

Astfel, într-o lucrare de popularizare consacrată Moldovei sovietice şi editată la Moscova (1987), chiar în primele rânduri s-a scris că: „simbolul Moldovei este un strugure de poamă ce-l ține în ciocul său un cocostârc alb”.[20] Această afirmație denotă lipsa evidentă a unor cunoştinţe vizând ştiinţa şi arta heraldică românească, răspândind în lumea întreagă (lucrarea a apărut în limbile franceză, engleză, germană ş.a.) informații false despre trecutul şi prezentul Moldovei, fapt ce demonstrează încă odată oportunitatea şi actualitatea abordării tematicii propuse.

Şi la Bucureşti a fost recent publicată o frumoasă enciclopedie – „Drapelele şi Stemele statelor Europei” – în care se afirmă eronat precum că: „Republica Democratică Moldovenească, proclamată la 2.12.1917, după prăbuşirea țarismului, adoptă timp de două luni un steag propriu, tricolorul românesc, cu o stemă care reunea bourul moldovean şi *acvila valahă*. După adoptarea declarației de suveranitate a RSS Moldova în cadrul URSS este adoptat, la 3.11.1990, tricolorul românesc, având în centru noua stemă a republicii”.[21] Reamintim că *Tricolorul* nostru (fără Stema de Stat, care s-a elaborat şi adoptat peste jumătate de an) a fost legiferat la 27 aprilie 1990.

Istoricii de la Chişinău (I. Negrei, V. Popovschi, I. Ţurcanu, A. Moraru ş.a.) au demonstrat în lucrările sale că mişcarea de eliberare socială şi națională a moldovenilor din stânga Prutului şi Nistrului în agitatul şi înnoitorul an 1917 a decurs sub flamura drapelului tricolor național.[22] Din primăvara anului 1917 tricolorul (numit în documentele epocii: „steagul național”, „steagul românesc”, „drapelul Basarabiei”, „drapelul Republicii Moldoveneşti” etc.) a fost arborat în satele şi oraşele basarabene, precum şi la Tiraspol, Odesa, Kiev, Sevastopol, oriunde se aflau ostaşii moldoveni. Ziarul „Cuvânt moldovenesc” din 31 mai 1917 a relatat despre „cea dintâi ridicare a steagului moldovenesc în Basarabia”, legată de numele patriotului A.Paladi care se afla, la sfârşitul lunii aprilie 1917, la Sărata Veche din județul Bălţi. La 30 aprilie el a propus sătenilor „să se facă o serbare cu ridicarea steagurilor – revoluționar (roşu) şi moldovenesc (albastru-galben-roşu)…”.[23]

[20] Stoïlik G.L. *La Moldavie.* – M., 1987, p.5.

[21] Coterbic C. *Drapelele şi stemele statelor Europei: mică enciclopedie.* - Bucureşti: Meronia, 2008, p.65.

[22] Vezi culegerea de articole: *Simbol al demnității.* Red.-alcăt. M.Adauge. – Chişinău: Cartea moldovenească, 1990. 75p.

[23] „Cuvînt moldovenesc”, 31 mai 1917; Popovschi V. *Tricolorul Basarabiei în 1917,* în *Vocea poporului,* 3.04.1990.

Culorile naționale

Considerăm că este necesar să abordăm şi subiectul „culorilor naționale”, precum le-a definit încă în primăvara turbulentului an 1917 cel mai de seamă heraldist basarabean Paul Gore în eseul „Culorile naționale ale românilor din Basarabia”:[24] „Pe 18 aprilie / 1 mai anul curent, Partidul Național Moldovenesc a luat parte la festivitatea pe toată Rusia, organizată la Odesa.[25] În jur de zece mii de moldoveni (români basarabeni), împodobiți cu panglici în culori naționale, au defilat cu drapele naționale pe străzile oraşului…

Albastru, galben şi roşu – iată cele mai des întâlnite culori în vechile broderii populare româneşti şi în veşmintele femeieşti. Aceste culori, conform mărturiilor istoricilor, au fost culorile naționale ale Daciei lui Traian. [26] Aceleaşi culori, cu conotație național-românească, sunt menționate în diploma Mariei Tereza dată românilor Transilvaniei (ardeleni) la 2 noiembrie 1762.[27] La 8 martie 1872, Camera Deputaților şi Senatul României au aprobat definitiv drapelul național de stat, compus din cele trei culori arătate mai sus, dispuse vertical, aşa cum s-a acceptat în multe ţări latine (Franța, Italia, Belgia), recunoscându-le, conform concluziilor specialiştilor istorici şi heraldişti (Bolliac, Kogălniceanu, Papadopol-Calimach, N.Ionescu, Lecca, Greceanu, Urechia etc.) drept antice culori naționale ale românilor.

E nevoie doar de ceva respect față de trecutul național şi doar de puțin curaj pentru a-ți apăra drepturile naționale legale. Nu insist deloc ca drapelul nostru național, compus din trei fâşii colorate albastru, galben şi roşu, să aibă aceste fâşii dispuse vertical (drapelul Regatului României); fie ca aceste fâşii în ordinea indicată să fie orizontale (adică perpendiculare şi paralele față de hampă), dar culorile şi consecutivitatea lor trebuie să le păstrăm,

[24] *Paul Gore, omul şi opera*. Traducere şi comentarii de S. Andrieş-Tabac. Muzeul Național de Istorie a Moldovei. Chişinău, 2003, p. 136-138. Acest studiu, scris în limba rusă, cu titlul original „О национальных цветах...”, s-a păstrat în fondurile Arhivelor Naționale Istorice Centrale din Bucureşti în două forme. Din conceptul inițial au rămas două file manuscrise (fond *Paul Gore*, d. 33, f. 26-27).

[25] Mitingul a peste 10.000 de militari moldoveni, desfăşurat în garnizoana locală din Odesa, la care au participat şi studenți, profesori, preoți ş.a. categorii. Despre acest eveniment au relatat ziarele „Cuvânt moldovenesc” din 26 aprilie 1917 şi „Svobodnaia Bessarabia” din 29 aprilie 1917.

[26] Neigebauer. *Dacien aus den Überresten des Klassischen Alterthums.*

[27] Pr. Hickmans. *Taschenatlas von Österreich Ungarn,* H.G. Ströl. *Österreichisch-Ungarnische Wappenrolle*, Viena, 1894, ed. II, 1899.

mai ales că toate aceste trei culori sunt şi în stema Basarabiei (*în câmp albastru un cap de bour de aur, cu ochii, limba şi coarnele roşii, însoţit între coarne de o stea de aur cu cinci raze şi, din flancuri, la dreapta, de o roză de argint cu cinci petale şi, la stânga, de o semilună de argint spre dreapta; bordură din culorile imperiului*[28]), care reprezintă, dacă eliminăm bordura din culorile imperiului, stema antică a Principatului Moldovei, iar drapelele, după cum se ştie, trebuie alcătuite conform regulilor exacte ale heraldicii, potrivit culorilor câmpului şi emblemelor stemelor corespunzătoare."

Sub semnul „renaşterii heraldice"

În cele ce urmează nu ne-am asumat sarcina să prezentăm un tablou general al evoluţiei de-a lungul veacurilor a Simbolurilor vexilologice moldoveneşti, deoarece acesta a fost deja prezentat (inclusiv şi cu unele intervenţii în domeniul heraldicii) într-o formă monografică în cartea „Simbolurile Ţării Moldovei"[29], precum şi în cercetările recente în acest domeniu ale heraldistului Silviu Andrieş–Tabac.[30]

Actualmente vitalitatea heraldicii este probată prin faptul că ea se afirmă în general ca un fenomen uman permanent. Proces confirmat mai ales în ţările care s-au desprins de la totalitarism şi încearcă sa-şi revalorifice patrimoniul naţional, cunoscându-şi *istoria adevărată* în toată complexitatea ei.

Reliefând acest proces, vom sublinia doar cele mai importante aspecte ale evoluţiei heraldicii în epoca contemporană, expuse în literatura de specialitate:

- intensificarea folosirii oficiale a însemnelor heraldice;
- lărgirea investigaţiei sociologice, prin cuprinderea în cercetarea ştiinţifică a acestor izvoare speciale;
- crearea unor asociaţii naţionale şi internaţionale de profil;
- combaterea prejudecăţilor existente în ceea ce priveşte locul heraldicii în ansamblul disciplinelor istorice şi rolul ei în viaţa socială.

În acest context, vom menţiona că ţara noastră s-a încadrat plenar procesului general de „renaştere heraldică". Un indiciu important fiind şi constituirea, la 5 decembrie 1995, a ***Comisiei Naţionale de Heraldică*** de pe lângă Preşedintele Republicii Moldova.

Semnificativ se prezintă faptul marcării a 150 de ani de la prima evoluare publică a Tricolorului *roşu-galben-albastru*, ca simbol vexilologic naţional, la Paris, în contextul revoluţionar paşoptist (1848) şi sărbătorirea cu acest prilej, la 24 februarie 1998, a „Zilei Tricolorului" în România.

Actualmente ştiinţele istorice speciale se caracterizează prin schimbarea structurii atât a unor discipline aparte, cât şi a întregului lor complex, proces legat de extinderea cercului de izvoare istorice. Astfel a avut loc constituirea unor discipline speciale aparte, cum este, de exemplu, vexilologia.

Vexilologia (din lat. *vexillum* – steag) este o disciplină (sau, mai bine zis, o subdisciplină) auxiliară a ştiinţei istorice speciale – *heraldica*, ce are ca obiect de studiu modul de alcătuire şi evoluţia diferitelor categorii de steaguri sau altor însemne similare cu caracter militar, politic, religios sau corporativ, ce întruchipează anumite idei mobilizatoare, unificatoare, fiind caracteristice unui sau mai multor grupuri, unităţi teritoriale, naţionale sau anumitor societăţi profesionale, sportive, având culori, steme sau alte simboluri (embleme) distinctive.

În istoriografia acestei discipline s-a constatat că, de-a lungul veacurilor, drapelelor le-a revenit, evident, un rol esenţial în viaţa politică, militară, bisericească, culturală, economică etc. a oricărui stat. Acest rol steagurile continuă să-l aibă până în prezent, plasându-se în prim plan şi în unele noi sfere de activitate umană – sportivă, publicitară etc.

Noţiunea de *Drapel* sau termenul mai general – *Steag*, reprezintă totalitatea unor semne distinctive ale statului, ale unităţii militare sau ale oricărei organizaţii materializate de cele mai dese ori într-o bucată de pânză mono sau policoloră, având imprimată uneori o stemă sau o emblemă (inscripţie etc.).

Tipologia şi ierarhia steagurilor

Din cele mai vechi timpuri, în luptele cu duşmanii, steagul avea un rol deosebit de important, servind ca semn al locului de mobilizare a trupelor armate, ca un far de orientare în vâltoarea bătăliei, fiind, totodată, simbolul vitejiei şi al victoriei. Ca

[28] Descrierea a fost normalizată în conformitate cu blazonarea oficială a Stemei guberniale a Basarabiei din 5 iunie 1878.

[29] Mischevca V., Negrei I., Nichitici A. *Simbolurile Ţării Moldovei*. -Chişinău, 1994.

[30] Tabac S. *Simbolistica de stat nu este o spoială de sărbătoare* //Capitala, Chişinău.- 2005.- nr. 75, 1 octombrie, p. 5. Versiunea în limba rusă: *Праздничные украшения государственной символикой не являются* // Capitala-Столица, Кишинев.- 2005.- № 75.- 1 октября, с. 1; Idem, *Stema, simbolul libertăţii oraşelor* / interviu realizat de Viorica Cucereanu // Moldova urbană.- 2005.- Nr. 3.- August, p. 10-13: il. Republicat: // Flux, ediţia de vineri.- 2005, nr. 34 (514), 23 septembrie, p. 6; // www.habitatmoldova.org; Idem, *Crearea simbolurilor de stat ale Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti: Stema, steagul, imnul* // Basarabia. Dilemele identităţii.- Iaşi: Fundaţia academică "A. D.Xenopol", 2001, p. 175-188; Idem, *Heraldica teritorială a Basarabiei şi Transnistriei* .- Chişinău: Museum, 1998. 168p.

dovadă ne poate servi tratatul de strategie al lui Pseudo-Mauricius (începutul sec. al VII-lea), cea mai dezvoltată şi mai competentă introducere în „Arta militară” din literatura bizantină, în care se menţionează pe larg locul şi rolul steagurilor.[31]

Referitor la etimologia acestui străvechi termen – *steag* – ce are, în primul rând, o semnificaţie deosebită în domeniul artei militare, s-a expus părerea că este de origine slavă de est. Notoriul specialist în domeniul etimologiei Max Vasmer susţine că termenul „СТАГЪ” îşi are originea în scandinava veche: „STONG” (prăjină, hampă), suedeza veche – „STANG” – (acelaşi sens) şi, deoarece acest cuvânt şi-a găsit răspândire mai mult în limbile slavilor de est, el nu poate fi considerat propriu limbii slave vechi.[32] Conform „Dicţionarului etimologic” editat la Chişinău (1978), românescul „steag” este un împrumut din slavonescul „СТЪГЬ”. Menţionăm că iniţial steagul înălţa în vârful său doar un însemn deosebit, ulterior şi o flamură.

Cărturarul şi domnul muntean Neagoe Basarab (1512 – 1521), în sfaturile adresate fiului său Theodosie, compară importanţa drapelului pe câmpul de luptă cu rolul domnitorului aflat în fruntea oştilor: *Mintea stă în trupul omului dreptu, ca şi cum stă steagul în mijlocul războiului şi caută toată oastea la steag, şi până stă steagul în războiu nu se cheamă acel războiu biruit. Măcar de are şi năvală grea spre sine, el tot caută steagului şi să adună toţi împrejurul lui. Aşijderea este şi domnul: până stă mintea lui întrânsul întreagă, toate oştile se strângu împrejurul lui, şi lui caută, ca şi împrejurul steagului...*[33].

Miron Costin menţiona că „tuiurile sau steagurile turceşti şi cele de ţară, care sunt purtate în urma domnului” se aflau sub grija (“de cârmuirea”) *marelui armaş*.[34]

Evul mediu românesc a cunoscut trei sensuri principale ale termenului s*teag*: însemn militar; unitate militară; atribut al domniei (*steagul ţării*, ulterior *steag împărătesc*).

În Moldova medievală steagurile erau de mai multe tipuri: stindardul domnesc sau al ţării, steagurile ostăşeşti cu însemne religioase, documentate încă din sec. al XV-lea, ale căror culoare, inscripţii şi reprezentări picturale variau de la epocă la epocă; steagul (schiptrul, sangeacul) şi tuiurile dăruite de sultan la investirea domnilor; steagurile breslelor de slujitori (oşteni) şi cele ale unităţilor militare; steagurile dregătorilor militari. Menţionăm aici şi micile steaguri purtate de către boieri pe vârful suliţelor (cu stemele lor) şi de către trupele de cavalerie, culorile cărora corespundeau steagului unităţii din care acestea făceau parte.[35]

Multitudinea de steaguri se supune unei anumite ierarhii, treapta superioară revenind, desigur, *Drapelului de Stat*, acesta constituind însemnul principal oficial al statului şi unul dintre cele mai importante atribute ale suveranităţii naţional-statale. Faţă de *Drapelul de Stat*, *steagul* (în sensul larg al noţiunii, incluzând toate celelalte categorii de drapele: militare, ale organizaţiilor social-politice, sportive etc.) se află într-o poziţie de „subordonare”, caracterul său fiind determinat de domeniul concret în care este utilizat şi poate conţine diverse imagini, inscripţii.

O deosebită importanţă o au steagurile militare, fiind simbolul unităţilor respective sau al navelor maritime, constituind cel mai preţios şi sfânt însemn. În flota maritimă circulă şi denumirile: *pavilion, fanion, geac,* iar în cavalerie se foloseşte termenul *stindard*. La fel este numit şi drapelul prezidenţial.

În diferite zone populate de români se mai întâlneşte şi aşa-numitul *Steag de mire*, confecţionat din mai multe năframe de mătase şi împodobit cu panglici, purtat de către un călăreţ ce se află în fruntea alaiului nunţii.

Importanţa elementelor componente ale steagului diferă în funcţie de semnificaţia pe care o esprimă. Cel mai valoros indice în orice tip de steag sau drapel de stat este *culoarea* (culorile) lui. În cazul când pe flamura drapelului sunt imprimate mai multe culori, se va ţine cont de amplasarea lor (mai prestigioase considerându-se partea de sus şi cea mai aproape de hampă), precum şi suprafaţa ocupată. Pe flamura drapelului de stat pot fi reprezentate diferite embleme, simboluri caracteristice statului respectiv. Cel mai flexibil element al steagului este emblema, iar cel mai stabil, tradiţional (conservator) – culoarea.

La acest capitol ţinem să mai subliniem că simbolurile naţionale nu sunt întru totul echivalente politicii sau, cel puţin, nu reflectă întotdeauna schimbările de ordin social. Ele, de regulă, nu se schimbă odată cu trecerea de la o perioadă istorică

[31] Mauricius, Arta militară. – Bucureşti, 1970, p. 55, 67, 89, 93, 95, 97, 169.

[32] Фасмер М. *Этимологический словарь русского языка*. Т.3. –М., 1987, с.790.

[33] *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie.* – Bucureşti, 1984, p.196.

[34] Costin Miron, *Opere.* Vol. I. Ed. P.P.Panaitescu. – Bucureşti, 1965, p.269, 320.

[35] Rezachevici C. *Steagurile militare ale Ţării Româneşti şi Moldovei în veacul al XVII-lea,* în *Revista de istorie*. Tom 28, nr.8, 1976, p. 1200.

la alta, cu schimbarea puterii de stat, a orânduirii politice. Se înlătură numai simbolurile cu adevărat reacționare, perimate, din stema sau drapelul țării. Introducerea unor simboluri noi, nefireşti, neadecvate tradiției istorice, mai devreme sau mai târziu va fi abrogată, triumfând adevărul.

Omne trinum perfectum

Pentru a descifra semnificația culorilor drapelului, este necesar de a analiza istoria statului dat şi a poporului lui, căci „filozofia" culorilor oricărui drapel național de stat este de fiecare dată deosebită, simbolizând trăsături caracteristice proprii statului şi națiunii date.

S-a observat deja că pe harta politică a lumii domină, în fond, drapelele formate din trei culori. Or, poate *omne trinum perfectum* – în treime este deplinătate?! E remarcabil că deja la începutul sec. al XIX-lea Sfânta Treime: Dumnezeu-Tatăl, Dumnezeu-Fiul şi Sf. Duh în chip de porumbel de pe steagul lui Tudor Vladimirescu (1821) este simbolul fundamental al unității „norodului românesc".

Actualmente specialiştii istorici în domeniul vexilologiei româneşti sunt de părerea că țările române nu au avut drapele tricolore propriu-zise (cu o dispunere „clasică" a culorilor în fâşii, fie verticale ori orizontale) înainte de sec. al XIX-lea. Dar, chiar în lipsa unor dovezi documentare de ordin vexilologic, la stadiul actual al cercetărilor s-au adus destule mărturii convingătoare ale evoluției multiseculare a celor trei culori naționale ale românilor până la cristalizarea lor în *Drapel*.[36]

După cum a menționat Gheorghe Iscru, utilizarea acestor trei culori a cunoscut o evoluție semnificativă în istoria medievală şi modernă a României: din țesături şi cusături populare, din pictura bisericească, din pagini de carte manuscrisă şi apoi tipărită, din şnur de sigiliu atârnat la hrisoave domneşti şi din culorile puse pe pergamentul sau hârtia hrisoavelor, sau pe blazoanele nobiliare şi domneşti, cele trei culori au „urcat" în stemele țărilor române (pentru prima dată în Transilvania, apoi în stemele unite ale Principatelor române de la sud şi est de Carpați).[37]

Ținem să mai menționăm, de asemenea, că pe întreg arealul etnocultural al românilor arta bisericească medievală prezintă argumente incontestabile ale utilizării preferențiale a cromaticii tricolore. Astfel, „tricolorul" îl găsim în picturile cărților bisericeşti: „Tetraevangheliarul" realizat la mânăstirea Tismana (Țara Românească) de părintele Nicodim în 1404 şi „Tetraevangheliarul" lui Gavriil Uric (de la Neamț, 1429), considerat „manuscrisul care deschide drumul miniaturisticii româneşti", acesta are chenarele ornamentate cu roşu, galben şi albastru. Şi mai interesant, la sfârşitul manuscrisului, Nicodim a desenat un minunat cocoş oltenesc colorat în roşu, galben şi albastru.

Menționăm în această direcție şi icoanele moldoveneşti, cum ar fi, de exemplu, icoana basarabeană din sec. al XVIII-lea „Sfântul Gheorghe omorând balaurul", pe care hainele zugrăvite ale Purtătorului de Biruințe alcătuiesc un veritabil „tricolor": cizmele – roşii, pantalonii – galbeni, tunica – albastră; sau haina tricoloră a sfântului de pe miniatura „Ivanco din Rădăuți" din Manuscrisul de la Agapia (1646) etc. Un veritabil şnur tricolor este ataşat sigiliului domnului moldovean Gheorghe Duca (1672), depistat recent în arhivele Sf. Munte Athos de către istoricul grec Florin Marinescu.[38]

În concluzie menționăm următoarele: drapelele au jucat de-a lungul veacurilor un rol însemnat în viața politică, militară, bisericească, diplomatică etc. a oricărui stat suveran. Astfel şi Moldova medievală era individualizată pe harta politică a Europei prin culorile sale proprii şi prin însemnele heraldice distinctive care exprimau autoritatea puterii de stat, gradul de independență statală, iar mai târziu – autonomia şi năzuința spre suveranitatea deplină.

În Moldova feudală, din paleta culorilor heraldice folosite la confecționarea steagurilor, a dominat, în fond, cromatica tradițională în diferite variații: roşu şi albastru (azuriu) – în mod constant; galben (aur) – periodic. Uneori apăreau şi alte culori, care erau prezente în detalii (stemă, inscripții). E semnificativ faptul că culorile menționate mai sus, în următoarea consecutivitate: galben (culoarea aurului), roşu şi albastru, conform tratatului din sec. al XIV-lea al juristului italian Bartolus de Saxoferrato „Despre însemne şi steme" ("Tractatus de insigniis et armis"), sunt considerate cele mai „nobile" în cromatica heraldică.[39]

În heraldica modernă, *albastrul* este un simbol al fidelității şi perseverenței.[40] Albastrul este, totodată,

[36] Mischevca Vl., Negrei I. *Materiale de vexilologie heraldică (sec.XV - mijlocul sec.XIX),* în *Revista de Istorie a Moldovei,* 1990, nr.2, p.48-54.

[37] Iscru Gh. *Cuvânt despre Tricolor,* în *Academica,* 1991, nr.10, p.4.

[38] Φλορίν Μαρινέσκου, *Ρουμανικά έγγραφα του Αγίου Όρους. Αρχείο Ιεράς Μονής Ξηροποτάμου.* Τόμος πρώτος. Αθήνα, 1997, documentul nr.146 (foto nr.6).

[39] Черных А.П. *Трактат Бартоло ди Сассоферрато «О знаках и гербах»* // *Средние века.* Вып. 52. М., 1989, с. 311-312, 319.

[40] Neubecker Ottfried, *Le grand livre de l'Héraldique. L'histoire, l'art et la science du blazon*. Ed. Bordas, 1995, p. 86.



Patrioţi români cu tricolorul naţional la Paris, 1848

culoarea identitară a civilizaţiei europene, culoarea Europei unite.[41] Culoarea albastră este culoarea cadrului natural: albastrul azur este culoarea cerului, a infinitului, a visului, a vieţii paşnice şi libere. *Aurul* (galben în drapel) semnifică în heraldică soarele, bogăţia, prestigiul, grandoarea.[42] *Roşul* – mărire, bravură, îndrăzneală şi generozitate.[43] În Moldova medievală culoarea roşie era tradiţional culoarea proprie suveranului – domnului ţării.

Tradiţional pe steagurile Ţării Moldovei au persistat două însemne: *Capul de bour* – simbolul Statului Moldovenesc şi *Sfântul Gheorghe* – Purtătorul de biruinţă al creştinătăţii. Sfântul Mucenic Gheorghe, Purtătorul de biruinţă, era considerat (ca şi acum) simbolul heraldic ecleziastic al Moldovei, încă din vremea muşatinilor, iată de ce de atunci şi până în sec. al XIX-lea apărea adesea şi pe stindardele Moldovei.

Exemplul steagurilor atribuite lui Ştefan cel Mare (cele două steaguri dăruite mănăstirii athonite Zografu)[44] reprezintă un argument factologic de netăgăduit pentru identificarea reperelor şi premiselor formării tezaurului vexilologic naţional, dar trebuie subliniat faptul că imaginea Sfântului Gheorghe este una de sorginte ecleziastică şi nu i se poate atribui conotaţie naţională, mai ales că în perioada lui Ştefan cel Mare putem vorbi despre conştiinţa de neam, dar nu şi despre conştiinţa naţională a românilor, a cărei expresie este *drapelul*.

Rădăcinile tradiţiei unui Steag autohton se pierd în negura vremurilor, probabil încă în timpurile când strămoşii noştri geto-daci au purtat cu dârzenie „Dragonul dacic”... În prima jumătate a secolului al XIX-lea (ani de referinţă: 1821-1834-1848) poporul nostru, demonstrând existenţa unei naţiuni unitare pe întreg teritoriul vechii Dacii şi bazându-se pe tradiţia istorică, a ridicat Tricolorul românesc la nivel de însemn vexilologic naţional, afirmându-l de atunci înainte ca simbol şi călăuză în mişcarea revoluţionară de emancipare şi unificare naţională!

---

41 Pastoureau Michel, *Dictionnaire des couleurs de notre temps. Symbolique et société*. Paris, éd. Bonneton, p. 31-33.

42 Neubecker Ottfried, *Le grand livre de l'Héraldique*...1995, p. 86.

43 Sturdza-Săuceşti M. *Heraldica. Tratat tehnic.* – Bucureşti, 1974, p. 40.

44 Vezi: Mischevca Vl., Marinescu Fl., Mertzimekis N. *Ştefan cel Mare – protector al mănăstirilor Athonite*, în *Analele Asociaţiei Naţionale a Tinerilor Istorici din Moldova.* Anuar istoric. 6. –Chişinău, 2005, p.69-81.

Tricolorul a fluturat, conform unor descrieri de epocă, pentru prima oară, la 29 iulie 1839, pe muntele Pleşuva (zona Comarnic-Prahova). Astfel, arborarea de către francezul Al.Vaillant şi slugerul Angelescu, însoţiţi de ţăranii şi ciobanii din Comarnic, a tricolorului ca „drapel naţional al Principatelor" („le drapeau national") este, poate, cea mai veche atestare documentară a acestui fapt.[45] În afara graniţelor ţării, Tricolorul românesc fusese înfăţişat în premieră public, ca simbol vexilologic naţional, în contextul evenimentelor revoluţionare din 1848, după 25 februarie, la Paris (când o delegaţie de tineri români au mers în „cântări de libertate" la primăria Parisului să felicite guvernul provizoriu).

Ulterior Tricolorul a fost adoptat ca simbol al naţiunii chiar în prima zi a victoriei revoluţiei burghezo–democratice (1848-1849), la 14/26 iunie, când a avut loc abdicarea domnitorului Gheorghe Bibescu şi instaurarea Guvernului provizoriu de la Bucureşti.

În România, Ziua Drapelului Naţional a fost instituită abia peste 150 de ani de la acest eveniment, la 1998 (prin Legea nr. 96/1998), pentru a marca ziua de 26 iunie 1848, când Guvernul revoluţionar a promulgat (Decretul nr.1) ca Tricolorul – *roşu, galben şi albastru* – să reprezinte steagul naţional al tuturor românilor; cele trei culori împărţite în mod egal reprezentând principiul *egalităţii*, orientarea culorilor în sus semnificând verticalitatea.

Trăsătura principală a simbolurilor naţional-statale ale oricărui popor este tradiţionalismul lor. Apărute la izvoarele constituirii statului, simbolurile statale păstrează, de-a lungul veacurilor, aproape intact, în pofida tuturor vicisitudinilor, elementele definitorii, adăugând doar unele sau alte elemente noi, în fond neesenţiale.

Bătălia pentru Tricolor

Dramatismul luptei pentru Tricolor şi polemicile aprinse în jurul aprobării Drapelului de Stat al Republicii Moldova se constituie într-o pagină *integrantă* mişcării de Renaştere naţională.

Prima atestare documentară legată de acţiuni patriotice, în care s-au utilizat simbolurile naţionale vexilologice din perioada sovietică, se prezintă cea din 1966. Confecţionarea şi arborarea "primului tricolor românesc postbelic în Moldova sovietică" a fost întreprinsă de către lăcătuşul Gh.Muruziuc din Alexandreni, Sângerei, în noaptea de 27 spre



Drapelul Armatei Naţionale a Republicii Moldova

28 iunie 1966.[46] Arborarea tricolorului pe coşul Fabricii de zahăr timp de 5 ore în ziua de 28 iunie 1966 – aniversarea a 26-a a cotropirii Basarabiei şi a Nordului Bucovinei – s-a soldat pentru patriotul din Alexandreni cu condamnarea la 2 ani de închisoare.

O decizie importantă care a determinat, în fond, argumentarea ulterioară la revenirea Tricolorului şi Stemei istorice a fost adoptarea, la 20 mai 1989, de către Frontul Popular al Moldovei, a Rezoluţiei nr. 3 a Congresului I de constituire a FPM „Cu privire la însemnele naţionale". În ea se specifica clar: „Culorile naţionale ale moldovenilor au fost până la 1940, *albastrul, galbenul, roşul,* cu excepţia perioadelor când o parte sau alta a teritoriului ţării îşi pierdea independenţa şi intra în componenţa

[45] Şedinţa Camerei Deputaţilor din 27 iunie 2006. Bogdan Liviu Ciucă: *comentarii privind Ziua drapelului naţional* – http://m.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=6140&sir=&sep=and&idv=4471&idl=1&prn=1

[46] Dabija N. *„Trei culori…",* în *Literatura şi arta*, 22.04.2010, p.1.

altor state. Aceste culori erau exprimate prin variate atribute ale simbolicii, îndeosebi pe steag şi pe stemă. Amplasarea şi succesiunea culorilor erau, în dependenţă de epocă şi regiune, diferite. În ultimul timp, corelaţia lor s-a stabilizat, în sensul succesiunii – paralel cu hampa (braţul) şi cu începere de la ea: albastru, galben, roşu. Amplasarea culorilor pe stemă în formă de scut a fost în majoritatea cazurilor analogă. Atributul principal al stemei era capul de bour, iar cele secundare – steaua (de regulă cu cinci colţuri), cuprinsă între coarne, soarele (sau roza) de partea dreaptă a capului şi luna (crai-nou) – la stânga.

Astăzi e necesar ca steagul naţional al statului suveran moldovenesc să fie tricolor, având stema pe fundalul galben. Lungimea şi înălţimea steagului trebuie să corespundă raportului 1x1,66. Stema actuala a RSSM trebuie să fie stema istorică stilizată a Moldovei." (*Chişinău, 20 mai 1989*).[47]

Luptele pentru noile simboluri ale Republicii Moldova – Tricolorul naţional şi Stema tradiţională – au demarat la sfârşitul anilor '80 ai secolului trecut atât pe cale politică, cât şi istoriografică: purtându-se discuţii şi polemici controversate în presă, la Radio, TV, la manifestările publice de la Chişinău şi din întreaga republică. Am scris, am scandat şi ne-am confruntat din plin, ca până la urmă cauza naţională şi adevărul istoric să triumfe...

Voinţa maselor la sfârşitul anilor '80, conjugată cu cercetările istoricilor, au impus problema schimbării stemei de stat şi drapelului R.S.S.M. şi, drept urmare, la 19 octombrie 1989, Prezidiul Sovietului Suprem a creat o Comisie specială "pentru studierea simbolicii naţional-statale". La 24 noiembrie 1989 avuse loc şedinţa de inaugurare a Clubului istoricilor din Moldova „Plai natal" (cu tema propusă spre discuţie „Simbolica naţional statală"), care avea menirea să „activeze întru rezolvarea mai rapidă şi să accepte informaţiile din izvoarele ştiinţifice, ele urmând să simplifice activitatea comisiei…"[48]

La 13 ianuarie şi 24 ianuarie 1990 au avut loc şedinţele Comisiei Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM, în cadrul cărora au fost ascultate comunicările celor trei grupuri de lucru în domeniul cercetării simbolicii. Participanţii la discuţie „au împărtăşit părerea unanimă a grupurilor de lucru că întoarcerea tricolorului, simbolicii lui într-o perioadă de renovare revoluţionară a societăţii noastre vine din perpetuitatea conştiinţei, spiritualităţii neamului nostru şi acceptarea, recunoaşterea lui nu ar fi decât un act de echitate istorică…"[49] Urma să fie formulată o concluzie generală, care să fie pusă la dispoziţia organului legislativ suprem pentru soluţionarea „deplină a problemei" – ceea ce s-a şi întâmplat la 28 februarie 1990, când s-a prezentat un raport ce prevedea organizarea unui concurs pentru noile simboluri ale R.S.S.M.

Deja în ajunul tradiţionalei demonstraţii de 1 mai, când cetăţenii urmau să defileze, fie că sub flamuri noi – tricolore sau cu cele vechi – "sovietice", la Prima Sesiune a Sovietului Suprem al R.S.S. Moldova din ***27 aprilie 1990*** s-a legiferat oficial ***Drapelul tricolor*** cu stema amplasată în centrul fâşiei galbene (stema urma să fie aprobată ulterior). De amintit că marele patriot al neamului Gheorghe Ghimpu (1937 – 2000) a fost acel care a arborat pentru prima dată, la 27 aprilie 1990, Tricolorul de Stat pe cupola Parlamentului moldav.

Abia în iulie 2009 Comisia Naţională de Heraldică a reuşit să definească ştiinţific cromatica Tricolorului nostru naţional, conform standardului de culori internaţionale, elaborând recomandări tehnice la nuanţele cromatice din Stemă şi Drapelul de Stat (vom menţiona că, de exemplu: Albastrul din drapel a fost conceput iniţial de către istoricii şi pictorii care-l argumentaseră în anii 1989-1990, ca fiind „un azuriu de Voroneţ"). Aceasta a fost necesar pentru a elimina eventualele confuzii cromatice cu alte drapele tricolore (în culorile albastru-galben-roşu, dispuse vertical) din lume[50] şi a exclude acea sumedenie de variante coloristice eronate ale Drapelului Republicii Moldova de pe un şir de site-uri şi materiale publicitare. Drapelul nostru tricolor are următoarele nuanţe cromatice (conform sistemelor internaţionale):

Culoarea	Nuanţa	Pantone	CMYK	RGB	HTML
Albastru	Albastru de Berlin	293C	97.81.0.0	0-70-174	#0046AE
Galben	Crom	109C	1.15.100.0	255-210-0	#FFD200
Roşu	Vermion	186C	13.100.90.4	204-9-47	#CC092F
Maro (acvila)		4645C	28.15.68.7	176-126-91	#B07E5B
Verde (ramura de măslin)		3415C	100.26.86.14	0-122-80	#007A50

47 *Partidul Popular Creştin Democrat. Documente şi materiale.* Vol. 1 (1988-1994). –Chişinău, 2008, p.74.

48 Ziarul „Moldova socialistă", 28.11.1989.

49 Ziarul „Moldova socialistă", 13.01.1990; 28.01.1990.

50 Ca de exemplu, cel al Andorei sau cel al Republicii Ciad <Chad> – care şi-a ales în 1958 drept culori ale drapelului său: *Roşu-Galben-Albastru*; devenite însemne oficiale ale acestei ţări africane la 6 noiembrie 1959, reconfirmate şi în ultima lor Constituţie, cea din 1996, în articolul 8.

De menționat că, potrivit „Recomandărilor tehnice ale Comisiei Naționale de Heraldică privind respectarea nuanțelor coloristice şi a proporțiilor la Executarea Drapelului de Stat al Republicii Moldova": „4) Proporția dintre lățimea stemei şi lungimea drapelului este de 1:5… 6) În cazul în care Drapelul de Stat al Republicii Moldova are formatul de standard de 1:2 m, lățimea Stemei de Stat este de 0,4 m, diametrul circumferinței de înscriere a stemei este de 0,56 m, iar centrul stemei este deplasat pe verticală față de centrul pânzei drapelului cu 0,03 m."[51]

Am vrea să credem că noua legislație „Cu privire la Simbolurile publice", coordonată cu opiniile specialiştilor istorici, va umple încă un gol în jurisdicția Republicii Moldova şi va contribui la alinierea țării noastre la standardele mondiale în ceea ce priveşte normele utilizării Simbolurilor de Stat. De aceea suntem solidari cu asemenea decizii şi aşteptăm noua lege, ce va ridica respectul față de *Drapel, Stemă* şi *Imn*.

Patriotismul, într-adevăr, izvorăşte din buna cunoaştere a Istoriei neamului şi se educă din copilărie. Respectul şi propagarea însemnelor naționale este un indiciu al civilizației moderne şi în general, pretutindeni în Occident, iar în Grecia şi Polonia o atestasem ca martor ocular – atitudinea față de simbolurile heraldice şi vexilologice este permanent respectuoasă, fiind o sursă de mândrie națională.

Astăzi, pentru a păstra cuceririle Mişcării naționale de emancipare a românilor moldoveni de la Est de Prut, este pe cât de actuală cunoaşterea istoriei Simbolurilor noastre naționale, pe atât de necesară şi propagarea sensului lor inițial, adevărat. Precum am mai scris deja: „Acestea sunt simbolurile suveranității statului asupra teritoriului național, sunt acele însemne ce deosebesc un stat, o națiune de alta. Iar în cazul când prin negura vremurilor se desluşeşte evident comunitatea cromatică a culorilor naționale sau a simbolurilor heraldice – sunt dovezi în plus ale unității istorice a aceluiaşi neam, popor despărțit..."[52]

Să nu uităm, deci, cuvintele lui Alexandru Ioan Cuza – ultimul domn al Principatului Moldovei (1859) şi primul domnitor al Principatelor Unite (1859 – 1862) şi al României (1862 – 1866) – rostite cu emoție profundă, la 1 septembrie 1863: „Steagul… este familia, ogorul fiecăruia, casa în care s-au născut părinții şi unde se vor naşte copiii voştri. Steagul este încă simbolul devotamentului, credinței, ordinei şi al disciplinei ce reprezintă oastea! Steagul e tot de odată, trecutul, prezentul şi viitorul Țării; întreaga istorie a României!.."[53]

Astfel, prezentând sumar istoria Simbolurilor Republicii Moldovei, mai ales cea a steagurilor noastre, putem conchide că studierea şi cunoaşterea istoriei simbolurilor național-statale, a drapelului şi stemei, rămâne actuală şi necesară în continuu, deoarece trecutul oricărui popor, glorioasele fapte ale înaintaşilor cuprind şi acele simboluri, însemne sau culori heraldice ce au fost zugrăvite pe steagurile şi blazoanele lor.

Cu atât mai mult când astăzi în Republica Moldova, pe de o parte, se aud din ce în ce mai tare voci ale unor profani în istorie şi heraldică care cer revizuirea Simbolurilor naționale, prin atâtea sacrificii readuse în viața noastră. Aceşti pseudo-patrioți ai Moldovei ar trebui mai bine să însuşească în calitate de primă ("ad hoc") axiomă etnoistorică, că deşi „nu toți românii sunt moldoveni, dar cu certitudine orice moldovean este român!"

Pe de altă parte, are loc profanarea *Stemei* şi *Drapelului național*, uneori dintr-o elementară lipsă de cunoştințe în domeniul heraldicii şi vexilologiei, când se utilizează neadecvat sau se subestimează rolul lor în viața social-politică, culturală şi, mai ales, în instruirea patriotică a generației tinere. Mai mult decât atât, forurile locale şi cele centrale nu elaborează suficient de activ, împreună cu specialiştii în heraldică, steme şi drapele noi (mai bine zis revenirea, unde e posibil, la cele vechi, tradiționale) atât ale instituțiilor şi organizațiilor, cât şi ale oraşelor, satelor şi raioanelor din republica noastră.

Iată de ce, în această ordine de idei, *ştiința şi arta heraldică* (incluzând şi disciplina specială – *vexilologia*) se prezintă ca o ştiință istorică mereu actuală, având şi funcții practice, aplicative cu un impact deosebit pentru activitatea cotidiană a statului şi a cetățenilor, mai ales în sfera educației civice şi patriotico-militare. Fapt ce nu poate fi realizat fără o mai bună cunoaştere şi propagare a simbolurilor oficiale ale Țării care, pe bună dreptate, trebuie să facă parte din tezaurul şi sufletul neamului nostru.

[51] Aprobate în şedința *Comisiei Naționale de Heraldică a Republicii Moldova* din 21 iulie 2009.

[52] *Curierul Atenei*, 2002, nr.11, p.7.

[53] *Monitorul. Jurnal oficial al Principatelor-Unite-Române*. Luni, 2 Septemvrie, 1863. No. 171.

DRAPELUL DEMNITĂȚII NOASTRE



Atribut şi simbol al Republicii Moldova, Tricolorul a ajuns la cea de-a 20-a aniversare. Cu acest prilej, AŞM a găzduit două evenimente. Primul – Masa rotundă din 23 aprilie la care au participat istorici, oameni politici şi artişti plastici: Silviu Andrieş-Tabac, Pavel Parasca, Ion Negrei, Ion Țurcanu, Constantin Drahenberg, Nicolae Dabija, Aurel Marinciuc, Alexei Colâbneac, Gheorghe Vrabie ş.a. –, a fost organizată prin contribuția Comisiei Naționale de Heraldică şi Societății de Genealogie, Heraldică şi Arhivistică „Paul Gore".

Cel de-al doilea eveniment, din 27 aprilie – Conferința Ştiințifică **„Drapelul de Stat al Republicii Moldova – 20 de ani"** – s-a produs sub egida Institutului de Istorie, Stat şi Drept al AŞM, Asociației Istoricilor din Republica Moldova şi Asociației obşteşti „Parlamentul-90".

Preşedintele Academiei de Ştiințe a Moldovei, acad. Gheorghe Duca a menționat, în deschiderea acestei conferinței, că Tricolorul reprezintă expresia ființei noastre naționale, un simbol sacru spre care se îndreaptă aspirațiile poporului nostru care este un popor cu mare credință şi cu mari speranțe. Preşedintele AŞM a subliniat că, „sărbătorind Tricolorul – simbol al statalității, devenim mai încrezuți în noi înşine", exprimând recunoştință deputaților din primul Parlament, intelectualității pentru curajul şi consecvența de acum 20 de ani.

Viceprim-ministrul Ion Negrei a remarcat că desemnarea Tricolorului a fost un eveniment istoric deosebit, prin care s-a recunoscut Drapelul de Stat în calitate de simbol al identității naționale, alături de alte simboluri ale Republicii Moldova, precum stema, imnul. „Este pentru prima oară când în Republica Moldova, la nivel oficial, se onorează Drapelul de Stat ca Sărbătoare Națională. Tricolorul, în paralel cu celelalte însemne, este un simbol al identității noastre naționale, pe care trebuie să-l promovăm şi să-l afirmăm. Doar aşa vom fi prezenți în familia popoarelor europene cu demnitate", a subliniat viceprim-ministrul.

Menționând dubla semnificație a Zilei de 27 aprilie – două decenii de la adoptarea Tricolorului şi declararea Zilei drept Sărbătoare Națională – dr. Vlad Mischevca, care a fost şi pe post de moderator al evenimentului, a subliniat în comunicarea sa că scopul conferinței nu este doar de popularizare, dar şi de cercetare şi „reabilitare" a simbolului propriu-zis, motiv pentru care se impune o evocare cronologică a tradiției Tricolorului național. Mai mult, „20 de ani constituie o perioadă suficientă pentru a privi evenimentele deja de pe poziția cercetătorului echidistant, cu o analiză şi o abordare a subiectului cu accent pe realizările şi problemele simbolisticii naționale", a specificat istoricul.

Dr.hab., prof. Alexandru Moşanu, al doilea preşedinte al Parlamentului de legislatura a XII-a a vorbit despre Drapelul de Stat al Republicii Moldova ca simbol al unității româneşti. Domnia sa a menționat că anume mişcarea de renaştere națională din anii 1988-1989 i-a mobilizat pe istorici, dar şi pe oamenii politici, care au dorit să afle adevărul despre istorie, „să facă față situației şi să adere la valorile democratice".

Atitudinea față de Drapelul național ca mărturie a adeziunii la valorile fundamentale ale societății a fost relevată în comunicarea dr. Ion Țurcanu.

Bătălia pentru Tricolorul național, declanşată de către intelectualitatea moldavă la sfârşitul anilor '80 ai secolului trecut, s-a soldat cu un succes răsunător la 27 aprilie 1990 – moment de mândrie, dar şi de înaltă considerație pentru acei istorici, politicieni care au demonstrat curaj şi voință în acea perioadă deloc uşoară, argumentând şi optând pentru tradiția seculară a poporului nostru.

Eugenia Tofan,
Centrul Media al AŞM

POLITICI ALE MEMORIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA, ÎN CONTEXTUL PROCESELOR DE INTEGRARE EUROPEANĂ[1]

Dr. **Ludmila COJOCARI**

POLITICS OF MEMORY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA, IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

This study investigates the metamorphoses of the politics of memory promoted by the power structures of the Republic of Moldova (1991-2009). The author states the importance of equidistant evaluation of the Soviet past for the reconciliation process of societies, traumatised by the experience of the Second World War, and elaboration of new politics of memory, articulated to the official strategies of the European integration of the Republic of Moldova.

Imaginea celui de al Doilea Război Mondial continuă să se reflecte în cel mai diferit mod, chiar dacă acest eveniment constituie o verigă comună a istoriei continentului european. În Estul Europei, memoria acestui eveniment de la bun început a devenit un instrument al politicilor imperiale, elaborat în cheia propagandei comuniste şi pus în acțiune prin mecanismele comemorării selective. Clivajul între imaginea războiului în memoria colectivă şi cea promovată de discursul oficial s-a conturat chiar în primii ani de după război, fapt care a determinat autoritățile sovietice să renunțe la celebrarea oficială a sărbătorii de 9 Mai timp de două decenii. Doar în 1965, pentru prima dată, a fost emisă o medalie comemorativă, a început construcția complexelor memoriale, s-au scris la comandă multiple romane, s-au turnat filme menite să creeze o imagine „corectă" şi să pună accentele legitimării regimului şi „rolului diriguitor şi îndrumător al partidului".

Către finele anilor '60 „Marele Război pentru Apărarea Patriei" reuşise să ia locul mitului fundamental al ideologiei sovietice, cel al „Marii Revoluții din Octombrie", transformându-se într-un spectacol propagandistic pe cât de triumfalist, pe atât de categoric, dispus să elimine orice alte memorii în afara celei oficiale, prin care s-a reuşit transformarea narativelor ideologice în realități valide, pasibile să subordoneze experiența personală şi memoria colectivă. Astfel, politicile oficiale de gestionare a memoriei colective nu au lăsat loc pentru alte imagini care, de rând cu cele selectate de discursul puterii, erau parte componentă a aceluiaşi trecut.

Colapsul Uniunii Sovietice a provocat noi dileme în gestionarea politicilor memoriei colective, întreținută de aviditatea pentru mituri fondatoare care să legitimeze noile structuri ale puterii şi, respectiv, să alimenteze noua ideologie de stat. Mecanismele de comemorare şi uitare selectivă au fost activate de această dată cu scopul rescrierii istoriei în cheia noilor proiecte de construcție a „națiunii moldoveneşti". Deşi, în perioada 1991-2001, s-au înregistrat o serie de acțiuni menite să contribuie la demararea procesului de reconciliere: egalarea în drepturi a veteranilor care au luptat pe ambele parți ale baricadei în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, emiterea decretelor oficiale de condamnare a simbolurilor ideologiei totalitare, substituirea sintagmei „Marele Război pentru Apărarea Patriei" prin „al Doilea Război Mondial", în perioada următorilor opt ani de guvernare comunistă, 2001-2008, constatăm o serie de acțiuni contradictorii celor anterioare: revigorarea simbolurilor sovietice prin implicarea directă a discursului puterii în narativul istoric şi practicile de comemorare, renovarea monumentelor şi complexelor memoriale (inclusiv, Complexul Memorial „Capul de Pod Şerpeni" şi complexul Memorial „Eternitate"), revenirea la sintagma „Marele Război pentru Apărarea Patriei", marginalizarea veteranilor de război care au luptat în Armata Română, relansarea unor clişee ideologice, exemplu fiind substituirea sintagmei „victoria poporului sovietic" cu cea a „victoriei poporului moldovenesc" etc[2].

În contextul politicilor de integrare europeană, este de menționat, că al Doilea Război Mondial a marcat nu doar istoria postbelică a Republicii Moldova. Însăşi comunitatea europeană a fost un produs al acestei conflagrații, unde grație eforturilor comune de depăşire a memoriilor concurente şi elaborare a unei viziuni comune față de istoria celui de al Doilea Război Mondial s-a reuşit promovarea şi implementarea practicilor de reconciliere în cadrul statelor membre ale Uniunii Europene. Noul

[1] Acest raport a fost prezentat în cadrul lucrărilor Mesei Rotunde „Ziua Victoriei la 65 ani: valori şi aspirații europene în politicile memoriei din Republica Moldova", 06 mai 2010, Chişinău, Institutul Integrare Europeană şi Ştiințe Politice al AŞM.

[2] Ludmila Cojocari. Political Liturgies and Concurrent Memories in the context of Nation-Building Process in Post-Soviet Moldova: the case of "Victory Day". In: Interstitio. East European Review of Historical Anthropology, vol. I, nr. 2 (2), 2007, p. 89-121; Idem. The Victory Day in the Republic of Moldova: Selective Remembering and Forgetting in a Post-Soviet Project of Nation-Building. In: History & Politics, nr. 1, Chisinau, 2008, p. 27-44.

val de extindere a readus în atenție importanța unei conștiințe istorice apte să ofere noilor state membre posibilitatea de a participa la discuții privind trecutul comun. Care este istoria complexă a Europei? Ce ar trebui inclus în această istorie, mai ales în perioada post-1945? Care sunt modalitățile de scriere a istoriei în care să se regăsească experiențe istorice diferite? Ne-am convins, între timp, că uitarea nu este cea mai bună soluție. Conflictele pot apărea din promovarea doar a unei viziuni sau ca urmare a lipsei dialogului între imaginile trecutului. În contextul politicilor europene de gestionare a memoriei colective, atestăm o multitudine de valori care merită şi care pot fi împărtăşite de toate statele europene, iar eforturile de reconciliere şi acțiunile de re-evaluare echidistantă a trecutului pot doar fortifica procesul de construcție a unui viitor comun.

De altfel, în spațiul Europei de Est, constatăm că politicile memoriei, la nivel intern şi internațional, nu servesc pe deplin procesului de reconciliere a societăților traumatizate de experiența şi memoria celui de al Doilea Război Mondial, ci sunt articulate intereselor politice curente. Declarația preşedintelui RFG, Richard von Weizsacker, cu ocazia aniversării a 40 ani de la terminarea Războiului Doi Mondial despre semnificația zilei de 8 mai 1945 rămâne actuală şi astăzi: „Indiferent de semnificația atribuită zilei de 8 mai 1945 - izbăvirea de un regim criminal sau trecerea sub o nouă stăpânire, revederea hotarelor, apariția unor noi alianțe, regruparea forțelor pe arena internațională - oricum această dată are o importanță istorică pentru continentul european”[3]. În acest context, cooperarea şi participarea la dezbateri privind elaborarea unei viziuni comune a statelor Uniunii Europene în această materie, ar însemna, de rând cu domeniul economic, juridic, politic al integrării, şi elaborarea unor politici ale memoriei susceptibile să faciliteze procesul de reconciliere a *memoriilor concurente*.

Fără îndoială, evaluarea trecutului sovietic are implicații fundamentale în promovarea valorilor democratice. Deşi crimele regimului nazist au avut un caracter instituțional şi internațional, crimele regimului comunist mai rămân şi astăzi a fi evaluate, constituind o perspectivă de lungă durată a muncii istoricilor. Experiențele societăților post-sovietice, în acest caz, par a fi mai curând *locuri ale amneziei* decât *locuri ale memoriei* şi atragem atenția asupra următoarelor considerente care ar asigura funcționalitatea proiectelor de reconsiliere a memoriilor colective: (1) afirmând că există un singur adevăr, acceptăm existența mai multor opinii vis-a-vis de acesta (2) ignoranța şi clişeele false din memoria istorică pot lăsa loc pentru manifestări naționaliste sau ale memoriei istorice refulate, (3) percepția atrocităților şi abuzurilor trecutului constituie un subiect important al dezbaterilor şi solicită o reexaminare transparentă şi obiectivă (4) re-evaluarea comprehensivă a istoriei europene poate contribui substanțial la fortificarea procesului de integrare europeană aşa cum un viitor mai bun poate fi construit prin înțelegerea/studierea complexă a unui trecut împărtăşit şi asumat. Or, un schimb sincer de opinii în spiritul înțelegerii mutuale şi deschiderii spre reconciliere poate pregăti calea spre elaborarea unei memorii istorice cu mai multe fațete şi trăsături comune pentru statele europene.

În ceea ce priveşte tematica studiilor de memorie colectivă în Moldova post-sovietică, constatăm o deschidere atât pentru istoria recentă, cât şi pentru trecut. Deşi „memoria este un mod de manifestare a prezentului, ea poate fi şi răbufnirea trecutului pe scena prezentului, a unui trecut uitat, refulat, insuficient susținut de acțiuni de rememorare sau de grupuri purtătoare de memorie”[4]. În planul memoriei colective din Republica Moldova, atestăm un întreg spectru de lapsusuri ce lasă în umbră trecuturi traumatizante şi ”neautorizate” de discursul oficial. Subiectele de investigație care se întrevăd în încercările de restituție istorică din acest spațiu se ancorează, în special, în perioada secolului trecut precum războaiele, etapele instaurării regimului comunist, colectivizarea, naționalizarea, deportările etc. Conturarea unor noi imagini şi atitudini ale celor care au trăit istoria ne ajută să cunoaştem şi să ne asumăm trecutul, aşa cum s-a întâmplat într-o serie de state post-totalitare. Or, memoria colectivă într-o societate democratică admite justețea şi mesajul memoriilor opuse, constituind în ansamblu o „comunitate de memorii” compatibile, deşi competitive, îndemnând la „o memorie democratică a trecuturilor traumatizante”[5].

O soluție de gestionare a trecutului în țările din Europa de Est, în opinia istoricului T. G. Asch ar fi să se țină cont de patru întrebări fundamentale: (1) dacă e necesară evocarea şi examinarea trecutului dureros sau e mai profitabilă strategia ignorării acestuia şi privirii spre viitor; (2) când trebuie să ne aducem aminte?; (3) cine trebuie să o facă?; (4) cum?[6]. În cazul Republicii Moldova, o reconsiderare a relației între imaginația istorică şi noua percepție a memoriei

3 Richard von Weizsacker. Speech in the Bundestag on 8 May 1985 during the Ceremony Commemorating the 40th Anniversary of the End of War in Europe and of National-Socialist Tyranny [*online*]. In: http://mediaculture-online.de/fileadmin/bibliothek/weizsaecker_speech_may85/weizsaecker_speech_may85.pdf (citat 01 mai 2010).

4 Jean-Charles Szurek. Pentru o memorie democratică a trecuturilor traumatizante. În: Istoria recentă în Europa. Obiecte de studiu, surse, metode. Lucrările simpozionului internațional organizat de Colegiul Noua Europă, Bucureşti, 7-8 aprilie, 2000. Bucureşti: Imprimeria Arta Grafica, 2002, p. 56.

5 Ibidem, p. 52.

6 Apud: Adrian Neculau. Memorie pierdută. Eseuri de psihologie a schimbării. Iaşi: Editura Polirom, 1999, p.195.

poate demara prin analiza de conţinut a *structurilor memoriei*[7] care să re-pună în valoare memoria şi să depăşească uitarea dirijată de discursul oficial prin manipularea cu mecanismele de rememorare şi uitare selectivă.

Guvernările autoritare, atât în perioada sovietică cât şi post-sovietică, au fost preocupate nu de trecutul în sine, ci de trecutul raportat la nevoile prezentului. Aşa-numitele „recuperări" ale tradiţiilor naţionale şi „readuceri" în memorie a figurilor istorice constituiau mai degrabă un program ideologic, valoarea lor fiind cea de prefigurare şi de simbol. Fenomenul de „inventare" a noilor tradiţii şi renaştere a „trecutului glorios", demolarea/reabilitarea vechilor monumente şi înălţarea monumentelor noi – reprezintă doar cele mai „evidente" segmente ale procesului de identificare a societăţii în contextul noilor schimbări.

Apelând la perspectiva Durkheimiană, constatăm în comunităţile din Republica Moldova tendinţa de evocare a ritualurilor şi practicilor de comemorare ca mecanisme de solidarizare a comunităţii şi nu de contexte pentru dispute şi contestări sociale, culturale, politice. Iar, vorbind despre paternele identitare ancorate în memoria colectivă, constatăm devotamentul şi pietatea cu care sunt performate acestea.[8] Memoria colectivă, graţie prezenţei sale în orice acţiune de percepţie, reflecţie, comunicare, constituie una din condiţiile esenţiale pentru discernământul identitar al fiecăruia. Memoria colectivă devine astfel mediul principal în care se construiesc identităţile. Procesul de rescriere a istoriei urmează a fi parcurs în Republica Moldova nu numai pentru a ne cunoaşte trecutul sau pentru provocarea vechilor traume, amintiri dureroase şi crize de identitate, dar şi pentru a ne detaşa cu inteligenţă de moştenirile lui dureroase. Preocuparea pentru discursul memoriei coroborat cu cel al istoriei ne permite să ne îndepărtăm de prezent, cu avantajele conştiinţei curate.

Concluzii

Procesul de constituire a memoriei şi cel de restituţie a istoriei nu au loc în izolare unul faţă de altul. Sunt de remarcat, totuşi, căile diferite de transmitere şi reprezentare a trecutului de memoria şi, respectiv, istoria împărtăşită.[9] Principalul aspect de interacţiune între memoria post-totalitară şi demersul istoriografic ţine de dimensiunea morală, psihologică şi politică a unui trecut care etalează nevoia de justiţie şi de calificare a perioadei totalitare. Studiile de memorie oferă oportunitatea de a accepta/recunoaşte caracterul negociat, selectiv, orientat şi raportat la prezent şi relativ al reprezentărilor istorice, deşi adesea se insistă asupra faptului că experienţele pe care aceste reprezentări le reflectă nu pot fi manipulate la dorinţă.[10] Totuşi, instrumentalizarea abuzivă a trecutului este atestată deseori în spaţiul post-totalitar în virtutea unor „prejudecăţi moştenite, al părerilor confortabile despre sine şi propria colectivitate, al sentimentelor, orgoliilor şi stărilor de spirit create de profesarea îndelungată a unei anumite table de valori".[11] În acest context, istoria, ca cea mai familiarizată cu trecutul, are nevoie de rescrierea şi verificarea periodică a propriului discurs „fie sub presiunea acumulării de noi fapte, fie sub impactul schimbărilor de paradigmă, fie datorită influenţei asocierii altor discipline"[12].

În Moldova post-sovietică *memoria colectivă,* până nu demult, şi-a păstrat distanţa de cea *oficială*, fapt care a făcut imposibilă aplicarea conceptelor *memorie publică* şi *memorie privată* în studiile de restituţie istorică. Promovarea din partea discursului puterii a procesului de reorganizare a memoriei oficiale, în baza paternelor şi clişeelor ideologice moştenite din perioada sovietică, alături de practicile ideologice de construcţie a naţiunii în acest spaţiu, face imperios necesară aplicarea elaborată a principiilor teoretice şi metodologice de studiere a memoriei colective şi a mecanismelor de constituire, stocare şi transmitere a acesteia. În acest caz, Republica Moldova, ca şi întreg spaţiul Sud-estului European, are şansa să devină un „loc al memoriei", iar cercetarea şi aplicarea politicilor memoriei din statele Uniunii Europene deschid largi posibilităţi pentru explorarea, asumarea şi împărtăşirea acestui trecut[13].

7 Kerwin Lee Klein. On the Emergence of Memory in Historical Discourse. În: „Representations", nr. 69, 2000, p. 129.

8 Людмила Кожокари. Проблемы памяти и идентичности в постоталитарных государствах. На примере Республики Молдова. В: Перекрёстки. Журнал исследований Восточноевропейского пограничья, № 3-4, Минск, 2005; Idem. Practici de comemorare în Republica Moldova; paterne ideologice versus structuri ale memoriei colective. În: Revista Discobolul, nr. 106-107-108, Alba Iulia, 2006.

9 Rubie Sharon Watson (ed.). Memory, history, and opposition under state socialism. Seattle: University of Washington Press, 1994, p. 9.

10 Aleida Assmann. Erinnerungsraume. Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses. Munich: CH Beck, 1999, p. 249-250.

11 Radu Ardevan. Istoria - De ce? Cum? Pentru cine? În: Toader Nicoară (ed.). Studia Universitatis „Babeş- Bolyai". Historia, vol. 50, nr. 2, 2005, p. 232-235.

12 Liviu Antonesei. „Închiderea"şi „Deschiderile" istoriografiei. În: Xenopoliana, vol. I, nr. 1-4, 1993, p. 5.

13 Ludmila Cojocari, Virgiliu Bîrlădeanu. Memorie colectivă şi practicile memoriei în Republica Moldova: o perspectivă de cercetare istorică. În: Revista de Istorie a Moldovei, nr.1, 2009, p. 22-31; Ludmila Cojocari. Memorie colectivă în Republica Moldova: perspective de restituţie istorică în spaţiul post-totalitar. În: Interstitio. East European Review of Historical Anthropology, vol. I, nr. 1, 2007, p. 31-50.

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND DEZVOLTAREA ŞTIINȚEI MODERNE

Dr. hab. ***Anatol ROTARU***
Rodica CUJBA

SOME CONSIDERATIONS ON THE DEVELOPMENT OF MODERN SCIENCE

The basis for positive social and economic transformations is the scientific and technological progress, in which the scientific research is focusing mainly on systemic solutions for general human and social problems that should contribute to economic development. Economic growth does not mean also economic development. The rapid growth of GDP can not be achieved with traditional management that aims at adapting to the extern environment. In the management of research and development, as well as in the classic one, it is necessary to introduce synergistic management that is the management technology of development at various levels of socio-economic systems. Synergistic management is focused on accelerated development and breakthrough in socio-economic systems, including scientific research, through creation of synergistic effects of new research, innovation and economic media.

It is imperative for Moldova the development of innovative economic sector and its orientation to the real needs of the market; optimization of R&D system; integration of scientific research and higher education with the business; developing coherent and synchronous reform of science and education; establishment of research universities; development and implementation of joint state and business projects; creation of innovative infrastructure and liquidation of impediments in transforming of research results into final product or a new technology; fulfillment by the Government of its statement regarding spending up to 1% of GDP on R&D; confirmation of national R&D policies of Moldova to EU research policies; development of real strategy, based on theory of complex systems and gradual synergetic transition of science of Moldova to the European Research Area.

Până în anii ‘60 ai secolului trecut cercetarea ştiinţifică era considerată eminamente un proces cognitiv care aparţine cunoaşterii naturii, omului, gândirii şi societăţii. Începând cu acea perioadă, cercetarea ştiinţifică se cristalizează ca o activitate colectivă şi este tratată ca o instituţie socială.

Pe parcursul dezvoltării sale, ştiinţa evolua în concordanţă cu necesităţile societăţii şi, în linii mari, a cunoscut trei forme mai mult sau mai puţin distincte de finanţare: finanţarea propriu-zisă a cercetătorului; finanţarea instituţiei de cercetare; finanţarea proiectelor prin sistemul de granturi.

Istoria şi experienţa mondială a demonstrat că cea mai eficientă formă de finanţare a cercetării ştiinţifice este finanţarea proiectelor prin concurs, în condiţiile existenţei numeroaselor fonduri de finanţare publică şi privată. Însă finanţarea prin sistemul de granturi care durează de regulă trei ani, nu este eficientă pentru cercetarea ştiinţifică fundamentală, fiindcă într-un asemenea răstimp practic nu este posibil de obţinut un rezultat final fundamental plauzibil.

E de menţionat, că la etapa actuală a dezvoltării rezultatele cercetării ştiinţifice fundamentale sunt destul de impunătoare. Totodată, multe din descoperirile ştiinţifice până în prezent nu şi-au găsit aplicaţii concrete pe măsură. În această ordine de idei, unii specialişti consideră că societatea nu are nevoie pentru moment de noi investigaţii fundamentale, ci de aplicaţii şi de introducerea în producţie a cunoştinţelor deja acumulate. Totuşi, soluţionarea problemelor globale, apărute la etapa actuală de dezvoltare a societăţii, poate fi realizată numai cu ajutorul ştiinţei fundamentale, care reprezintă o rezervă a societăţii în condiţiile de criză şi îşi asumă misiunea de a descoperi legi principial noi pentru a impulsiona progresul şi a asigura o etapă calitativ superioară de dezvoltare a societăţii.

Descoperirea de noi legi presupune un echipament din ce în ce mai sofisticat, energii din ce în ce mai mari, proiectele devenind tot mai costisitoare, iar rezultatele obţinute nefiind pe măsura aşteptărilor. În majoritatea sa, atât cercetarea fundamentală cât şi cea aplicativă este extrem de costisitoare. Însă guvernarea, comunitatea ştiinţifică şi societatea în ansamblu vor să fie siguri că alocaţiile publice pentru ştiinţă sunt canalizate spre a realiza cercetări valoroase, eficiente şi de perspectivă.

Vom menţiona că ştiinţa modernă pare să se apropie de un prag de saturaţie, în care metodele de cercetare tradiţionale nu mai sunt destul de eficiente. Iată de ce ştiinţa modernă se află în preajma unor descoperiri principial noi care ar permite soluţionarea problemelor globale ale societăţii moderne: energetice; demografice; ecologice; alimentare; de sănătate publică ş.a.

Baza transformărilor social-economice pozitive o constituie progresul tehnico-ştiinţific, cercetarea ştiinţifică orientându-se preponderent spre soluţionarea sistemică a problemelor general-umane şi sociale şi, în mare măsură, trebuie să contribuie la dezvoltarea economică. Creşterea economică nu înseamnă exact dezvoltare economică. Creşterea rapidă a PIB-ului nu mai poate fi realizată cu

ajutorul managementului clasic, care înclină să se adapteze la mediul extern. În managementul cercetării ştiinţifice ca, de altfel, şi în cel clasic, este necesară introducerea managementului sinergetic, acesta reprezentând tehnologia dirijării dezvoltării la diverse nivele ale sistemelor social-economice. Managementul sinergetic este orientat spre o dezvoltare accelerată şi impulsionează formarea în sistemele socio-economice, inclusiv cel al cercetării ştiinţifice, a unui mediu principial nou de cercetare, inovare şi economic, drept urmare a efectelor sinergetice.

Deşi în unele domenii ştiinţa din Moldova are rezultate vizibile, apreciate la nivel mondial, totuşi, la general vorbind, aceasta se află într-o stare precară. Rămânerea în urmă în astfel de direcţii prioritare cum ar fi tehnologiile informaţionale şi de comunicaţie, biotehnologia, genetica moleculară, bioenergetica ş.a., a mărit distanţa dintre cercetarea ştiinţifică mondială şi cea din Republica Moldova.

Cercetarea ştiinţifică în ţara noastră trebuie să se afle într-un continuu proces de democratizare, să manifeste deschidere faţă de mediul intern şi cel extern, faţă de intensificarea relaţiilor cu mediul economic, social şi cultural, cu cercetarea ştiinţifică europeană şi mondială.

Este de menţionat că până în anii ‘70 ai secolului trecut utilizarea cunoştinţelor ştiinţifice se încadra în tradiţionalul lanţ clasic: *cercetări fundamentale → cercetări aplicative → elaborarea şi dezvoltarea noilor tehnologii → utilizarea tehnologiei noi.* Situaţia se schimbă odată cu revoluţionarea pieţei contemporane, creşterea concurenţei între tehnologii şi produse noi. Segmentul introducerii tehnicii noi practic dispare datorită faptului ca tehnologiile noi sunt comandate de înşişi producătorii produselor noi. În general, la etapa actuală de dezvoltare a ştiinţei are loc o simbioză a cercetării ştiinţifice şi tehnologiilor. Apare o formă principial nouă în dezvoltarea tehnico-ştiinţifică.

Astfel, în Republica Moldova se impune dezvoltarea sectorului economic inovaţional şi orientarea acestuia către necesităţile reale ale pieţelor moderne, optimizarea instituţiilor de cercetare-dezvoltare, integrarea reală a cercetării ştiinţifice şi a învăţământului superior cu sectorul real al producţiei, dezvoltarea reformei coerente şi sincronizate concomitent a ştiinţei şi învăţământului, formarea universităţilor de cercetare; dezvoltarea şi realizarea proiectelor comune ale statului şi ale businessului, crearea infrastructurii inovaţionale şi lichidarea impedimentelor la transformarea produsului de cercetare-dezvoltare în produs final sau într-o nouă tehnologie. Guvernul trebuie să-şi asume majoritatea cheltuielilor publice destinate cercetării-dezvoltării până la 1 procent din PIB; să creeze condiţiile necesare pentru absorbţia rezultatelor cercetării-dezvoltării de către sectorul real al economiei, iar acesta să contribuie cu 1-2 procente la finanţarea cercetării ştiinţifice, dezvoltarea tehnologiilor şi inovării. Urmează să fie elaborate mecanisme reale de stimulare a finanţării din partea sectorului privat, realizată radiografierea industriei Republicii Moldova şi estimată ponderea întreprinderilor şi firmelor inovative din totalitatea acestora, precum şi ponderea produselor înalt tehnologice în totalul exporturilor, transformat domeniul de cercetare-dezvoltare-inovare într-un motor al economiei naţionale. Trebuie efectiv racordate politicile de cercetare-dezvoltare-inovare din Republica Moldova la politicile de cercetare ale Uniunii Europene, concomitent cu politicile economico-sociale şi educaţionale; asigurat sistemul de cercetare-dezvoltare-inovare cu performanţe reale; elaborată o strategie autentică, bazată pe teoria sistemelor complexe şi cea sinergetică de tranziţie eşalonată a ştiinţei Republicii Moldova către Aria Europeană de Cercetare; coordonate permanent politicile de cercetare ale Republicii Moldova cu cele ale Uniunii Europene.

Pentru ţara noastră este necesară elaborarea unor astfel de politici în domeniul cercetării-dezvoltării-inovării, care ar contribui efectiv şi substanţial la creşterea competitivităţii produselor, inclusiv celor intelectuale, pe arena mondială. Urmează să ne găsim segmentul nostru în dezvoltarea economiei europene şi în cadrul acestui segment să producem mărfuri şi tehnologii competitive la nivel mondial.

Este cunoscut că cele mai rentabile sectoare ale economiei naţionale sunt producerea tehnologiilor inovaţionale, calculatoarelor, semiconductoarelor, mijloacelor de comunicaţii, preparatelor şi echipamentului medical. Iată de ce, trebuie create condiţii pentru formarea unor noi centre pe domenii de care are nevoie industria Republicii Moldova, cu un spectru redus de direcţii de cercetare, dar competitive la nivel mondial. În aceste centre, la prima etapă, se vor realiza proiecte de cercetare-dezvoltare-inovare de interes naţional care vor finaliza cu rezultate ce ar putea fi comercializate. Un alt imperativ este apariţia unor mici organizaţii, destinate comercializării elaborărilor aplicate.

De asemenea, este necesară extinderea ariei legislative pentru a permite crearea subdiviziunilor de producţie în cadrul instituţiilor de cercetare-dezvoltare-inovare şi a Universităţilor Ştiinţifice, împreună cu companiile naţionale, precum şi comercializarea produselor scientointensive elaborate în aceste subdiviziuni.

Pentru a identifica „nişa” economică

moldovenească, este necesar de a determina efectiv structura ştiinţei din Republica Moldova, atât fundamentale cât şi aplicative, şi a o transforma în conformitate cu tendinţele ştiinţei mondiale.

Republica Moldova urmează să-şi identifice direcţiile strategice de dezvoltare a sectoarelor economiei naţionale, să-şi canalizeze cercetările aplicative pe aceste direcţii pentru a spori competitivitatea produselor moldoveneşti, în baza inovaţiilor. Inovaţiile, în combinaţie cu un management profesionist, stau la baza ridicării competitivităţii producţiei inovative. Dezvoltarea noilor elaborări tehnologice este imposibilă fără participarea micului business inovaţional. Însă fără susţinerea din partea statului, crearea activităţii eficiente a micului business inovaţional este imposibilă.

Pentru redresarea situaţiei economice şi dezvoltarea sustenabilă a economiei Republicii Moldova, este foarte importantă crearea unui climat investiţional favorabil. În afară de investiţiile interne, experienţa ţărilor în curs de dezvoltare ne demonstrează că înviorarea substanţială a procesului inovaţional în economie începe odată cu sosirea capitalului străin în ţările respective. Aceste investiţii sunt necesare pentru noile tehnologii, know-how, pentru creşterea substanţială a calităţii şi competitivităţii produselor ş.a.

Unul dintre factorii principali ai stimulării proceselor inovaţionale este aşa numita finanţare cu risc (venture finance). În pofida unor încercări întreprinse de Academia de Ştiinţe a Moldovei în această direcţie, acest institut în Republica Moldova încă lipseşte. De regulă, fondurile de risc (venture finance) sunt formate cu susţinerea băncilor, fondurilor de pensii, al companiilor de asigurare ş.a.

O altă problemă ce ţine de crearea unui sistem inovaţional efectiv şi competitiv constituie lipsa specialiştilor în domeniul managementului ştiinţific şi inovaţional. Mai mult ca atât, în aceste domenii în Republica Moldova nu se pregătesc cadre în instituţiile superioare de învăţământ, ceea ce a condus la lipsa pieţii, a specialiştilor în domeniul respectiv. Pentru exemplificare vom menţiona că în ţările dezvoltate la un cercetător ştiinţific revin 10 manageri. Aceştia se ocupă de selectarea rezultatelor performante ale activităţilor de cercetare, dezvoltare şi promovarea lor spre piaţă.

Republica Moldova are nevoie de reforme în toate domeniile, dar aceste reforme trebuie să poarte un caracter sistemic. Baza dezvoltării sustenabile a economiei Republicii Moldova este dezvoltarea capitalului uman, modernizarea tehnologică a producţiei, trecerea la economia inovaţională.

Trebuie efectuată o analiză profundă a potenţialului uman în sfera ştiinţei şi inovării, a dinamicii calităţii ştiinţei, dar şi a potenţialului intelectual al tinerilor veniţi actualmente în ştiinţă, care s-au format în condiţiile de recesiune a ştiinţei, bazei tehnico-materiale şi diminuării substanţiale a pregătirii specialiştilor pe anumite segmente ale învăţământului superior. Potenţialul ştiinţei este determinat de numărul de cercetători tineri şi, în primul rând, de calitatea profesională a acestora.

Pentru ţările imitatoare un rol deosebit îl au pregătirea specialiştilor de calificare înaltă şi dezvoltarea resurselor informaţionale. Fără aceste componente importante nu ar fi posibilă imitarea calitativă a tehnologiilor moderne.

Toate ţările avansate declară drept prioritate dezvoltarea învăţământului, cercetării ştiinţifice şi tehnologiilor. Este esenţial de menţionat că competitivitatea producţiei o determină atât nivelul dezvoltării învăţământului, ştiinţei şi tehnologiei cât şi, în mare măsură, calitatea sistemului de gestionare. De la 85 până la 98 la sută calitatea producţiei este determinată de calitatea gestionării.

O altă problemă decisivă pentru Republica Moldova ţine de integrarea ştiinţei şi a învăţământului superior. Aceasta este cu atât mai important la etapa actuală, cu cât economia naţională este în incapacitate de a absorbi rezultatele activităţilor de cercetare-dezvoltare. Şcoala superioară trebuie să devină un producător şi consumator al ştiinţei fundamentale şi aplicative pentru a conserva şi dezvolta potenţialul intelectual.

La ora actuală sunt câteva modele de integrare a ştiinţei şi învăţământului universitar. Cel dintâi este bazat pe integrarea la nivelul instituţiilor, formarea filialilor acestora în institutele de cercetare-dezvoltare şi-n întreprinderi după caz, participarea în programe şi proiecte de cercetare; integrarea la nivel individual, integrarea în domeniul pregătirii specialiştilor de înaltă calificare şi interacţiune la nivelul consiliilor de susţinere a tezelor de doctor şi doctor habilitat.

Al doilea model prevede crearea aşa numitelor universităţi de cercetare, unde ponderea ştiinţei este semnificativă. Aceasta presupune instituirea unei reţele de infrastructură ştiinţifico-educaţională. În dezvoltarea ştiinţei mondiale se poate observa o vizibilă asimetrie, determinată de faptul că în ţările avansate ştiinţa are un statut de prioritate naţională reală, pe când în ţările în curs de dezvoltare şi, în particular, în acele post-sovietice, ea se află într-o stare degradantă. Ştiinţa acestor ţări se confruntă cu numeroase probleme cum ar fi: subfinanţarea, uzarea bazei tehnico-materiale, diminuarea substanţială a prestigiului profesiei de cercetător

ştiinţific, exodul intern şi extern din sfera ştiinţei, îmbătrânirea potenţialului uman de cercetare, micşorarea veniturilor oamenilor de ştiinţă ş.a. În aceste ţări se înrădăcinează ideea precum că prosperarea este posibilă şi fără ştiinţă, în special cea fundamentală. Aceste idei numai la prima vedere par inofensive. În realitate ele generează tendinţe extrem de periculoase. Dezvoltarea sustenabilă a ţărilor este imposibilă fără dezvoltarea cercetării fundamentale. Neglijarea ştiinţei fundamentale va conduce inevitabil la neînţelegerea proceselor şi fenomenelor ce se petrec în lumea modernă, cu toate problemele ei majore.

Bineînţeles că cercetarea fundamentală nu poate aduce beneficii momentane. Etapa actuală a cercetării ştiinţifice fundamentale se caracterizează prin conexiunea mai strânsă cu aplicaţiile tehnologice. E de remarcat că pentru soluţionarea multor probleme practice de mare importanţă se utilizează metodele ştiinţei fundamentale. Numai datorită ei este posibilă dezvoltarea ştiinţelor aplicative şi, în baza acestora, dezvoltarea tehnologică şi inovarea, având în final produse principial noi care cu adevărat revoluţionează şi schimbă viaţa oamenilor. Mai mult decât atât: ştiinţa fundamentală stă la baza creşterii potenţialului intelectual al ţării.

În concluzie, trebuie spus că modernizarea economiei necesită modernizarea în permanenţă a cercetării ştiinţifice, inovării şi învăţământului. Politica tehnologico-ştiinţifică urmează să devină un element esenţial în elaborarea întregii politici interne şi externe a Republicii Moldova.

Bibliografie

1. A. Rotaru. Aspectele sinergetice ale indicatorilor de evaluare a performanţelor ştiinţifice, dezvoltării tehnologice şi inovării // Akademos, nr.2, 2009.
2. Liviu Giosan Tudor I. Oprea. Ştiinţa în România post-comunistă. Viitorul nu este luminos //Ad Astra nr. 1 (2) 2002.
3. Г.Б. Кочетков . Мировой опыт организации науки (на примере США) // Проблемы прогнозирования, nr. 4, 2006, стр. 145-161.





Torques (colier), aur, sec. V–IV a. Chr., Dubăsari

PARCUL ŞTIINŢIFICO-TEHNOLOGIC CA PUNCT DE DEZVOLTARE A BUSINESSULUI INOVAŢIONAL MIC ŞI MIJLOCIU

Dr. **Eugen STAŞCOV,**
Dr. **Nadejda CRASNOVA,**
LLM. **Iulian E. IORGA**

SCIENCE AND TECHNOLOGICAL PARK AS POINT OF INNOVATIVE SMALL AND MEDIUM BUSINESS DEVELOPMENT

The functioning and organization of STP "Academica", started in 2007 when it was adopted the law no. 138 on science and technological parks and incubators of innovation. The process of creating the park, a special attention was paid to its infrastructure development. Formed in the first year, the infrastructure has permitted the reception in the science and technological park "Academica" 31 residents - existing and new formed companies, with a total of 146 new jobs. Implementations of the projects within the park are at different stages: eight companies are working actively and in 2008, income from activities amounted to 48.4 million lei, other residents are in production stage. Creating innovative structure in the park led to the creation and beginning of the work of the small and medium enterprises and recruitment of the scientific-technological achievements within the business has provided the basic impetus for innovative manufacturing process.

Organizarea funcţionării PŞT „Academica" a demarat în anul 2007, când a fost adoptată Legea nr. 138 privind parcurile ştiinţifico-tehnologice şi incubatoarele de inovare. Aceasta şi alte legi au stabilit subiecţii procesului inovator (clusterul ştiinţifico-tehnologic, administratorul, rezidenţii), funcţiile lor, responsabilităţile, precum şi măsurile de susţinere şi facilităţile acordate rezidenţilor parcului – companii din sectorul businessului mic şi mijlociu.

Legea nr. 138 determină funcţiile şi obiectivele de bază ale parcului ştiinţifico-tehnologic, acestea fiind:

- realizarea unei infrastructuri protejate cu acces la mijloace moderne de comunicaţie;
- instalarea, întreţinerea şi dezvoltarea infrastructurii cu costuri cât mai mici pe termen lung;
- integrarea şi dezvoltarea infrastructurii în baza tendinţelor noi din domeniu;
- asigurarea infrastructurii cu toate facilităţile necesare;
- realizarea colaborării cu serviciile complementare pentru asigurarea unei bune funcţionări.

Legislaţia cu privire la parcuri defineşte rolul fundamental al acestora ca punct de referinţă pentru creşterea:

- infrastructurii de inovare a Republicii Moldova;
- întreprinderilor mici şi mijlocii inovatoare;
- competitivităţii economice a Republicii Moldova.

Aspectele respective sunt interdependente şi pot fi ilustrate prin exemplul înfiinţării şi funcţionării primului parc ştiinţifico-tehnologic din Moldova "Academica".

În procesul creării parcului, o atenţie deosebită a fost acordată dezvoltării infrastructurii sale. Ca în toată lumea, parcului i s-au pus la dispoziţie spaţii şi un teren nefolosit de mai bine de 20 de ani, cu o arie de peste 2000 m^2. Administratorul, în conformitate cu programul de dezvoltate, a început restaurarea spaţiilor. În prezent, rezidenţii utilizează în întregime clădirea renovată şi dotată cu echipamente de birou. Aici sunt instalate calculatoare cu posibilitatea de acces gratuit la internet. În plus, există posibilitatea de a construi alte 60000 m^2 de încăperi pentru rezidenţi.

În anul curent, continuă restabilirea a 1000 m^2 de spaţii, iar la anul se preconizează finalizarea renovării întregii construcţii. Este planificată o sală de conferinţe, sală de negocieri, două clase, centru de presă, o mini-tipografie, sală de expoziţii, precum şi obiecte sociale: cafenea, centru de fitness, teren de tenis, un centru medical. Invitaţii, partenerii şi lectorii vor fi plasaţi într-un hotel confortabil.

Concomitent cu repararea şi echiparea clădirii parcului, administratorul oferă rezidenţilor un set larg de servicii. Ei se pot folosi de birouri, inclusiv de paza acestora, au acces la infrastructura de comunicaţii, servicii de secretariat, au posibilitate să-şi instruiască personalul potrivit sferei sale de activitate, să obţină fonduri prin intermediul programelor naţionale şi internaţionale. Rezidenţilor li se garantează servicii informaţionale, de audit şi de monitorizare, de consultanţă în ceea ce priveşte plasarea produselor inovatoare pe piaţă, servicii de asistenţă şi consultanţă pentru realizarea drepturilor de proprietate intelectuală, servicii de asistenţă şi consultanţă în domeniul legislaţiei, accesul la

baze de date specializate, elaborarea mijloacelor de individualizare a bunurilor şi serviciilor, servicii de creare şi promovare a imaginii companiei-rezident. De aici rezultă rolul deosebit de important al administratorului ca partener direct al rezidentului, fapt fixat în contractul de asociere în cadrul parcului, semnat de toţi rezidenţii.

Constituirea infrastructurii în primul an a permis admiterea în parcul ştiinţifico-tehnologic „Academica" a 31 rezidenţi – companii deja existente şi noi, cu un total de 146 locuri noi de muncă.

Proiectele inovaţionale, implementate în cadrul parcului, sunt conforme necesităţilor pieţii, precum şi intereselor societăţii şi ale statului, subscriind la o problematică modernă. *Figura 1.*

La baza proiectelor inovaţionale se află circa 30 de invenţii, inclusiv o serie de invenţii ce ţin de domeniul tehnologiilor pur-ecologice – rezident "Alimeco" s.r.l., producerea sistemelor de iluminare în baza LED – rezident "Casa Lux" s.r.l., producerea pompelor centrifugice – rezident "CIMU-2005" s.r.l., prelucrarea deşeurilor industriale şi menajere – rezident "Gherion-Service" s.r.l., producerea materialelor de construcţie – rezidenţi "Otgon" s.r.l. şi "Pasărea Fenix" s.r.l. *Figura 2-3.*

Companiile date, prin aceste proiecte, perseverează în a-şi dezvolta direcţiile de activitate: în anii 2008-2009 au fost depuse trei cereri noi privind invenţiile şi două privind înregistrarea mărcilor comerciale. Pe lângă cele menţionate mai sus, rezidenţii PŞT "Academica" utilizează şi alte obiecte ale proprietăţii intelectuale, în particular modele industriale – rezident "Vaptos" s.r.l. *Figura 4.*

Realizarea proiectelor se află în stadii diferite: opt companii au lucrat productiv în 2008–2009, veniturile din activităţile lor ridicându-se la 48.4 milioane de lei anual.

25 de companii, dintre care 6 străine, şi-au exprimat dorinţa de a primi statutul de rezident şi, în prezent, pregătesc pachetul necesar de documente. Stimulul principal al activităţii companiilor este, fără îndoială, complexul de măsuri de susţinere, facilităţile fiscale oferite membrilor parcului, precum şi atmosfera propice cooperării. În ciuda duratei relativ scurte a existenţei parcului, între rezidenţi au apărut relaţii de cooperare şi o atmosferă de sinergie internă, care contribuie la crearea şi implementarea mai multor proiecte comune.

Ca rezultat, actualmente au fost demarate pregătirile necesare pentru producerea a 322 tipuri de produse competitive noi: instrumente de măsurare, echipamente medicale electronice, generatoare, transformatoare, echipamente pentru purificarea

Figura 1



Figura 2

Realizarea proiectelor de inovare ale rezidenţilor PŞT Academica în aa. 2008-2009

	Rezident	Sortimentul producţiei	Vol. prod. (mii lei)
1	VAPTOS srl	Transformatoare în corp de beton. Modul de evidenţă în partea de tensiune. Blocuri de evidenţă. Transformatoare pentru 1 pilon. Transformatoare pentru 2 piloni	33820,7
2	NOBEL-GRUP srl	Echipament pentru epurarea apei potabile prin metoda osmozei inversate	12760,0
3	ANSTEC-MET srl	Servicii de protecţie anticorozivă. Recondiţionarea construcţiilor metalice	3640,0
4	ANTISEC-DG srl	Năut. Suc concentrat din sorg zaharat	2400,0
5	MES – filiala srl	Analizator ultrasonor. Analizator infraroşu. Umidometru termo-gravimetric. Sistemul electronic pentru fermier ELARG-GPRS. Decoder de marcă magnetică	1552,3
6	ALBOTA-SORGO srl	Seminţe de sorg zaharat	840,0
7	SINCOS-PLUS srl	Stabilizator de curent alternativ monofazat.Stabilizator de curent alternativ trifazat. Sursă de alimentare neîntreruptă	679,0
8	CIMU-2005 srl	Pompe centrifuge KM (Л) 10/18; KM (Л) 10/20; KM (Л) 20/20	494,7

Continuare tabel ⇨

3

Figura 3

Realizarea proiectelor de inovare ale rezidenţilor PŞT Academica în aa. 2008-2009 (CONTINUARE)

	Rezident	Sortimentul producţiei	Vol. prod (mii lei)
9	AGONIS-VIN srl	Produse obţinute din prelucrarea strugurilor	234,0
10	ASELTEH ÎS	Servicii prestate rezidenţilor	76,4
11	BIOPRODAGRO srl	Bioetanol	334,0
12	BSTC MEZON	Sisteme electronice micro-mecanice	185,0
13	CASALUX srl	Sisteme de iluminare în bază de diozi luminiscenţi	100,0
14	DESIGN-NAVIGATOR srl	Puncte termice individuale	670,0
15	ETNOTEH srl	Articole de artizanat	105,0
16	INFORMINSTRUMENT	Convertizoare electronice	650,0
17	PASĂREA FENIX srl	Materiale de construcţie	50,0
	TOTAL		58591,1

4

Figura 4

Indicatori de activitate anul 2009

Nr.	Indicator	Un. de măsură	Valoare
1.	Numărul locurilor de muncă	persoane	299
2.	Valoarea investiţiilor atrase	mii lei	1 220
3.	Numărul contractelor încheiate privind comercializarea produselor	unităţi	35
4.	Valoarea contractelor încheiate privind comercializarea produselor	mii lei	146 918
5.	Valoarea mărfurilor şi serviciilor procurate în vederea realizării proiectului	mii lei	2 801

5

apei, echipamente de distribuție a energiei electrice, dispozitive pentru economisirea energiei electrice din rețele de distribuție s.a. produse care le substituie pe cele de import sau chiar sunt destinate exportului.

Astfel, structura inovatoare din cadrul parcului a condus la crearea mai multor întreprinderi mici şi mijlocii, iar interacțiunea realizărilor ştiințifico-tehnologice cu interesele businessului, a impulsionat procesul de fabricare a produselor inovaționale.

După obținerea primelor rezultate încurajatoare, credem ca fiind reală utilizarea experienței acumulate la scară mai mare cu implicarea, pe parcurs, a unor elemente specifice noi.

Perspectiva de extindere a bazei materiale PŞT «Academica»



Inițial ...

Actual ...





Perspectiva

4

MANAGEMENTUL APELOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA. EXPERTIZA A.Ş.M.

Acad. ***Gheorghe DUCA,***
preşedintele A.Ş.M.

WATER MANAGEMENT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA. ASM EXPERTISE

The article examines various aspects of Moldova's water resources, water quality, legislation, programs of water supply and sanitation developed in recent years at the national level. Although Moldova has water reserves, the country currently faces a number of problems, including widespread use of deep groundwater, an unbalanced mismanagement of water purification systems which are physically and morally obsolete. Among the conclusions, there is the need to elaborate a conception of development of water supply systems and sanitation, which would include water supply to villages, from surface and transit water, minimizing the use of groundwater.

1.Resurse acvatice

La ora actuală, resursele acvatice ale Republicii Moldova sunt reprezentate de 3621 râuri şi râuleţe cu lungimea totală de circa 16 000 km, 4117 lacuri naturale şi bazine artificiale, ape subterane cu peste 7000 fântâni arteziene şi circa 166 500 fântâni cu alimentare din apele freatice.

Resursa medie a apelor de suprafaţă în Republica Moldova, reprezentată în principal de râurile republicii (Nistru şi Prut), este estimată la 13,2 miliarde m^3. Rezerva de ape subterane este estimată la circa 2,8 miliarde m^3. Astfel, potenţialul teoretic al apei este de cca. 16 miliarde m^3, ceea ce înseamnă cca. 4000 m^3 /locuitor/an (în Europa 4560 m^3/locuitor/an). Se utilizează actualmente în jurul a 300 m^3/locuitor/an, ceea ce constituie mai puţin de 8% (în Europa 720 m^3 /locuitor/an, ceea ce constituie circa 20%). Luând în consideraţie resursele disponibile în Republica Moldova şi aspectul irigaţional al agriculturii, real am putea beneficia de cca. 1100 m^3/locuitor/an.

Deşi Republica Moldova dispune de rezerve de apă, în prezent ţara se confruntă cu un şir de probleme, printre care:

1. Se utilizează intensiv apele subterane de mare adâncime: nivelul lor în unele regiuni a scăzut cu aproape 100 m mai jos de nivelul mediu al mării şi continuă să scadă.
2. Se utilizează insuficient apele de tranzit, acestea fiind o sursă practic inepuizabilă de apă pentru ţară.
3. Pentru moment nu există un concept unic de utilizare raţională a resurselor acvatice şi, ca rezultat, managementul apelor în republică este defectuos şi dezechilibrat.
4. Sistemele de purificare sunt fizic uzate şi moral învechite, se exploatează mai bine de 25-30 ani fără a fi reconstruite şi nu corespund cerinţelor actuale nici în privinţa tehnologiilor de tratare. Dacă în anul 1990 în republică funcţionau 304 staţii de epurare a apelor uzate, în prezent practic funcţionează mai puţin de 50. De menţionat că în oraşele de pe Nistru şi Prut nu funcţionează în regim normal nicio staţiune de tratare.
5. Din cauza funcţionării ineficiente a staţiilor de purificare a apelor uzate, cantitatea poluanţilor se menţine peste limita admisă de autoritatea de mediu.

2. Calitatea apei

Conform cercetărilor, calitatea scăzută a apei determină până la 20% din cazurile de boli hepatice, 25% din maladiile gastro-intestinale, 100% – în cazul fluorozei dentare. De exemplu, în raioanele Nisporeni, Hâncesti, Călăraşi, Ungheni, Făleşti concentraţia fluorurilor în apa potabilă depăşesc de 5-10 ori concentraţiile admisibile.

Starea apelor din fântâni pe întreg teritoriul ţării nu corespunde standardului „Apa potabilă". În 87 la sută din fântâni se atestă o poluare a apelor cu compuşi ai azotului (nitraţi, nitriţi). Investigaţiile epidemiologice au depistat că morbiditatea întâlnită în zonele, unde concentraţia nitraţilor depăşeşte 170 mg/l, a crescut de 3 ori în comparaţie cu zonele, unde concentraţia nitraţilor nu depăşeşte standardul (45 mg/l).

Folosirea apei potabile poluate cu nitraţi favorizează formarea endogenă a nitrozocomuşilor, care sunt considerate substanţe supermutagene ce duc la creşterea maladiilor tumorale.

În apele subterane din republică sunt depistate şi concentraţii mari de natriu (200-560 mg/l), amoniac (2-10 mg/l), stronţiu (7-14 mg/l), hidrogen sulfurat (3-20 mg/l).

Ca surse de poluare a apelor de suprafaţă şi subterane servesc:

1. deversările apelor neepurate din sistemul comunal;
2. managementul neadecvat al deşeurilor menajere solide în toate localităţile;
3. dejecţiile animaliere acumulate haotic;
4. depozitele de pesticide etc.

3. Cadrul legislativ

Actualul cadru legislativ în domeniul protecţiei mediului acvatic este constituit din:

- Codul apelor (HG nr. 1532 din 22.06.1993);
- Regulamentul Cadastrului de Stat al Apelor (HG Nr.626 din 18.08.94);
- Legea cu privire la zonele şi fâşiile de protecţie a apelor râurilor şi bazinelor de apă (HG nr. 440 din 27.04.1995);
- Legea cu privire la apa potabilă (HG nr. 272 din 10.02.1999);

- Regulamentul privind modul şi condiţiile de atribuire în folosinţă a obiectelor acvatice (HG Nr. 745 din 03.11.1995, cu modificări în 2005, 2006, 2007, 2008);
- Regulamentul privind condiţiile de evacuare a apelor uzate urbane în receptorii naturali (HG nr. 1141 din 10.10.2008);
- 3 programe de aprovizionare cu apă şi canalizare;
- Programul de alimentare cu apă şi canalizare a localităţilor din Republica Moldova până în anul 2006 (2005);
- Programul de alimentare cu apă şi canalizare a localităţilor din Republica Moldova până în anul 2015 (2005);
- Strategia privind aprovizionarea cu apă şi canalizare a localităţilor din Republica Moldova (2007).

4. Programe de aprovizionare cu apă şi canalizare

a) În scopul redresării situaţiei create în domeniul alimentării cu apă şi canalizării din ţară, prin Hotărârea Guvernului nr. 519 din 23 aprilie 2002, a fost aprobat *Programul de alimentare cu apă şi canalizare a localităţilor din Republica Moldova până în anul 2006*. Implementarea acestui Program necesita, la momentul aprobării lui, investiţii capitale în sumă de 1 mlrd. 243,3 mln. lei.

Din partea donatorilor externi au fost contractate cu Banca Mondială atragerea a 150 mln lei, cu Danemarca şi Elveţia – 50 mln lei, cu Turcia – 260 mln lei, cu Germania – 600 mln lei, cu Kuweit 100 mln lei. În total au fost negociate 1mlrd 160 mln lei.

Ca rezultat, au fost construite sistemele centralizate de aprovizionare cu apă în localităţile Borceag, Chircăieşti, Călăraşi, Stăuceni şi Edineţ. De ofertele elveţienilor au beneficiat mai multe localităţi din raioanele Hânceşti şi Nisporeni. Din păcate, proiectele de renovare a staţiei de purificare a apelor uzate din Chişinău şi a uzinei de prelucrare a deşeurilor menajere din Ţânţăreni au rămas pe hârtie, nu s-au dus la bun sfârşit negocierile cu Fondul din Kuweit, iar creditul turcesc s-a utilizat pentru aprovizionarea din apele subterane, nu din Prut sau Dunăre.

b) Nefiind finalizat programul din 2002, prin Hotărârea Guvernului nr. 1406 din 30 decembrie 2005 a fost aprobat un nou *Program de alimentare cu apă şi canalizare a localităţilor din Republica Moldova până în anul 2015*. În cadrul acestui Program, a fost prevăzută soluţionarea problemei modernizării sistemelor comunale de alimentare cu apă şi canalizare, preconizând asigurarea accesului la apă potabilă de calitate a cel puţin 50 la sută din populaţie. Pentru realizarea Programului, necesităţile financiare au fost estimate la 5 mlrd. 165 mln. lei. Practic nu s-a efectuat nimic.

c) La 13 iunie 2007 a fost aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr.662 un nou program – *Strategia privind aprovizionarea cu apă şi canalizare a localităţilor din Republica Moldova pentru perioada de până în a. 2025*. Conform Strategiei, investiţiile necesare constituie în total 49 mlrd 26,1 mln.lei, urmând să fie de cca 1000 USD pe cap de locuitor.

Cele mai impunătoare proiecte investiţionale de reabilitare a sistemelor de alimentare cu apă şi de canalizare în ultimii ani au fost implementate cu suportul investitorilor străini.

Totuşi, măsurile întreprinse pentru ameliorarea situaţiei în domeniul alimentării cu apă nu s-au soldat cu rezultate semnificative, cauza fiind lipsa unui concept managerial unic la nivel naţional, care ar racorda soluţiile tehnice locale cu strategia naţională.

5. Propuneri

În această ordine de idei, propunem ca în termene cât mai restrânse:

1. Instituţiile responsabile de segmentul managementului apei în Republica Moldova în comun cu comunitatea ştiinţifică să elaboreze *Concepţia de dezvoltare a sistemelor de alimentare cu apă şi canalizare*, care ar include alimentarea cu apă a localităţilor republicii din apele de suprafaţă şi de tranzit, minimalizând folosirea apelor subterane:
   - oraşele din nordul republicii să fie alimentate cu apă din râul Prut şi Nistru printr-o reţea hidrografică comună, formată din apeductul Soroca-Bălţi şi lacul de acumulare Costeşti-Stânca;
   - centrul republicii să fie alimentat din bazinul fluviului Nistru prin staţiunea de la Vadul lui Vodă,
   - pentru alimentarea sudului republicii să fie utilizată apa din fluviul Dunărea.

   Transportarea apei trebuie să se realizeze prin sistem închis cu o purificare prealabilă în zona de captare pentru a putea fi folosite şi la irigare.
2. Să fie revăzută, în baza conceptului propus, Strategia naţională şi Programul de alimentare cu apă şi canalizare a localităţilor;
3. Să fie creată o bază unică de date privind calitatea apei în toată republica. În AŞM deja sunt iniţiate lucrări ce prevăd crearea unei asemenea baze de date.
4. Să fie date în concesiune sau privatizate, în scopul gestionării lor mai coerente şi mai calitative, serviciile de aprovizionare cu apă şi canalizare.
5. Să fie interzisă categoric alimentarea centralizată cu apă a populaţiei şi a agenţilor economici în lipsa sistemului de evacuare şi epurare a apelor uzate.
6. Pentru gestionarea eficientă a sectorului de aprovizionare cu apă, să se creeze o Comisie interministerială care va monitoriza realizarea obiectivelor în acest domeniu.

Considerăm, că toate aceste masuri vor permite Republicii Moldova ca în termen de 3-4 ani să implementeze un management eficient al apelor, armonizat la cerinţele Directivei apelor a Uniunii Europene.

PARADIGMA AJUTORULUI DE STAT ÎN CONDIŢIILE CRIZEI FINANCIARE MONDIALE

Dr., conf. univ. ***Ion MAXIM,***
dr., conf. univ. ***Victoria GANEA.***

STATE AID PARADIGM IN THE CONDITION OF WORLD FINANCIAL CRISES

The world-wide financial crisis affected deeply the international economic system and the Republic of Moldova is not an exception. The state, being requested to intervene in the economy for covering the consequences of the crisis, takes some actions in the form of state aid granting, that are not always in line with the competition policy and, in this framework, we can talk about new coordinates of the competition policy in conditions of the international crisis.

În pofida integrării modeste a sectorului financiar din Republica Moldova în sistemul financiar mondial, economia naţională începe să simtă impactul crizei financiare mondiale. Primele semne ale crizei, identificate deja în toamna anului 2008, au fost confirmate statistic în primul trimestru al anului 2009 şi s-au manifestat în special prin reducerea substanţială a transferurilor băneşti de peste hotare de la muncitorii originari din Moldova.

Reducerea remitenţelor a generat scăderea cererii interne, a importurilor şi producerii autohtone, precum şi a exportului producţiei autohtone pe pieţele externe. Suntem conştienţi de faptul că o creştere economică în perioada 2001-2008 era bazată pe consum. Astfel, ponderea consumului în PIB în anul 2008 a atins circa 113 la sută, situaţie caracteristică pentru ţările dependente de remitenţele de peste hotare. Cererea internă a avut un rol deosebit în relansarea creşterii economice din 2000 până în 2008, iar creşterea consumului intern a fost determinată de creşterea transferurilor de peste hotare.

Analiza remitenţelor în Republica Moldova ne permite să constatăm că rata de creştere anuală a acestora a fost de circa 37 la sută, fapt ce-a mărit considerabil capacitatea de cumpărare a cetăţenilor. Oferta internă de produse nu a putut face faţă creşterii excesive a cererii şi, în consecinţă, a sporit semnificativ volumul importului. Acesta, la rândul său, a generat majorarea veniturilor bugetare în baza taxelor de import, astfel acumulându-se resurse publice importante necesare pentru exercitarea funcţiilor statului.

Creşterea economică bazată pe consum a fost supusă unor critici dure în perioada respectivă pentru caracterul său instabil şi vulnerabil faţă de factorii exteriori. În acest context, se vorbeşte de o creştere economică bazată pe investiţii, dar pentru realizarea acesteia este nevoie de promovarea unei politici economice care să contribuie la atingerea obiectivului respectiv, statul urmând să intervină echilibrat şi cu efecte negative minime asupra concurenţei.

Asigurarea unei creşteri economice durabile, bazate pe investiţii, în mod necesar presupune efectuarea unor reforme în ceea ce priveşte reglementarea mediului de afaceri pentru a atrage investiţii şi a ocupa poziţii cât mai înalte în clasamentul internaţional al mediului de afaceri. Astfel, în raportul Doing Business 2010, Moldova ocupă locul 94 din 183 economii, cu paisprezece poziţii mai sus decât în anul precedent.

Reformarea reglementării mediului de afaceri în vederea asigurării unei creşteri economice bazate pe investiţii presupune actualizarea politicii economice a statului, în acest context un rol deosebit revenindu-i politicii statului în domeniul protecţiei concurenţei. Deşi pe plan internaţional se vorbeşte de depăşirea crizei financiare mondiale, acest lucru încă nu-l putem spune despre Republica Moldova. Conştient de necesitatea unei creşteri economice bazate pe investiţii, statul este solicitat să intervină pentru a reduce efectele negative ale crizei, în acest sens experienţa altor state fiind binevenită.

Planul european de redresare economică adoptat în 2008 presupune mai multe măsuri orientate spre ieşirea Europei din criză financiară, în baza a două elemente care se sprijină reciproc.

- În primul rând, cuprinde măsuri pe termen scurt pentru stimularea cererii, salvarea locurilor de muncă şi restabilirea încrederii.
- În al doilea rând, implică “investiţii inteligente” pentru a determina o creştere mai importantă şi o prosperitate durabilă pe termen mai lung.

Măsurile incluse în Planul european de redresare economică urmează a fi examinate minuţios în vederea aplicării acestora în condiţiile Republicii Moldova, însă totodată este necesar a evita intervenţia publică care ar submina obiectivul acordării ajutoarelor de stat în volum mai mic, dar mai bine orientate. Planul european de redresare economică cuprinde iniţiative de aplicare a normelor

privind ajutoarele de stat, însă acestea se vor aplica astfel încât să existe o flexibilitate maximă în soluționarea crizei, menținându-se, în același timp, condiții de egalitate pe piață şi evitându-se restricțiile nejustificate ale concurenței.

Măsurile întreprinse în țările afectate anterior de criză, care ar putea fi utile şi pentru Republica Moldova, pot fi divizate în câteva grupuri în funcție de scopul urmărit:

- Măsuri orientate spre restabilirea sau păstrarea încrederii față de sectorul financiar şi asigurarea stabilității acestuia;
- Măsuri orientate spre preîntâmpinarea extinderii şi adâncirii crizei în sectorul real al economiei naționale;
- Măsuri de protecționism.

Realizarea măsurilor date ar putea ridica unele probleme de concurență atât pe plan național cât şi la nivel internațional, în special cele legate de oferirea asistenței de stat, acordurile anticoncurențiale per verticală şi orizontală, concentrările economice etc. Pornind de la faptul că starea de criză este mult prea diferită de o situație economică normală, în multe cazuri aplicarea legislației concurențiale urmează a fi privită prin prisma examinării în complex a efectelor pe care le poate provoca.

Experiența Uniunii Europene, SUA şi altor țări denotă complexitatea problemelor abordate. În multe cazuri măsurile întreprinse de Guverne în vederea depăşirii crizei financiare mondiale au dus la încălcarea legislației concurențiale. Măsurile statului orientate spre asigurarea încrederii față de sistemul financiar şi a stabilității sistemului financiar-bancar pot fi materializate într-o serie de acțiuni, precum:

- Acordarea garanțiilor de stat pentru obligațiile instituțiilor financiare;
- Restructurarea sectorului financiar şi bancar în vederea ridicării stabilității acestora;
- Modificarea normelor prudențiale;
- Recapitalizarea băncilor comerciale şi companiilor de asigurări;
- Acordarea sprijinului financiar instituțiilor financiare care pot avea deficit de lichidități;
- Reglementarea activității agențiilor de rating.

Este incontestabil faptul că măsurile date, necesare pentru depăşirea crizei şi relansarea economiei, urmează a fi susținute şi realizate. Dar este extrem de important ca ele să se întreprindă într-un cadru normativ legal. Restructurarea sectorului financiar şi bancar în vederea ridicării stabilității acestora, modificarea normelor prudențiale, recapitalizarea băncilor comerciale şi companiilor de asigurări poate crea probleme ce țin de concentrarea excesivă a capitalului.

Acordarea garanțiilor de stat pentru obligațiile instituțiilor financiare şi acordarea sprijinului financiar instituțiilor financiare care pot avea un deficit de lichidități, sunt nişte măsuri de intervenție directă a statului în economie şi, în acest caz, este important ca, în urma lor, să nu se distorsioneze concurența. Statul trebuie să se implice fără discriminări. În cazul aplicării garanțiilor de stat a depozitelor, de exemplu, este necesar ca această măsură să fie accesibilă tuturor instituțiilor financiare care activează pe teritoriul Republicii Moldova şi nu numai celor aflate în proprietatea statului.

Agențiile de rating pot influența semnificativ înclinația spre investiții, precum şi accesul la finanțarea bancară datorită aprecierii nivelului de risc. În condițiile în care se pretinde o creştere economică durabilă este important ca aceste informații să fie veridice şi obiective. Pentru a evita denaturarea datelor, este binevenit ca ratingul companiilor autohtone să fie efectuat de autoritățile publice în condiții de transparență maximă.

Măsurile luate în vederea prevenirii extinderii şi adâncirii crizei în sectorul real al economiei naționale pot cuprinde un set de acțiuni care ar include:

- Ajutorul de stat acordat întreprinderilor aflate în dificultate;



Cercei, aur, sec. IV–III a. Chr., Butor, Grigoriopol

- Subvenționarea ratei dobânzii la creditele bancare;
- Acordarea ajutoarelor de stat sectoriale etc.

Măsuri pentru stimularea economiei au fost întreprinse de majoritatea forțelor economice mondiale. Astfel, în a.2009 SUA a adoptat Legea cu privire la restabilire şi investiții, care conține prevederi privind obligativitatea achiziției publice doar a bunurilor industriale şi a oțelului produse în SUA. Ulterior această prevedere a fost modificată fiind permisă şi achiziția pentru necesități publice a bunurilor produse în țările slab dezvoltate, în acest mod asigurându-se respectarea prevederilor acordurilor internaționale. Asemenea măsuri, probabil ca reacție la cele din SUA, au fost întreprinse şi de China, care în noiembrie 2009 a emis o preîntâmpinare pentru autoritățile publice chineze privind necesitatea achiziției publice numai a produselor din China.

La fel, în contextul crizei financiare mondiale, Uniunea Europeană, prin intermediul structurilor sale supranaționale, a intervenit cu diverse reglementări pentru a preveni tentativele statelor membre de a acționa individual şi, mai ales, de a începe o competiție a subvențiilor spre a sprijini societățile proprii. Acțiuni individuale nu pot fi eficace şi ar putea afecta în mod grav piața internă a Uniunii Europene. Comisia Europeană a menționat că în momentul acordării de sprijin, luându-se în considerare integral situația economică specifică actuală, este decisiv să se asigure condiții de egalitate pentru societățile europene şi să se evite situația în care statele membre ar începe o competiție a subvențiilor, care nu ar avea un caracter durabil şi ar acționa în detrimentul întregii Comunități. Politica în domeniul concurenței are exact acest rol, şi în acest context are o importanță deosebită, pentru depăşirea crizei.



Cercei, aur, sec. V a. Chr., Balabani, Taraclia

În condițiile declanşării crizei economice mondiale, Comisia Europeană a adoptat un *Cadru temporar pentru măsurile de ajutor de stat de sprijinire a accesului la finanțare în contextul actualei crize financiare şi economice*. Acest cadru oferă statelor membre posibilități suplimentare în domeniul ajutoarelor de stat pentru a face față efectelor limitării creditelor asupra economiei reale. El introduce o serie de măsuri temporare care permit statelor membre să trateze dificultățile excepționale pe care le întâmpină societățile, şi în special ÎMM-urile, în a obține finanțare.

Aceste măsuri provizorii sunt luate în temeiul articolului 87 alineatul (3) litera (b) din tratat, care permite Comisiei să declare ajutoare compatibile cu piața comună pentru a „remedia perturbări grave ale economiei unui stat membru". Statele membre trebuie să notifice schemele care conțin aceste măsuri, iar odată ce schema este aprobată, pot acorda imediat ajutoare individuale, fără a face o notificare.

Măsurile de asistență provizorie pot fi cumulate cu alte tipuri de ajutoare compatibile sau cu alte forme de finanțare comunitară, cu condiția să fie respectate intensitățile maxime ale ajutorului indicate în orientările sau regulamentele de exceptare pe categorii de ajutoare relevante.

Noi măsuri şi modificări temporare ale instrumentelor existente s-au materializat prin următoarele:

1. Ajutoarele de minimis au fost majorate de la 200 mii EUR la 500 mii EUR pe societate pentru următorii doi ani (1.1.2008–31.12.2010) pentru a le ajuta întreprinderilor să depăşească dificultățile actuale: prezenta măsură de ajutor poate fi aplicată numai schemelor de ajutor. Pentru întreprinderile din domeniul producției primare de produse agricole ajutorul de minimis a fost ridicat de la 3 mii EUR la 15 mii EUR. În cazul în care întreprinderea a primit deja ajutoare de minimis înainte de intrarea în vigoare a acestui cadru temporar, totalul ajutorului şi a ajutoarelor de minimis primite nu poate depăşi 500 000 EUR între 1.1.2008 şi 31.12.2010.

2. Garanții de stat pentru împrumuturi sub forma unei reduceri a primei de plătit: ÎMM-urile pot beneficia de o reducere de maxim 25 la sută din prima anuală de plătit pentru garanții noi, timp de doi ani de la acordarea garanței. În plus, aceste societăți

pot aplica o primă stabilită în comunicare pentru încă opt ani. Valoarea maximă a împrumutului nu trebuie să depăşească valoarea costurilor salariale totale anuale ale întreprinderii beneficiare. Garanţia nu poate depăşi 90 la sută din împrumut şi poate acoperi atât credite pentru investiţii, cât şi credite pentru capital de lucru.

3. Ajutoare sub formă de subvenţionare a ratei dobânzii aplicabilă tuturor tipurilor de împrumuturi: Comisia acceptă să se acorde împrumuturi publice sau private cu o rată a dobânzii cel puţin egală cu rata overnight a băncii centrale la care se adaugă o primă egală cu diferenţa dintre rata interbancară medie cu scadenţa de un an şi rata overnight medie a băncii centrale în perioada 1.1.2007-30.6.2008, plus prima de risc de credit corespunzătoare profilului de risc al beneficiarului, precum se prevede în Comunicarea Comisiei privind metoda de stabilire a ratei de referinţă şi de scont. Această metodă se poate aplica tuturor contractelor încheiate până la 31 decembrie 2010 şi poate acoperi împrumuturile cu orice durată. Ratele reduse ale dobânzii pot fi aplicate pentru plăţi ale dobânzii înainte de 31 decembrie 2012.

4. Ajutoare sub forma unei reduceri a ratei dobânzii pentru credite pentru investiţii aferente unor produse care îmbunătăţesc în mod semnificativ protecţia mediului: ÎMM-urile pot beneficia de o reducere a ratei dobânzi de 50 la sută. Rata dobânzii subvenţionată se aplică o perioadă de cel mult doi ani de la acordarea împrumutului. Asistenţa nu poate fi acordată decât pentru fabricarea de produse ce implică adaptarea anticipată la viitoarele standarde comunitare privind produsele care sporesc nivelul de protecţie a mediului şi care nu au intrat încă în vigoare sau produse ce implică respectarea de standarde mai stricte decât acestea.

5. O derogare temporară de la Orientările din 2006 privind capitalul de risc:

- creşterea *tranşei de finanţare pe fiecare întreprindere din categoria ÎMM-urilor vizată* de la 1,5 milioane EUR la 2,5 milioane EUR;
- reducerea *nivelului minim al participării private* de la 50% la 30% (în interiorul şi în afara zonelor asistate).

6. Simplificarea dispoziţiilor privind creditele la export pentru a utiliza exceptarea care permite ca riscurile necesionabile („non-marketable risks") să fie acoperite de stat.

Condiţii pentru aplicarea măsurilor temporare determinate de Comisia Europeană sunt*:*

➢ toate măsurile se aplică numai întreprinderilor care nu se aflau în dificultate la 1 iulie 2008. Ele se pot aplica întreprinderilor care nu se aflau în dificultate la acea dată, dar care au început să se confrunte cu greutăţi ulterior, ca urmare a crizei financiare şi economice mondiale;

➢ măsurile pot fi aplicate până la 31 decembrie 2010;

➢ aceste măsuri temporare nu pot fi cumulate cu ajutoarele de minimis pentru aceleaşi costuri eligibile. Valoarea ajutorului de minimis primit după 1.1.2008 se deduce din valoarea ajutorului compatibil acordat din acelaşi motiv în conformitate cu acest cadru.

Este necesar de menţionat, că măsurile de stimulare a economiei se pot solda cu discriminarea agenţilor economici, limitarea concurenţei şi crearea tensiunilor pe plan naţional şi internaţional. Fiecare stat în condiţiile crizei mondiale încearcă să-şi protejeze proprii producători, şi ca rezultat promovează nişte acţiuni anticompetitive. Aceste măsuri anticoncurenţiale pot fi modificate sub presiunea politicii externe, alteori nu.

Măsurile de protecţionism întreprinse de state în perioada crizei financiare se pot materializa prin următoarele acţiuni:

➢ Măsuri directe de protecţionism la hotar şi ridicarea taxelor vamale;

➢ Efectuarea investigaţiilor şi aplicarea taxelor antidumping;

➢ Instituirea altor bariere instituţionale.

Măsurile directe de protecţionism la hotar şi ridicarea taxelor vamale au fost întreprinse de multe state atât dezvoltate cât şi în curs de dezvoltare. Astfel, Federaţia Rusă a ridicat tarifele vamale la o serie de produse cum ar fi automobilele (30%), producţia metalo-feroasă (15%), produse lactate (20%) etc. La fel şi Ucraina a introdus taxe suplimentare de import la toate produsele cu excepţia celor de importanţă strategică, în vederea restabilirii echilibrului balanţei de plăţi.

În raportul Băncii Mondiale se menţionează că în perioada 2008-2009 a crescut semnificativ numărul investigaţiilor antidumping cu circa 39 la sută anual. Astfel, statele încearcă prin intermediul acestor măsuri să argumenteze aplicarea taxelor antidumping. Conform acestui raport, SUA şi Uniunea Europeană au introdus cele mai multe taxe suplimentare, în special la produsele din China, Federaţia Rusă, Bielorusia.

Primii paşi în acest sens au fost făcuţi şi în Republica Moldova. Astfel, Organul de investigare a măsurilor antidumping, compensatorii şi de salvgardare a iniţiat prima investigaţie din perioada declanşării crizei financiare mondiale privind oportunitatea aplicării măsurilor de salvgardare

la importul produselor de cofetărie, înaintând Guvernului Republicii Moldova propunerea de instituire a măsurii de salvgardare.

În unele state se aplică măsuri de protecţionism combinate. Astfel, Argentina şi Indonezia au introdus preţul minimal de import la circa 1000 de mărfuri şi condiţii suplimentare ce ţin de licenţierea importului de produse. În acest mod au crescut semnificativ cheltuielile legate de importul acestor mărfuri.

Protecţionismul provoacă o îngrijorare deosebită datorită reacţiei adverse care poate apărea din partea ţărilor afectate. În multe cazuri aceste măsuri sunt încălcări ale acordurilor internaţionale şi în special celor ce ţin de Organizaţia Mondială a Comerţului.

În urma declanşării crizei financiare mondiale asupra guvernelor tuturor statelor este efectuată o puternică presiune politică în vederea promovării diverselor măsuri care ar ameliora situaţia creată de criza dată şi preîntâmpina crizele viitoare.

Când astfel de acţiuni politice nu sunt coordonate, privite în complex, apare o mare probabilitate ca acestea să se dovedească anticoncurenţiale.

În multe cazuri, cu excepţia Uniunii Europene, acţiunile guvernelor de ieşire din criză nu au fost coordonate cu autorităţile de protecţie a concurenţei, în pofida faptului că astfel de măsuri pot avea un impact semnificativ asupra concurenţei şi asupra comerţului internaţional. Acest lucru posibil să se fi întâmplat din cauza că guvernele statelor date nu au conştientizat că pentru politica statului în domeniul concurenţei poartă responsabilitate nu numai autoritatea de protecţie a concurenţei, dar toate autorităţile publice centrale şi locale. În acest context toate măsurile întreprinse de guvern ar trebui să fie în concordanţă cu politica statului în domeniul concurenţei, fiind avizate prin prisma impactului asupra concurenţei.

În perioada crizei una din direcţiile fundamentale ale activităţii autorităţilor de protecţie a concurenţei ar fi promovarea culturii concurenţiale şi convingerea guvernelor să promoveze o politică transparentă prin evaluarea impactului asupra concurenţei. În multe cazuri când guvernul încearcă să neglijeze aspectele concurenţiale, survin organismele internaţionale. Astfel, măsurile guvernanţilor de favorizare a agenţilor economici naţionali pot avea consecinţe şi pe plan internaţional.

Printre problemele concurenţei provocate de criză, se pot menţiona câteva:

➢ În primul rând, modificarea mediului concurenţial ca urmare a crizei care se poate materializa prin reducerea cererii, scăderea comerţului internaţional, falimentul unor societăţi comerciale, deficitul de lichiditate pentru investiţii etc.

➢ În al doilea rând, pericolul distorsionării concurenţei legat de acţiunile anticriză ale guvernării, care se manifestă prin politica de protecţionism, măsurile discriminatorii de stimulare a economiei, achiziţii publice preferenţiale, tentaţia de a reglementa mai drastic preţurile etc.

➢ În al treilea rând, are loc creşterea importanţei strategiei de reducere a sărăciei.

În condiţiile de criză, apare întrebarea dacă autoritatea de protecţie a concurenţei în procesul evaluării acţiunilor anticriză întreprinse de autorităţile publice, precum şi acţiunilor agenţilor economici orientate spre reducerea concurenţei, ar trebui să utilizeze aceleaşi etaloane şi criterii ca şi în condiţii economice normale.

După cum s-a menţionat, în condiţiile crizei financiare mondiale aplicarea de către autoritatea de protecţie a concurenţei a legislaţiei poate întâmpina unele dificultăţi care ţin în special de:

1) Evaluarea impactului concentrărilor economice, deoarece este dificil de apreciat dacă această concentrare este din cauza necesităţii întreprinderilor de a supravieţui în condiţii dificile în vederea ripostării presiunilor crizei sau se face în scopul creşterii puterii de piaţă. În acest context apare întrebarea dacă se poate permite concentrarea economică care ar duce la crearea agenţilor economici cu o situaţie dominantă pe piaţă sau la consolidarea situaţiei dominante deja existente. În condiţiile Republicii Moldova, luând în considerare faptul că întreprinderile autohtone ar trebui să facă faţă atât efectelor crizei financiare mondiale, cât şi presiunilor concurenţiale a întreprinderilor din statele vecine, care deseori sunt de o putere economică şi financiară mai mare, concentrarea economică poate fi admisă chiar şi cu riscul creării unui agent economic cu situaţie dominantă, sau întăririi poziţiei dominante a agentului economic deja existent.

2) Aplicarea legislaţiei concurenţiale faţă de acordurile de cartel. În condiţiile crizei, reducerii cererii sau sub riscul falimentului, agenţii economici pot fi tentaţi să divizeze piaţa şi să stabilească preţuri comune. În acest caz, luând în considerare pericolul extrem pe care îl comportă acordurile anticoncurenţă pe orizontală, acestea nu pot fi tolerate, deoarece se aduc prejudicii consumatorului, ceea ce contravine şi principiului de reducere a sărăciei.

3) Aplicarea legislaţiei concurenţiale faţă de acordurile pe verticală şi abuzul de poziţia dominantă. În condiţiile crizei mondiale pot creşte

situațiile de abuz de poziție dominantă şi acorduri pe verticală care sunt orientate spre limitarea accesului pe piață a altor agenți economici. Măsurile date vor fi orientate în special pentru a păstra venitul întreprinderilor care deja există. De asemenea, în condițiile imperfecțiunii informației creditorii vor fi mai rezervați şi mai puțin dispuşi să finanțeze activitatea noilor agenți economici intrați pe piață. Astfel, se creează premise ca pe piață să activeze mai puțini agenți economici. În acest context, sunt necesare noi criterii pentru aprecierea efectelor acestor acțiuni, şi anume prin prisma impactului asupra economiei, bunăstării.

În perioada de criză, deseori politica concurențială a statului poate fi dată în umbră, tentațiile de protecționism sunt foarte puternice, chiar se vorbeşte de o renaştere a politicii industriale protecționiste. Măsurile respective trebuie însă privite din punct de vedere strategic, deoarece încălcarea acordurilor internaționale la care este parte Republica Moldova poate provoca mai multe prejudicii decât beneficii. În acest context, analiza efectelor intervenției statului în economie este necesară şi nu poate fi ignorată la elaborarea şi promovarea politicii economice.

Este important să ne dumirim care vor fi reperele şi direcțiile politicii concurențiale după criză. În acest context se iscă mai multe întrebări: dacă legislația şi sancțiunile în domeniu nu sunt prea dure, deoarece aplicarea acestora poate provoca falimentul contravenientului; poate oare legislația concurențială să contribuie la creşterea bunăstării păturilor social vulnerabile; analiza pieței ca instrument, este necesară pentru aplicarea legislației sau nu etc.

Ajutorul de stat acordat în condiții de criză este un lucru extrem de important şi, analizându-l prin prisma Uniunii Europene, observăm că intervenția guvernelor este destul de consistentă. În Republica Moldova, problema intervenției statului în economie prin intermediul ajutorului de stat se complică din cauza mai multor limite şi factori care trebuie priviți şi examinați în complex:

- Pe de o parte, Republica Moldova pretinde să treacă la o creştere economică durabilă bazată pe investiții, fapt care presupune crearea condițiilor necesare;
- Existența crizei mondiale care a redus semnificativ cererea internă şi are impact asupra comerțului internațional;
- Tendința de aplicare a măsurilor de protecționism a industriei autohtone care poate provoca reacții adverse pe plan internațional;
- Decizia politică de integrare în Uniunea Europeană presupune armonizarea legislației naționale la Acquis-ul comunitar, care determină limitele acordării ajutorului de stat sectorial.

Experiența economică atestă faptul că asemenea crize sunt precedate de intensificarea semnificativă a rolului statului, reducerea rolului concurenței şi, în acest fel, se va obține relansarea economiei şi creşterea economică. Măsurile de protecție sunt, desigur, foarte importante, dar acestea nu exclud factorii care au provocat criza. Astfel, în contextul celor expuse, menționăm că politica concurențială este o verigă importantă a economiei de piață şi urmează a fi aplicată consecvent atât în perioada de criză, cât şi după depăşirea acesteia.

Bibliografie

1. Chad P. Bown The Global Resort to Antidumping, Safeguards, and other Trade Remedies amidst the Economic Crisis. The World Bank Poverty Reduction and Economic Management Network International Trade Department. September, 2009

2. Hiau Looi Kee, Cristina Neagu, Alessandro Nicita / Is Protectionism on the Rise? Assessing National Trade Policies during the Crisis of 2008. The World Bank Development Research Group Trade and Integration Team. April, 2010

3. Comunicarea Comisiei - Cadru temporar pentru măsurile de ajutor de stat de sprijinire a accesului la finanțare în contextul actualei crize financiare şi economice (adoptată la 17 decembrie 2008) http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/horizontal.html.



Cercel de tâmplă, argint, sec. XV–XVII, Şaptebani, Rîşcani

INTERACȚIUNEA ŞTIINȚEI ŞI POLITICII CA FACTOR ESENȚIAL ÎN STABILIZAREA ECONOMIEI NAȚIONALE

Dr. hab., prof. ***Gheorghe ILIADI***

THE INTERACTION BETWEEN SCIENCE AND POLICY AS THE MAIN FACTOR IN NATIONAL ECONOMY STABILIZATION

In conditions of economic crisis of national economy there is strongly recommended to take some concrete measures for solving this situation. The researching of innovative and transferred products in mass production is one of these measures.

The author of the article analyzes the role and interaction between economic sciences and representatives of state structures/ institutions in development and assimilation of new innovative products. Also, are recommended a list of proposals for improving the created situation. One of them is to build a strong collaboration between all participants of the elaborating process and those who played a central role in decision making process of economic policies.

Fenomenele de criză profundă, care au cuprins la ora actuală economia mondială şi cea europeană, n-aveau cum să nu afecteze, în condiţiile globalizării, economia naţională a Republicii Moldova. Din păcate, în conştiinţa maselor, aceste mutaţii negative se identifică cu influenţa ştiinţei economice. În acest context este de remarcat faptul că sunt trecute sub tăcere diverse decizii şi acţiuni politice, care uneori se bat cap în cap, iar rezultatele discutate ale activităţii economice şi consecinţele acestora sunt puse pe seama ştiinţei economice.

O atare atitudine nihilistă faţă de ştiinţă în general şi faţă de teoria economică în special, scade prestigiul activităţii ştiinţifice, are un impact negativ asupra procesului de dezvoltare socială. Comunitatea ştiinţifică, mai întâi de toate cercetătorii din domeniul ştiinţelor economice şi umaniste, resimt această tendinţă care nu poate fi tolerată mai ales în anii de reformare profundă a sferelor de activitate materială şi spirituală, în perioada de tranziţie spre o piaţă funcţională. De unde şi o rămânere în urmă în dezvoltarea cercetărilor fundamentale şi teoretico-metodologice, neglijarea potenţialului ştiinţific considerabil existent, deficitul de cercetători tineri şi, ca rezultat, o influenţă nesatisfăcătoare exercitată asupra activităţii instituţiilor economice şi financiare ale guvernului.

Este cunoscut faptul, că în urma unor particularităţi ale etapei de tranziţie, legate, mai întâi de toate, de situaţia sectorului real al economiei şi de imaturitatea relaţiilor de piaţă, condiţionate, la rândul lor, de dezvoltarea insuficientă a infrastructurii pieţei şi absenţa unor segmente necesare ale acesteia (instituţii financiar-creditare, burse de valori, mijloace de comunicaţii etc.), subdezvoltarea mediului concurenţial, precum şi de lacune în legislaţia naţională cu privire la mediul de afaceri, multe dintre direcţiile proiectelor ştiinţifice aşteaptă timpuri mai bune pentru a fi elaborate, iar o parte din proiectele finalizate întâmpină dificultăţi serioase în ceea ce priveşte implementarea şi utilizarea în procesul de producţie.

Acestea sunt cauze obiective lesne de înţeles. Altceva e când elaborările ştiinţifice, propunerile şi recomandările solicitate de activitatea practică se confruntă, în procesul lor de implementare în producţia materială, cu evaluări preponderent subiective.

O îngrijorare deosebită le trezeşte economiştilor cercetători deficitul de credibilitate a autorităţilor faţă de elaborările finalizate, din cauza unei abordări unilaterale şi abuzive, dictate de anumite interese corporative. În urma acestui fapt economiştii pierd posibilitatea unei evaluări proprii şi independente a rezultatelor ştiinţifice obţinute. Experienţa de durată a planificării lucrărilor ştiinţifice şi de cercetare arată că se poate cădea de acord cu modul în care autorităţile trasează direcţiile strategice prioritare ale cercetărilor, nu însă şi cu evaluarea ştiinţifico-practică a lucrărilor. Mai întâi de toate, se impune cu necesitate revizuirea şi ordonarea metodelor de evaluare publică a rezultatelor şi recomandărilor elaborărilor ştiinţifice cu tematică economică.

Produsele inovaţionale cu profil socio-economic, reprezentând o proprietate intelectuală şi protejate în aparenţă de dreptul de autor, sunt expediate în procesul transferului tehnologic ministerelor de resort, iar de acolo, guvernului şi parlamentului. Totuşi, fiind supuse unor corecţii şi redactări unilaterale, acestea, în multe cazuri, ajung să servească nu atât interesele naţionale, cât cele îngust departamentale.

O formă de influenţă a intereselor economice organizate asupra procesului decizional şi a executării hotărârilor adoptate de instituţiile puterii de stat o constituie participarea personală a reprezentanţilor

diferitelor uniuni şi organizaţii în activitatea puterii executive şi legislative. Deseori politicienilor şi funcţionarilor li se pun la dispoziţie informaţii, argumente şi proiecte de hotărâri, convenabile unor grupuri pe care aceşti lobbyişti le reprezintă, precum şi se face deschis sau voalat lobby unor fracţiuni de partid sau unor mişcări politice. De fapt, în cele din urmă, conţinutul elaborărilor ştiinţifice este supus unor modificări, iar ideile de bază sunt chiar confiscate, privându-i pe realizatori de dreptul lor de autor. Adesea autorii recomandărilor ştiinţifice sunt excluşi din procesul de discuţii, iar varianta de alternativă nu numai că nu este acceptată, ci şi dată uitării.

În acest context nu este fără temei şi opinia, potrivit căreia de multe ori responsabilitatea pentru situaţia creată îi revine ştiinţei şi comunităţii ştiinţifice. Astfel, tehnologia practicată în timpul de faţă de promovare a elaborărilor social-economice recomandate, a constrâns ştiinţa să se adapteze, obligând-o să treacă la forme mai simpliste de finalizare a cercetărilor, racordate la condiţiile existente de aplicare. În urma acestui fapt, multe prognoze ştiinţifice, propuneri vizând restructurarea organizatorică a economiei şi perfecţionarea mecanismului ei de funcţionare în ultimii ani sunt recomandate fragmentar sau într-o multitudine de variante cu diferite tipologii şi scenarii (pesimiste şi optimiste), care exprimă destul de echivoc punctul de vedere personal, cedând altora dreptul de a alege varianta necesară şi creând astfel posibilităţi pentru concluzii şi evaluări neprofesionale.

Materialele cercetărilor capătă tot mai mult un caracter de orientare generală pentru adoptarea de către autorităţile statului a unor decizii politico-economice. Unii dintre reprezentanţii puterii legislative şi executive, fiind fără doar şi poate persoane oneste şi bine intenţionate, îşi dau seama doar aproximativ de posibilele consecinţe economice şi sociale ale hotărârilor pe care le aprobă. Ca rezultat, ei se văd nevoiţi să voteze doar din convingerea, bazată pe cunoaşterea problemei abordate, în conformitate cu apartenenţa lor de partid sau de grup. Într-o situaţie şi mai complicată se află savanţii economişti. Privaţi de dreptul de autor şi fără apărare în cadrul discuţiilor, fără să participe la dezbaterea deciziilor adoptate şi la evaluarea unor variante de alternativă ale proiectelor iniţiate, ei se pomenesc astfel sub un tăvălug birocratic şi pierd capacitatea de a influenţa în mod real şi eficient schimbarea situaţiei economice în ţară. În cele din urmă, chiar şi deciziile luate cu intenţii bune, conţin în esenţa lor o informaţie insuficientă sau incorectă, în mod vădit unilaterală, sau, bazându-se pe doctrine politice de partid, nu iau în consideraţie argumentarea ştiinţifică, recomandările generalizate şi consecinţele lor pe termen lung.

Se pare că, ţinând minte mereu de gravitatea problemelor economice ale Republicii Moldova, comunitatea ştiinţifică şi, mai întâi de toate, cercetătorii de profil social-economic sunt datori nu numai pentru a se autoreabilita, ci şi pentru a apăra ambiţii ştiinţifice sănătoase, să încerce, în noile condiţii de democratizare a vieţii sociale, să depăşească indiferenţa şi pasivitatea atunci când vine vorba de lucrările lor, să argumenteze cu insistenţă actualitatea ştiinţifică şi eficienţa practică a acestora, să propună căi alternative de soluţionare a problemelor, dovedind profesionalism şi o totală independenţă faţă de oricare interese politice.

Pe de altă parte, este foarte important ca autorităţile să pună la baza activităţii lor mai întâi de toate interesele generale şi cele naţionale şi să înţeleagă, în sfârşit, că nu se poate să identifici teoria economică cu scolastica, că trebuie să ne debarasăm de stări nihiliste în procesul de evaluare a proiectelor ştiinţifice şi de adoptare a deciziilor politice şi de stat. Nu este nevoie să aducem exemple de mari pagube economice şi sociale, care însoţesc actualul proces de tranziţie atât pe plan social-politic, cât şi pe cel economic. Profunzimea lor scoate în evidenţă încălcarea unor legităţi ale schimbărilor şi evoluţiei sociale, inclusiv în domeniul economic, iar multitudinea încălcărilor şi pierderilor este o consecinţă a violenţei care parvine dinspre factorii politici şi paraştiinţifici, ce impun scheme şi clişee ideologizate, ignoră legătura şi dependenţa reînnoirii societăţii cu procesele moştenirii şi continuităţii în dezvoltarea socială care vin în contradicţie cu logica transformărilor vieţii sociale.

Cu alte cuvinte, făcând abstracţie de discuţiile pe marginea unor probleme teoretice ce au un caracter economico-filozofic şi prevăd o consolidare a mecanismelor regulatorii asupra proceselor de reformare a sistemului economic bazat pe sprijinul social, asupra concluziilor ştiinţei şi tendinţelor progresiste ale dezvoltării sociale, vom sublinia necesitatea abordării următoarelor chestiuni principiale.

Mai întâi de toate, realizarea eficientă şi cu succes a proceselor de tranziţie presupune prioritatea implicării statului în consolidarea funcţiilor regulatorii în ceea ce priveşte asigurarea unei ordini publice şi legalităţi normale în ţară, crearea unui mediu concurenţial real, rezolvarea unor probleme sociale de stringentă actualitate.

O altă chestiune principială şi nu mai puţin semnificativă este centrarea ştiinţei academice pe elaborarea unei baze fundamentale teoretico-metodologie ale economiei de tranziţie, ca punct de plecare pentru pregătirea tinerilor cadre de savanţi şi perfecţionarea calificării managerilor din instituţiile statului în materie de activitate economică la nivelul

macro, mezi şi micro al economiei naţionale. Aici urmează să se dea o atenţie deosebită funcţiei de prevenire a ştiinţei economice, cu alte cuvinte, direcţiei de expertiză şi prognoză în activitatea ei. În acelaşi timp, ştiinţei nu trebuie să i se refuze şi funcţia ei de cunoaştere, de conştientizarea a unor noi realităţi în procesul de căutare a adevărului prin intermediul unor elaborări constructive a concepţiilor social-economice şi a programelor de creştere economică.

Este greu să subestimezi rolul cercetărilor ştiinţifice cu problematică social-economică. Caracterul şi direcţiile cercetărilor ştiinţifice în domeniul reglării de stat a proceselor de stabilizare din economia naţională în ultimele 2-3 decenii au suferit modificări substanţiale. Poziţia adepţilor doctrinei neoliberale au permis o mai bună înţelegere a necesităţii, limitelor, condiţiilor şi mijloacelor de realizare a stabilităţii economice în ţară ca premisă pentru o creştere economică durabilă şi pe termen lung. Este important să ţinem cont de faptul, că elaborările ştiinţifice, consacrate problemelor economice din perioada de tranziţie de la reformarea sistemului vechi, arhicentralizat administrativ de comandă la valorificarea unor principii noi a mecanismului de funcţionare a pieţii, a instrumentelor şi normelor legislative au un caracter, de fapt, de pionierat, deoarece experienţa economiei mondiale nu cunoaşte exemple analogice de trecere de la un astfel de sistem la altul. La ora actuală, se conturează o serie de cercetări teoretice originale cu privire la economia de piaţă a etapei de tranziţie, s-au obţinut succese relative şi în cercetările empirice din domeniul managementului în sectoarele economice, bugetar-fiscale şi financiar-creditare, în cel al investiţiilor, ocupării forţei de muncă şi altele.

Pregătirea amplă a cadrelor de economişti, matematicieni şi sociologi, care se specializează în domeniul economiei de piaţă şi elaborarea unor chestiuni privind eficacitatea mecanismelor de reglare a acesteia, realizările în domeniul metodelor cantitative de analiză economică şi a sistemelor de management, consolidarea legăturilor între centrele de cercetări şi instituţiile statului, precum şi organizaţiile care îi reprezintă pe purtătorii reali ai intereselor economice, au transformat posibilitatea perfecţionării în continuare a mecanismelor de reglare de către stat a economiei într-o realitate.

Iată de ce, în paralel cu creşterea nevoii de cercetări teoretice generale, sunt tot mai necesare elaborări practice în domenii concrete de profil interdisciplinar, care scot în evidenţă particularităţile specifice ale managementului privind interacţiunea ştiinţei şi politicii. Rolul fundamental al ştiinţei în pregătirea managerilor de înaltă calificare a impus introducerea în circuitul ştiinţific a noţiunii de „homoeconomicus", care reflectă un anumit set de calităţi fizico-psihice deosebite ale individului, întărite nu numai de pregătirea profesională specială, ci şi de cea ştiinţifică, adică teoretico-metodologică şi aplicativă, ceea ce-i dă posibilitate să devină un actor economic activ. Pornind de la această idee, savantul economist, acumulând respectivul set de calităţi „homoeconomicus", şi fiind un cercetător independent, propune rezultate finale ale lucrărilor sale nivelului ierarhic superior de gestionare a proceselor economice, iar funcţionarii, la rândul său, pornind de la interesele generale şi naţionale, le utilizează în mod activ şi creativ. Numai în asemenea caz se poate recunoaşte că acestea corespund în deplină măsură cerinţelor şi normelor funcţionale ale demnitarului din domeniul economic. Pe de altă parte, se poate presupune cu siguranţă că utilizarea unor recomandări ştiinţifice argumentate poate servi drept bază teoretico-aplicativă pentru formarea personalităţii unor manageri moderni (businessmani, antreprenori etc.)

Atingerea acestui obiectiv de mare semnificaţie este posibilă cu condiţia respectării bazelor ştiinţifice a mecanismului de stat de reglare economică şi a concepţiei întemeiate pe aceasta a politicii economice privind stabilizarea şi adaptarea sistemului social-economic actual de tranziţie la condiţiile variabile ale pieţei economice. Pentru ajustarea procesului de reproducţie la scară naţională urmează să se elaboreze un sistem de măsuri tip cu caracter legislativ, executiv şi de control în vederea depăşirii unor crize de ramură sau la nivelul economiei naţionale, a unor încălcări în domeniul financiar, în procesul de creare a unor locuri noi de muncă, prevenirea migraţiei populaţiei şi soluţionarea multiplelor şi complexelor probleme sociale.

Statul are suficiente posibilităţi de reglare economică cu sprijinul legilor, instrumentelor fiscale şi de creditare, normelor de amortizare a capitalului de bază trecut la rebut, a taxelor vamale, cursurilor valutare, cheltuielilor bugetare şi proprietăţii de stat. Pentru utilizarea lor optimă şi eficientă statul, la adoptarea deciziilor, trebuie să pornească nu de la interesele individuale sau corporative, ci de la interesele obiective ale ramurilor, regiunilor şi companiilor, de la relaţiile între autorităţile centrale şi cele locale, de la poziţiile diferitelor ministere şi departamente, instituţii naţionale, partide, mişcări şi organizaţii non-guvernamentale.

Deocamdată însă realizarea condiţiilor şi posibilităţilor conceptuale existente este determinată în mod subiectiv de necesitatea conştientizată politic şi capacitatea executanţilor unor purtători individuali sau organizaţi ai intereselor economice.

De aceea, totalitatea acestor condiţii obiective şi subiective, constituite la etapa actuală, determină sarcina de a formula bazele ştiinţifice ale acestei concepţii care, la rândul ei, generează o necesitate conştientizată de modificare a situaţiei social-economice, la a cărei etapă iniţială asigurarea stabilităţii economiei naţionale va fi o premisă pentru finalizarea etapei de tranziţie a dezvoltării ei.

Totuşi, trebuie să menţionăm că o creştere a nivelului de centralizare a puterii în perioada de tranziţie a contribuit în multe privinţe la evoluţia practicilor de adoptare a deciziilor de la aprobarea în trecut a unor reguli de joc generale (care în treacăt fie spus, nu erau atât de coruptibile ca acum), spre practicile actuale de luare a unor decizii individuale (din păcate, defectuoase din start). De aceea, în activitatea birocratizată a actualului aparat de stat pârghiile administrării şi a adoptării unor decizii finale se află la echipele ministeriale cu toate consecinţele care decurg de aici.

O atenţie deosebită merită faptul că aparatul instituţiilor de stat, care gestionează economia, a căpătat o independenţă relativă. Prin asta poate fi explicată formarea unui grup social specific al birocraţiei de stat, care este înlocuită în funcţie de rezultatele alegerilor parlamentare. Acesta are interese economice proprii şi criterii autonome de activitate. Este de remarcat şi faptul că birocraţia tinde spre un stil oligarhic de administrare, luând decizii fără participarea persoanelor interesate şi fără a ţine seama de nevoile economice reale.

Funcţionarii de rang înalt au şi ei interese economice semnificative şi, aparţinând de o anumită elită politico-economică, deseori promovează anumite interese de grup sau ale unor formaţiuni politice. Acest lucru se vede mai bine ca oricând în timpul schimbării puterii şi a căutării în legătură cu asta a unei forţe social-economice care ar servi pentru birocraţie drept bază socială. Schimbarea concomitentă a cadrelor de conducere afectează relaţiile şi continuitatea deja stabilită în cadrul administraţiei de stat, împiedică afirmarea noului sistem de interacţiune formală şi informală.

Politicianul, sau omul „homopoliticus” (în analogie cu noţiunea deja amintită), după tipul său social-psihologic, precum şi funcţionarul birocratizat, trebuie să aibă capacitatea să se ridice deasupra intereselor de grup şi să exprime cât mai mult cu putinţă interesele generale.

Cu toate acestea, oamenii politici se deosebesc evident, din punct de vedere psihobiofiziologic, de tipul „homoeconomicus”, altfel spus, reprezintă un alt tip de demnitar, cu o orientare profesională şi natură biosocială diferită. Orişice pasiune privată a politicianului, devotamentul lui faţă de interesele unui anumit grup sau unui anumit strat social, sprijinul şi protecţia lor practică este incompatibilă şi vine în contradicţie cu tipul „homoeconomicus”. În caz contrar, ridică semne de întrebare însăşi capacitatea lui de a adopta decizii economice inteligente, deoarece apar bănuieli că el nu corespunde statutului de om politic.

Politicianul, şi în acelaşi timp funcţionarul de la minister, care au o anumită putere asupra reprezentanţilor comunităţii ştiinţifice, trebuie să corespundă, în cea mai mare măsură, funcţiilor naturale pe care le îndeplinesc. În acest scop, şi savantul, şi politicianul, nu numai în baza unor diferenţe social-economice abstracte, dar şi în concordanţă cu idealurile sale, spre care ei trebuie să tindă, sunt obligaţi să se ridice deasupra intereselor de grup şi să exprime cât mai mult posibil interesele generale şi cele naţionale.

Recunoaşterea concepţiei, potrivit căreia există tipuri social-psihologice diferite de reprezentanţi ai celor două sfere de activitate – ştiinţă şi politică – şi elaborarea unui model teoretic de interacţiune dintre acestea trebuie, fără doar şi poate, să ţină cont de mulţi alţi factori umani şi să se bazeze pe un obiectiv strategic comun şi tactici de dezvoltare a vieţii social-politice şi economice. Urmează să se intensifice colaborarea savanţilor economişti cu reprezentanţii instituţiilor guvernamentale, responsabili de adoptarea deciziilor politico-economice. Trebuie de identificat şi respectat riguros practicile elaborării preventive a sarcinilor tehnice pentru fiecare proiect propus de ministerul comanditar, de implicat cercetătorii în dezbateri pe marginea deciziilor privind elaborările aprobate, protecţia drepturilor de autor şi a proprietăţii intelectuale.

Elaborarea unei doctrine social-economice care ar corespunde situaţiei existente la ora actuală şi ar urma să stimuleze creşterea economică, reglarea pieţei muncii, să încurajeze progrese în structura de ramură, să sprijine balanţa de plăţi şi cea bugetară, precum şi echilibrul schimburilor comerciale externe sunt posibile doar în cazul realizării unui compromis între numeroasele şi variatele interese şi obiectivele de atingere a unei prosperări maxime în cadrul actualei orânduiri de stat.

Se pare că anume o asemenea abordare va permite soluţionarea contradicţiei apărute şi elaborarea unui sistem adecvat de acţiune. În căutarea unei variante optime se regăseşte activitatea creativă comună şi elaborarea unei evaluări coordonate a muncii ştiinţifice care reflectă interesul general şi cel naţional.

SALVGARDAREA PATRIMONIULUI CULTURAL NAȚIONAL AL REPUBLICII MOLDOVA

Valeriu CAVRUC, Gheorghe POSTICĂ[1]

PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The article presents the project of the national program of preservation, research and involvement of cultural heritage of the Republic of Moldova in different fields of public services.

The authors define the basic notions and concepts of cultural heritage, as well as of that of its protection. The modern concept of the cultural heritage protection implies not only restrictive and punitive measures, but also the comprehensive measures to ensure the heritage's integration in urban plans, and those of local development etc. This approach ensures new human and economic resources. At the same it encourages implication of the civil society and local administration.

Major objectives of the program include the entire inventory of the heritage of the Republic of Moldova, the mapping in GIS system of all monuments and sites, the creation of cultural heritage archives and electronic databases, as well as making the mechanisms and instruments of monitoring and rescue research.

The necessary resources for this program can be ensured from two sources: from the state budget, as the main funding source of the entire program; and from the European funds, in case the program will be divided in distinct projects.

Introducere

Patrimoniul cultural constituie componenta moştenită a culturii, prezentă în viaţa de astăzi sub forma unor vestigii materiale şi imateriale, precum şi în tipare culturale. El cuprinde toate domeniile culturii, întrucât acestea – chiar şi cele mai avangardiste dintre ele – au la temelie experienţa culturală acumulată, asimilată şi adaptată. Patrimoniul cultural este cea mai importantă mărturie a legăturii dintre fenomenele culturale ale trecutului cu cele din prezent. În virtutea acestei legături, el reprezintă unul dintre factorii definitorii ai *identităţii* culturale şi mărturia cea mai importantă a *genezei* şi *evoluţiei* culturale. Depozitar al memoriei culturale, patrimoniul este una dintre cele mai importante *surse de cunoaştere* a trecutului şi prezentului. Dincolo de valenţele sale identitare, etice, estetice şi cognitive, în condiţiile gestionării adecvate, patrimoniul cultural poate deveni, aşa cum arată experienţa ţărilor civilizate, un factor de *dezvoltare durabilă* şi *coeziune socială*.

În contrast cu normele şi practicele europene privind patrimoniul cultural, în ultimii douăzeci de ani patrimoniul cultural al Republicii Moldova este supus unei agresiuni fără precedent şi se află în continuă degradare. Una dintre cele mai nefaste consecinţe ale stării deplorabile a patrimoniului cultural şi a cunoaşterii precare a acestuia este **penuria unor repere identitare certe** la mulţi cetăţeni ai Republicii Moldova, astfel încât o parte semnificativă a populaţiei cu uşurinţă se lasă manipulată de diverşi născocitori de entităţi false şi imaginare. În toată această perioadă autorităţile statului şi comunitatea ştiinţifică au asistat neputincios – şi nu rareori cu nepăsare – la distrugerea şi degradarea patrimoniului. De aceea, în ultimele luni, în ceasul al doisprezecelea, conducerea Ministerului Culturii şi a Academiei de Ştiinţe a Moldovei au iniţiat elaborarea Programului Naţional *Salvgardarea patrimoniului cultural al Republicii Moldova*, pentru perioada 2011 – 2014, care ulterior va putea fi extins şi integrat în *strategia naţională de dezvoltare*. Acest program vizează cele mai vulnerabile şi ameninţate categorii ale patrimoniului cultural – *arheologic*, *etnografic, imaterial*, *artistic imobil, cinematografic şi teatral* – şi este inclus în lista priorităţilor Ministerului Culturii şi a Academiei de Ştiinţe.

Programul a fost elaborat sub egida Ministerului Culturii şi a Academiei de Ştiinţe a Moldovei, de un colectiv de cercetători de la Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Ştiinţe a Moldovei[2], Muzeul Naţional de Arheologie şi Istorie a Moldovei[3], Muzeul Naţional de Istorie Naturală şi Etnografie[4], Universitatea de Stat a Moldovei[5] şi Universitatea de Stat Ion Creangă[6]. Şi-au adus contribuţii la această lucrare şi colegii de la Universitatea Al. Ion Cuza (Platforma de Cercetare „Arheoinvest"), Iaşi[7];

[1] Valeriu Cavruc, dr. în istorie, director-interimar al Institutului Patrimoniului Cultural al AŞM; Gheorghe Postică, dr. hab. în istorie, viceminstru al Culturii.

[2] Vasile Chiseliţa, Vlad Vornic, Oleg Leviţki, Larisa Ciobanu, Svetlana Procop, Raisa Osadcii, Tudor Stăvilă, Tamara Nesterova, Victoria Fedorenco, Silviu Tabac, Dumitru Olărescu, Sergius Ciocanu, Violeta Tipa.

[3] Eugen Sava, Ion Tentiuc

[4] Varvara Buzilă

[5] Andrei Nicic

[6] Sergiu Musteaţă, Octavian Munteanu

[7] Vasile Cotiugă

Muzeul Naţional de Istorie a României, Bucureşti[8] şi Ministerul Culturii şi Patrimoniului Naţional al României[9]. Autorilor prezentului articol, în virtutea atribuţiilor lor, le-a revenit privilegiul de a fi iniţiatorii acest program, precum şi sarcina de a coordona elaborarea acestuia.

Noţiuni şi concepte

Dată fiind varietatea şi complexitatea patrimoniului cultural, dar şi din cauza diferenţelor de ordin teoretico-metodologic de abordare, în literatura de specialitate nu există consens asupra noţiunilor şi conceptelor de bază privind patrimoniul cultural şi salvgardarea acestuia. Însă, în scopul articulării cât mai clare a Programului, a fost necesară depăşirea diferenţelor de opinii. Astfel, aceste concepte şi noţiuni au fost convenite, uneori chiar în dezacord cu viziunile şi abordările autorilor, determinante în acest sens fiind raţiunile practice şi conjunctura dată de prevederile documentelor oficiale internaţionale[10] şi naţionale[11] în domeniu. Prin urmare, în urma dezbaterilor şi ţinându-se cont de realităţile din Republica Moldova, s-a ajuns la următoarele convenţii.

A. *Patrimoniul arheologic* este definit ca totalitatea vestigiilor materiale ale existenţei umane din trecut, reprezentând un tezaur esenţial al moştenirii culturale, constituind o punte de legătură între prezentul şi trecutul uman. Patrimoniul arheologic cuprinde două categorii majore: *patrimoniul arheologic imobil* (PAI) şi cel *mobil* (PAM).

A.1. *Patrimoniul arheologic imobil* (PAI) este definit ca totalitatea vestigiilor materiale ale existenţei umane din trecut, asociate peisajelor naturale. PAI cuprinde diverse construcţii, *situri arheologice, peisaje arheologice* şi *ansambluri arheologice.*

A.1.a. *Situri arheologice* sunt urme de habitat (staţiuni şi aşezări), de exploatare a resurselor naturale (mine de extragere a zăcămintelor etc.), de producţie meşteşugărească (ateliere etc.), de apărare (ziduri, valuri, şanţuri etc.), de înmormântare (cimitire sau morminte izolate), de cult (sanctuare, temple, biserici etc.).

A.1.b. *Peisaje arheologice* sunt peisaje naturale modelate şi/sau adaptate de om în trecut la nevoile întreţinerii vieţii umane (de ex. terase de origine naturală şi/sau antropică, utilizate pentru cultivarea plantelor; relief adaptat şi/sau modelat în scopul locuirii, apărării etc.; cursuri de ape adaptate şi/sau modelate pentru navigare, irigare, pescuit etc.; trecători, pasuri sau vaduri, utilizate pentru deplasări etc.).

A.1.c. *Ansambluri arheologice* reunesc situri interconectate, reciproc complementare, dispuse relativ compact şi integrate unor peisaje naturale unitare (de ex., aşezări urbane înconjurate de aşezări rurale şi cimitire, toate integrate unui peisaj natural unitar şi conectate prin căi de comunicare).

A.2. *Patrimoniul arheologic mobil* (PAM) cuprinde *artefacte* (obiecte portabile create şi/sau utilizate de om: unelte, ustensile, arme, obiecte de cult, de podoabă, de vestimentaţie etc.) şi *ecofacte* (vestigii portabile ale mediului natural asociate cu urme de origine antropică: polen, seminţe, oase animaliere, cochilii de melci etc.).

B. *Patrimoniul etnografic* **(**PE**)** cuprinde totalitatea creaţiilor materiale şi spirituale ale societăţilor tradiţionale din prezent sau din trecutul recent. Pe măsura modernizării societăţii, elementele constitutive ale PE îşi pierd funcţiile de bază care le-au consacrat în cultura tradiţională. Din acest moment, ele fie dispar, fie capătă sensuri noi: cel de *deşeu* cultural, sau – în cazul societăţilor preocupate de menţinerea şi valorificarea acestui patrimoniu – cel de sursă de cunoaştere, educaţie, inspiraţie, dezvoltare turistică şi economică. Uneori, PE capătă valoarea simbolică identitară ridicată. PE se împarte în două categorii majore: *patrimoniul etnografic material* (PEM) şi cel *imaterial* (PCI).

B.1. *Patrimoniul etnografic material* (PEM) cuprinde bunuri culturale materiale ale societăţilor tradiţionale, mărturii ale evoluţiei mediului natural şi a habitatului, ale relaţiilor omului cu mediul ambiant şi ale potenţialului creator uman care sunt semnificative pentru istoria, cultura şi civilizaţia naţională şi universală. PEM este alcătuit din două subcategorii: *imobil* şi *mobil*.

B.1.a. PEM *imobil* cuprinde creaţii materiale imobile: *peisaje culturale* (peisaje naturale modelate şi/sau adaptate antropic, localităţi etnografice, centre ale meşteşugurilor tradiţionale adaptate activităţilor şi practicilor tradiţionale umane etc.); *habitatul* (vetre de locuit ale satelor, târgurilor şi oraşelor; moşii cu terenuri arabile, păduri, iazuri şi păşuni, crame; edificii de cult, cimitire, anexe gospodăreşti,

[8] Corina Borş

[9] Mihaela Simion

[10] Convenţia culturală eurpeană (Paris, 1954), Convenţia UNESCO privind protecţia patrimoniului mondial, cultural şi natural (Paris, 1972), Convenţia europeană privind protecţia patrimoniului arhitectural (Granada, 1985), Convenţia europeană pentru protecţia patrimoniului arheologic (Valletta, 1992), Convenţia europeană a peisajului (Florenţa, 2000), Convenţia UNESCO privind salvgardarea patrimoniului cultural imaterial (Paris 2003), Convenţia UNESCO privind protecţia şi promovarea diversităţii de expresii culturale (Paris, 2005).

[11] Legea privind ocrotirea monumentelor (1993), Legea despre cultură (1999), Legea Muzeelor (2002).

ateliere, fântâni, stâne, poduri, punţi; locuinţele cu toate componentele etc.); *instalaţii tehnice* (mori, oloiniţe, roţi pentru irigare etc.).

B.1.b. PEM *mobil* cuprinde obiecte portabile create prin mijloace tehnice tradiţionale şi utilizate – în trecut sau/şi prezent – în cadrul unor activităţi de întreţinere a vieţii comunităţilor umane (unelte, ustensile, piese de port, textile, obiecte de cult, piese de mobilier, mijloace de transport etc.).

B.2. *Patrimoniul Cultural Imaterial* (PCI) cuprinde totalitatea creaţiilor tradiţionale, autentice, exprimate în forme verbale, muzicale, coregrafice şi teatrale, precum şi ansamblul obiceiurilor, practicilor, reprezentărilor, expresiilor, cunoştinţelor şi abilităţilor – împreună cu instrumentele, obiectele, artefactele, vestimentaţia specifică, accesoriile şi spaţiile culturale asociate acestora – pe care comunităţile, grupurile şi, după caz, indivizii le recunosc ca parte imanentă, indispensabilă şi integrantă a tezaurului lor cultural, ele exprimând fundamentele spirituale identitare, valorile morale, etice şi estetice ale poporului, mărturia esenţializată a gândirii, activităţii, sensibilităţii şi imaginaţiei creatoare a oamenilor, din trecutul istoric şi până în prezent.

C. *Patrimoniul artistic imobil* (PArtI) este constituit din construcţii şi opere de artă plastică monumentală, cu valoare arhitecturală, urbanistică, estetică, istorico-memorială şi eclesiastică, integrate unor spaţii şi peisaje publice, semnificative pentru istoria şi cultura naţională şi universală. PArtI cuprinde două categorii majore:

C.1. *Patrimoniul arhitectural* (PArht)

C.2. *Monumente de artă plastică monumentală* (MArt)

C.1. *Patrimoniul arhitectural* cuprinde:

C.1.a. *Monumente arhitecturale* – orice construcţii remarcabile prin interesul lor istoric, arheologic, artistic, ştiinţific, social sau tehnic (clădiri, biserici etc.).

C.1.b. *Ansambluri arhitecturale* – grupuri omogene de construcţii urbane sau rurale, remarcabile prin interesul lor istoric, arheologic, artistic, ştiinţific, social sau tehnic şi suficient de coerente pentru a face obiectul unei delimitări topografice (fortificaţii, complexe monastice etc.).

C.1.c. *Situri arhitecturale* – opere combinate ale omului şi naturii, parţial construite şi care constituie spaţii suficient de caracteristice şi omogene pentru a face obiectul unei delimitări topografice, remarcabile prin interesul lor istoric, arheologic, artistic, ştiinţific, social sau tehnic (complexe rurale sau urbane).

C.2. *Monumente de artă plastică monumentală* (MArt) cuprind compoziţiile de sculptură monumentală, statuile, busturile şi reliefurile, frescele, pictura murală, iconostase, mozaice, vitralii etc.). Din această categorie fac parte:

C.2.a. Monumente de for public (monumente cu caracter memorial, sculpturi, troiţe etc. integrate spaţiilor publice)

C.2.b. Opere de pictură monumentală (pictură murală, rupestră etc.)

D. *Patrimoniul Cinematografic* (PCn) include producţia cinematografică de filme documentare, de cronică, de ficţiune şi de animaţie. Graţie implicării filmului în toate domeniile vieţii: fie cu scopuri ştiinţifico-cognitive (filmul de nonficţiune), fie cu impact estetico-artistic (filme de ficţiune şi desene animate) Patrimoniul Cinematografic a devenit o componentă importantă a Patrimoniului Cultural Naţional.

E. *Patrimoniul teatral* (PT), este constituit din opere scenice create în teatre, semnificative pentru istoria culturii naţionale şi universale. Importanţa rolului şi locului artei scenice în cultura fiecărui popor denotă nivelul lui artistic şi filozofic în conştientizarea vieţii omului, societăţii, lumii. Specificul acestui gen de artă constă în faptul că spectacolul are o viaţă scurtă şi există atâta timp, cât este prezentat spectatorului. Această particularitate determină forme specifice de păstrare a mărturiilor existenţei lui în istoria artei teatrale şi culturii naţionale: programele de sală cu informaţii privind echipa de creaţie (autor, regizor, scenograf, compozitor, coregraf, personaj/actor etc.), afişele, recenziile din presa timpului, fotografiile.

Conceptul de salvgardare a patrimoniului cultural

Salvgardarea (din fr.: ocrotirea, protejarea) patrimoniului cultural, este un concept mult mai larg decât cel de protejare/ocrotire propriu-zisă care, în accepţiunea sa tradiţională, se limita, pe de o parte, la măsuri juridice şi administrative cu caracter restrictiv şi punitiv, iar pe de altă parte – la cele de conservare. Experienţa internaţională în domeniu arată însă că o astfel de abordare este puţin eficientă pentru că se bazează exclusiv pe resurse şi instrumente de stat, întotdeauna şi pretutindeni insuficiente şi gestionate în mod defectuos.

În schimb, conceptul modern de salvgardare a patrimoniului cultural presupune *prezervare integrată şi activă* care, dincolo de resursele şi instrumentele de stat, apelează la cele private şi ale societăţii civile, capacitând totodată comunităţile locale. Conceptul de salvgardare implică, totodată, cercetarea patrimoniului şi valorificarea potenţialului economic, social şi educaţional al acestuia, generalizând resurse economice şi umane

noi – inclusiv prin integrarea patrimoniului cultural în diverse sfere ale serviciilor publice –, pe care apoi le investeşte în cercetarea, conservarea şi protejarea patrimoniului. Prin urmare, conceptul modern de salvgardare a patrimoniului cultural presupune prezervare *integrată* într-un context de activităţi cu caracter social, economic şi educaţional şi implică un complex de măsuri ştiinţifice, legislative, manageriale, administrative, sociale, economice, educaţionale şi culturale menite să asigure *prezervarea* (evidenţa, ocrotirea, conservarea, restaurarea), *cercetarea* şi *integrarea* acestuia în diverse sfere ale vieţii sociale (turism, educaţie, amenajarea teritoriului etc.). Astfel, prezervarea, cercetarea şi integrarea patrimoniului sunt componente esenţiale interconectate şi interdependente ale salvgardării patrimoniului cultural. În viziunea modernă, stipulată printre altele şi de prevederile Convenţiei Consiliului Europei privind protecţia patrimoniului arheologic (Valletta, 1992), salvgardarea patrimoniului trebuie să fie armonizată cu activităţile de amenajare a teritoriului şi integrată dezvoltării durabile.

Obiectivele Programului

- Elaborarea strategiei naţionale de salvgardare a PC
- Evaluarea riscurilor la care este supus PC
- Adaptarea normelor şi practicilor de *prezervare, cercetare şi integrare/valorificare* a PC al Republicii Moldova la cele ale Uniunii Europene
- Generarea resurselor materiale şi umane necesare salvgardării PC
- Crearea instrumentelor, mecanismelor, de salvgardare a PC
- Crearea cadrului instituţional pentru asigurarea cercetărilor preventive a PC
- Armonizarea salvgardării PC cu activităţile economice care ameninţă PC
- Expertizarea şi clasarea PC
- Integrarea PC în sfera serviciilor publice
- Integrarea datelor privind PC în planuri urbanistice (PUG, PUZ, PAT);
- Valorificarea potenţialului cognitiv, educaţional şi economic al PC
- Inventarierea PC în conformitate cu standarde europene
- Actualizarea Registrelor patrimoniului cultural
- Elaborarea lucrărilor ştiinţifice fundamentale privind PC (Atlase, Repertorii etc.)
- Crearea arhivelor patrimoniului cultural
- Asigurarea condiţiilor adecvate de prezervare a PC în muzee şi colecţii publice
- Evaluarea, conservarea şi restaurarea PC vulnerabil
- Realizarea parteneriatului dintre instituţiile statului, sectorul privat şi societate civilă în domeniul salvgardării PC

Rezultate estimate ale Programului

A. <u>Lucrări ştiinţifice fundamentale</u>

- *Strategii şi politici privind patrimoniul cultural al Republicii Moldova în perioada 1946-2010*
- *Perspective strategice ale patrimoniului cultural din Republica Moldova*
- *Patrimoniul cultural al Republicii Moldova în contextul metodologiilor contemporane*
- *Patrimoniul cultural-natural al Republicii Moldova în context internaţional*
- *Repertoriul Arheologic al RM*
- *Repertoriul monumentelor istorice (arhitectură) din Republica Moldova*
- *Repertoriul monumentelor de for public din Republica Moldova*
- *Repertoriul monumentelor militare*
- *Repertoriul cimitirelor din Republica Moldova*
- *Repertoriul patrimoniului cultural intangibil al Republicii Moldova*
- *Atlasul etnografic al Republicii Moldova*
- *Cartea Neagră a PC al Republicii Moldova*
- *Patrimoniul arheologic al Republicii Moldova*
- *Arheologia Moldovei*
- *Etnografia Republicii Moldova*
- *Harta etnoculturală a Republicii Moldova*
- *Patrimoniul artistic al Republicii Moldova*
- *Patrimoniul arhitectural al Republicii Moldova*
- *Arta monumentală din Republica Moldova*
- *Arta plastică din Republica Moldova*
- *Arta teatrală din Republica Moldova*
- *Arta cinematografică din Republica Moldova*

B. <u>Proiecte de documente oficiale în domeniul PC</u>

- *Strategii şi politici de stat privind patrimoniul cultural al Republicii Moldova*
- *Plan de management al patrimoniului cultural al Republicii Moldova*
- *Codul de legi al patrimoniului cultural al Republicii Moldova*
- *Metodologii privind clasarea, cercetarea, protecţia, conservarea şi valorificarea patrimoniului cultural al Republicii Moldova*
- *Registrul siturilor arheologice din Republica Moldova*
- *Registrul monumentelor istorice (arhitectură) din Republica Moldova*
- *Registrul monumentelor de for public din Republica Moldova*

- *Registrul monumentelor militare şi cimitirelor din Republica Moldova*
- *Registrul patrimoniului cultural imaterial al Republicii Moldova*
- *Registrul zonelor etnografice ale Republicii Moldova*
- *Norme metodologice privind salvgardarea PC*
- *Proceduri standard de Salvgardare a PC*
- *Coduri deontologice în domeniul PC*
- Dosare de expertiză a PC

C. Instrumentele salvgardării

- *Arhivele PC*
- *Cinemateca filmului moldovenesc*
- *Baza electronică de date a siturilor arheologice din Republica Moldova*
- *Baza electronică de date a monumentelor istorice (arhitectură) din Republica Moldova*
- *Baza electronică de date a monumentelor de for public din Republica Moldova*
- *Baza electronică de date a monumentelor gloriei militare şi cimitirelor ostăşeşti din Republica Moldova*
- *Baza electronică de date a patrimoniului cultural imaterial al Republicii Moldova*
- *Baza de date a zonelor etnografice ale Republicii Moldova*
- *Laborator Naţional de conservare-restaurare a PC*

Impactul aşteptat

În plan ştiinţifico-cultural

- Vor fi create standardele de descriere, sistematizare şi analiza PC de toate genurile din Republica Moldova
- Republica Moldova va obţine un documentar ştiinţific complet al PC
- Republica Moldova va obţine un set de publicaţii ştiinţifice fundamentale în care vor fi prezentate toate genurile de patrimoniu cultural naţional
- Societatea moldovenească în ansamblu se va îmbogăţi spiritual, dat fiind că va obţine un tablou general sistematizat privind patrimoniul cultural naţional

În plan practic

- Autorităţile statului vor obţine suportul ştiinţific al normelor juridice privind patrimoniul cultural al Republicii Moldova
- Autorităţile publice vor fi informate deplin cu privire la starea reală a patrimoniului cultural al Republicii Moldova, cu recomandările de rigoare privind salvgardarea acestuia
- Republica Moldova va dispune de inventarul ştiinţific al patrimoniului cultural care, în conformitate cu legislaţia în vigoare, va putea fi luat la evidenţa de stat
- Societatea, în ansamblu, va beneficia de repertorii ştiinţifice, care vor oferi date exacte privind patrimoniul cultural de rang naţional şi local
- Vor fi ameliorate riscurile de distrugere a PC

Activităţi în cadrul Programului

Conform specificului fiecărei categorii ale PC, activităţile din cadrul Programului (peste 200 în total) au fost grupate pe 7 subdomenii: *I. Patrimoniul arheologic imobil (PAI)*; *II. Patrimoniul arheologic mobil (PAM)*; *III. Patrimoniul Etnografic Material (PAM); IV. Patrimoniul Cultural Imaterial (PCI); V. Patrimoniul Artistic Imobil (PArtI); VI. Patrimoniul Cinematografic (PCn); VII. Patrimoniul Artei Teatrale (PAT).*

Pentru toate subdomeniile sunt prevăzute *workshopuri* cu caracter organizaţional, managerial şi metodologic, precum şi monitorizarea sistematică. Sunt prevăzute activităţi de elaborare a *modelelor documentelor cadru* de evidenţă a patrimoniului (fişe de sit, fişe de obiect, chestionare, hărţi etc.) şi stabilire a modalităţilor de gestionare a acestora. La toate subdomeniile sunt prevăzute identificarea, sistematizarea şi securizarea documentaţiei rezultată din cercetările anterioare.

Vor fi realizate, de asemenea, transcrieri coregrafice, filologice, ale reprezentărilor teatralizate, descrieri ale obiceiurilor, credinţelor, contextelor, accesoriilor etc.

În vederea sistematizării patrimoniului cinematografic vor fi analizate şi pasportizate filmele după genuri (filmele de nonficţiune, de ficţiune, de animaţie). Acest domeniu mai reclamă elaborarea *Filmografiei* Patrimoniului Cinematografic Naţional, transpunerea filmelor de pe peliculă cinema pe suport electronic, precum şi crearea Cinematecii filmului moldovenesc.

Cea mai mare pondere în activităţile programului vor avea cercetările de teren, atât în vederea identificării obiectivelor PC cât şi pentru verificarea informaţiilor existente. Se preconizează că cercetările de teren se vor desfăşura cu echipe mixte formate din cercetători cu expertize în diverse domenii al PC, pe zone: *Nord, Centru* şi *Sud*.

În cazul Patrimoniului material imobil sunt deosebit de importante localizarea şi cartarea obiectivelor cu ajutorul dispozitivelor GPS şi în sistem GIS (Geographic Information Sistem), ceea ce va fi foarte util în eventualitatea disputelor cu proprietarii şi/sau administratorii terenurilor în ceea ce priveşte regimul de protecţie a obiectivelor PC. Totodată, integrarea PC imobil în GIS va contribui

la contextualizarea mai amplă a PC şi, respectiv, va spori în mod substanţial potenţialul cognitiv al patrimoniului.

Indiferent de subdomeniu, căruia îi aparţin obiectivele PC cercetate, documentaţia aferentă cercetării acestora va fi arhivată şi introdusă în baze electronice de date administrată în regim de maximă siguranţă.

Cercetătorii, experţii în diverse domenii ale PC, în colaborare cu specialiştii de la Ministerul Culturii, vor elabora în cadrul Programului normele metodologice de clasare a PC şi vor declanşa procedurile de clasare propriu-zisă. Datele identificate şi cercetate privind PC al Republicii Moldova vor servi la actualizarea Registrului Arheologic Naţional. Programul mai prevede instituirea cadastrelor privind PC şi includerea acestora în planurile de urbanism şi de amenajare a teritoriului. Obiectivele cele mai valoroase, în colaborare cu administraţia locală, vor fi marcate prin însemne şi indicatoare tipizate.

Programul prevede realizarea unei serii de publicaţii fundamentale. În scopul diseminării rezultatelor Programului şi în vederea creării climatului public favorabil, este prevăzută o serie de activităţi adresate publicului larg. Printre acestea menţionăm realizarea unor *expoziţii temporare itinerante* cu genericul *Patrimoniul Cultural al Moldovei în pericol*.

Depozitarul şi administratorul cel mai important al patrimoniului mobil sunt muzeele, cărora le revine sarcina *prezervării*, *cercetării*, *evidenţei* şi *valorificării publice* şi *ştiinţifice* a acestuia. Având în vedere starea deplorabilă a patrimoniului gestionat de muzee, Programul prevede numeroase activităţi de salvgardare a PC administrat de aceste instituţii: salubrizarea depozitelor; instalarea şi punerea în funcţiune a echipamentelor de monitorizare şi menţinere a microclimatului optim în depozite (termografe, hidrografe, camere de luat vederi, stingătoare de foc etc.); reamenajarea şi reorganizarea depozitelor; redepozitarea PC în conformitate cu normele de conservare; pasportizarea PC redepozitat; ordonarea şi securizarea documentaţiei originale şi a copiilor acesteia privind PC aflat în administrarea muzeelor; completarea Registrelor de Inventar; fotografierea PC aflat în administrarea muzeelor; crearea arhivei digitale a materialului documentar privind PC; completarea fişelor standard a PC aflat în administrarea muzeelor; instalarea unui program modern de evidenţă computerizată a PC şi introducerea informaţiilor privind PC în Baza de date computerizată; înzestrarea cu echipamente moderne a laboratoarelor de conservare, asigurarea activităţilor de conservare a PC din muzee; organizarea laboratoarelor de restaurare şi restaurarea obiectelor vulnerabile de patrimoniu.

O importanţa deosebită Programul acordă diverselor forme de educaţie a publicului în spiritul pro-patrimoniu. Totodată se preconizează organizarea expoziţiilor etnografice în satele cercetate pentru a consolida statutul PC în comunităţi, precum şi achiziţionarea obiectelor de patrimoniu pentru completarea colecţiilor muzeale.

Va fi acordată asistenţă de specialitate învăţătorilor de educaţie tehnologică şi altor categorii de intelectuali din mediul rural.

Resurse necesare

Volumul de lucru preconizat necesită resurse pe măsură.

Resursa umană. Se preconizează că în diverse activităţi ale Programului vor fi implicaţi în total cel puţin **60** de cercetători şi personal auxiliar de la AŞM, **15** cadre didactice de la universităţi, **40** de studenţi, **5** specialişti independenţi, 5 specialişti-consultanţi din afara Republicii Moldova. Trebuie subliniat însă cu regret că resursa umană disponibilă, deşi are calificarea ridicată în domeniul cercetării, de cele mai multe ori este depăşită în ceea ce priveşte noile tehnologii de cercetare şi utilizarea echipamentelor moderne. În acest sens, este necesară pe de o parte atragerea specialiştilor din afara republicii, cât şi formarea profesională a cadrelor locale.

Echipamente. Standardele moderne în domeniul salvgardării patrimoniului cultural nu pot fi atinse fără tehnologii înalte, echipamente corespunzătoare (staţii totale, aparate de prospecţiune), precum şi a mijloacelor de transport. Toate acestea, la fel ca şi costurile pentru motivarea personalului implicat, necesită fonduri considerabile (conform estimărilor, peste 15 milioane lei).

În condiţiile subfinanţării cronice a domeniului, această sumă pare uriaşă. Pe de altă parte, pierderile pe care le va suferi ţara vor fi incomparabil mai mari dacă acest Program nu se va realiza. Rigorile legislaţiei europene, iar în perspectivă şi a celei naţionale vor împiedica investiţii importante tocmai din cauza nerezolvării problemelor legate de gestionarea corectă a patrimoniului cultural în timp util, nemaivorbind de pierderi de ordin identitar, cultural, estetic etc. De aceea, avem speranţa că statul va acorda patrimoniului cultural importanţa cuvenită şi va identifica sursele de finanţare. Totodată, în paralel, după ce Programul va fi împărţit în proiecte distincte, finanţarea poate să vină şi din fonduri europene. Aici totul va depinde de abilităţile manageriale ale titularilor proiectelor şi voinţa politică.

SALVGARDAREA PATRIMONIULUI CULTURAL IMATERIAL

Dr. ***Varvara BUZILĂ***

SAFEGUARDING THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE

The article reveals the main goals that concern the scientific community after the ratification of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (Paris, 2003) by the Republic of Moldova. On the basis of the Project of the Law of the Republic of Moldova regarding the safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, elaborated at the beginning of 2010, are presented the field and the specific of the Intangible Cultural Heritage.

The researchers from this field are invited to cooperate inside two projects of high importance for the Republic of Moldova: 1. the elaboration of an Inventory of the Intangible Cultural Heritage present in the territory; 2. preparing the file containing the nomination of the elements that are to be proposed by the Republic of Moldova to be included in the Representative List or in the List of Urgent Safeguarding.

1.Preliminarii

Actualmente, orice demers ştiinţific plasat în câmpul de cercetare a moştenirii culturale a Republicii Moldova revendică suportul unor preocupări majore privind teoria şi practica patrimoniului cultural. Cercetările sunt ghidate de două priorităţi, convergente. Una este dimensionată din interiorul ţării şi vizează direcţia strategică „Edificarea statului de drept şi punerea în valoare a patrimoniului cultural şi istoric al Moldovei în contextul integrării europene", iar a doua este proiectată prin politicile realizate de Consiliul Europei, Uniunea Europeană şi Organizaţia Naţiunilor Unite pentru Educaţie, Ştiinţă şi Cultură (UNESCO).

Faptul că Republica Moldova a ratificat până în prezent 9 convenţii cu referire la patrimoniul cultural arată cât de mult s-a anunţat în a racorda politicile ştiinţifice şi culturale naţionale la cele internaţionale[1]. Proiectul configurat din aceste două imperative invocă necesitatea de a compara discursul ştiinţific din republică cu discursul european vizând sfera respectivă. O primă constatare rezultată din comparaţie relevă diferenţe de sistem. Convenţiile promovează o viziune integrantă asupra patrimoniului, care presupune definirea elementelor, stabilirea şi evaluarea lor prin cercetare, precizarea situaţiei acestora la zi, elucidarea pericolelor ce ameninţă existenţa lor în continuare, dar şi determinarea unui sistem de protejare la nivel internaţional şi naţional a patrimoniului dat, diseminarea cunoştinţelor despre conţinuturile lui în universul educaţional, propunând inclusiv modalităţi de sporire a vizibilităţii lui în toate sferele vieţii sociale.

Fiece segment din această viziune de ansamblu este fundamentat ştiinţific şi, respectiv, se pretează cercetării, ceea ce a devenit o practică academică prolifică în alte ţări. Statele-părţi ale Convenţiei privind protejarea patrimoniului mondial, cultural şi natural sunt încurajate „să extindă studiile şi cercetările ştiinţifice şi tehnice şi să perfecţioneze metodele de intervenţie care permit unui stat să facă faţă pericolelor care ameninţă patrimoniul cultural sau natural; să ia măsurile juridice, ştiinţifice, tehnice, administrative şi financiare corespunzătoare pentru identificarea, ocrotirea, conservarea, valorificarea şi introducerea în circuit public a acestui patrimoniu"[2]. În raport cu această abordare sistemică, cercetările din spaţiul nostru tatonează deocamdată modest şi preferenţial largul domeniu oferit de patrimoniul cultural.

Convenţiile şi legislaţia naţională în domeniu se referă fie la patrimoniul cultural şi natural, fie la patrimoniul cultural imobil, mobil şi intangibil, în practică diferenţierea acestor domenii avansând şi mai mult, pentru o mai bună cunoaştere a componentelor fiecăruia. Dintre toate aceste categorii, cel mai târziu a intrat în uzul public sintagma *patrimoniu cultural imaterial*. În comunitatea ştiinţifică din Republica Moldova au început discuţiile despre patrimoniul cultural imaterial după ce a fost aprobată Convenţia UNESCO privind salvgardarea patrimoniului cultural imaterial (Paris, 2003). Se încerca atunci articularea instrumentarului oferit de acest document la abordarea realităţilor culturale tradiţionale din spaţiul nostru. Mai târziu, după ce Convenţia a fost ratificată de Republica Moldova (2006), graţie sesiunilor ştiinţifice şi publicaţiilor[3], în mediile de specialitate a început a fi conştientizată importanţa aplicării prevederilor ei în abordarea unor probleme de mare actualitate privind identitatea culturală, raportul dintre moştenirea culturală şi practica culturală din zilele noastre, deosebirile dintre formele culturale impuse de instituţiile de stat şi cele promovate de comunităţile locale. Au contribuit la facilitarea acestei perceperi acţiunile prompte, întreprinse de alte state, privind salvgardarea elementelor patrimoniului cultural imaterial. Până în prezent au fost înscrise în Lista Reprezentativă UNESCO 190 elemente, iar în Lista Salvgardării Urgente 12 elemente ale patrimoniului cultural imaterial[4]. Cele mai multe elemente au

înscrise în aceste liste China – 29, Japonia – 16, Coreea – 8, Croaţia – 7[5]. Republica Moldova deocamdată nu are niciun element înscris.

În anul 2009, în contextul regândirii cadrului legislativ al patrimoniului cultural[6], s-au creat premisele necesare pentru a reactualiza problematica obligaţiilor ce decurg din ratificarea Convenţiei de către Republica Moldova. Urmare a formării opiniei publice favorabile evaluării acestor valori, a fost creată Comisia Naţională de Salvgardare a Patrimoniului Cultural Imaterial cu abilităţi de coordonare a domeniului. În componenţa ei au intrat cercetători din instituţiile Academiei de Ştiinţe a Moldovei şi specialişti din sfera patrimoniului imaterial [7].

Elaborarea proiectului de lege privind protejarea patrimoniului cultural imaterial constituie o primă conlucrare a comisiei şi are ca scop stabilirea cadrului juridic pentru a asigura identificarea, documentarea, cercetarea, definirea, tezaurizarea, salvgardarea, conservarea, transmiterea, promovarea, punerea în valoare a patrimoniului cultural imaterial (în continuare PCI). Date fiind specificitatea acestui tip de patrimoniu, noutatea lui pentru câmpul de cercetare academic şi condiţia lui în procesele de modernizare a societăţii moldoveneşti, am considerat că este util să stăruim asupra prezentării aspectelor mai esenţiale ale proiectului de lege, văzute în corespundere cu prevederile Convenţiei UNESCO privind salvgardarea patrimoniului cultural imaterial (Paris, 2003).

2. Domeniul patrimoniului cultural imaterial

Convenţia UNESCO cuprinde în sintagma *patrimoniul cultural imaterial* „practicile, reprezentările, expresiile, cunoştinţele, abilităţile – împreună cu instrumentele, obiectele, artefactele şi spaţiile culturale asociate acestora –, pe care comunităţile, grupurile şi, în unele cazuri, indivizii le recunosc ca parte integrantă a patrimoniului lor cultural. Acest patrimoniu cultural imaterial, transmis din generaţie în generaţie, este recreat în permanenţă de comunităţi şi grupuri, în funcţie de mediul lor, de interacţiunea cu natura şi istoria lor, conferindu-le un sentiment de identitate şi continuitate şi contribuind astfel la promovarea respectului faţă de diversitatea culturală şi creativitatea umană”[8]. În spiritul Convenţiei UNESCO, proiectul de lege al Republicii Moldova consideră patrimoniu cultural imaterial „totalitatea creaţiilor tradiţionale, orale, autentice, transmise din generaţie în generaţie, exprimate în forme literare, muzicale, coregrafice sau teatrale, precum şi ansamblul practicilor, reprezentărilor, expresiilor, cunoştinţelor şi abilităţilor – împreună cu instrumentele, obiectele, artefactele, vestimentaţia specifică, accesoriile şi spaţiile culturale asociate acestora – pe care comunităţile, grupurile şi, după caz, indivizii le recunosc ca parte integrantă a patrimoniului lor cultural”[9].

Pentru o mai bună înţelegere a esenţei PCI, comisia a considerat necesar să fie precizate în document principalele lui particularităţi: caracterul colectiv şi non-personalizat al originii creaţiilor; transmiterea cu precădere pe cale orală, non-scriptică şi neformală; delimitarea funcţională şi stilistică după criteriile ce determină specificul culturii; caracterul formular al exprimării, bazat pe scheme compoziţionale, ideatice şi imagistice specifice tradiţiilor locale; caracterul tradiţional de transmitere a fondului stilistic vechi; caracterul funcţional, pe care creaţia colectivă îl exercită în virtutea sincretismului culturii tradiţionale.

Această detaliere era necesară pentru a detaşa foarte exact domeniul PCI de alte sfere culturale proxime. În articolul 6 al proiectului de lege, detalierea se sincronizează la unităţile prevăzute de Convenţie – elementele PCI, regăsite în următoarele domenii: „tradiţii şi expresii ale artei cuvântului, având limba şi semnificaţia cuvintelor ca vehicul principal al expresiei culturale; tradiţii şi expresii ale artei sau practicii muzicale; tradiţii şi expresii ale artei sau practicii coregrafice; practici sociale de reprezentaţie, obiceiuri, rituri, ceremonii şi evenimente festive, arte ale spectacolului, având ca mijloc de expresie limbajul sincretic: verbal, muzical, dramatic, coregrafic, obiectual, inclusiv jocurile de copii, jocuri ale maturilor şi jocuri sportive tradiţionale; cunoştinţe, practici şi simboluri referitoare la om, natură şi univers; obiceiuri şi cunoştinţe privind modul de organizare a locuinţei, de confecţionare a vestimentaţiei, cele privind alimentaţia şi alte obiecte indispensabile modului tradiţional de viaţă; credinţe şi practici religioase creştine şi pre-creştine; tehnici şi cunoştinţe legate de arta populară şi de meşteşugurile tradiţionale”[10].

3. Salvgardarea elementelor PCI

Principalii gestionari ai valorilor PCI şi responsabili de salvgardarea acestora sunt statul, instituţiile abilitate în domeniu, ONG-urile şi, ceea ce este foarte important – comunităţile locale, fiecăruia revenindu-i un set distinct de atribuţii, văzute în ansamblu ca un continuum. Statului îi revine sarcina elaborării şi dezvoltării cadrului legislativ în domeniu, la fel ca şi cea a monitorizării funcţionării legislaţiei. Prin politicile sale, statul „garantează dreptul tuturor cetăţenilor la creaţia aparţinând PCI, la păstrarea, la dezvoltarea şi la exprimarea identităţii lor culturale, asigură protejarea şi

transmiterea bunurilor care fac parte din acest tip de patrimoniu" (Articolul 2). Mai multe regulamente, ce rezultă din proiectul de lege şi sunt necesare pentru a facilita aplicarea ei, sunt în curs de elaborare (Regulamentul Registrului naţional al patrimoniului cultural imaterial; Regulamentul titlului onorific de Tezaur Uman Viu, Regulamentul Arhivei Naţionale a Patrimoniului Cultural Imaterial). Se lucrează actualmente şi asupra elaborării „Strategiei naţionale de salvgardare a PCI", un alt document important prevăzut de Convenţia UNESCO şi de proiectul de lege care sincronizează funcţional programele, planurile şi acţiunile de durată ale tuturor responsabililor de domeniu.

Un prim instrument obligatoriu pentru statele-parte ale Convenţiei UNESCO este crearea „Registrului naţional al salvgardării PCI", având ca scop identificarea, documentarea, cercetarea, definirea, tezaurizarea şi salvgardarea PCI. Elementele înregistrate în el capătă statutul de patrimoniu ocrotit de stat. Din acest corpus, ulterior, ţările pot recomanda un element pentru înscriere fie în Lista Reprezentativă, fie în Lista de Salvgardare UNESCO a PCI.

Fiecare stat poate crea unul sau mai multe asemenea inventare, în funcţie de necesitate. România, spre exemplu, a conceput această lucrare de proporţii în trei volume. Primul a fost editat în anul 2009[11], iar celelalte urmează sa apară cât mai curând. Republica Moldova preconizează să elaboreze acest inventar în două volume. Primul dintre ele, bilingv: româno-englez, va fi finalizat şi postat pe site-ul Comisiei Naţionale pentru Salvgardarea Patrimoniului Cultural Imaterial la începutul anului 2011. El va cuprinde toate domeniile PCI ale moldovenilor/românilor. Al doilea volum va include în circuitul ştiinţific elementele PCI aparţinând grupurilor etnice din republică. De acum înainte, pe o perioadă nelimitată, ambele lucrări constituie obiective majore ale colectivelor de cercetători ai domeniului.

Pentru că înregistrarea în inventar se face în baza unei documentări riguroase care vizează următoarele aspecte: identificarea elementului în mediul în care el există; stabilirea caracteristicilor lui; relevarea rolului persoanelor şi instituţiilor implicate în existenţa, transmiterea şi cercetarea lui; precizarea stării, viabilităţii lui în comunităţile care îl administrează din punct de vedere cultural; evaluarea referinţelor la literatură, discografie, materiale audio-vizuale, arhive. Fiecare element va dispune de un dosar cuprinzând aceste date importante şi altele relevante. În baza dosarului elementul va fi înregistrat în inventar şi monitorizat. În ţările Europei se conturează actualmente practici de anvergură în acest sens. Bulgaria, spre exemplu, având o reţea dintre cele mai bune în Europa de cercetare a culturii tradiţionale, a inclus-o plenar împreună cu cea a instituţiilor de cultură în procesul de elaborare a inventarului naţional. Încât, pe lângă bogatele arhive pe care le avea până a începe proiectul salvgardării PCI, a dezvoltat în ultimii ani o activitate amplă, la nivel naţional, pentru a asigura documentarea necesară prin cercetarea de teren a culturii tradiţionale. Aceeaşi abordare a proiectului inventarului şi-au propus Letonia şi Croaţia.

Baza arhivistică constituie o miză destul de mare pentru realizarea acestui proiect în Republica Moldova. Urmează să fie estimate materialele din Arhiva Secţiei Folcloristică a Institutului de Filologie al AŞM, Arhiva Cabinetului de Folclor al Academiei de Muzică, Teatru şi Arte Plastice, Arhiva Centrului Naţional de Creaţie Populară, Arhiva Ştiinţifică a Muzeului Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală, Fondul de Aur al Companiei Publice „Teleradio-Moldova" şi Arhiva Naţională a Republicii Moldova pentru a se cunoaşte cu adevărat ce a reuşit să documenteze fiecare instituţie din marea bogăţie de altă dată a PCI. Procesul va fi unul destul de dificil dată fiind condiţia marginală a tuturor arhivelor noastre.

Problematica arhivelor a fost dezbătută în mod constant în ultimele două decenii. Soluţionarea conceptuală a acestei problematici ţine chiar de originea ei, de înţelegerea corectă a factorilor care au condus la minimalizarea importanţei documentului primar în cercetarea etnografică şi folcloristică iar, în consecinţă, au afectat prestigiul arhivelor ca instituţii. Modernizarea şi dezvoltarea arhivelor rămâne a fi o problemă foarte sensibilă a instituţiilor de cercetare şi a celor de cultură. Procesele identitare desfăşurate pe mai multe planuri în spaţiul nostru vor putea fi monitorizate mult mai eficient prin studierea acestora şi prin arhivarea materialelor rezultate din cercetările de teren. Documentele primare privind sistemul culturii tradiţionale, elaborate inclusiv în zilele noastre şi păstrate după toate rigorile ştiinţifice pe termen nelimitat, vor putea asigura dezvoltarea durabilă a cercetării, pentru care optează comunitatea ştiinţifică.

4. Perspective internaţionale ale cercetării patrimoniului cultural imaterial

Dacă Registrul Naţional al Salvgardării Patrimoniului Cultural Imaterial trebuie să pună în valoare şi să valideze legislativ elementele definitorii atât pentru întreaga naţiune, cât şi cele pentru identitatea comunităţilor locale, înscrierea elementelor în Lista Reprezentativă

sau în Lista Salvgardării Urgente UNESCO a PCI reprezintă recunoaşterea importanţei acestora la nivel internaţional. Analizând atent prevederile Convenţiei UNESCO privind salvgardarea PCI în comparaţie cu alte convenţii se poate deduce ideea că ea oferă şanse egale tuturor statelor, inclusiv celor mai puţin bogate precum este Republica Moldova şi că menţinerea viabilităţii elementelor PCI nu este într-atât de costisitoare ca cea a întreţinerii monumentelor şi siturilor, vizate de Convenţia pentru protecţia patrimoniului mondial cultural şi natural (1972) ori de alte convenţii.

La începutul anului 2010, Ministerul Culturii al Republicii Moldova a aprobat decizia Comisiei Naţionale pentru Salvgardarea Patrimoniului Cultural Imaterial de a pregăti dosarul de patrimoniu al „Colindatului în ceată", pentru a fi înscris în Lista Reprezentativă UNESCO a PCI în anul 2011 ca un element multinaţional ce va fi înaintat împreună cu România. Termenii de realizare a acestui proiect extrem de important sunt foarte restrânşi. A fost aprobat planul activităţilor comune ale comisiilor de profil din cele două ţări. Contăm în pregătirea dosarului de patrimoniu pe experienţa comunităţii academice de la noi şi pe experienţa colegilor din România, acumulată în procesul pregătirii dosarelor de patrimoniu „Ritualul Căluşului" şi „Doina", înregistrate în Lista Reprezentativă UNESCO în anul 2005 şi, respectiv, în anul 2009.

Pentru a completa fişa de înscriere a elementului, este necesar a sintetiza un şir de activităţi ştiinţifice, desfăşurate pe parcursul mai multor ani şi a proiecta prezervarea lui pe viitor: identificarea elementului, arealul, originea şi evoluţia, sursele şi bibliografia, descrierea lui; contribuţii la asigurarea vizibilităţii lui, sensibilizarea publicului pentru încurajarea dialogului în salvgardarea elementului, implicarea comunităţii în asigurarea viabilităţii lui; includerea elementului în Registrul Naţional al PCI.

În anexa fişei de înscriere, conform regulamentului UNESCO, statele ataşează o monografie (sau mai multe) despre element, un film documentar realizat în chiar anul depunerii dosarului la UNESCO şi un CD sau DVD despre evoluţia şi bogăţia tipologică a manifestărilor elementului.

Republica Moldova urmează să propună o monografie privind tipologia colindatului şi a colindei, însoţită de (sau cuprinzând) un corpus reprezentativ de colinde. Deocamdată nu există o asemenea lucrare[12] şi, pentru a o avea în vara anului 2011, când va fi depus dosarul de patrimoniu la Biroul UNESCO din Paris, sunt necesare eforturi organizatorice, ştiinţifice şi financiare substanţiale.

Dovada prezenţei elementului în viaţa comunităţilor care se identifică cu el, a atitudinii oamenilor faţă de valorile lui şi de transmiterea acestora în timp este un film documentar despre colindatul în Republica Moldova şi România, ce urmează a fi realizat în zilele de 24-25 decembrie 2010 (stil nou) şi 6-7 ianuarie 2011 (stil vechi). E un termen foarte redus pentru o lucrare atât de importantă. Activităţile de tatonare a terenului şi a disponibilităţii comunităţilor de a colabora cu echipa de filmare au început prin elaborarea şi expedierea unui chestionar la temă în toate localităţile republicii. Primele răspunsuri au venit din raionul Edineţ, Drochia, Hânceşti şi sunt încurajatoare în acest sens.

La fel se fac pregătirile necesare şi în vederea realizării unui audio CD cuprinzând toată diversitatea interpretării colindelor, de la cetele tradiţionale bărbăteşti, la cele mixte şi cele organizate în ansambluri etnofolclorice pe perioada ultimului sfert de secol. Marea majoritate a înregistrărilor relevante pentru aceste lucrări se păstrează în arhivele instituţionale. Selectarea pieselor din arhive, transmiterea lor Comisiei Naţionale pentru Salvgardarea Patrimoniului Cultural Imaterial în vederea centralizării, analizei şi, respectiv, adaptării sonore pentru pregătirea matriţei CD-ului, constituie o altă etapă a colaborării interinstituţionale.

Activităţile prezentate mai sus sunt un început în constituirea bazei legislative în domeniu, în stabilirea unor mecanisme naţionale de cercetare, inventariere, asigurare a transmiterii şi vitalităţii la nivel naţional a elementelor PCI, inclusiv de garantare a vizibilităţii lui la nivel internaţional, pentru a-i spori dimensiunile şi funcţiile sociale. Concomitent cu documentarea complexă şi înregistrarea elementelor PCI în Registrul Naţional pentru Salvgardarea Patrimoniului Cultural Imaterial e oportun să gândim şi la alte elemente ce merită a fi înaintate în vederea înscrierii în Listele UNESCO ale PCI. Iar aceasta este prerogativa comunităţii ştiinţifice din republică. Partea esenţială a multor activităţi din domeniu poate fi cuprinsă în programul de stat Salvgardarea patrimoniului cultural (2011-2014), aflat în proces de elaborare.

Solidarizarea societăţii, reactualizarea spiritului de apartenenţă la spaţiul cultural al Republicii Moldova, stimularea spiritului creativ al tuturor comunităţilor pe fundalul conservării valorilor moştenite, la fel ca şi atingerea altor obiective majore trasate pentru sporirea coeziunii sociale şi pentru consolidarea statalităţii, se pot realiza şi prin reconsiderarea domeniului PCI, care are resurse latente, teoretic inepuizabile, nevalorificate

suficient. Patrimoniul cultural imaterial se păstrează în mediul lui tradițional de existență, preponderent în memoria oamenilor vârstnici, dar şi în cea a altor categorii de vârstă sensibile, prin educație, la tradiție; este transmis din generație în generație, asigurând circuitul viu al valorilor între creatorii, purtătorii şi utilizatorii lui.

Strategia salvgardării PCI are o motivație ternară din punct de vedere temporal, vizează concomitent, ca şi operele fundamentale, trecutul, prezentul şi viitorul în mod egal. Esența ei este de a reda elementelor patrimoniului cultural imaterial ceea ce le aparține pe drept – funcții sociale active. Din cauza vicisitudinilor istorice, şi nu numai, cultura tradițională, cu tot potențialul său de modelare a societății, a fost trecută în sfera pasivă. Concomitent a fost afectată substanțial memoria colectivă, pentru a opera rupturile culturale. Prin schimbarea atitudinii față de valorile PCI, putem găsi resorturi de refortificare a memoriei sociale. Datorită specificului său, acest tip de patrimoniu este gestionat de colectivitățile umane mai mici sau mai mari, dar nu aparține numai lor ci, prin definiție, şi întregii societăți, dacă aceasta îl conştientizează şi îl administrează suficient.

Ne-am oprit lapidar asupra acestor proiecte şi probleme din convingerea că etapa ce o traversăm este favorabilă reactualizării şi reconsiderării domeniului patrimoniului cultural din perspectivă ştiințifică, în corespundere cu prevederile convențiilor UNESCO la care statul nostru este parte. Contextul internațional este unul stimulatoriu pentru dimensionarea abordărilor: „Programarea în comun a cercetării privind patrimoniul cultural şi schimbările globale ar permite coordonarea cercetării în domeniu, contribuind în mod semnificativ la constituirea unui Spațiu european de cercetare complet operațional în domeniul conservării patrimoniului cultural şi consolidând poziția de lider al Europei şi competitivitatea activității de cercetare în acest domeniu”[13].

Note :
(Endnotes)

1 Convenția Culturală Europeană (adoptată la Paris, 19.12.1954) ratificată la 24.05.1994; Convenția Consiliului Europei privind protecția şi salvgardarea patrimoniului arhitectural, (Madrid, 1985), ratificată la 21.12.2001; Convenția Consiliului Europei privind protecția patrimoniului arheologic (La Valetta, 16.01.1992), ratificată la 21.12.2001; Convenția europeană a peisajului, adoptată (Florența, 20.10.2000), ratificată la 14.03.2002; Convenția UNESCO privind protejarea patrimoniului mondial cultural şi natural (Paris, 16.11.1972), ratificată la 23.09. 2002; Convenția UNESCO privind salvgardarea patrimoniului cultural imaterial (Paris, 17.10.2003), ratificată la 24.03.2006; Convenția UNESCO privind protecția şi promovarea diversității de expresii culturale (Paris, 20.10.2005), ratificată la 15.10.2006; Convenția UNESCO asupra măsurilor ce urmează a fi luate pentru interzicerea şi împiedicarea operațiunilor ilicite de import, export şi transfer de proprietate al bunurilor culturale (Paris, la 14.11.1970), ratificată la 14.09.2007; Convenția-cadru a Consiliului Europei privind valoarea patrimoniului cultural pentru societate (Faro, 27.10. 2005), ratificată la 01.12.2008.

2 Convenția UNESCO privind protecția patrimoniului mondial, cultural şi natural, II, articolul 5, alineatul c şi d.

3 Seminarul Ştiințific Practic Internațional *Folclorul şi contemporanitatea. Conservarea, revitalizarea şi valorificarea culturii tradiționale.* Chişinău, 4-5 aprilie, 2006; Publicația cu acelaşi generic; 4 CD-uri şi 6 DVD-uri editate de Societatea de Etnologie din Republica Moldova în cadrul Proiectului „Conservarea patrimoniului cultural imaterial”, susținut financiar de Ambasada Statelor Unite ale Americii.

4 http://www.unesco.org/culture/ich/index.

5 Ibidem.

6 Au fost elaborate patru documente legislative importante pentru cuprinderea sistemului reprezentat de patrimoniul cultural: Proiectul de lege privind protejarea patrimoniului arheologic, Proiectul de lege privind protejarea patrimoniul cultural național mobil, Proiectul de lege „Protejarea monumentelor istorice”, Proiectul de lege privind monumentele de for public. A fost înaintată propunerea de proiect de lege privind salvgardarea patrimoniului cultural imaterial. Ele au fost discutate în cadrul Conferinței Naționale *Convențiile UNESCO în domeniul protejării şi valorificării patrimoniului cultural în corelație cu legislația națională a Republicii Moldova*, 08.06.2009, Academia de Ştiințe a Moldovei. Actualmente proiectele se află în proces de avizare.

7 Preşedinte – dr**.** Varvara Buzilă, **v**icepreşedinte – dr.Vasile Chiseliță, secretar – Olga Bârlad; membri: dr. Svetlana Badrajan, dr. hab. Nicolae Băieşu, dr**.** Tudor Colac, dr. Victor Ghilaş, Nicolae Gribincea, Iulian Filip, Andrei Tamazlâcaru, Pavel Popa, Corina Rezneac.

8 Convenția UNESCO privind salvgardarea patrimoniului cultural imaterial (Paris, 2003), articolul 2, alineatul 1.

9 Proiectul de Lege privind protejarea patrimoniului cultural imaterial, p.2. // www.cultura.md

10 Ibidem, p.4.

11 Ministerul Culturii, Cultelor şi Patrimoniului Național. Comisia Națională pentru Salvgardarea Patrimoniului Cultural Imaterial, Patrimoniul cultural imaterial din România, Repertoriu. I., CIMEC – Institutul de Memorie Culturală, Bucureşti, 2009, 300 p. Volumul doi va fi dedicat meşteşugurilor populare, iar al treilea patrimoniului cultural imaterial al grupurilor etnice.

12 Există două lucrări de cuprindere regională a fenomenului: Colinde din Transnistria. Ediția a II-a, întregită, Cuvânt înainte, studiu introductiv, texte şi melodii culese şi notate de Constantin A. Ionescu, Chişinău, „Ştiința”, 1994 şi Maria Mocanu, Colinde din sudul Basarabiei, Chişinău, 2007; şi mai multe publicații tangente colindatului şi colindei semnate, în principal, de dr. hab. Nicolae Băieşu.

13 Recomandările Comisiei Europene din 26 aprilie 2010 privind inițiativa de programare în comun a cercetării „Patrimoniul cultural şi schimbările globale: o nouă provocare pentru Europa.” (2010/230/UE).

DIASPORA ŞTIINŢIFICĂ PENTRU DEZVOLTAREA REPUBLICII MOLDOVA

Doctorand ***Vitalie VARZARI***

În ziua de 5 mai 2010, Academia de Ştiinţe a Moldovei (AŞM), în parteneriat cu Institutul Federal de Tehnologii din Lausanne (EPFL), Elveţia şi Misiunea Organizaţiei Internaţionale pentru Migraţie (OIM) în Republica Moldova a lansat, în premieră, două proiecte internaţionale menite să atragă în procesul de dezvoltare a statului nostru savanţii moldoveni care activează în străinătate.

Cele două iniţiative extrem de importante pentru perspectiva europeană a Republicii Moldova sunt:

• Proiectul comun de cercetare privind ***Conectarea diasporei ştiinţifice a Republicii Moldova la dezvoltarea ştiinţifică şi economică a ţării de origine,*** finanţat de Fundaţia Naţională Elveţiană pentru Ştiinţă şi Agenţia Elveţiană de Dezvoltare şi Cooperare, implementat de AŞM şi EPFL.

• Iniţiativa de anvergură naţională ***Abordarea fenomenului exodului de creieri şi consolidarea Republicii Moldovei ca platformă de cercetare şi dezvoltare prin revenirea temporară a oamenilor de ştiinţă moldoveni expatriaţi***, care prevede repatrierea temporară a 30 de cercetători originari din Republica Moldova. Iniţiativa dată, parte a proiectului OIM *Susţinerea implementării componentei de migraţie şi dezvoltare a parteneriatului pentru mobilitate Moldova – UE*, este implementată de OIM în strânsă colaborare cu AŞM şi finanţată de UE în cadrul Parteneriatului pentru Mobilitate Moldova-UE.

Scopul acestor iniţiative constă în identificarea şi aplicarea, atât teoretico-metodologică (prin intermediul primului proiect) cât şi practică (prin intermediul celui de-al doilea), a diferitor mecanisme de conectare a savanţilor moldoveni expatriaţi la prosperarea ţării de origine. În acest sens, se porneşte de la ideea că fiecare savant originar din Republica Moldova, aflat în străinătate, poate contribui cu expertiza pe care o deţine, prin intermediul cooperării ştiinţifice cu cercetătorii din ţara de baştină, la dezvoltarea ştiintei si economiei Republicii Moldova.

Prezent la lansarea proiectelor, **acad. Gheorghe Duca,** preşedintele AŞM a menţionat faptul că savanţii originari din Republica Moldova, aflaţi în diasporă, sunt deschişi pentru colaborare, dar, din păcate, statul nostru nu le acordă atenţia meritată şi acest potenţial intelectual nu este pe deplin valorificat. Prin cele două proiecte lansate la Chişinău, a subliniat preşedintele AŞM, se pun în aplicare nişte mecanisme stimulatorii de durată, menite să atragă şi să implice diaspora ştiinţifică în procesul de dezvoltare şi modernizare a Republicii Moldova. Acad. Gheorghe Duca a concretizat şi unele direcţii de cooperare: antrenarea savanţilor din diasporă în cercetări comune cu savanţii din institutele AŞM, implicarea lor în procesul de instruire a tinerilor cercetători – masteranzilor şi doctoranzilor, precum şi în expertizarea proiectelor naţionale de cercetare.

Experţii elveţieni **prof. Jean-Claude Bolay**, şeful Direcţiei Cooperare a Institutului Federal de Tehnologii din Lausanne şi **dr. Gabriela Tejada**, colaborator ştiinţific la aceeaşi instituţie, au relatat despre faptul că pentru a progresa în această privinţă este prioritară identificarea unui mecanism permanent de interacţiune între savanţii AŞM şi membrii diasporei ştiinţifice a Republicii Moldova. Dr. Gabriela Tejada a specificat în context că acest proiect de cercetare moldo-elveţian vine să răspundă necesităţilor Republicii Moldova, inclusiv prin crearea unei baze teoretico-metodologice care ar facilita identificarea pe viitor a căilor de implicare a savanţilor expatriaţi în procesele reformatoare din Republica Moldova. Experţii EPFL şi ASM s-au oferit să studieze experienţa altor state în acest domeniu şi să realizeze o cercetare sociologică printre savanţii din Republica Moldova şi cei din diaspora ştiinţifică. Rezultatele acestei investigaţii vor constitui baza unui studiu complex. Se vor face ulterior recomandări specifice autorităţilor moldovene, autorităţilor ţărilor-gazdă, savanţilor, organizaţiilor internaţionale în vederea optimizării colaborării dintre diasporă şi ţara de origine.

Politicile promovate de AŞM în vederea apropierii de patrie a diasporei ştiinţifice au fost apreciate şi de **Ghenadie Creţu**, **coordonator de programe al Misiunii în Republica Moldova a OIM**. El a declarat, la lansarea proiectelor, că OIM este gata să sprijine şi în continuare activităţi similare în parteneriat cu AŞM, instituţie cu care OIM a stabilit o relaţie de colaborare aprofundată, în beneficiul statului Republica Moldova.

Pentru a facilita acest proces de colaborare ştiinţifică şi transfer de cunoştinţe, OIM va acorda, în baza unui concurs deschis, granturi de scurtă şedere în Republica Moldova unui număr de 30 de cercetători care doresc să revină în ţară pe o perioadă de 7 – 11 zile, iar EPFL va asista ASM în elaborarea modelului autohton de consolidare a diasporei ştiinţifice pentru implicarea acesteia în procesul de dezvoltare ştiinţifică şi economică a Republicii Moldova.

Pentru detalii accesaţi: **http://international.asm.md/diaspora-stiintifica/index.php**

DIASPORA INTELECTUALĂ, AMBASADOR AL ŞTIINȚEI ȚĂRII DE ORIGINE

Interviu cu profesorul *Jean-Claude BOLAY*, sociolog, Şeful Direcției Cooperare al Institutului Federal de Tehnologii din Lausanne (Elveția) şi cu *Gabriela TEJADA,* dr. în ştiințe politice, colaborator ştiințific la acelaşi institut.

–Ce se întâmplă astăzi în lume, la nivel global, în ceea ce priveşte exodul creierilor? Cum evoluează acest fenomen?

Prof. Jean-Claude Bolay:

–În primul rând, tendința de a migra dintr-o regiune în alta, oricare ar fi cauzele, dar mai ales din țările în curs de dezvoltare către țările industrializate, va fi în creştere de acum încolo, deoarece țările industrializate sunt solicitate de migranți cu o calificare înaltă. Aceasta se referă atât la persoanele care dețin o calificare în ceea ce priveşte anumite competențe în muncă, cât şi la cele având competențe investigative – cercetătorii care pleacă şi se stabilesc în mediile academice de acolo.

În Elveția, de exemplu, deşi nu dispunem de un cadru în care să controlăm aceste procese, noi ştim foarte clar ce vrem şi pe cine invităm. Trebuie să percepem această migrație a cadrelor de calificare înaltă mai ales în mediul academic ca parte a fenomenului migrației per ansamblu.

Trăim într-o lume globalizată, în care există concurență, persoanele îşi caută o nişă în care să se simtă mai confortabil, un mediu în care ar putea să se realizeze din punct de vedere profesional şi personal. Pe de altă parte, ar trebui să înțelegem acest fenomen şi să reflectăm minuțios asupra lui, să dăm un şir de răspunsuri la întrebările pe care le ridică dezvoltarea durabilă, atât în termeni internaționali, cât şi în termeni locali. Nu este vorba să definim



Profesorul Jean-Claude BOLAY şi dr. Gabriela TEJADA. Chişinău, 5 mai 2010

doar dezvoltarea pentru Elveţia sau pentru Moldova, ci şi dezvoltarea la scară globală şi locul migraţiei în cadrul acestei dezvoltări. Pe de altă parte, trebuie să înţelegem ce anume ne dorim la nivel de politici, ce politici ar trebui să elaborăm ţinând cont de aceste aspecte, care să fie în stare să le controleze şi să le valorifice, astfel încât realizarea profesională sau personală, această satisfacţie individuală să rezulte într-un beneficiu colectiv.

Dr. Gabriela Tejada:

–Aş vrea să reconfirm ideea colegului meu că mobilitatea, cauzată de un complex întreg de factori, oricum este logică. Prin urmare, nu poate şi nu trebuie să fie oprită. Cred că trebuie să ţinem cont de faptul că acesta este un fenomen complex multiaspectual şi este foarte important ca la elaborarea politicilor la nivel global actorii implicaţi, care au puterea de decizie, să perceapă migraţia ca pe un aspect cheie, o problemă ce trebuie să fie deliberată la diferite foruri internaţionale. În ultima perioadă, tot mai mult se vorbeşte despre un parteneriat în bază de migraţie şi acest concept este dezbătut la un şir de foruri, printre care cele ce au avut loc la Atena, Bruxelles, iar în noiembrie se preconizează o întâlnire similară în Mexic. Este important a înţelege că se doreşte un efort comun, o cooptare a tuturor ţărilor din care pleacă şi în care sosesc migranţii şi trebuie să se ţină cont de individ, de beneficiul pentru persoana care alege să plece în altă parte.

–Dvs. aţi contribuit la crearea diasporelor ştiinţifice din diferite ţări. Vorbiţi, vă rog, despre experienţa dvs. personală – în care ţări aţi lucrat şi ce aţi reuşit să realizaţi.

Dr. Gabriela Tejada:

–Aş vrea să vă vorbesc despre o nouă abordare a situaţiei din ţările de destinaţie. Este vorba despre experienţa pe care am obţinut-o din colaborarea cu Oficiul forţei de muncă din Geneva, Elveţia, în vederea culegerii anumitor date, informaţii despre migranţii dintr-un şir de ţări, printre care şi India. Am vrut să cercetăm în detalii condiţiile lor de viaţă, realizările profesionale şi să identificăm legăturile transnaţionale stabilite cu ţara de origine. Am dorit să studiem şi fenomenul pe care l-am numit *brain gain,* ceea ce literalmente se traduce *câştig, obţinere, profit de creier*, adică transferul de competenţe, de cunoştinţe, de anumite beneficii către ţara de origine. Analiza s-a făcut în baza datelor a trei ţări, inclusiv India, comparându-se diferite contexte şi date despre migranţi care vin din trei state diferite. Şi, bineînţeles, acum am vrea ca acest proiect să-şi găsească continuitatea printr-un alt proiect ce va fi completat cu experienţa rezultată în cadrul unor astfel de transferuri şi din beneficiul pe care l-a avut ţara de origine, în cazul dat India. Cred eu că o idee asemănătoare se va reflecta şi în proiectele iniţiate pentru Moldova. Pe de altă parte, aş vrea să atrag atenţia asupra faptului că diasporele pe care le-am asistat sunt active şi cointeresate să-şi ajute conaţionalii. Dar, nefiind instituţionalizate, ele nu pot să ajute foarte mult. De aceea este necesară implicarea unor actori la nivel înalt. Aceştia ar putea să instituţionalizeze eforturile şi să le direcţioneze pe nişte arii concrete. Astfel vocea diasporei va fi auzită mai bine şi efortul va fi unul mult mai productiv.

Prof. Jean-Claude Bolay:

–În acest sens, exemplul Institutului Federal de Tehnologii din Lausanne este unul relevant, circuitul savanţilor fiind un proces ce aduce beneficii ambelor părţi, atât ţării din care se pleacă, cât şi ţării de destinaţie. Voi menţiona că în sec. al XIX-lea Elveţia era o ţară preponderent rurală şi la nivel european era considerată săracă. Mulţi oameni au emigrat în căutarea unei vieţi mai bune. La o analiză retrospectivă, putem afirma că în acea perioadă 1 milion de persoane au plecat din Elveţia. Au fost nevoiţi să emigreze ca să supravieţuiască.

După cel de-al Doilea Război Mondial, Elveţia a înregistrat o dezvoltare explozivă, ceea ce a indus o acută nevoie de forţă de muncă. Pe parcurs, am reuşit să atragem această forţă de muncă din rândul persoanelor din alte ţări. Astfel încât, dintr-un total de populaţie de 7 milioane, la moment Elveţia înregistrează 25 % de persoane venite din afară, ceea ce înseamnă că fiecare al patrulea cetăţean elveţian este unul migrant. O paralelă în acest sens putem face cu mediul academic elveţian. Institutul Federal de Tehnologii din Lausanne este extrem de bine cotat în plan internaţional sub aspectul cercetării. Dar din moment ce-şi doreşte să se dezvolte în continuare, institutul este interesat să coopteze cercetători din întreaga lume. Astfel, în urma „scanării" pieţei ştiinţifice, sunt racolate persoane cu expertiza necesară fără a se ţine cont de naţionalitatea sau originea acesteia. În consecinţă, la moment 70 la sută din profesorii implicaţi în cercetare şi predare în institutul nostru sunt din afara Elveţiei. Mai mult decât atât: 65 la sută din doctoranzii noştri sunt şi ei din afara ţării. Toţi ei contribuie la creşterea Institutului federal de studii tehnice din Lausanne, beneficiind, la rândul lor, de imaginea bună a Institutului. Adică acest obiectiv major – performanţele Institutului recunoscute de

către comunitatea academică internațională – nu ar fi fost atins decât prin eforturi comune.

Aş vrea să atenționez încă asupra unui aspect – noi nu dorim ca aceşti cercetători care se formează la noi să staționeze pentru totdeauna, să rămână la noi şi să nu mai plece. Dimpotrivă, noi facilităm şi chiar impunem plecarea acestora, mai ales a doctoranzilor, din moment ce-şi iau doctoratul, pentru că plecând în alte centre de cercetare europene şi nu numai europene, ei au posibilitate să facă un schimb de idei, de experiență, să se socializeze, să stabilească relații în vederea depunerii unor propuneri de proiecte comune. Astfel încât un doctorand care şi-a luat doctoratul la noi la institut este obligat practic să plece pentru cel puțin 2 ani la un alt centru de cercetare ca după aceea să se întoarcă dacă, bineînțeles, îşi doreşte acest lucru.

În al doilea rând, trebuie să percepem totul dintr-un punct de vedere mai complex, nu doar individual. Se are în vedere că, dat fiind posibilitățile tehnice pe care ni le permite astăzi actuala dezvoltare ştiințifică şi tehnică, comunicarea între savanți se poate produce foarte simplu: trebuie să atragem elitele diasporelor ştiințifice, să identificăm şi să elaborăm nişte mecanisme foarte eficiente pentru a-i aduce pe cercetătorii care şi-au făcut un renume în afară, a-i readuce în țară şi ei să fie siguri de faptul că în țară, în cazul dat Moldova, ei îşi vor găsi un înalt nivel de cercetare şi condițiile necesare ca să-şi continue drumul lor profesional exact în acelaşi context pe care l-au avut în laboratoarele din care au plecat, fie ca acestea se află în Elveția sau în SUA, astfel ca să nu fie o foarte mare diferență între condițiile lor acolo şi condițiile lor aici. Prin urmare, trebuie să le creăm aceste condiții şi să elaborăm mecanisme pentru a-i aduce în țară.

–Povestiți-ne, vă rog, despre Columbia, aveți o experiență unică pe care n-ați pomenit-o.

Prof. Jean-Claude Bolay:

–Ideea primului proiect era axată pe cercetarea şi ponderea unei diaspore, ne-a venit cu 3-4 ani în urmă, din observarea a ceea ce s-a întâmplat cu diaspora Columbiană destul de prezentă la Institutul Federal de Tehnologii din Lausanne. La un moment dat, un anumit număr de studenți columbieni au fost invitați în Elveția, dintre care unii la finisarea studiilor au decis să rămână în Elveția, iar alții s-au întors în Columbia. Între timp, cei rămaşi în Elveția au reuşit să stabilească un parteneriat fructuos cu universitățile din Columbia. Aceştia din urmă erau informați despre posibilitățile oferite de Institutul Federal de Tehnologii astfel încât promovarea aceasta a rezultat în atragerea mai multor doctoranzi la centrele noastre de cercetare. În aşa mod, membrii diasporei au devenit adevărați „ambasadori ştiințifici".

Importanța unei asemenea colaborări a fost pe deplin apreciată de către guvernul columbian. Astfel, în anii '90 reprezentanții guvernului au alocat importante resurse financiare pentru susținerea rețelei ştiințifice de cercetători columbieni. În consecință, o parte dintre persoanele care au beneficiat de acest schimb au rămas în Elveția, alăturându-se Asociației cercetătorilor columbieni din Elveția. Cei care au ales să se întoarcă în Columbia au devenit persoane notorii în lumea academică de acolo. Prin urmare, valorificarea acestor legături s-a realizat atât la nivel de individ, cât şi la nivel de comunitate. Ceea ce am făcut noi, a fost să cercetăm din punct de vedere ştiințific şi într-un mod complex şi minuțios această evoluție şi beneficiile ei. Mai mult decât atât, în timp, am realizat o cercetare comparativă între diaspora columbiană, indiană şi cea din Africa de Sud şi cooperarea acestora cu mediile academice din țările de origine.

–Primele impresii şi concluzii despre fenomenul exodului creierilor din Republica Moldova?

Prof. Jean-Claude Bolay:

–În privința exodului creierilor din Moldova cred că este un fenomen care trebuie să ne îngrijoreze. Republica Moldova este un stat ce şi-a recăpătat independența relativ recent. Imediat după aceasta s-a confruntat cu o serie de probleme, de ordin economic în primul rând. Astfel încât o lipsă de resurse şi de investiții în ştiință au dus la deteriorarea infrastructurii care exista la acea vreme. Totuşi, analizând situația din ultimii 5-6 ani, am observat că din 2004 încoace investițiile sistematice în cercetare şi dezvoltare au crescut, ceea ce dovedeşte că situația este direcționată constructiv pe un vector corect de dezvoltare. Şi ceea ce se vrea acum, este de a aduce cercetătorii din diaspora ştiințifică a Moldovei din afară, chiar dacă nu e vorba de aducerea lor fizică aici. Contactele virtuale ce se stabilesc constituie un aspect foarte pozitiv care se va solda cu nişte rezultate, cred eu, fructuoase.

Dar, folosirea potențialului diasporelor şi aducerea expertizei încoace este un aspect al problemei. Alt aspect ține de problema, unde vor fi ei aduşi. Pentru că, în lipsa unei infrastructuri şi în lipsa formării unei mase critice în plan local aici în Moldova, această expertiză, negăsindu-şi un tărâm pe care să fie plantată, va fi inutilă sau va avea un efect

minor de dezvoltare. De aceea, e salutar faptul că se lucrează foarte insistent la crearea unei infrastructuri în sistemul academic moldovenesc şi deja în această infrastructură se vrea valorificarea experienţei şi, dacă este posibil, invitarea pe o anumită perioadă a experţilor din diasporele ştiinţifice moldoveneşti.

–Ce recomandări aveţi la acest moment pentru comunitatea ştiinţifică, pentru diasporă şi pentru guvernul Republicii Moldova spre a transforma exodul creierilor dintr-o pierdere într-un beneficiu?

Dr. Gabriela Tejada:

–Pentru început, aş avea nişte sugestii pentru Guvern. În primul rând, din ceea ce am văzut săptămâna curentă aici am sesizat o conştientizare a acestor probleme de către Guvern care îşi dă bine seama că dezvoltarea instituţiilor academice şi investiţiile în ştiinţă sunt cruciale pentru Republica Moldova, dovadă fiind suportul financiar acordat. Nu pot decât să sugerez asigurarea unei continuităţi în acest sens.

Dat fiind faptul, că viitorul Republicii Moldova, o ţară mică la fel ca şi Elveţia, este condiţionat de valorificarea capitalului uman, crearea condiţiilor de dezvoltare şi de creştere a acestui capital trebuie să devină unul din obiectivele majore ale statului. În ce priveşte sfaturile mele pentru cercetătorii din Moldova, în special pentru cercetătorii tineri de care am rămas impresionat, am înţeles, din dialogurile pe care le-am avut cu o parte din ei, că doresc să-şi dezvolte capacităţile profesionale şi să urmeze cursuri de master şi de doctorat. Trebuie să se ţină cont că aceşti tineri urmează să găsească nişte condiţii în care ar putea să se realizeze profesional.

Trebuie să existe, bineînţeles, un dialog între generaţii astfel încât cercetătorii cu experienţă să-şi transmită experienţa cercetătorilor tineri care sunt de fapt viitorul acestei ţări şi a lumii academice în particular. Dar ca să crească şi să atingă un înalt nivel de performanţă, ei trebuie să plece la diferite centre din afară, nu neapărat doar din Europa şi, în mod normal, să se întoarcă în nişte laboratoare care ar fi la fel de bune sau care ar corespunde rigorilor laboratoarelor de talie internaţională, sau centre de cercetare unde cercetările se fac la un nivel înalt. Astfel că, oferindu-li-se condiţii, s-ar realiza un transfer al experienţei pe care ei ar acumula-o în afară şi acesta bineînţeles că ar da un puternic efect de dezvoltare. În ceea ce priveşte diasporele ştiinţifice, vizavi de atitudinile personale, poate chiar sentimentale, pe care reprezentanţii lor le pot avea faţă de ţara sa de origine, ei ar trebui să perceapă Moldova ca pe un loc în care ei îşi pot iniţia parteneriate profesionale, adică ar putea avea un dialog de la egal la egal cu cercetătorii rămaşi în ţară. Ei sunt foarte deschişi pentru colaborare şi ceea ce ţine de noi, este un proiect particular, este de a găsi, poate nu imediat dar destul de uşor, un mecanism de transfer sau un mecanism care ar facilita acest dialog şi ar intensifica această colaborare.

– Cu ce speraţi să se finalizeze peste 3 ani acest proiect „moldovenesc" şi ce doriţi de fapt să se întâmple?

Dr. Gabriela Tejada:

–Mai există un actor crucial în această structură sau colaborare, pe care l-aş identifica ca sectorul privat. Pe parcursul vizitei noastre la AŞM, am putut să mergem la Parcul ştiinţifico-tehnologic şi la Agenţia de transfer tehnologic şi de inovare şi ne-ar bucura să vedem cum rezultatele obţinute de aceste laboratoare sunt transferate în sectorul businessului, astfel încât aceste rezultate ştiinţifice practice să-şi găsească aplicare imediată. În ceea ce priveşte diaspora ştiinţifică, şi mai ales unii reprezentanţi de vază ai acesteia care deţin poziţii strategice, s-ar putea iniţia un dialog mai intens între ei şi sectorul privat, ce s-ar solda cu nişte proiecte axate pe rezolvarea unor astfel de probleme cum ar fi calitatea apei, implicarea în nişte acţiuni concrete sau într-un transfer de rezultate ştiinţifice aplicate în combaterea unor probleme de importanţă majoră pentru Moldova.

Unul din principalele rezultate ale acestui proiect, va fi argumentul empiric, cercetările care se vor face în baza unor date foarte concrete şi analiza şi valorificarea acestor date atât pentru ţara de destinaţie, cât şi pentru ţara de origine. Astfel, în consecinţă va fi elaborat un anumit scenariu, un mecanism specific care ar facilita schimbul de cercetători din diasporă şi universităţile din Republica Moldova, ar servi drept un argument forte pentru atragerea de investiţii în acest scop. Vor fi aduse nişte dovezi ştiinţifice concrete că dezvoltarea între diaspora ştiinţifică şi ţara gazdă este un parteneriat de perspectivă care poate aduce multe beneficii mai ales în contextul actual în care direcţiile strategice elaborate de AŞM se înscriu în aceşti parametri.

Prof. Jean-Claude Bolay:

–Sub aspect practic se doreşte implementarea în viitor a unui mecanism bazat pe argumentele ştiinţifice elaborate în cadrul proiectului şi mediatizate pe larg. Aceste argumente vor permite

universităţilor să-şi spună foarte clar poziţia faţă de persoanele din guvern care elaborează politicile naţionale şi prin aceste argumente să le demonstrăm că facilitarea mobilităţii este ceea de ce Moldova are nevoie. Pentru că în momentul în care se va crea un parteneriat internaţional, de exemplu între universităţile SUA şi Republica Moldova, şi acest parteneriat va fi susţinut în primul rând financiar de către autorităţi, doritori de a face schimb cu Republica Moldova pe probleme de cercetare comună vor fi mai mulţi. Ţin să menţionez că un astfel de mecanism va fi viabil doar dacă va beneficia de o finanţare adecvată, fapt care va duce la creare de parteneriate internaţionale generatoare de noi idei.

Mai mult decât atât, spaţiul academic moldovenesc va deveni mai tranşant, cu numeroase parteneriate universitare moldo-europene şi, în consecinţă, cu un potenţial mai mare de atracţie a fondurilor internaţionale. Toate acestea vor duce la transformarea Republicii Moldova într-un punct de atracţie atât pentru persoane originare din Moldova, cât şi pentru persoanele care nu sunt originare din Moldova dar dorind să-şi îmbogăţească experienţa sau să cerceteze o problemă de interes comun ar veni încoace. Iată de ce revenim iarăşi la problema finanţării ceea ce înseamnă crearea unor condiţii propice dezvoltării profesionale. Şi înseşi rezultatele proiectului nu pot să ducă la această dezvoltare, dar rezultatele ştiinţifice, datele concrete ale proiectului vor servi drept argumente pentru persoanele implicate în politici.

–Dacă ar fi să daţi nişte detalii la portretul unui reprezentant al diasporei ştiinţifice, care ar fi ele?

Dr. Gabriela Tejada:

–Ar fi foarte dificil, desigur, să facem un prototip al migrantului, dat fiind faptul că ei vin din culturi atât de diferite. Totuşi, ar fi câteva trăsături ce se regăsesc la majoritatea – o mare dorinţă de creştere profesională, de a se afirma în ţara în care a venit, de a-şi valorifica toate şansele posibile, un entuziasm nestăvilit, motivaţie foarte puternică, dar şi dorinţa de a-şi ajuta ţara de origine şi de a deveni un caz de succes pentru ea. Dacă e să vorbim de reprezentanţii mediului academic, ei manifestă o deschidere deosebită pentru colaborarea cu universităţile din ţara de origine, mai ales că aceasta este o bună cale de a-şi etala rezultatele profesionale. Aceasta, împreună cu sentimentul de nostalgie comun pentru majoritatea migranţilor, contribuie la stabilirea dialogului între membrii diasporei şi ţara lor de origine.

A intervievat Viorica CUCEREANU



Aplică zoomorfă, aur, sec. V a. Chr., Cioburciu, Ştefan Vodă

AL IV-LEA SIMPOZION DE STUDII CUHUREŞTENE

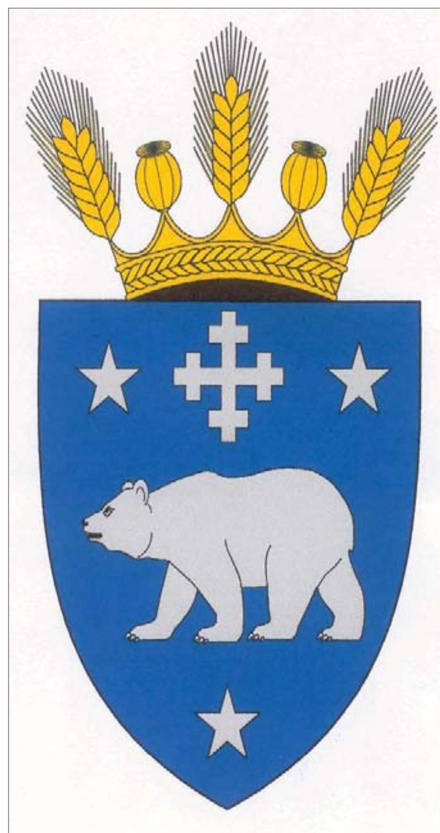
Dr. **Silviu ANDRIEŞ-TABAC**

Tradiţia simpozioanelor de studii cuhureştene datează din anul 1995 (I – Cuhureştii de Sus, 9 septembrie 1995, al II-lea – Cuhureştii de Sus, 7 septembrie 1996, al III-lea – Chişinău, 20 aprilie 2002)[1]. Cea de-a patra ediţie, în zilele de 29 şi 30 aprilie 2010, a fost organizată de Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Ştiinţe a Moldovei în colaborare cu Asociaţia obştească „Pro-Cuhureşti", Societatea de Genealogie, Heraldică şi Arhivistică „Paul Gore", Primăria comunei Cuhureştii de Sus, raionul Floreşti şi Liceul Teoretic din Cuhureştii de Sus.

Şedinţa de comunicări s-a ţinut în incinta Liceului Teoretic din localitate pe **29 aprilie**, în prezenţa a peste 100 de persoane. Solemnităţile de deschidere a simpozionului au demarat cu un cuvânt de salut rostit de directorul liceului Petru Gaiu şi un scurt program literar-artistic, prezentat de elevii liceului, sub conducerea profesorului de istorie Silvia Pânzaru. Discursuri de salut au mai rostit primarul comunei Cuhureştii de Sus Valeriu Lupan, preotul-paroh Serghei Graur, preşedintele Asociaţiei Naţionale pentru Turismul Rural, Ecologic şi Cultural din Moldova Svetlana Lazăr, preşedintele Asociaţiei obşteşti „Pro-Cuhureşti" Spartac Chilat şi Silviu Andrieş-Tabac, vicedirector ştiinţific al Institutului Patrimoniului Cultural şi preşedinte al Societăţii „Paul Gore". În sală au fost prezenţi primarii Victor Creţu (Cuhureştii de Jos) şi Vasile Patraşco (Domulgeni), profesori şi elevi, personalităţi originare din localitate şi stabilite la Chişinău.

A urmat prezentarea a nouă comunicări ştiinţifice, din cele 13 preconizate în programul preliminar.

1. Arheologul Sergiu Bodean (I.P.C.), în comunicarea *Monumente arheologice pe moşia Cuhureştilor*, a prezentat rezultatele perieghezelor în teritoriul comunelor Cuhureştii de Sus şi Cuhureştii de Jos, întreprinse în zilele premergătoare simpozionului (26-28 aprilie) şi soldate cu descoperirea a zece aşezări aparţinând culturii Cucuteni – Tripolie, epocii bronzului, Hallsttatului, culturii Sântana-de-Mureş – Cerneahov, evului mediu timpuriu şi târziu. Noutatea ştiinţifică a acestui demers iese clar în evidenţă dacă ţinem cont de faptul că înainte pentru această zonă nu se cunoşteau decât două situri arheologice, semnalate în anii 1950.



Stema comunei Cuhureştii de Sus

2. Arheologul dr. Svetlana Reabţeva (I.P.C.), în comunicarea *Bijuteriile din tezaurul de la Cuhureşti*, prin analogii româneşti şi est-europene, a reconsiderat atribuirea funcţională a obiectelor de podoabă din depozitul numit, descoperit în 1958, păstrat azi la Muzeul Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală şi recunoscut ca fiind unul din cele mai importante tezaure numismatice şi toreutice din secolul al XV-lea pentru spaţiul nostru.

3. Juristul dr. Mihai Taşcă (Institutul de Istorie, Stat şi Drept al A.Ş.M.), în comunicarea *Subordonarea administrativă a satelor Cuhureştii de Sus, Cuhureştii de Jos, Unchiteşti, Ţipordei şi Niculăieni în epoca modernă şi contemporană*, a trecut în revistă istoricul tuturor modificărilor teritorial-administrative din secolele XIX-XX, de la general pentru provincia dintre Prut şi Nistru până la particular pentru satele din zona de cercetare, constatând efectul destabilizator al numeroaselor intervenţii, impuse de situaţia internaţională şi voinţa politică a clasei conducătoare.

4. Istoricul Ala Ceastina (I.P.C.), în comunicarea *Postelnicul Iordachi Frunzetti – proprietarul de la 1817 al Unchiteştilor – şi descendenţa sa*, a

[1] Silviu Andrieş-Tabac, *Simpozioanele de studii cuhureştene*, în „*Tyragetia*", XII, Chişinău, 2003, p. 359-360.

urmărit genealogia familiei Frunzetti (Frunzăt) în epoca modernă, în baza documentelor din fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova. Dosarele comentate au permis evidențierea unor mecanisme juridice cu caracter matrimonial care funcționau în secolul al XIX-lea în sânul clasei nobililor, dar şi a rolului personalității concrete în soarta creşterii şi descreşterii patrimoniului familial.

5. Arhitecta dr. Tamara Nesterov (I.P.C.), în comunicarea *Compararea stilistică a reşedințelor boiereşti ale Bogdăneştilor din Cuhureştii de Sus şi din Țaul*, a urmărit infiltrarea arhitecturii casei funcționale de tip englez în nordul Basarabiei la începutul secolului XX şi, în baza analizelor stilistice ale mai multor conace-parcuri din această zonă, a ajuns la concluzia că, la fel ca şi conacul familiei Pommer de la Țaul, conacul familiei Bogdan din Cuhureştii de Sus datează nu din epoca boierului Ioan C. Bogdan (1816-1900), cum se considera până în prezent, ci de la începutul secolului XX, adică din epoca fiului său Vasile I. Bogdan (1859-1912).

6. Criticul de artă dr. hab. Tudor Stavilă (I.P.C.), în comunicarea *Pictorița Natalia Larionova şi icoanele pentru biserica „Sf. Treime" din Cuhureştii de Sus*, a vorbit despre valoroasa colecție de artă a Eugeniei Apostolopulo-Bogdan (1857-1915), intrată după moartea acesteia în custodia tutorelui Drăgoiu (Dragoev), iar apoi, în parte, în fondurile Muzeului de Artă din Odesa, unde autorul a descoperit schițele a două icoane (Sf. Teodor Tiron şi Sf. Boris), realizate de pictorița Natalia Larionova (1881, Nagaevo, reg. Tula – 1962, Paris) între anii 1906-1912, ca studii pentru fresca interioară a bisericii „Sf. Treime" din Cuhureştii de Sus – ctitoria surorilor Eugenia Apostolopulo-Bogdan şi Alexandrina Pommer-Bogdan.

7. Istoricul Petru Vicol (Arhiva Națională a Republicii Moldova), în comunicarea *Contribuții la biografia academicianului Iustin Frățiman*, în baza mai multor documente inedite, a adus noi precizări la biografia cunoscutului istoric al bisericii şi fruntaş al mişcării naționale româneşti din Basarabia, sprijinind ideea lansată în anii precedenți ca Liceul Teoretic din Cuhureştii de Sus să poarte numele ilustrului înaintaş.



Biserica „Sf. Treime" (1913), Cuhureştii de Sus

8. Istoricul Aurelia Cornețchi (Muzeul Național de Arheologie şi Istorie a Moldovei), în comunicarea *Un proiect de electrificare a Cuhureştilor la 1937* a prezentat un document din Arhivele Naționale Istorice Centrale din Bucureşti referitor la intențiile autorităților de electrificare a Cuhureştilor şi împrejurimilor în baza dispozițiilor privitor la electrificarea rurală a Regatului României, emise de Consiliul de Miniştri în 1937, şi care nu s-au realizat din cauza lipsei de mijloace financiare.

9. Istoricul dr. Silviu Andrieş-Tabac (I.P.C.), în comunicarea *Familia Pommer, ultimii Bogdăneşti*, s-a referit la biografia mezinei boierului Ioan Bogdan – Alexandra (1861-?) şi a soțului acesteia – bancherul Andrei Pommer (1851-1912), ambii apărând pe un tablou din 1909 al cunoscutului pictor rus Boris Kustodiev (1878-1927). Urmărind descendența acestora, autorul s-a oprit asupra mezinei soților Pommer, Ecaterina (1888-?), căsătorită cu ofițerul de marină Nicolai Sablin, cel care datorită serviciului militar efectuat pe iahtul imperial rus „Standart", emigrării la Bucureşti după 1917 şi detenției în închisorile sovietice şi româneşti este cunoscut din mai multe surse memorialistice, inclusiv prin chipul „bătrânului Amiral" evocat de cunoscutul scriitor şi filosof român Nicolae Balotă cu care au fost colegi de celulă.

Celelalte patru comunicări anunțate, care nu au fost prezentate din cauza lipsei participanților, vor intra în culegerea de materiale ştiințifice:

10. Dr. Sergius Ciocanu (Ministerul Culturii), *Hotarele moşiei Cuhareuți/ Cuhureşti;*

11. Larisa Svetlicinaia (Institutul de Istorie, Stat şi Drept), *Un document fals din secolul al XVII-lea cu referire la Cuhureştii de Sus;*

12. Dr. Varvara Buzilă (Muzeul Național de Etnografie şi Istorie Naturală), *Eticheta tradițională la Cuhureşti*;

13. Pr. Emanuil Brihuneț (I.P.C.), *Pietrele de mormânt ale Bogdăneştilor din Cuhureştii de Sus*.

În sala de şedințe a fost organizată o expoziție de documente din fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova cu genericul *Cuhureşti – file de istorie*, prezentarea căreia se datorează directorului A.N.R.M. Petru Vicol. Expoziția a cuprins documente originale şi copii referitoare la hotarele dintre moşiile Cuhureştii de Jos şi Cuhureştii de Sus cu vecinii (datând din 1784, 1839, 1894, 1902, 1910), la bisericile „Sf. Mihail şi Gavriil"din Cuhureştii de Sus (1849), „Sf. Nicolae" din Cuhureştii de Jos (1885) şi „Sf. Nicolae" din Țipordei (1922-1932), la construcția căilor ferate (1894), la Şcoala de zemstvă din Cuhureştii de Jos (1916) şi altele. De un interes sporit s-au bucurat Diploma statutară (уставная грамота) a satului Unchiteşti (1871) şi harta topografică a satelor Cuhureştii de Sus, Cuhureştii de Jos, Țipordei şi Unchiteşti (1911).

O altă mică expoziție din sala de şedințe s-a constituit din câteva exponate mai spectaculoase descoperite în cadrul perieghezelor arheologice.

De asemenea, în holul Liceului Teoretic din localitate a fost desfăşurată o frumoasă expoziție istorico-etnografică, realizată cu forțe proprii de profesorii şi elevii liceului.

În cadrul simpozionului, reprezentanții IPC, ai Muzeului Național de Arheologie şi Istorie a Moldovei, ai redacției revistei „Destin Românesc" şi persoane particulare au făcut donații de carte pentru biblioteca Liceului teoretic din Cuhureştii de Sus şi pentru cea a Şcolii medii incomplete din Cuhureştii de Jos.

În seara zilei de 29 aprilie participanții la simpozion au efectuat o excursie de studiere a patrimoniului arhitectural din satul Cuhureştii de Sus, vizitând Şcoala Veche (1903), Biserica „Sf. Treime" (1913), Conacul familiei Bogdan (începutul secolului XX), Moara sistematică cu aburi (1905), Depozitul de fermentare a tutunului (circa 1905),– toate edificiile fiind monumente ale arhitecturii şi toate necesitând restaurări într-o măsură mai mică sau mai mare.

Ziua de **30 aprilie** a fost dedicată excursiei de studiere a patrimoniului arhitectural şi artistic din împrejurimile Cuhureştilor. În cadrul acesteia au fost vizitate: biserica neterminată în stil neobizantin din Cuhureştii de Jos; biserica „Sf. Nicolae", necropola familiei Hârjeu/ Erjiu din curtea bisericii, precum şi cele două conace ale familiei Hârjeu din Napadova; cimitirul cu răstigniri de piatră de la sfârşitul sec. al XIX-lea – I jumătate a sec. XX din Sănătăuca; mănăstirea, schitul rupestru şi necropola călugărilor din Japca; biserica de rit vechi din lemn „Sf. Frol, Laur şi Ermil" din Cunicea, stejarul lui Ştefan cel Mare şi biserica „Schimbarea la Față" din Cobâlea; mănăstirea Cuşelăuca; mănăstirea şi schitul „Sf. Nicolae" din Dobruşa.

Trista concluzie a acestei excursii a fost că patrimoniul nostru eclesiastic, arhitectural şi artistic nu se bucură de o protecție adecvată nici din partea autorităților statale, centrale sau locale, nici din partea celor bisericeşti, degradând galopant sub ochii noştri. Delăsarea în ruină sau reparațiile curente neadecvate duc inevitabil la dispariția oricărei valori şi, prin urmare, a oricărei atracții turistice.

În încheiere, vom remarca faptul că cel de-al IV-lea Simpozion de Studii Cuhureştene a fost prodigios din punct de vedere ştiințific, cognitiv din punct de vedere didactic şi util din punctul de vedere al perspectivelor valorificării patrimoniului arhitectural şi artistic local în țara noastră.

INTERNAȚIONALIZAREA UNIVERSITĂȚII POST-SOVIETICE: OPORTUNITĂȚI ŞI DEZIDERATE LA ÎNCEPUTUL MILENIULUI III

Dr. ***Victor ȚVIRCUN***
Dr. ***Ludmila COJOCARI***

În perioada 7-8 mai 2010, Institutul Integrare Europeană şi Ştiințe Politice al Academiei de Ştiințe din Moldova, în parteneriat cu Departamentul Ştiințe Politice al Universității din Uppsala şi Institutul Educației Superioare al Academiei de Ştiințe Politice din Ucraina, a organizat la Chişinău Seminarul Ştiințific Internațional cu genericul "Internaționalizarea universității post-sovietice".

Forumul ştiințific a întrunit circa 45 de participanți, inclusiv tineri cercetători – doctoranzi, masteranzi şi studenți – antrenați în perioada 2009-2011 în proiectul internațional de cercetare "Aspecte educative şi de predare ale internaționalizării universităților post-sovietice", realizat cu suportul financiar al Fundației Institutului Suedez (Swedish Institute Fundation) şi Centrului de Predare şi Cercetare a Istoriei din Moldova.

În cadrul manifestării ştiințifice au fost prezentate 22 de comunicări ale cercetătorilor şi experților din centre universitare şi de cercetare din Belarus, Ungaria, Lituania, Moldova, Rusia, Suedia, SUA şi Ucraina. Seminarul respectiv a avut scopul de a oferi un context academic pentru comunicări şi dezbateri privind oportunitățile teoretice şi metodologice de studiere a procesului de internaționalizare a universității, studierea strategiilor de predare, învățare şi cercetare, elaborate şi practicate în centrele universitare moderne, dezvoltarea schimbului de experiență şi extinderea legăturilor de cooperare între participanții la eveniment. La fel, forul ştiințific a susținut prezentarea rezultatelor studiilor elaborate în cadrul propriilor teme de cercetare cu perspectiva aplicării acestora în procesul de predare-învățare şi identificare a priorităților pentru noi proiecte. În acest context, prezentarea dr. Claes Levinson privind Centrul de Studii Ruseşti şi Euroasiatice al Universității din Uppsala (Suedia), de rând cu prezentarea dr. Virgiliu Bîrladeanu, privind Centrul de Predare şi Cercetare a Istoriei al Institutului de Istorie, Stat şi Drept al AŞM, au reiterat oportunități reale de realizare a unor noi proiecte internaționale de cercetare şi, respectiv, de implementare a rezultatelor acestui forum ştiințific prin publicarea materialelor prezentate în cadrul seminarului.

Evenimentul a demarat cu sesiunea "Internaționalizarea şi percepția acestui proces în universitățile occidentale şi cele post-sovietice", moderată de dr. Ludmila Cojocari, director adjunct al Institutului Integrare Europeană şi Ştiințe Politice al AŞM. Primul raportor, Jukka Gronow, profesor al Universității din Uppsala (Suedia), s-a referit la importanța cercetărilor în domeniul sociologiei, trecând în revistă problemele sociale şi provocările procesului de internaționalizare din perspectiva țărilor mici ale Europei de Nord. Discuțiile pe marginea acestei comunicări au continuat cu prezentarea dr. Andrei Rezaev, Universitatea de Stat din Sankt Petersburg (Rusia) care s-a referit la internaționalizarea sistemului educațional post-sovietic din Federația Rusă înainte şi după procesul de la Bologna.

Participanții la Seminar au avut ocazia să ia cunoştință de situația universităților din Ucraina, în contextul internaționalizării, prin comunicarea prezentată de profesorul Li Bennich-Bjorkman, Universitatea din Uppsala (Suedia) şi dr. Sergiy Kurbatov, Institutul Educației Superioare al Academiei de Ştiințe Politice din Ucraina. În baza cercetărilor empirice şi teoretice, raportorii au adus în atenția audienței imperiozitatea identificării unor noi paradigme pentru dezvoltarea prodigioasă a parteneriatelor interinstituționale.

Problemele şi perspectivele dezvoltării sistemului educațional din Republica Moldova au fost prezentate în comunicarea dr. Victor Țvircun, directorul Institutului Integrare Europeană şi Ştiințe Politice al AŞM, „Oportunitățile şi riscurile internaționalizării sistemului de învățământ superior din Republica Moldova". Efectuând o analiză a oportunităților, oferite învățământului superior național prin aderarea Republicii Moldova la procesul de la Bologna, raportorul a atras atenția participanților la riscurile asumate de sistemul superior de educație din Republica Moldova în contextul procesului de integrare în sistemul internațional.

Lucrările Seminarului au continuat prin comunicările următoarei sesiuni cu genericul "Strategii de predare şi învățare în contextul globalizării", moderată de dr. Sergiy Kurbatov. Primul raportor, dr. Timo Piirainen, Departamentul de Politici Sociale al Universității din Helsinki (Finlanda), s-a referit la consecințele procesului de globalizare asupra proiectelor politice şi a sistemului de educație din Finlanda. Cercetătoarea dr. Tatyana Yakhontova, Universitatea Națională din Lvov (Ucraina), a studiat capacitatea universităților din Ucraina de a răspunde provocărilor procesului de internaționalizare, oferind o analiza profundă a curriculei universitare şi oportunităților oferite de aceasta în vederea cultivării abilităților de scriere academică la departamentele cu predare în limba

engleză. Situaţia universităţilor din Belarus a fost prezentată de dr. Marina Hets, Universitatea de Stat din Brest (Belarus) printr-un studiu de caz privind investigarea programelor educative de internaţionalizare a sistemului universitar al Universităţii de Stat din Brest. Cercetătorul american, prof. Delwyn L. Harnisch, Universitatea din Nebraska (SUA) a atras atenţia comunităţii ştiinţifice internaţionale asupra importanţei creării unei culturi a procesului de studiu în cadrul universităţilor post-sovietice în secolul al XXI-lea. Despre posibilităţile de participare a comunităţii studenţeşti în vederea ridicării nivelului calitativ al sistemului educaţional din Suedia şi, respectiv, din Republica Moldova au vorbit în cadrul acestei sesiuni masteranda Hanna Soderbaum, Universitatea din Uppsala şi masteranda Corina Toma, Universitatea Liberă Internaţională din Moldova.

Lucrările seminarului au continuat cu sesiunea moderată de prof. Andrei Rezaev, dedicată perspectivelor şi dezideratelor privind cercetarea academică în secolul al XXI-lea. Dr. Ulf Ollson, Universitatea din Uppsala s-a referit la problema managementului educaţional în Europa, argumentând prin exemple de referinţă din experienţa universităţilor suedeze. Discuţia pe această temă a continuat prin comunicarea ştiinţifică a cercetătoarei Elena Matusevich, director al Centrului de Studii Avansate şi Educaţie (Center for Advanced Studies and Education) din Belarus-Lituania, articulată pe analiza managementului educaţional din Belarus în contextul obiectivelor fixate de acesta în direcţia internaţionalizării, constatând deraieri vizibile într-un proces de centralizare a sistemului educaţional universitar. Dr. Greg Simons, Universitatea din Uppsala s-a referit la rezultatele cercetării politicilor educaţionale din Federaţia Rusă în ultimii ani, menţionând tendinţele de balansare între factorii interni şi cei externi. Acest subiect a fost dezvoltat în comunicarea ştiinţifică a cercetătorului Aleksander Gorylev, Universitatea de Stat din Nijni Novgorod (Rusia) cu tema "Programe educaţionale internaţionale la Universitatea de Stat "N.I. Lobachevski" din Nijni Novgorod".

A doua parte a acestei sesiuni a fost dedicată internaţionalizării universitare în contextul implicării tehnologiilor moderne în procesul educaţional, moderată de dr. Tatyana Yakhontova. Dr. Aliaksei Miadzvetski, Institutul de Studii Strategice din Belarus s-a referit la impactul revoluţiei digitale asupra sistemului educaţional din Belarus, menţionând problemele şi provocările cu care se confruntă implementarea studiilor la distanţă în Belarus. Dr. Maria Engstrom, Universitatea din Stockholm (Suedia) a analizat procesul de internaţionalizare a sistemului educaţional şi evoluţia studiilor la distanţă cu referinţă la cazul predării limbii ruse în universităţile din Suedia.

Lucrările Seminarului au continuat a doua zi, 8 mai 2010, cu o serie de prezentări ale rezultatelor cercetării ştiinţifice, moderată de dr. Jukka Gronow. Profesorul Sven Eliason, Universitatea din Uppsala a familiarizat participanţii cu rezultatele cercetării ştiinţifice privind "Neo-liberalismul şi societatea civilă: pluralismul polonez şi excepţionalismul suedez". Cercetătorul Pal Tamas, profesor la Institutul de Sociologie (Ungaria) s-a referit la corelaţia difuzării modelelor occidentale şi/sau strategiilor de construcţie naţională, reflectând asupra diseminării modelelor internaţionale privind corporaţiile universitare în mediul academic din spaţiul post-sovietic. Tematica proceselor de construcţie naţională a fost continuată prin comunicarea prezentată de dr. Virgiliu Bîrlădeanu şi dr. Ludmila Cojocari care s-au referit la evoluţia proceselor identitare în Sud-Estul Europei, din perspectiva unui studiu comparativ: Bosnia, Macedonia, Moldova şi Muntenegru. Cercetătoare Ala Şveţ, Universitatea Liberă Internaţională din Moldova a analizat proiectele de construcţie a identităţii în cazul autoproclamatei republici transnistrene.

În finalul Seminarului, au fost identificate obiectivele de dezvoltare pe doi ani, precizate oportunităţile de publicare şi diseminare în mediul comunităţii academice internaţionale a rezultatelor ştiinţifice înregistrate la moment în cadrul proiectului şi, respectiv, reiterate posibilităţile de realizare a unor proiecte de viitor.

Lucrările acestui forum ştiinţific au pus în evidenţă că sistemul universitar de astăzi este marcat de numeroase tendinţe contradictorii, conflicte, probleme, tensiuni ce solicită răspunsuri creative, elaborate în cheia dezideratelor ştiinţifice. Procesele de internaţionalizare şi globalizare determină o creştere sporită a exigenţelor faţă de comunitatea academică şi, mai ales, faţă de capacitatea de previziune a cercetătorilor şi abilitatea acestora de a se confrunta cu provocările noului mileniu privind sistemul universitar. În cazul Republicii Moldova, acestea reprezintă un impact multidimensional la nivelul întregii societăţi, exprimate fiind prin varii aspecte ale cunoaşterii în toate domeniile şi nuanţate prin fenomene ca informatizarea, globalizarea şi, nu în ultimul rând, determinate de opţiunea europeană a Republicii Moldova.

Genericul conferinţei – "Internaţionalizarea universităţii post-sovietice" – prezintă un apel şi o solicitare adresată comunităţii ştiinţifice de a percepe procesul de internaţionalizare drept context de implementare a noilor strategii de predare, învăţare şi cercetare, iar multitudinea de provocări şi riscuri cu care se confruntă sistemul universitar din societatea contemporană pot servi drept oportunităţi de identificare a unor noi deziderate pentru cercetare, schimbare şi progres.

RECUNOŞTINȚĂ PRIN GENERAȚII

Dr. ***Viorica RĂILEANU****i*

În mai anul curent academicianul-lingvist Nicolae Corlăteanu ar fi împlinit 95 de ani. Cu acest prilej, Institutul de Filologie al Academiei de Ştiințe a Moldovei a organizat pe 13 mai **Simpozionul Internațional cu genericul *Probleme actuale de lingvistică. In memoriam acad. Nicolae Corlăteanu (95 de ani de la naştere)***.

Acad. Nicolae Corlăteanu, supranumit Profesor al profesorilor, Patriarh al lingvisticii din această margine de Țară, Omul-enciclopedie,… rămâne a fi una dintre figurile proeminente ale trecutului şi prezentului nostru lingvistic, un clasic al culturii româneşti prin munca devotată şi de calitate pe care a depus-o pentru studierea „întâiului şi celui mai mare Poem al neamului nostru: limba română".

Omul, Savantul, Pedagogul Nicolae Corlăteanu s-a născut la 14 mai 1915 într-o familie de țărani din satul Caracui, județul Lăpuşna. În anul 1934 a absolvit liceul „Al. Donici" din Chişinău, iar în 1939, 1940 facultățile de litere şi filozofie şi cea de drept ale Universității din Cernăuți. Între 1940-1941 a fost învățător într-o şcoală medie din oraşelul Ocnița. Pe timpul războiului munceşte la o uzină militară din Rusia, iar din 1943 a fost angajat la Institutul Moldovenesc de Cercetări Ştiințifice, evacuat la Buguruslan, regiunea Orenburg.

După război revine la Chişinău, susține în 1949, la Kiev, teza de doctor în filologie, devine director adjunct (1958-1961), apoi director (1961-1969) la Institutul de Limbă şi Literatură al Filialei Moldoveneşti a AŞ din URSS (din 1961 al AŞM). În 1964 susține la Moscova teza de doctor habilitat în filologie. Din 1961 este membru corespondent, iar din 1965 academician al AŞM. Din 1946 şi până în 1988 a muncit, prin cumul, şi la Universitatea de Stat din Chişinău în calitate de lector, lector superior, docent, profesor universitar. Acad. Nicolae Corlăteanu a fost primul şef al catedrei de limbă şi literatură la USM, fondată în anul 1946. A condus catedra 3 ani (până în 1949). Prin activitatea neîntreruptă la catedră, acad. Nicolae Corlăteanu a continuat marea şcoală de lingvistică, predând şi promovând limba şi cultura românească în aspectele lor fundamentale. A dovedit respect pentru tradiție şi, în acelaşi timp, a impus metode şi concepte moderne, devenite puncte de referință atât pentru cei 5 mii de specialişti care au trecut prin şcoala universitară a lui Nicolae Corlăteanu, astăzi distinse personalități ale ştiinței şi culturii noastre naționale, cât şi pentru alți specialişti din țară şi de peste hotarele ei.



Acad. Nicolae CORLĂTEANU

A rezuma în câteva fraze contribuția lui Nicolae Corlăteanu la dezvoltarea lingvisticii înseamnă să te situezi obligatoriu la o mare altitudine, pentru a sesiza relieful global al celor peste 800 de contribuții de o uluitoare varietate (monografii, studii, manuale, crestomații, articole, recenzii, rezumate, note etc.), pe care acad. Nicolae Corlăteanu le-a publicat pe parcursul lungii sale cariere ştiințifice şi pedagogice (mai mult de 60 de ani) şi care au adus un serviciu extraordinar lingvisticii. Aproape nu există domeniu al lingvisticii pe care acad. Nicolae Corlăteanu să nu-l fi explorat cu minuțiozitate şi competență: fonetica şi fonologia, lexicologia şi lexicografia, etimologia, gramatica, istoria limbii, limba latină, cultivarea limbii, sociolingvistica, pentru a nu mai aminti aici remarcabilele sale studii de literatură, privind contribuția scriitorilor clasici şi contemporani la dezvoltarea limbii literare.

A fost decorat cu câteva ordine şi medalii. Este Eminent al Învățământului din URSS şi Eminent al Învățământului din Republica Moldova, Laureat al premiului de Stat al Moldovei în domeniul Ştiinței şi Tehnicii, Om Emerit în Ştiință şi Tehnică din Republica Moldova, membru al Uniunii Scriitorilor, Cavaler al Ordinului Republicii, deținător al medaliei Dimitrie Cantemir, însă cea mai mare recompensă este recunoştința de peste ani a posterității. O dovada a fost şi Simpozionul internațional, desfăşurat la

Institutul de Filologie al AŞM, consacrat memoriei acad. Nicolae Corlăteanu, care şi după plecarea sa rămâne un maestru prin opera lăsată generaţiilor care l-au urmat.

Savant erudit şi de aleasă cultură, lingvist de excepţie şi om de aur! Aşa îşi aduc aminte de Nicolae Corlăteanu foştii săi studenţi, doctoranzi, colegi, prieteni, cercetători din Republica Moldova şi din România, întruniţi la simpozion, în amintirea cărora numele acad. Nicolae Corlăteanu este viu.

Conform programului de lucru, în cadrul plenarei, un cuvânt de salut a rostit dr. hab. Mariana Şlapac, vicepreşedintele Academiei de Ştiinţe a Moldovei, iar colegii şi discipolii acad. Haralambie Corbu, acad. Constantin Popovici, m. c. Anatol Ciobanu, m. c. Nicolae Bileţchi, doctor honoris causa al AŞM Ion Ungureanu, dr. hab. Anatol Eremia, dr. Maria Cosniceanu i-au adus omagii.

Moderator al dezbaterilor ştiinţifice a fost dr. hab. Vasile Bahnaru, directorul interimar al Institutului de Filologie al AŞM.

În cadrul Simpozionului au avut loc două lansări de carte: Nicolae Corlăteanu. *Latina vulgară* (în colaborare cu Lidia Colesnic) şi *Nicolae Corlăteanu. Testament. Cred în izbânda limbii române,* recomandate de cercetătoarele dr. Angela Savin şi dr. Ana Bantoş; a fost prezentat filmul documentar *Academicianul Nicolae Corlăteanu*, scenariu – acad. M. Cimpoi, regia – G. Siminel, redactor – dr. D. Olărescu.

Comunicările şi dezbaterile din cadrul secţiilor s-au impus prin varietate tematică, caracterizându-se prin originalitate, ingeniozitate şi profunzime în abordarea unor probleme actuale de gramatică, fonetică, dialectologie, istorie a limbii, onomastică, lexicologie şi lexicografie, sociolingvistică, cultivare a limbii, literatură, dovadă a interesului major pe care domeniile în cauză le solicită în zilele noastre, dar şi a diapazonului deosebit de cuprinzător al tematicii abordate în activitatea sa de Nicolae Corlăteanu.

Fiind deschizător de drumuri în domenii variate de cercetare a limbii, autor al unor lucrări temeinice, adevărate modele de metodă şi rigoare ştiinţifică, Nicolae Corlăteanu şi-a legat numele, cu discreţie, de lupta pentru promovarea şi apărarea limbii române, de aceea pentru lingvistica de astăzi, Nicolae Corlăteanu ajunge să fie o emblemă şi, în acelaşi timp, o culme pentru care trecerea sub tăcere nu mai este posibilă.

Ca uşa recunoştinţei să fie deschisă şi în viitor pentru cel care a fost Nicolae Corlăteanu, este nevoie ca întreaga sa operă să fie transcrisă şi editată în ţară într-o bună ediţie, ca să poată descoperi şi tânăra generaţie, şi cei ce vor urma, cei mai mulţi cu uimire, dimensiunile nebănuite ale unei personalităţi care a ilustrat secolul al XX-lea, devenind nume de referinţă.

Acad. Nicolae Corlăteanu în aprecierea contemporanilor săi:

Lucrarea despre începuturile scrisului Vă prezintă ca pe un erudit în literatura de specialitate, care îşi exprimă clar gândirile, stăpânind bine nuanţele subtile ale limbii materne – româna. Vă străduiţi să demonstraţi, pe baza unei analize lingvistice minuţioase, că primele texte româneşti (în special „Codicele Voroneţean") trădează originea lor maramureşeană.

Vladimir Şişmariov

Nicolae Corlăteanu este – şi acest lucru este bine cunoscut atât în Republica Moldova, cât şi în afara ei – un om de litere cu o temeinică pregătire profesională, un erudit şi competent cercetător în domeniul filologiei în înţelesul vechi şi larg, adică etimologic al acestui cuvânt. Dumnealui a avut obiectiv dintotdeauna disciplinele filologice în tot ansamblul lor, adică toate formele de manifestare ale limbii unui popor.

Silviu Berejan

Munca de filolog a lui Nicolae Corlăteanu este valoroasă prin rezultatele ei bogate. Savantul nu şi-a precupeţit puterile pentru a îmbogăţi cu noi şi noi lucrări ştiinţifice patrimoniul filologiei moldoveneşti contemporane, iar unele din ele, după cum s-a văzut, rămân lucrări fundamentale prin originalitatea tratării temelor şi prin varietatea şi bogăţia materialului.

Vasile Coroban

Nicolae Corlăteanu este patriarh al lingvisticii româneşti din această margine de ţară nu numai în sensul venerabilei vârste pe care o rotunjeşte zilele acestea, ci şi în acela de domn unanim şi meritoriu recunoscut al limbii române din Basarabia…. Nu putem să nu recunoaştem că Nicolae Corlăteanu este, la ora actuală, în Basarabia, cel mai mare lingvist, ***unus et leo.***

Nicolae Mătcaş

Atât în munca de cercetare, cât şi în cea de predare, Nicolae Corlăteanu, a dat dovadă de o vastă erudiţie demnă de laudă, de meticulozitate, acurateţe şi acribie nemţească, calităţi care l-au ridicat pe piedestalul ştiinţei şi, pe lângă sutele de articole şi studii, zecile de cărţi, recenzii, note etc., lasă în urma sa un număr însemnat de discipoli.

Onufrie Vinţeler (Cluj-Napoca)

INVITAȚIE LA DIALOG – PENTRU ASTĂZI ŞI PENTRU MÂINE

Calitatea ştiinței e ca şi a aurului:
cu cât e mai vechi, cu atât e mai nou. ***Oukhadi***

Prin înaintaşi, trecutul conferă valoare istoriei şi legitimitate prezentului. Personalități marcante în domeniul lor de activitate sau oameni simpli, părinți, bunei sau străbunei – toți aceştia sunt creatori ai tradițiilor, fundamentul pe care creşte şi se dezvoltă societatea.

Trăim într-o lume agitată şi pragmatică – epoca informației, concurenței şi a globalizării care deschide noi perspective şi orizonturi de afirmare pentru cei tineri, competitivi, puternici şi ambițioşi. Însă noua generație se poate afirma doar sprijinindu-se pe moştenirea lăsată de predecesori. Ca să se impună, ca să preia cu demnitate ştafeta de la înaintaşi, tinerii au nevoie de continuitate. Odată cu dezvoltarea tehnologiilor informaționale, avem posibilitatea să le lăsăm urmaşilor incontestabila contribuție, pe care iluştrii reprezentanți ai ştiinței naționale au adus-o cu multă dăruire de sine pe altarul cercetării şi educației!

Mult stimați savanți!

Dumneavoastră reprezentați astăzi tezaurul național cel mai de preț, sunteți cei care de-a lungul anilor ați format generații de specialişti în toate domeniile de activitate. Ați asigurat, prin competența Dvs, calitatea actului educațional. Cu mijloace modeste ați realizat fapte mari, după cum spuneau anticii: *Ad augusta, per angusta* („Pe calea îngustă (dificilă) – la rezultate grandioase”).

Comunitatea universitară – studenții, masteranzii, doctoranzii şi cadrele didactice ale UnAŞM – Vă invită cu mult respect să ne susțineți în ideea de a crea ***F O N D U L D E A U R A L A Ş M. Acesta urmează să includă lecțiile şi prelegerile Dvs universitare, impimate pe suport digital, care vor rămâne pentru generațiile viitoare ca model de gândire şi cercetare ştiințifică.*** Noi punem preț pe profesionalism, pe valoare, pe calitatea umană şi intelectuală.

Vom fi recunoscători dacă veți găsi posibilitatea să participați la crearea acestei biblioteci video care să includă un ciclu de lecții remarcabile ale unor personalități de referință din lumea ştiinței moldave. Lecțiile Dvs vor fi amplasate pe site-ul AŞM şi al Universității şi vor putea fi accesate de toți doritorii de pe orice meridian al globului – astăzi, mâine şi peste ani şi ani.

Membru corespondent al A.Ş.M. **Maria DUCA,**
rector al Universității A.Ş.M.



Aplice, aur, sec. V–IV a. Chr., Nicolscoe, Slobozia

SE NUMĂRĂ BOBOCII... LA LICEUL ACADEMIEI DE ŞTIINŢE

***Galina FILIP**, director interimar al Liceului A.Ş.M.*

Cei doi ani de devenire şi activitate a Liceului A.Ş.M. s-au remarcat prin fructificarea eforturilor depuse în domeniul instruirii şi educaţiei de cadrele didactice şi de elevi.

Obiectivul principal – organizarea ştiinţifică şi de creaţie atât la disciplinele şcolare, cât şi în activităţile extraşcolare, s-au realizat prin planul de studii şi în cadrul cercurilor pe interese: Retorică şi Limba engleză, Civilizaţie franceză, Istoria plaiului, Dezbateri academice, Geografia mediului, Pozitron, Chimistul, Genomica, Algoritm, Tehnologii informaţionale, Psihologie, Teatrul dramatic, Economistul, Dansuri moderne, ceea ce a permis elevilor o evoluare reuşită în cadrul olimpiadelor republicane, concursurilor cognitive. Dacă în 2009, bunăoară, an de debut pentru Liceul AŞM, elevii s-au ales la olimpiadele republicane cu 7 locuri premiante, apoi în anul 2010 au cucerit deja 22 de locuri premiante, inclusiv 3 – locul întâi, 7 locuri doi, 8 locuri trei şi 4 menţiuni. La un număr total de 93 de elevi credem că este o performanţă!

Liceenii au prezentat o serie de proiecte cu privire la studierea procesului de schimbare climatică, au pregătit comunicate de presă, eseuri fotografice, au publicat articole în presa naţională, au expediat demersuri către aleşii poporului, realizat video filme PSA, jocuri video, site-uri, blog-uri, proiecte de lecţii, au organizat întâlniri cu personalităţi din diferite domenii etc.

În anul 2009 liceul a obţinut locul II la Concursul mondial „Global Warming”. 4 elevi şi 2 profesori au participat la Summit-ul internaţional, desfăşurat la New York între 14 – 20 iulie 2009. La începutul anului 2010 liceul iese învingător la etapa preliminară, plasându-se pe locul 4 dintre cele 48 de instituţii participante din lume.

Elevii liceului s-au ales cu 34 locuri premiante de pe urma participării la conferinţa ştiinţifică municipală „Muncă, Talent, Cutezanţă”, conferinţele republicane „Moştenire”, „Secolul XXI”, şi „SPARE”, la concursurile de creaţie organizate de bibliotecile municipale „Ion Creangă” şi „Transilvania”.

Verigă a Clusterului educaţional-ştiinţific UnivER SCIENCE, Liceul întreţine relaţii de parteneriat cu Instituţiile Academiei de Ştiinţe a Moldovei. Activitatea ştiinţifică şi metodică în cadrul liceului se sprijină pe colaborarea cu Ministerul Educaţiei, DGETS, Universitatea de Stat din Moldova, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Institutul de Ştiinţe ale Educaţiei, „Pro Didactica”, Liga Naţională de Dezbateri Preuniversitare, Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare şi altele.

În mod tradiţional, se organizează întâlniri cu personalităţi importante, discuţii dirijate, mese rotunde, dezbateri publice. Elevii sunt invitaţi să participe la diferite manifestări ştiinţifice din cadrul Academiei. S-au statornicit relaţii eficiente de colaborare cu Institutele AŞM: de Genetică şi Fiziologie a Plantelor, Istorie, Stat şi Drept, Matematică şi Informatică, Microbiologie şi Biotehnologie, Ştiinţe ale Educaţiei, Chimie, Ecologie şi Geografie, Filozofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice, Integrare Europeană şi Ştiinţe Politice, Grădina Botanica. În toate acestea contează şi dau rod cutezanţa elevilor şi susţinerea din partea savanţilor.



Elevii Liceului Academic

UNIVERSITATEA AŞM ÎN ANUL DE ÎNVĂŢĂMÂNT 2009-2010

Dr. hab. ***Lidia TODERAŞ,***
prorector pentru studii, Universitatea AŞM

Universitatea AŞM şi-a început activitatea în anul 2008, prin înmatricularea a 72 de tineri la studii de masterat în cadrul a patru Programe: Biologie, Ştiinţe ale mediului, Fizică, Chimie. Instituţia are ca obiectiv major realizarea programelor de instruire universitară – licenţă (ciclul I), masterat (ciclul II), doctorat şi post-doctorat, inclusiv perfecţionarea cadrelor din cercetare prin oferirea cunoştinţelor noi, bazate pe legile fundamentale de dezvoltare ale naturii, societăţii şi omului – legi care stau la baza progresului tehnologic, economic, social şi spiritual al unei ţări.

Istoria Universităţii AŞM, deocamdată foarte scurtă, are deja în palmaresul său câteva dovezi elocvente de afiliere la standardele internaţionale în materie de pregătire a cadrelor competitive:

- 4 masteranzi au făcut studiile în Centrul de cercetări nucleare din Dubna, Rusia;
- s-a încheiat un acord de colaborare internaţională cu St. Jonh International University, USA;
- s-a semnat un acord de participare la pregătirea doctoranzilor în cadrul Şcolii doctorale francofone în domeniul ştiinţelor socio-umaniste;
- a fost câştigat un proiect Tempus, care prevede dezvoltarea la UnAŞM a unor programe educaţionale în Managementul inovaţional.

În anul de studii 2009-2010, la ciclul I au fost admise 92 persoane (programe de formare: Filozofie şi comunicare; Limbi şi literaturi; Biologie; Biologie moleculară; Ecologie; Geografie; Matematică), iar la ciclul II au fost înmatriculaţi 40 de masteranzi (Globalizarea: istorie, politici, culturi; Biologie; Ştiinţe ale mediului; Matematică). Procesul de instruire a fost asigurat de 88 cadre didactico-ştiinţifice: 26 doctori habilitaţi (dintre ei 21 profesori universitari şi profesori cercetători), 55 doctori în ştiinţe (dintre ei 27 conferenţiari universitari şi conferenţiari cercetători).

Integrarea procesului de instruire cu cercetarea constituie una din priorităţile Procesului de la Bologna. Misiunea Universităţii Academiei de Ştiinţe a Moldovei este pregătirea specialiştilor cu competenţe ce ar corespunde exigenţelor contemporane în cercetarea ştiinţifică. Pentru asigurarea calităţii procesului educaţional, studenţii realizează cercetări în cele 18 institute ale Academiei de Ştiinţe a Moldovei (partenerii UnAŞM din cadrul *Cluster*-ului educaţional *UnivER Science*) şi în alte centre ştiinţifice, unde pot căpăta abilităţi de organizare şi efectuare a cercetărilor ştiinţifice atât fundamentale cât şi aplicative.

Participarea la investigaţii în cadrul unor instituţii ştiinţifice cu tradiţii, alături de personalităţi notorii în domeniu, antrenarea în diverse manifestări academice de amploare le oferă studenţilor o experienţă unică. Implicarea savanţilor cu renume în instruirea tinerilor creează o punte de conexiune directă spre experienţa acumulată în cadrul şcolilor ştiinţifice autohtone, precum şi o deschidere largă spre centrele ştiinţifice de peste hotare.

Tutela permanentă, de care se bucură studenţii din partea savanţilor, îi ajută să-şi aleagă corect direcţia ştiinţifică, să-şi determine domeniile de interes prioritar, le asigură accesul la surse bibliografice de specialitate etc. Astfel, la Universitatea AŞM s-a pus deja baza unei tradiţii notabile: în perioada 19 ianuarie – 12 aprilie 2010 masteranzii anului I au audiat un curs de introducere în specialitate cu genericul *Cercetare şi dezvoltare tehnologică*, menit să-i familiarizeze cu direcţiile de cercetare ale institutelor academice într-un mod relevant, deosebit. Zeci de savanţi au ţinut discursuri în faţa studenţilor, îndrumându-i cum să selecteze, în funcţie de capacităţile şi cunoştinţele lor, direcţia şi specialitatea ştiinţifică.

Stagiile de practică preconizate pentru studenţi reprezintă continuarea lucrărilor de laborator într-un mod mai desfăşurat cu perspectiva determinării domeniului de cercetare ulterioară.

Practica de iniţiere are scopul de a forma la studenţi competenţe generale pentru specialitate. Pe parcursul practicii studenţii se familiarizează cu activitatea laboratoarelor ştiinţifice, direcţiile de cercetare şi tendinţele contemporane în domeniu.

Practica de specialitate se realizează în cadrul laboratoarelor facultăţilor, ale institutelor academice şi altor subdiviziuni ale AŞM, în funcţie de direcţia aleasă. Practica se efectuează sub conducerea responsabilului de practică din cadrul universităţii în strânsă conlucrare cu tutorele ştiinţific care participă la evaluarea tematicii tezelor de an ale studenţilor, la identificarea şi definitivarea scopului şi obiectivelor cercetărilor, la planificarea experienţelor şi metodologiei de efectuare a cercetării, la analiza şi interpretarea rezultatelor obţinute. În finalul practicii de specialitate studentul este obligat să prezinte un

raport la catedră care include o descriere a situaţiei actuale în domeniu, identificarea unei probleme de rezolvat şi mecanismele de soluţionare cu unele caractere aplicative.

Practica de licenţă urmăreşte să ofere studentului posibilitatea de a finaliza cercetările iniţiate în cadrul practicii de specialitate şi efectuate pe parcursul anilor de studii în cadrul activităţilor individuale. În această perioadă studentul lucrează individual, fiind ghidat de conducătorul tezei de licenţă, manifestând capacitate de analiză şi sinteză a informaţiei, spirit de iniţiativă personală, creativitate şi ingeniozitate. Experienţa acumulată îi va permite să stabilească nişte obiective bine determinate, axate pe probleme contemporane, să determine căile de rezolvare a lor, metodele de investigare necesare şi impactul socio-economic.

O atenţie deosebită se acordă integrării studenţilor în comunitatea ştiinţifică internaţională. Iată de ce, la universitate sunt invitate personalităţi din universităţi occidentale de prestigiu cu cursuri de lecţii, seminare, training-uri etc. Pentru a asigura o comunicare eficientă, deja la anul II şi III de studii se va implementa predarea unor cursuri în limba engleză.

Studenţii beneficiază de curricule adiţionale în domeniul de transfer inovaţional, deschidere a business-ului inovaţional, instruire (modulul psihopedagogic) etc. De menţionat, că tinerii au acces liber la Biblioteca Ştiinţifică Centrală „Andrei Lupan" a AŞM care dispune de unul dintre cele mai valoroase fonduri de carte din ţară.

Suplimentar, studenţii sunt antrenaţi în diverse activităţi extracurriculare: concursuri, conferinţe studenţeşti, activităţi cu aspect social, marşuri turistice, întâlniri cu personalităţi din cultură, ştiinţă, politică, organizarea unor sărbători (Ziua Profesorului, Balul Bobocilor, Ziua Studentului, Dragobete, Miss UnAŞM etc.). Activitatea extracurriculară a studenţilor este în mare parte coordonată de Senatul şi Sindicatul studenţilor UnAŞM.

În universitate este încurajată şi susţinută iniţiativa personală, creativitatea, capacitatea de a planifica şi desfăşura diferite activităţi importante pentru comunitate. Studenţilor li se altoieşte spiritul de echipă, competenţa de a realiza proiecte în grup. Este un succes al întregii comunităţi studenţeşti faptul că doi masteranzi – Dumitru Sîrbu şi Irina Vodă – au obţinut Bursa de merit 2009, iar studenta Zinaida Timofti a obţinut bursa Nizami (2010).



Savanţii, într-un dialog permanent cu studenţii Universităţii A.Ş.M.

SUBSTANȚE ANTIBACTERIENE ŞI ANTIFUNGICE NOI DIN MATERIE PRIMĂ LOCALĂ

Dr hab., prof. univ. ***Viorel PRISACARI***[1]
Dr., conf. cerc. ***Svetlana BURACIOV***[1]
Dr., cerc. şt. sup. ***Ana DIZDARI***[1]
Dr., conf. univ. ***Victor ȚAPCOV***[2]
Dr. hab., prof. univ. ***Aurelian GULEA***[2]
Dr., conf. univ. ***Maria BÂRCĂ***[2]
Dr. hab., prof. univ. ***Mihail BODRUG***[3]
Dr., conf. cerc. ***Maricica COLȚUN***[3]

1) USMF „Nicolae Testemițanu”
2) Universitatea de Stat din Moldova
3) Grădina Botanică a AŞM

NEW ANTIBACTERIAL AND ANTIFUNGAL SUBSTANCES FROM LOCAL RAW MATERIALS

The article presents the results of scientific research on synthetic and natural substances with antibacterial and antifungal properties from local raw materials. The substances can serve as backup in obtaining of new antiseptics.

Actualitatea problemei

Obținerea penicilinei de către Alexandr Fleming în anul 1929 şi producerea ei în anul 1941 au favorizat apariția chimioterapiei antibacteriene. Această descoperire ştiințifică, una din cele mai mari în secolul XX, a schimbat esențial eficiența tratamentului maladiilor infecțioase, salvând viața multor milioane de oameni. Mai apoi, pe parcursul anilor 1941-2010, au fost descoperite numeroase grupe de noi antibiotice, fapt ce a amplificat şi diversificat arsenalul chimioterapeutic antibacterian.

Totodată, problema terapiei antibacteriene continue să fie o problemă de stringentă actualitate, cel puțin din următoarele considerente:

1. Bolile infecțioase continue să predomine în patologia umană şi veterinară, fapt cauzat de emergența şi reemergența multor infecții, sporirea îmbolnăvirilor provocate de bacterii condiționat patogene, incidența înaltă prin infecții bacteriene în întreaga lume;

2. Potențialul înalt al microorganismelor de a dezvolta rezistență la orice antibiotic, diminuând în aşa mod efectul terapeutic. Dacă în 1941 benzilpenicilina distrugea majoritatea tulpinilor de stafilococ auriu, în ultimii ani peste 80 la sută din tulpinile de S. aureus izolate în spitale sunt rezistente la acest antibiotic;

3. Tendința modernă de obținere şi utilizare a remediilor antibacteriene naturale;

4. Nu în ultimul rând, problema terapiei antibacteriene este legată de costul remediilor antibacteriene, deoarece în majoritatea cazurilor ele sunt de import şi ating prețuri mari, de la zeci la sute de lei doza, ceea ce limitează simțitor accesibilitatea utilizării lor în medicină.

Problema poate fi soluționată prin lărgirea permanentă a fondului de antibiotice şi producerea lor la scară națională din materie primă locală.

De-a lungul anilor 1990-2010, în Laboratorul ştiințific „Infecții intraspitaliceşti”, pe lângă catedra de epidemiologie a USMF „Nicolae Testemițanu”, au fost studiate sute de substanțe indigene de origine sintetică şi naturală, care ar putea fi utilizate în obținerea preparatelor medicamentoase, antibacteriene şi antifungice, din materie primă locală.

Material şi metode

Cercetarea proprietăților antibacteriene a compuşilor organici s-a efectuat prin metoda diluărilor în serie în mediul nutritiv lichid – bulion peptonat din carne 2% (12). Substanța inițială este dizolvată în dimetilforamidă în concentrație de 10 mg/ml, iar diluțiile ulterioare, până la concentrațiile necesare, sunt efectuate în bulion. În calitate de culturi de referință, au fost folosite microorganismele grampozitive şi gramnegative: Staphylococcus aureus (Wood-46, Smith, 209-P), Staphylococcus saprophyticus, Streptococcus grupei A şi G, Enterococcus faecalis, Escherihia coli, Salmonella typhimurium, Klebsiella pneumoniae, Pseudomonas aeruginosa, Proteus vulgaris, puse la dispoziție de Centrul Național Ştiințifico-Practic de Medicina Preventivă din Republica Moldova. Proprietățile antimicotice au fost cercetate în bulion Saburo pe tulpini de laborator Aspergillus niger, Aspergillus fumigatus, Candida albicans şi Penicillium.

Activitatea bacteriostatică a fost evaluată în cazul lipsei creşterii microorganismelor în mediul nutritiv lichid, iar activitatea bactericidă – în baza lipsei creşterii microorganismelor după însămânțarea repetată pe mediul nutritiv solid: geloză peptonată din carne cu termostatare ulterioară timp de 24 ore. Pentru levuri şi micelii evaluarea rezultatelor s-a efectuat pe geloză Saburo peste 7 şi 14 zile de incubare.

Studiul toxicității acute (LD_{50}) a compuşilor a fost efectuat în conformitate cu recomandările metodice privind studierea toxicității generale a remediilor

farmaceutice (5, 13), pe şobolani şi şoareci albi, prin introducerea în stomac a substanţelor cercetate în soluţie apoasă.

Rezultate şi discuţii

Până în prezent, în Laboratorul ştiinţific "Infecţii intraspitaliceşti" au fost depistate şi brevetate mai mult de 50 de substanţe indigene cu proprietăţi antibacteriene, antifungice şi tuberculostatice pronunţate şi, totodată, puţin toxice, practic inofensive. În articolul dat prezentăm doar unele din ele, acestea putând fi grupate în felul următor:

1. SUBSTANŢE SINTETICE (COMPUŞI ORGANICI ŞI COORDINATIVI)

1.1. Substanţe antibacteriene din clasa hidrazonilor

1.1.1. Izonicotinoilhidrazona aldehidei 5-nitro-2-furanice (Izohidrafural)

Substanţa dată prezintă un compus organic nou din şirul nitrofuranilor (2, 3), sintetizat la catedra de chimie anorganică şi fizică a USM. Se caracterizează prin acţiune antibacteriană pronunţată, toxicitate joasă şi stabilitate înaltă. În comparaţie cu analogul structural – furacilina, este de 2-4 ori mai activă şi de 9 ori mai puţin toxică (*fig.1*).

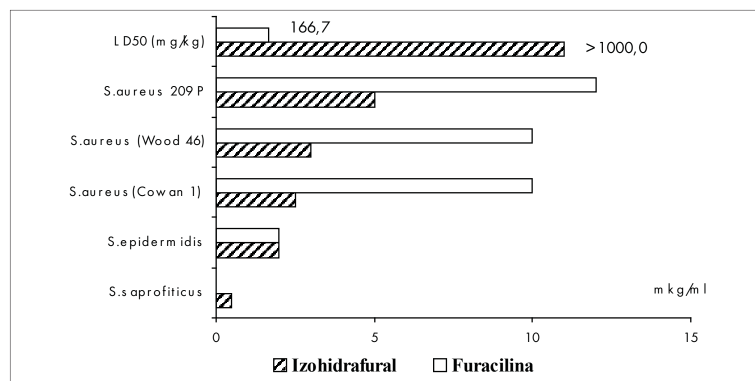


Fig. 1. **Activitatea antibacteriană şi toxicitatea a Izonicotinoilhidrazona aldehidei 5-nitro-2-furanice**

Prin investigaţii experimentale, a fost stabilit efectul pozitiv al izohidrofuralului şi în inhibarea virusului coriomeningitei limfocitare (CML), atât pe culturi de celule Vero, cât şi pe animale de laborator. După cum s-a constatat, compusul dat, în concentraţie 2-25 µg/ml, prelungeşte durata vieţii animalelor de laborator contaminate cu virusul CML şi previne pieirea a circa 25 la sută din numărul de animale infectate.

Din acest compus organic au fost elaborate 2 preparate medicamentoase noi – soluţie „Izofural" 0,05% şi unguent „Izofural" 0,1%. Menţionăm faptul că soluţia „Izofural" – 0,05% posedă proprietăţi analogice furacilinei, însă depăşeşte activitatea ei de la 2 până la 20 ori faţă de diverse specii de microorganisme grampozitive şi gramnegative, fiind în acelaşi timp de 9 ori mai puţin toxică. Nu provoacă dereglări hematologice şi biochimice în organism, manifestări distructive în organele interne şi ale învelişului cutanat, patologii cancerogene, acţiuni embriotoxice, dermato-rezorbtive sau iritante şi nu influenţează starea imunităţii organismului. Cercetările preclinice au demonstrat că soluţia „Izofural" inhibă complet creşterea microorganismelor grampozitive şi gramnegative în termeni apropiaţi după contactul cu ele şi înlătură rapid procesul purulent (4, 5). Testarea clinică a preparatului a confirmat calităţile pozitive în tratamentul pacienţilor cu plăgi purulente, arsuri, amigdalite cronice, osteite, parodontite (1, 9).

1.1.2. 2-Hidroxibenzil-1-metilenhidrazon aldehidei 5-nitro-2-furanice

Compus organic din clasa hidrazonelor cu activitate antimicrobiană selectivă faţă de bacteriile din genul Staphylococcus. Poate fi aplicat în medicină în calitate de preparat antimicrobian în tratamentul maladiilor provocate de stafilococi sau ca ingredient pentru crearea mediilor nutritive selective.

Compusul manifestă o activitate înaltă atât bacteriostatică, cât şi bactericidă în concentraţii (1,25-5,0 µg/ml) faţă de toate tulpinile cercetate din genul Staphylococcus. Datele experimentale obţinute demonstrează că activitatea bactericidă este de 2-7 ori mai înaltă faţă de analogul structural – furacilina. Totodată, toxicitatea acestui compus este de 6 ori mai mică (LD50 = 990 mg/kg) în comparaţie cu toxicitatea furacilinei (LD50 = 166,7 mg/kg).

1.2. Complecşi ai zincului

1.2.1. Bis[N^1-(2-oxi-1-naftil)5-nitro-2-furfurilidenhidrazonato]zinc

Substanţa prezintă un compus coordinativ nou al zincului cu derivat al 5- nitrofuranului, care poate fi utilizat în medicină şi farmacie ca substanţă activă în elaborarea preparatelor antimicrobiane. Compusul manifestă activitate bacteriostatică şi bactericidă în concentraţii joase (0,6 – 37,5 µg/ml) faţă de microorganismele grampozitive din genul Staphylococcus şi Streptococcus. Activitatea bactericidă a substanţei este de 8-33 ori mai mare decât a furacilinei. Totodată, compusul este de 6 ori mai puţin toxic decât furacilina (*fig.2*).

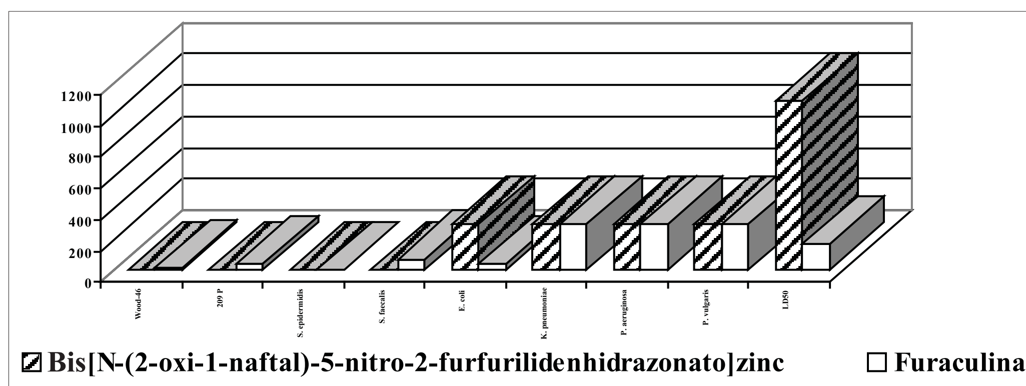


Fig. 2. **Activutatea bactericidă şi toxicitatea substanţei Bis[N¹-(2-oxi-1-naftil)5-nitro-2-furfurilidenhidrazonato]zinc în comparaţie cu furacilina**

1.3. Complecşi ai cuprului

1.3.1.Di(μ-O)di[N-(2-oxo-1-naftali)-N¹-α-oxobenzalihidrazincupru]dihidrat

Activitatea antibacteriană a complexului faţă de bacteriile din genul Staphylococcus în funcţie de test-microbi este de 2-4 ori mai înaltă sau rămâne la nivelul furacilinei, folosite în practica medicală.

Rezultatele obţinute (*tab.1*) demonstrează că furacilina (prototip) manifestă activitate bacteriostatică şi bactericidă faţă de toate tulpinile microbiene folosite în testare, pe când complexul dat este activ numai faţă de stafilococi şi Bacillus anthracis (СТИ).

Proprietăţile identificate ale compusului prezintă interes pentru microbiologia practică în aspectul optimizării proprietăţilor selective ale mediilor nutritive.

Tabelul 1

Concentraţiile minime de inhibare (CMI) şi concentraţiile minime bactericide (CMB) a complexului coordinativ Di(μ-O)di[N-(2-oxo-1-naftali)-N¹-α-oxobenzalihidrazincupru]dihidrat μg/ml

	Staphylococcus aurcus								Staphylococcus epidermidis (42-a)		Staphylococcus saprofhicus		Bacii] us anthracis (STI)		Eschcrichia coli (M-17)		Salmonela typhimu-rium		Proteus vulgara		Pscudo-monas aeruginosa	
	Wood 46		Cowan-1		Smith		209P															
	CMI	CMB	CMI	CMB	CMI	CMB	CMI	CMB	CMI	CMB	CMI	CMB	CMI	CMB	CMI	CMB	CMI	CMB	CMI	CMB	CMI	CMB
Furacilina	4.67	9.35	4.67	9.35	4.67	4.67	4.67	9.35	4.67	4.67	4.67	4.67	-	-	4.67	4.67	9.35	18.7	4.67	4.67	4.67	9.35
Complexul coordinativ	2.33	2.33	4.67	4.67	4.67	4.67	4.67	4.67	4.67	4.67	4.67	4.67	9.35	9.35	>300	>300	>300	>300	>300	>300	>300	>300

1.3.2. 3,5-Dibromsalicilidentiosemicarbazidoamincupru dihidrat

Substanţa prezintă un compus coordinativ de cupru nou care aparţine de clasa tiosemicarbazonaţilor de tranziţie, cu un spectru larg de acţiune antibacteriană şi antifungică. Manifestă activitate bactericidă în limitele concentraţiilor 0,036-4000 μg/ml în funcţie de specia microorganismelor şi, respectiv, antifungică, în concentraţie de 18,7–300 μg/ml.

Activitatea bactericidă faţă de microorganismele grampozitive s-a dovedit a fi de la 64 până la 4116 ori, faţă de microorganisme gramnegative – de la 2 până la 297 ori mai înaltă în comparaţie cu furacilina (*fig.3*), iar activitatea antifungală – de la 1,6 până la 25,8 ori mai înaltă în comparaţie cu nistatina (*fig.4*). Totodată, toxicitatea compusului este de circa 8 ori mai redusă în comparaţie cu toxicitatea furacilinei. Procedeul de obţinere a compusului este simplu, substanţele iniţiale sunt accesibile, ecologic inofensive. Randamentul constituie 82%.

1.3.3. Di(μ-O)-bis(3,5-dibromsalicilidentiosemicarbazonatocupru)

Prezintă un compus coordinativ nou din clasa tiosemicarbazonaţilor metalelor de tranziţie. Posedă

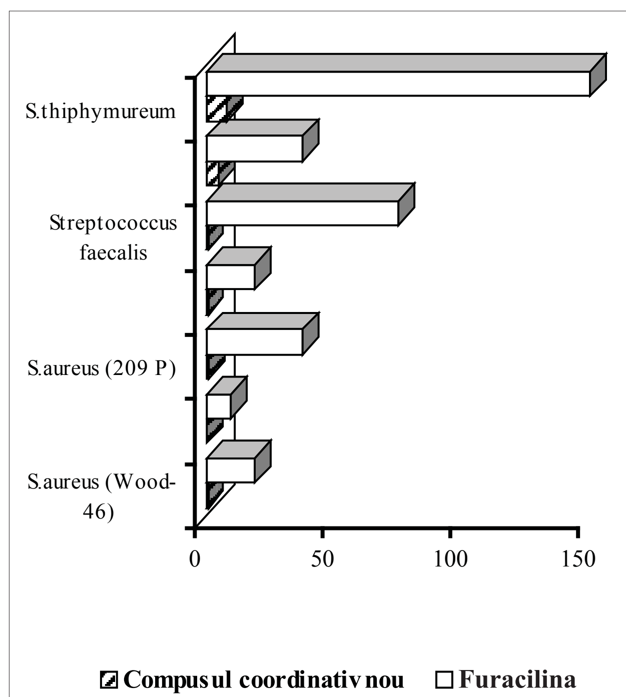


Fig. 3. **Activitatea antibacteriană a compusului intern** de cupru **3,5-Dibromsalicilidentiosemicarbazidoamincupru dihidrat**

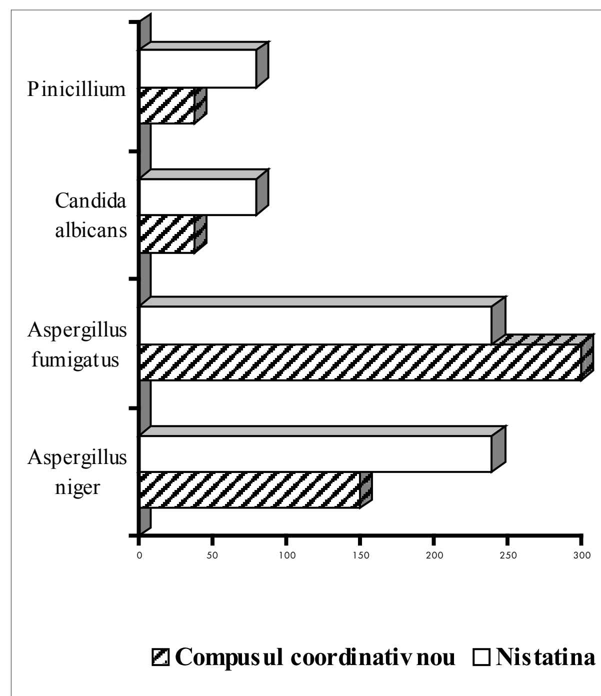


Fig. 4. **Activitatea antimicotică a compusului intern** de cupru 3,5 **-Dibromsalicilidentiosemicarbazidoamincupru-dihidrat**

activitate bactericidă în limitele concentraţiilor 0,072...600 µg/ml faţă de microorganismele atât grampozitive, cât şi gramnegative, de 2-6,7 ori mai înaltă în comparaţie cu activitatea prototipului – furacilina (*fig.5*). Toxicitatea (LD50) compusului dat constituie 1500 mg/kg. Aşadar, această substanţă face parte din clasa compuşilor cu toxicitate joasă.

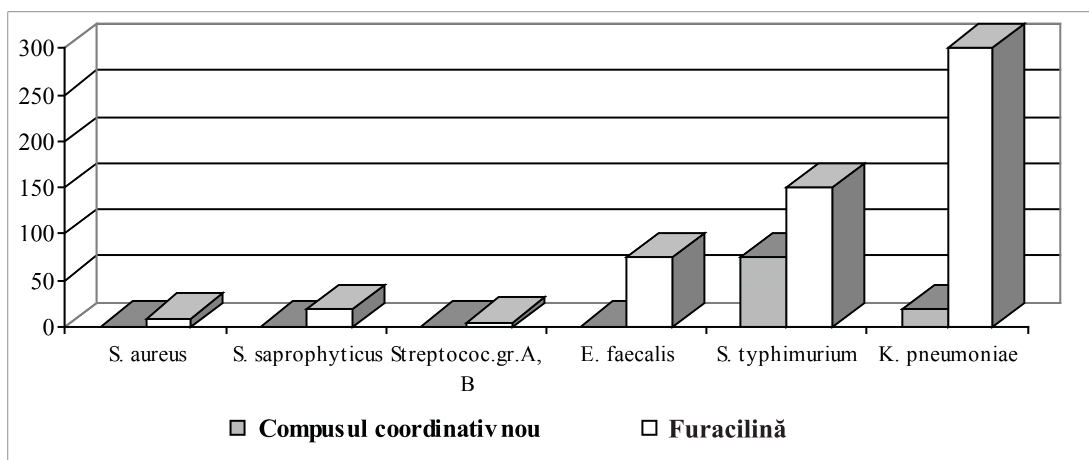


Fig. 5. **Activitatea bactericidă a Di(µ-O)-bis(3,5-dibromsalicilidentiosemicarbazonatocupru)**

1.3.4. Cloro-3,5-dibromsalicilidentiosemicar bazidocuprului

Substanţa prezintă un compus coordinativ nou, de asemenea din clasa tiosemicarbazonaţilor metalelor de tranziţie, care manifestă un spectru larg de activitate antibacteriană şi antifungică.

Activitatea bacteriostatică se manifestă în limitele concentraţiilor 0,018 - 150µg/ml atât faţă de microorganismele grampozitive cât şi gramnegative, cu excepţia P. aeruginisa, pentru care DMI constituie 300 - 2000µg/ml (*fig.6*).

Faţă de fungi compusul dat manifestă activitate selectivă în limitele concentraţiilor 18,7-300 µg/ml, ce este de 1,1-6,4 ori mai înaltă decât activitatea nistatinei (*fig. 7*).

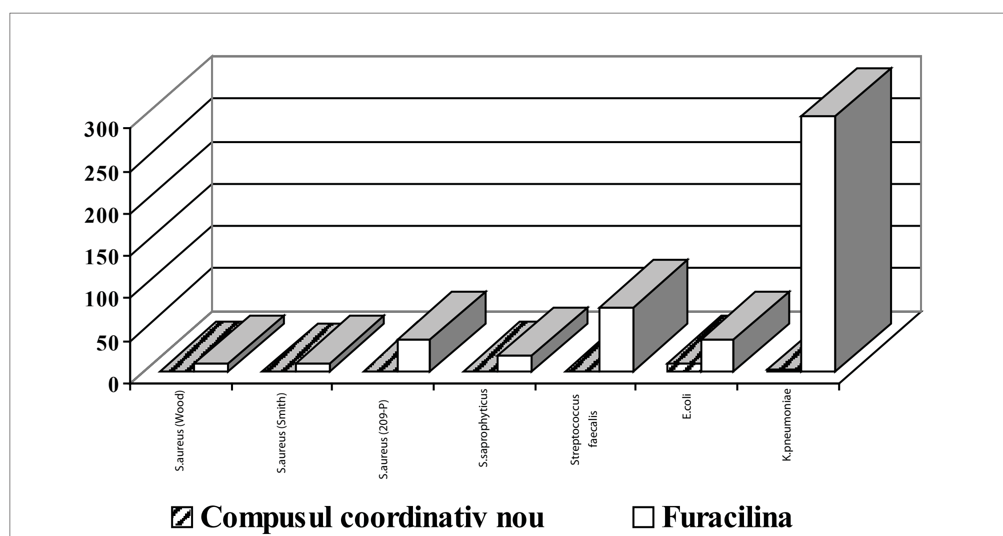


Fig. 6. **Activitatea antibacteriană a compusului organic Cloro-3,5-dibromsalicilidentiosemicarbazidocuprului**

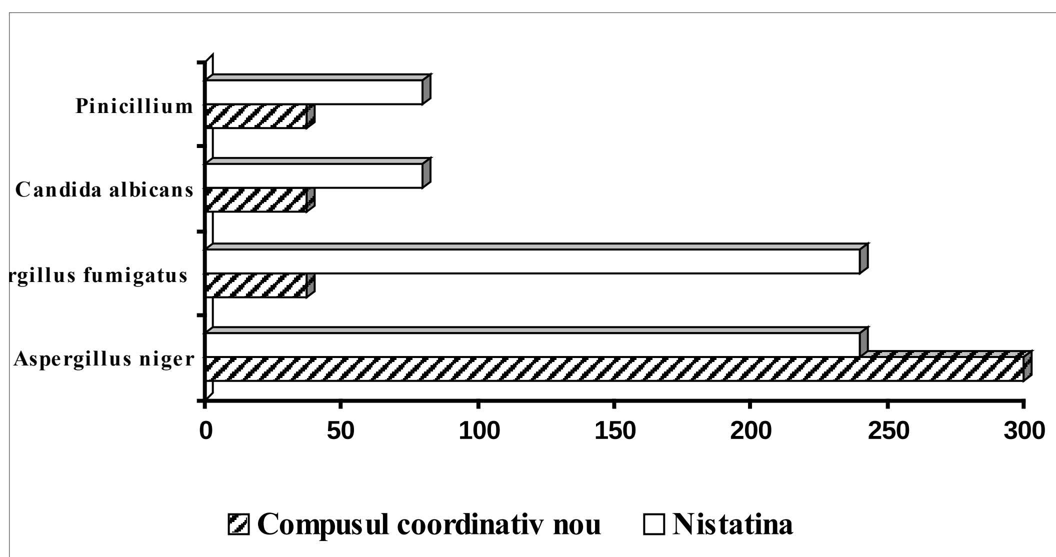


Fig.7. **Activitatea antifungică a compusului organic Cloro-3,5-dibromsalicilidentiosemicarbazidocuprului**

1.3.5. Complecşi chelaţi ai cuprului (II)

Complecşii chelaţi ai cuprului (II) prezintă un grup (zece la număr) de compuşi organici noi, biologic activi faţă de fungi. Aceşti complecşi manifestă activitate antifungică faţă de Candida albicans, Aspergillus niger, Aspergillus fumigatus şi Penicillium în concentraţie de 9,37-300 mcg/ml, ce depăşesc de 1,6-51,2 ori caracteristicile analogice ale nistatinei.

1.4. Complecşi ai cobaltului

1.4.1. Bis[p-(5-nitrofuril-2-metilenhidrazonă) izatină] di (3-picolină cobalt) şi **Bis[p-(5-nitrofuril-2-metilenhidrazonă) izatină] di (4-picolină cobalt)**.

După cum s-a constatat în urma cercetărilor, complecşii daţi manifestă activitate bacteriostatică asupra microorganismelor grampozitive şi gramnegative în concentraţie de 0,03 – 12,5 µg/ml. Posedă activitate bacteriostatică de 16-40 de ori mai înaltă decât furacilina. După toxicitate, compuşii se referă la clasa substanţelor puţin toxice (LD_{50}=1960,0 mg/kg) (*fig.8*).

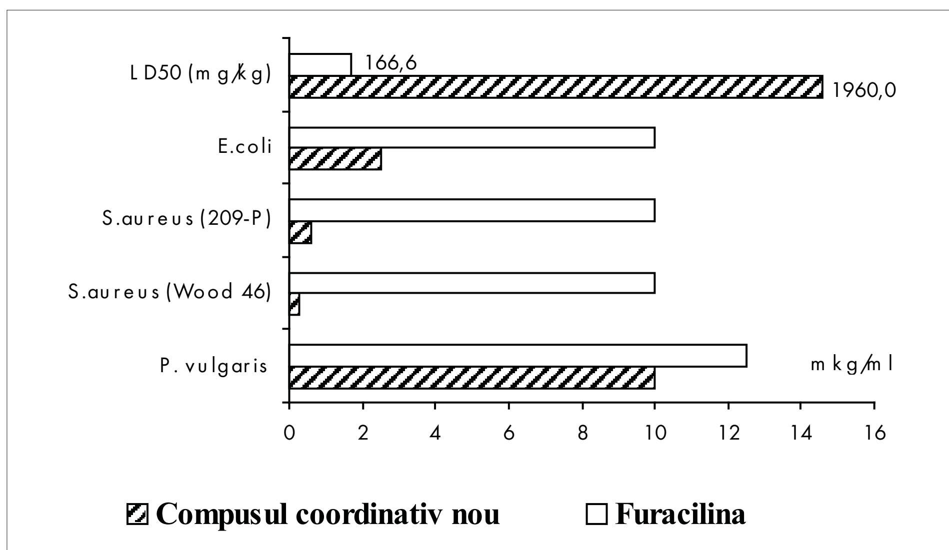


Fig. 8. **Activitatea antibacteriană a complecşilor de cobalt**

1.5. Compuşi de nichel

1.5.1. Salicilidentiosemicarbazido-[6-(aminobenzensulfamido)-3-metoxipiridazin]-nichel

Compus coordinativ nou din clasa salicilidentiosemicarbazidaţilor metalelor de tranziţie (10). Posedă activitate bacteriostatică şi bactericidă în limitele concentraţiilor 0,06...125µg/ml faţă de un spectru larg de microorganisme grampozitive şi gramnegative. În comparaţie cu furacilina, este de 2,6-41,6 ori mai activ faţă de microorganisme grampozitive, şi de 2,4-10 ori depăşeşte activitatea furacilinei faţă de microorganismele gramnegative (*fig. 9*).

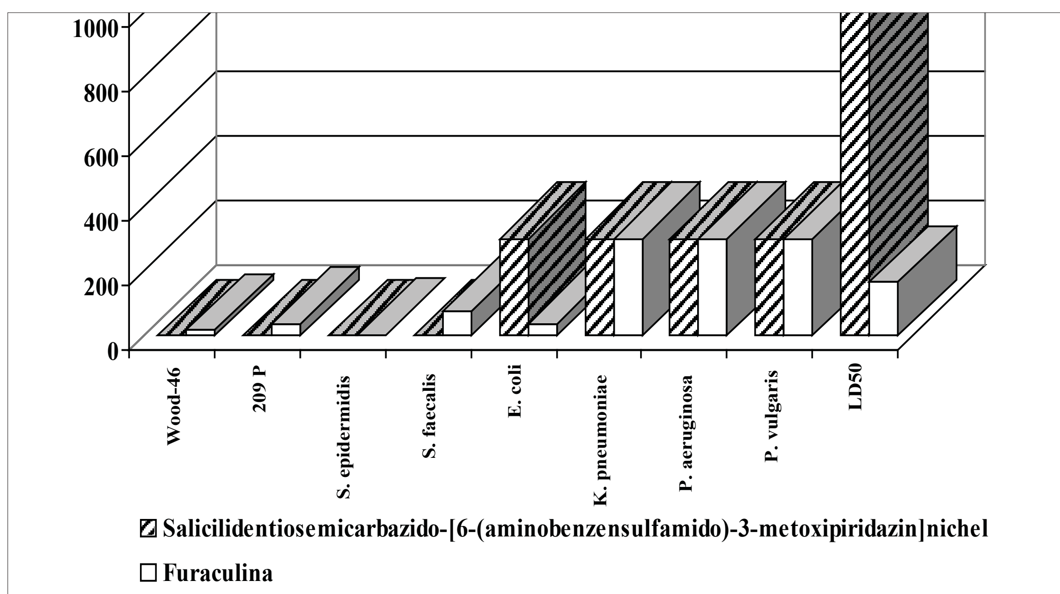


Fig. 9. **Activitatea antibacteriană a Salicilidentiosemicarbazido-[6-(aminobenzensulfamido)-3-metoxipiridazin]-nichel**

1.6. Derivaţi ai sulfanilamidelor

1.6.1. N-(5-nitro-2-furfuriliden)-4-aminobenzensulfamide

Un grup nou de compuşi organici, biologic activi, din clasa sulfanilamidelor. Analogii proximi sunt sulfanilamidele cunoscute, utilizate pe larg în practica medicală (streptocidul, sulfacidul, urosulfanul, norsulfazolul, etazolul, sulfadimezina, sulfadimetoxina, sulfapiridazina).

Cercetările *in vitro* (6, 7, 14) au demonstrat că acest compus organic manifestă un spectru

larg de acțiune antibacteriană. S-a stabilit că activitatea bactericidă a compuşilor dați față de microorganismele grampozitive se manifestă la concentrațiile de 9,35-2000 µg/ml, iar față de microorganismele gramnegative – la concentrația de 1000-2000 µg/ml ce prevalează activitatea sulfanilamidelor tradiționale de la 2 până la 428 ori în funcție de specia microorganismelor (*fig.10*).

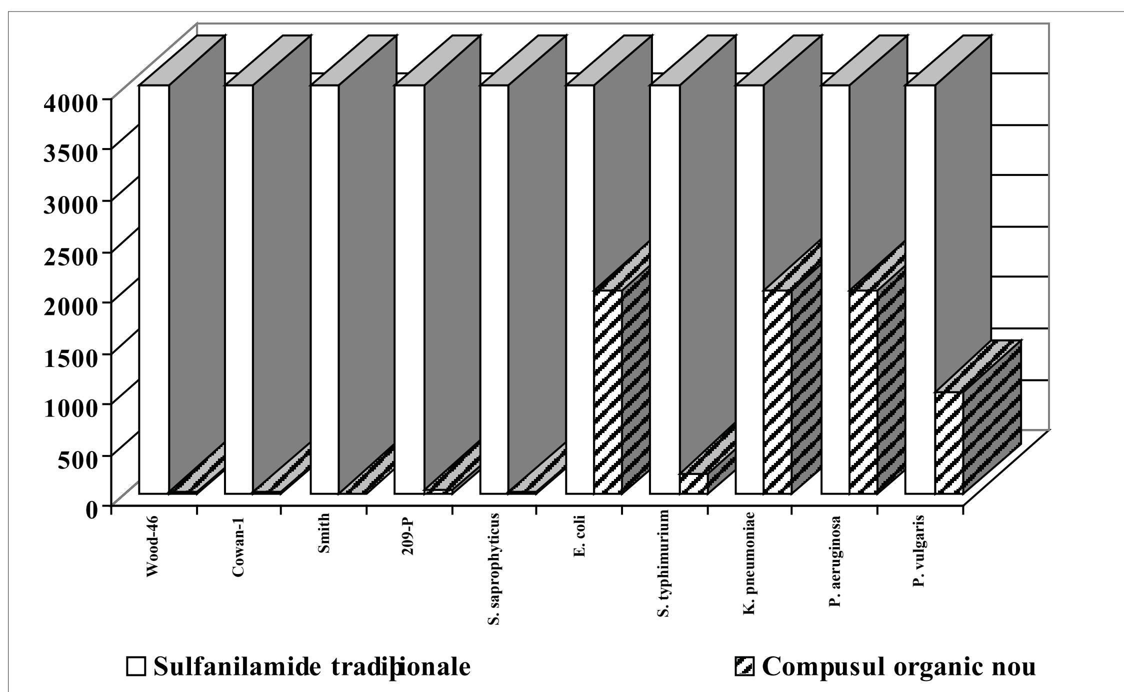


Fig. 10. **Activitatea antibacteriană a N-(5-nitro-2-furfuriliden)-4-aminobenzensulfamide**

1.6.2. Salicilidentiosemicarbazidați de cupru (II) care conțin sulfanilamide

Un grup de complecşi interni de cupru, biologic activi din clasa tiosemicarbazidaților metalelor de tranziție. Analogii proximi sunt sulfanilamidele tradiționale (streptocidul, sulfacidul, norsulfazolul, etazolul, sulfadimezina, sulfapiridazina). Activitatea bacteriostatică şi bactericidă a compuşilor față de bacteriile grampozitive şi gramnegative se află în limitele concentrațiilor 0,0009—2000 µg/ml,

Tabelul 2

Activitatea antibacteriană a complecşilor Salicilidentiosemicarbazidați de cupru (II) care conțin sulfanilamide

Specia microorganis-mului			Sf	AS	Complecşii coordinativi										
					I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
Staphylo-coccus aurens	Wood-46	DMI	>4000	0,145	0,015	0,0018	0,0075	0,03	0,24	0,0037	0,06	0,06	0,00012	0,19	0,06
		CBM	>4000	0,145	0,015	0,0018 .	0,015 :	0,03	0,24	0,0037	0,06	0,12	0,00012	1,56	0,06
	209-P	DMI	>4000	0,29	0,015	0,015	0,015	0,03	0,12	0,015 .	0,06	0,06	0,0076	0,78	0,06
		CBM	>4000	0,29	0,12	0,015 ‘	0,06	0,03	0,49	0,015	0,06	0,12	0,012	0,78	0,06
Staphylococcus saprophyticus		DMI	>4000	0,58	0,03	0,24	0,12	0,03	0,97	0,06	0,12	0,24	0,0076	0,19	0,03
		CBM	>4000	0,58	0,03	0,49	0,12	0,06	0,97	0,12	0,24	0,24	0,015	0,78	0,06
Streptococcus grupei A		DMI	>4000	0,145	0,015	0,0009	0,0037	0,06	0,06	0,0075	0,12	-	-	0,097	-
		CBM	>4000	0,145	0,015	0,0009	0,03	0,06	0,06	0,03	0,24	-	-	0,097	-
Enterococcus faecalis		DMI	>4000	0,29	-	15,6	1,95	0,03	1,95	3,9	0,06	0,12	0,03	1,56	0,06
		CBM	>4000	0.58	-	31,2	31,2	0,097	1,95	62,5	0,06	0,97	0,97	1,56	0,06
Escherichia coli	0-111	DMI	>4000	18,7	250,0	250,0	125,0	15,6	250,0	62,5	15,6	2000	2000	2000	2000
		CBM	>4000	37,5	250,0	250,0	125,0	15,6	250,0	62,5	31,2	>2000	>2000	>2000	>2000
Salmonella typhimurium		DMI	>4000	18,7	250,0	250,0	125,0	7,8	125,0	31,2	1,95	2000	2000	2000	2000
		CBM	>4000	75,0	250,0	250,0	125,0	31,2	125,0	62,5	62,5	>2000	>2000	>2000	>2000
Klebsiella pneumoniae		DMI	>4000	18,7	500,0	250,0	15,6	7,8	125,0	31,2	1,95	2000	2000	2000	2000
		CBM	>4000	18,7	500,0	250,0	31,2	15,6	125,0	31,2	62,5	>2000	>2000	>2000	>2000
Pseudomonas aeruginosa		DMI	>4000	600	1000	2000	250,0	250,0	1000	-	1000	2000	2000	2000	2000
		CBM	>4000	600	>2000	>2000	1000	250,0	>1000	-	>2000	>2000	>2000	>2000	>2000
Proteus vulgaris		DMI	>4000	18,7	15,6	250	31,2	7,8	62,5	15,6	0,49	2000	2000	2000	2000
		CBM	>4000	300	15,6	250	31,2	15,6	62,5	15,6	7,8	>2000	>2000	>2000	>2000
LD50		d	>1500l	-	5250	5500	4250	-	-	-	-	-	-		

ce depăşeşte de 2-160 ori activitatea analogilor structurali (4000 µg/ml). Totodată, toxicitatea (LD50) complecşilor este de circa 3 ori mai joasă decât a analogului structural şi constituie 4250 mg/kg. Aşadar, aceşti compuşi organici fac parte din clasa substanţelor cu toxicitate joasă (*tab.2*).

1.6.3. Naftalidentiosemicarbazidaţi de cupru (II) care conţin sulfanilamide

Substanţele obţinute se referă la un şir de compuşi coordinativi de cupru, biologic activi. Analogii proximi ai acestor compuşi sunt sulfanilamidele tradiţionale (streptocidul, sulfacidul, norsulfazolul, etazolul, sulfadimezina). Compuşii posedă activitate bacteriostatică şi bactericidă în limitele concentraţiilor 0,00012 - 2000 µg/ml faţă de bacteriile grampozitive şi gramnegative, pe când sulfanilamidele tradiţionale acţionează în concentraţii mai mari de 4000 µg/ml. Activitatea antibacteriană a compuşilor faţă de bacteriile grampozitive prevalează activitatea sulfanilamidelor tradiţionale de 16-160 ori, iar cea a bacteriilor gramnegative – de 2 ori, sau se află la nivelul analogilor. Toxicitatea (LD50) celui mai activ reprezentant al compuşilor (IV) este de cel puţin 3 ori mai joasă decât a analogului structural şi constituie 4750 mg/kg (11). Aşadar, aceste substanţe fac parte din clasa compuşilor cu toxicitate redusă (*fig. 11*).

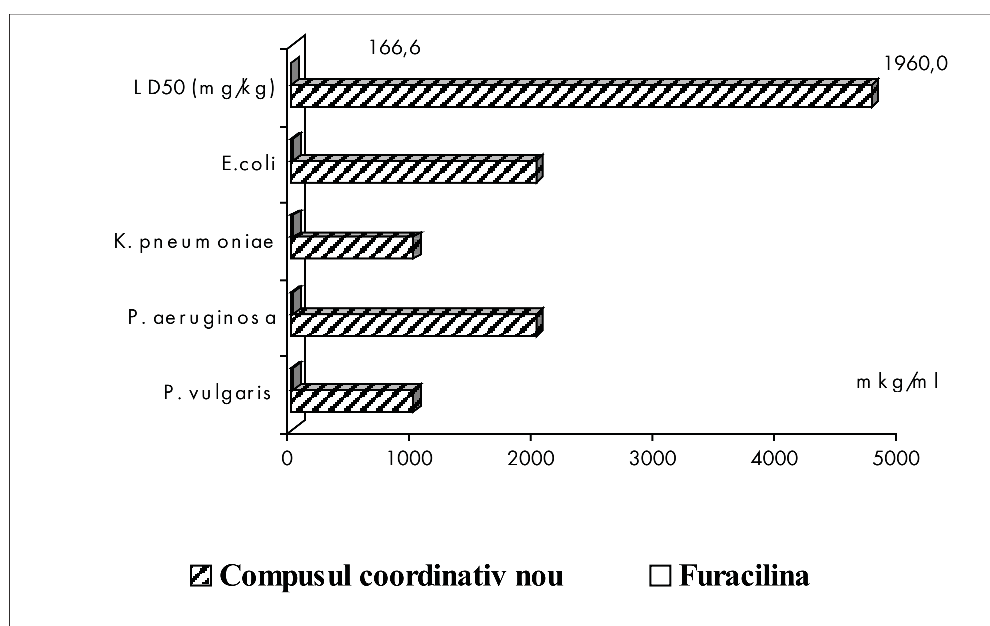


Fig. 11. **Activitatea antibacteriană a Naftalidentiosemicarbazidaţi de cupru (II) care conţin sulfanilamide**

2. REMEDII NATURALE DIN PLANTE MEDICINALE

2.1. Ulei volatil din cimbru de munte

Ca rezultat al studiilor, s-a constatat că uleiul volatil din cimbru de munte *in vitro* posedă atât acţiune antibacteriană pronunţată faţă de un spectru larg de microorganisme grampozitive şi gramnegative, cât şi faţă de fungi (C. albicans, A.niger, A. fumigatus, Penicillium).

Uleiul volatil din cimbru de munte se referă la substanţele cu toxicitate joasă. În urma cercetărilor s-a constatat că LD_{50} pentru şobolani albi constituie 7500 mg/kg masă corporală.

Uleiul volatil din cimbru de munte poate fi înscris în fondul de rezervă al substanţelor antibacteriene şi antifungice.

2.2. Unguent antibacterian

Unguentul antibacterian reprezintă un remediu indigen cu proprietăţi bactericide şi fungicide pronunţate, elaborat în cadrul Laboratorului ştiinţific „Infecţii intraspitaliceşti" a USMF „Nicolae Testemiţanu".

În calitate de ingredient biologic activ este utilizat uleiul eteric din cimbru de munte. Eficient în tratamentul infecţiilor septico-purulente, micozelor, provocate de Candida şi Aspergilus. S-a dovedit a fi foarte eficient în sanarea purtătorilor de S.aureus, cu efect de lungă durată. La 6 luni după sanare, S.aureus a fost depistat numai la 4,5% din purtătorii sanaţi cu unguent antibacterian. În acelaşi timp, în grupul de control, unde au fost incluşi purtători de S. aureus sanaţi cu propilenglicol, portajul a constituit 90% (8). Rezultatele cercetărilor sunt prezentate în *fig. 12*.

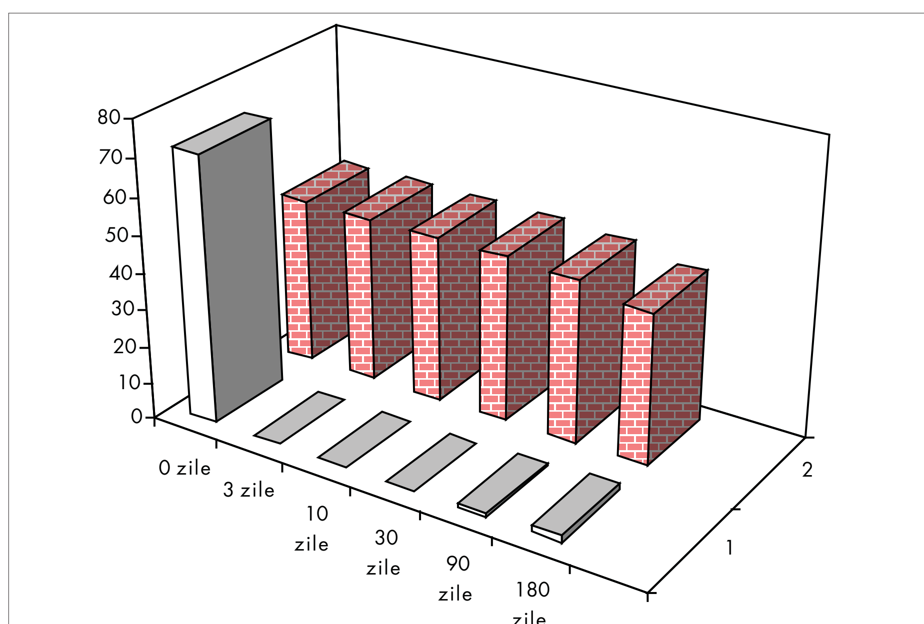


Fig. 12. 1 – Purtători de S.aureus sanați cu unguent antibacterian
2 – Grupul de control – purtători de S.aureus sanați numai cu propilenglicol

2.3. Remediu cu acțiune antimicrobiană

Remediul prezintă un ulei eteric obținut din planta Koellia virginiana (L.) Mac. M. la Grădina Botanică a AŞM şi studiat în laboratorul ştiinţific „Infecții intraspitaliceşti" a USMF „Nicolae Testemițanu". În urma cercetărilor, s-a constatat că uleiul eteric din Koellia virginiana posedă proprietăți antibacteriene în concentrație de 0,06-1,0%, iar proprietăți antimicotice în concentrație de 0,25-0,5%. Uleiul studiat este puțin toxic (DL_{50} - >1000 mg/kg). Uleiul eteric din Koellia virginiana poate fi folosit în producerea preparatelor pentru tratarea micozelor şi altor boli provocate de unele microorganisme grampozitive şi gramnegative (V. Prisacari, M. Bodrug, M.Colțun, 1996).

2.4. Remediu antibacterian şi antifungic

Remediu natural, ulei eteric din *Chenopodium ambrosides L.*

Cercetările de laborator *in vitro* au demonstrat că remediul manifestă proprietăți antibacteriene față de microorganismele grampozitive şi gramnegative în limitele concentrațiilor 0,03-0,5%, precum şi antifungice: în limitele concentrațiilor 0,015 – 0,125%. Preparatul prezintă toxicitate joasă (LD_{50} >1000 mg/kg). Procedeul de obținere a uleiului este simplu şi nu necesită cheltuieli costisitoare. Poate găsi aplicare largă în medicină şi veterinarie, în tratamentul infecțiilor septico-purulente şi micozelor.

Concluzie

Rezultatele cercetărilor, efectuate în Laboratorul "Infecții intraspitaliceşti" din cadrul USMF "Nicolae Testemițanu", au demonstrat că materia primă locală (atât vegetală, cât şi diverşi compuşi organici sau coordinativi noi, sintetizați în laboratoarele ştiințifice din țară) este bogată în substanțe cu proprietăți bactericide şi fungicide pronunțate şi, totodată, inofensive, care pot servi drept bază pentru obținerea şi producerea preparatelor medicamentoase antibacteriene şi antifungice. Preparatele deja elaborate din aceste substanțe s-au dovedit a fi de înaltă eficiență, practic inofensive, şi, în acelaşi timp, accesibile pentru populație.

Bibliografie

1. Ciobanu Sergiu, Hăncu Sorin, Prisăcaru Viorel, Buraciov Svetlana. Izohidrafural – nou remediu antibacterian în tratamentul bolii parodontale. Anale ştiințifice ale USMF „Nicolae Testemițanu", Vol. 4. Probleme clinico-chirurgicale. Chişinău, 2008, p.309-315.
2. Prisacari V., Buraciov S., Dizdari A., Stoleicov S., Țapcov V. Izonicotinoilhidrazona aldehidei 5-nitro-2-furanice – compus organic nou cu activitate antibacteriană. Comunicare I. Cercetări asupra acțiunii antibacteriene. Anale ştiințifice ale USMF „Nicolae Testemițanu", Chişinău, 2002. p. 255-259.
3. Prisacari V., Țapcov V., Buraciov S., Stoleicov S., Dizdari A., Samusi N., Gulea A. Izonicotinoilhidrazona aldehidei 5-nitro-2-furanice – preparat potențial în elaborarea remediilor antibacteriene. Anale ştiințifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Ştiințe chimico-biologice". Chiținău, 2003. p. 392-396.
4. Prisacari V., Buraciov S., Dizdari A., Stoleicov S., Diug E. Izohidrafural – remediu nou antibacterian. Comunicare I. Studiul acțiunii antibacteriene. Anale ştiințifice ale USMF „Nicolae Testemițanu", Chişinău, 2003. p.240-243.

5. Prisacari V., Buraciov S., Dizdari A., Stoleicov S. Izohidrafural – remediu nou antibacterian. Comunicare II. Studiul toxicităţii, proprietăţilor dermato-rezorbtive, iritante şi acţiuni terapeutice. Anale ştiinţifice ale USMF „N.Testemiţanu”, Chişinău, 2003. p243-247.

6. Prisacari V., Buraciov S., Ţapcov V., Samusi N., Gulea A. Efectul bacteriostatic şi bactericid al N-(5-nitro-2-furfuriliden)-4-aminobenzensulfanilamidelor // Anale Ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova. Seria „Ştiinţe chimico-biologice”. Chişinău. USM. 2000. P. 309-311.

7. Prisacari V., Buraciov S., Ţapcov V., Gulea A. Efectul antibacterian al unor compuşi organici noi din rândul sulfanilamidelor. Chişinău. În Anale Ştiinţifice USMF „Nicolae Testemiţanu”, 2009, vol. 2, p. 9-14.

8. Plop T., Prisacari V., Problema portajului S. aureus la personalul medical şi sanarea lor.

9. Stoleicov Snejana. Epidemiologia osteitei posttraumatice şi unele măsuri de combatere. Teză de doctor în medicină. Chişinău, 2007.

10. Гуля А.П., Присакарь В.И., Цапков В.И., Бурачева С.А., Спыну С.Н., Беженарь Н.П., Пуарье Д., Рой Ж. Синтез и противомикробная активность сульфаниламидсодержащих салицилидентиосемикарбазидатов меди и никеля // Химико-фармацевтический журнал. 2007. Т. 41. № 11. С. 29-32.

11. Гуля А.П., Присакарь В.И., Цапков В.И., Бурачева С.А., Спыну С.Н., Беженарь Н.П. Синтез и противомикробная активность сульфаниламидсодержащих нафталидентиосемикарбазидатов меди (II) // Химико-фармацевтический журнал. 2008. Том 42. № 6. С. 41-44.

12. Методы экспериментальной химиотерапии (под ред. Г.Н. Першина). – Москва. – 1971.

13. Методические рекомендации по изучению общетоксического действия фармакологических средств. М., 1997.

14. Присакарь В. И., Бурачева С. А., Цапков В. И., Самусь Н. М. Исследование противомикробной активности координационных соединений некоторых биометаллов с продуктами конденсации 5-нитрофурфурола и сульфадимезина или этазола // Revista Farmaceutică a Moldovei. 1997. nr. 3. P.34-42.

15. Прозоровский В.Б. Использование метода наименьших квадратов для пробит-анализа кривых летальности //Фармакология и токсикология. – 1962. № 1.



Pandantive, aur, sidef, sec. I–III p. Chr., Bădragii Vechi, Edineţ; Pererâta, Briceni, Taraclia

UN NOU MODEL DE DIAGNOSTICARE A TULBURĂRILOR ORGANICE DE PERSONALITATE

Diana ȚOPA[1]

THE NEW MODEL FOR ORGANIC PERSONALITY DISORDERS DIAGNOSIS

The author presented in this article the definition for organic personality disorders, as well as the basic concepts for a new model in personality disorders diagnosis. She emphasizes the importance of introduction of new elaborated factors personality disorders diagnosis. Those factors (obligation of a symptom, weight of a symptom and the intensity coefficient), which were implemented and tested in her dissertation, provided the elaborated system with desired sharpness.

Key words: *organic personality disorders, diagnosis, obligation of a symptom, weight of a symptom, the intensity coefficient.*

Introducere

Evidențierea şi afirmarea legăturii între psihic şi creier s-a realizat abia în antichitatea târzie. Până atunci, înrădăcinată era convingerea că sufletul este un atribut al întregului corp. De-abia în secolul II a.e.n., Galen a făcut un pas mai serios înainte, afirmând într-o formă mai explicită existența unei legături permanente între viața psihică internă şi creier. El formulează pentru prima dată ipoteza localizării directe a funcțiilor şi proceselor psihice în structurile cerebrale. Astfel, considerând că impresiile din lumea exterioară pătrund în forma fluidelor prin ochi, în ventricolii cerebrali, Galen conchidea că talamusul optic reprezintă acel mecanism prin care fluidele respective se asociază cu fluidele vitale sosite din ficat, transformându-se, la nivelul sistemului vascular, în fluide psihice (*pneuma psihikon* sau *pneuma loghisticokon*).

Pe cât de naivă şi puerilă ne pare astăzi această explicație, pe atât de revoluționară a fost ea pentru timpul acela. Modul, în care a fost soluționată şi abordată ulterior problema raportului dintre psihic şi creier, a fost condiționat atât de evoluția reprezentărilor şi testărilor psihologice, cât şi de perfecționarea metodelor şi tehnicilor de investigare şi descriere anatomo-fiziologică a sistemului nervos.

Primul care abordează relația psihic-creier într-o manieră diferențiată, formulând ideea unei localizări distincte a proceselor psihice particulare, a fost anatomistul german Meyer. Această tendință va fi amplificată şi consolidată de cercetările anatomo-patologice realizate de Broca şi Wernicke. Primul a pus în evidență legătura diferențiat-selectivă între un focar patologic organic al creierului şi tulburarea unei anumite funcții psihice. Astfel, el a descoperit existența unei localizări a vorbirii, denumită „centrul imaginilor motorii ale cuvintelor". La un interval de 10 ani, Wernicke a descoperit zona care reprezintă „centrul imaginilor senzoriale auditive ale cuvintelor".

Concepția localizaționistă s-a impus cu autoritate în deceniile trei-patru ale secolului XX, mai ales grație lucrărilor lui Kleist (1934), finalizate cu alcătuirea unei hărți detaliate a localizărilor şi celor ale lui Vogt (1951), care susține un model topografic al organizării funcționale a creierului. Rezumând, putem spune că orientarea localizaționistă susține următoarele teze principale:

- funcțiile psihice au fiecare o reprezentare cerebrală separată;
- centrele corticale se leagă între ele prin fascicole de substanță albă;
- fascicolele de substanță albă sunt alcătuite, la rândul lor, din sub-fascicole care fac posibil transferul unui anumit tip de informație în diferite puncte ale creierului;
- efectele neuro-psihopatologice variază, după cum leziunea atinge centrele, substanța albă subiacentă sau pe ambele.

Neurofiziologul american Lashley în anul 1929 realizează forma completă a modelului echipotențalist clasic, având la bază ideile localizaționiste extinse de Flourens:

- nu există o legătură directă şi predeterminată între natura tulburării funcționale şi locul leziunii;
- esențială în producerea unei tulburări funcționale de un anumit fel nu este individualitatea structurală a zonei lezate, ci întinderea ei;
- din punct de vedere funcțional, toate zonele creierului sunt echivalente, fiecare din ele putând participa la realizarea oricărei funcții;
- tulburări funcționale provocate de leziuni

[1] Diana Țopa, absolventă a programului de Doctorat al USM, Catedra de Psihologie şi Pedagogie, specialitatea Psihologie generală

sau focare limitate ale creierului au un caracter tranzitoriu, ele fiind compensate prin preluarea funcției de către alte zone rămase integre.

Concepția monistă s-a afirmat inițial în două tendințe opuse, ambele tranşant reducționiste: tendința idealist-spiritualistă şi tendința materialist-vulgară. Potrivit celei dintâi, psihicul, conştiința reprezintă un factor prim şi determinant, iar creierul reprezintă un factor secundar şi derivat. Ca urmare, relația se inversează: nu psihicul este o funcție a creierului, ci creierul este un derivat, o proiecție a psihicului.

Sub influența psihologiei cognitive, Pribram (1986) propune o nouă variantă – monismul neutru, care se întemeiază pe teza de principiu că procesele mentale şi cele nervoase au o structură informatică bazală comună. Aceasta, nefiind la origine nici fizică, nici mentală, are un caracter neutru.

Modelul informațional-sistemic a adus înțelegerea psihicului ca fiind o entitate de tip informațional care nu se poate realiza decât prin intermediul unui suport substanțial-energetic. În lumina acestui model, în afara comunicării informaționale cu mediul intern şi extern al organismului, creierul, în virtutea simplei sale organizări celulare, nu ar putea să genereze psihic. Creşterea gradului de complexitate al sarcinilor de adaptare şi a comportamentelor corespunzătoare reprezintă principala forță motrice a dezvoltării şi perfecționării structurilor neuronale. Alterarea personalității şi comportamentului poate fi reziduală sau concomitentă cu o boală, leziune sau disfuncție cerebrală. În unele cazuri, diferențele în manifestarea unor astfel de sindroame comportamentale şi ale personalității (reziduale sau concomitente) pot fi sugestive pentru tipul şi/sau localizarea intra-cerebrală, dar fiabilitatea unui astfel de demers diagnostic nu trebuie să fie supraestimată.

Tulburarea organică de personalitate se caracterizează printr-o alterare semnificativă a modelelor obişnuite ale comportamentului premorbid. Sunt afectate expresia emoțională, trebuințele şi impulsurile. Funcțiile cognitive sunt defectuoase doar în sfera planificării propriilor acțiuni şi a anticipării consecințelor lor personale şi sociale probabile, cum se întâmplă în „sindromul frontal", care apare în cazul lezării lobului frontal sau altor arii cerebrale circumscrise.

Dintre condițiile cel mai frecvent întâlnite în practica clinică, ce duc la asemenea modificări ireversibile de personalitate, sunt traumatismele cranio-cerebrale, bolile sechelare cerebro-vasculare, tumorile cerebrale, epilepsiile, boala Huntignton, scleroza multiplă, tulburări endocrine, neurosifilisul şi SIDA.

Întrucât am stabilit că la originea unei tulburări organice se află o afecțiune cerebrală, vom examina etiologia tulburărilor organice de personalitate prin prisma sindroamelor organice cerebrale întâlnite în cazul afecțiunilor cerebrale şi vom evidenția modificările de personalitate provocate de aceste sindroame.

Sindroamele focale vor fi descrise în funcție de împărțirea anatomică clasică a creierului, deşi este evident că în majoritatea leziunilor cerebrale se pot depăşi aceste limite. În plus, funcțiile cerebrale nu se limitează la mici straturi neuronale corticale, ci sunt organizate în rețele vaste. Leziunea unui teritoriu special se traduce printr-un deficit, semnele pozitive fiind atribuite inhibiției activității teritoriilor cerebrale adiacente intacte.

Sindroamele cerebrale focale, care sunt abordate prin intermediul noului model de diagnosticare, sunt următoarele: sindroamele lobilor frontali, temporali, parietali, occipitali, sindromul diencefalic şi cel limbic, precum şi sindroamele corpului calos şi sindroamele de disconexie, sindromul bulbar, sindromul cerebelos uman şi sindromul mezencefalic.

Modelul nou de diagnosticare a tulburărilor organice de personalitate

În Republica Moldova, pentru prima dată a fost elaborat un model nou de diagnosticare a tulburărilor organice de personalitate şi ale sindroamelor focale, de tip categorial. El este elaborat pentru a diagnostica cu maximă acuratețe, ținând cont de toate simptomele pe care le prezintă un subiect, nu doar de cele mai vizibile.

Am ajuns la concluzia, că este necesar un nou model de diagnosticare, care ar exclude lacunele modelului clasic din DSM IV şi ICD X ce nu țin cont de simptomele satelit ale unei tulburări organice de personalitate şi nici de intensitatea simptomelor. Inovațiile ştiințifice, reflectate în factorii noi introduşi în modelul nostru, oferă acuratețea, flexibilitatea şi obiectivitatea unui model modern şi dinamic de diagnosticare a tulburărilor specifice şi organice de personalitate.

Modelul a fost elaborat pornind de la trei premise de bază. *Prima premisă* constă în certitudinea că orice sindrom focal şi/sau tulburare organică de personalitate poate fi diagnosticată doar în cazul în care se identifică un anumit număr de simptome obligatorii. Deoarece criteriile de diagnostic general validate nu precizează care anume din simptome sunt obligatorii şi care sunt auxiliare sau

complementare, de cele mai multe ori menționându-se că este suficient să se identifice doar un anume număr din simptomele specificate în setul de criterii de diagnosticare (de ex. minim patru din şapte simptome enunțate), am decis să introducem un nou factor, prin intermediul căruia să detaşăm simptomele cruciale dintr-o tulburare de personalitate de cele care completează tabloul clinic. Am numit acest nou factor – „obligativitatea simptomului”. Obligativitatea ne indică simptomele indispensabile fără de care nu poate fi atestat un sindrom sau un tip de tulburare organică de personalitate. Pentru a menține acuratețea modelului, limita de simptome obligatorii este stabilită la maxim două pentru fiecare sindrom şi tip de tulburare organică de personalitate, având ca scop fixarea setului obligatoriu de simptome şi nepermițând dizolvarea lor în cadrul mai multor tulburări. Un factor decisiv pentru stabilirea a doar două simptome obligatorii per tulburare, este evitarea dublării informației, în scopul obținerii tulburării prevalente.

A doua premisă constă în conceptul de bază al cercetării, potrivit căruia majoritatea simptomelor se întâlnesc în foarte multe dintre tulburările psihice iar simptomele din cadrul unei tulburări organice de personalitate şi/sau unui sindrom focal nu au aceeaşi valoare şi importanță. În scopul creării unui model de diagnostic exact şi susceptibil la valoarea fiecărui simptom din cadrul tulburării de personalitate, am introdus un alt factor inovator pe care l-am numit „pondere”. Ponderea indică, pe o scală de la 1 la 10, importanța şi valoarea fiecărui simptom în cadrul fiecărui sindrom focal şi tip de tulburare organică de personalitate. Factorul menționat vizează diferențierea fină în simptomatica fiecărui sindrom şi tip de tulburare organică de personalitate.

Cea de-a treia premisă se bazează pe observația faptului că tulburarea de personalitate este determinată nu doar de prezența unui anume set de simptome, ci şi de intensitatea fiecărui simptom resimțit. Ca urmare, am introdus un factor primordial în cadrul cercetării – „coeficientul de intensitate”. Acesta este factorul care amplifică prin intensitatea sa valoarea simptomelor specifice pentru a atesta tulburările specifice de personalitate şi în funcție de intensitatea simptomelor. Considerăm că această inovație a făcut sistemul sensibil la intensitatea simptomului resimțit de subiect, deoarece coeficientul de intensitate multiplică apoi valoarea răspunsului. Am ales să folosim operația de multiplicare şi nu de sumare, cu scopul de a detaşa mai evident simptomele resimțite intens de celelalte simptome. Astfel, modelul nostru presupune diagnosticarea tulburărilor de personalitate, prin răspunsul la anchetele special concepute în acest scop.

Prima etapă a oricărui diagnostic este reprezentată de o ipoteză asupra unei patologii, identificată fie pe baza tabloului simptomatologic, fie pe baza antecedentelor patologice. Pornind de la această prezumție, am elaborat ancheta de orientare. Întrebările din ancheta de orientare presupun că subiectul deja are un oarecare motiv să inițieze diagnosticul şi este într-o oarecare măsură conştient de originea tulburării sale.

Elaborarea anchetelor de diagnosticare a tulburărilor organice de personalitate a fost efectuată după principiul că fiecare răspuns la întrebarea din anchetă se referă la prezența unui simptom organic. Anchetele sunt alcătuite din întrebări relativ simple, care pornesc de la necesitatea de a cunoaşte capacitățile subiectului de orientare spațială, a abilităților sale de a scrie şi de a citi până la evaluarea stărilor afective. Răspunsurile la întrebările din anchete sunt prelucrate cu factorii introduşi de noi, obligativitatea, ponderea şi coeficientul de intensitate.

Considerăm că o asemenea prelucrare a datelor ne dă posibilitatea să diagnosticăm chiar şi simptomele cu intensitate redusă, să ordonăm simptomele din cadrul tulburărilor organice de personalitate şi/sau a sindroamelor focale în conformitate cu ponderea lor şi să oferim exactitate diagnosticării prin obligativitatea simptomului diagnosticat.

Rezultatele

Rezultatele testării prin intermediul sistemului electronic de asistență diagnostică (în continuare SEAD), construit pe baza modelului nou de diagnosticare a sindroamelor organice, sunt prezentate în tabelul de mai jos.

Rezultatele testării SEAD a sindroamelor organice

Denumirea Sindromului Organic	Numărul de pacienți testați, cu diagnostic confirmat	Procentajul minim acordat de SEAD (%)	Numărul de pacienți ce au primit procentajul maxim de 100%
Sindromul Lobilor Frontali	5	88,57	1
Sindromul Lobilor Occipitali	6	90,00	1
Sindromul Lobilor Parietali	4	89,47	2
Sindromul Lobilor Temporali	4	100	4
Sindromul Diencefalic	5	87,86	1
Sindromul Limbic	5	84,62	3
Sindromul de Bulb	5	100	5

Vedem în tabel că prezența sindromului stabilit oficial în clinică a fost depistată de SEAD în proporție de 80% la cei 35 pacienți cu diagnostic confirmat. Rezultatele testării SEAD a sindroamelor organice au confirmat ipoteza lucrării, demonstrând că se poate diagnostica ca prezent un So (care ne indică localizarea topografică a traumei la subiect) în urma testării SEAD şi se confirmă prezența simptomelor constituante a sindromului în proporție de peste 80%, de obicei considerându-se ca fiind suficientă prezența a 70% din simptome organice pentru a confirma diagnosticul.

Rezultatele testării SEAD a tipurilor de tulburări organice de personalitate sunt prezentate în tabelul de mai jos.

Rezultatele testării SEAD a tipurilor de tulburări organice de personalitate			
Denumirea Tipului de TOP	Numărul de pacienți testați, cu diagnostic confirmat	Procentajul minim acordat de SEAD (%)	Numărul de pacienți ce au primit procentajul maxim de 100%
Tipul Labil	5	80,95	0 (sistemul a depistat o prezență maximă de 90,48%)
Tipul Paranoid	11	100	11
Tipul Agresiv	5	81,25	0 (sistemul a depistat o prezență maximă de 91,67%)
Tipul Apatic	4	87,80	1
Tipul Dezinhibat	4	87,80	1

Vedem în tabel că prezența tipului de personalitate organică stabilit oficial în clinică a fost depistată de SEAD în proporție de 90% la cei 29 pacienți cu diagnostic confirmat. Tipul paranoid de TOP a fost identificat de către SEAD ca prezent 100% la toți subiecții diagnosticați. Rezultatele testării SEAD a tipurilor de tulburări organice de personalitate au confirmat ipoteza lucrării, demonstrând că utilizând SEAD se poate diagnostica ca prezent un tip anume de TOP (ce ne indică funcție de procentaj prezența tulburării organice de personalitate sau modificările de personalitate care au fost urmările traumei la subiect). În urma testării cu ajutorul SEAD, se confirmă prezența lor în proporție de mai mult de 80%, de obicei considerându-se ca fiind suficientă prezența a 60% din simptome a tipurilor de tulburări organice de personalitate.

Concluzii

Cercetarea realizată ne-a permis să elaborăm un model de diagnosticare a tulburărilor organice de personalitate, care a stat la baza elaborării unui sistem performant şi rapid de diagnosticare a tulburărilor ce afectează determinant personalitatea indivizilor. Sistemul electronic de asistență diagnostică (SEAD) corespunde expectațiilor şi cerințelor puse față de el.

Modelul de diagnosticare a tulburărilor de personalitate, care a stat la baza elaborării sistemului electronic, presupune nu doar diagnosticarea tulburărilor actuale, ci şi diagnosticarea simptomelor caracteristice pentru alte tulburări de personalitate.

Inovațiile științifice reflectate în factorii noi introduşi în modelul nostru conferă modelului acuratețea, flexibilitatea şi obiectivitatea unui model modern şi dinamic de diagnosticare a tulburărilor specifice şi organice de personalitate. Considerăm că prelucrarea datelor cu factorii științifici noi ne dă posibilitatea să diagnosticăm chiar şi simptomele cu intensitate joasă, să ordonăm simptomele din cadrul tulburărilor de personalitate potrivit ponderilor lor şi să oferim exactitate diagnosticării prin obligativitatea simptomului diagnosticat.

Astfel, SEAD în primul rând este un instrument de diagnosticare rapidă, deoarece testarea unui subiect durează maximum 6 minute. Această caracteristică a SEAD-ului permite diagnosticarea unui număr mare de subiecți, mai ales în cazul în care sistemul va fi folosit ca instrument de determinare a tipului de personalitate în şcoli sau organizații cu personal numeros. De asemenea, această caracteristică permite diagnosticarea în regim de urgență, atunci când este vorba de o criză psihologică sau când trebuie de soluționat urgent un dosar judiciar.

În al doilea rând, SEAD reprezintă o metodă complexă de diagnosticare. Sistemul răspunde tuturor situațiilor de tulburări ale personalității, provocate atât de o tulburare organică de personalitate, cât şi de un sindrom focal. Astfel, utilizând sistemul electronic de diagnosticare, nu va mai fi nevoie de a întrebuința şi alte teste, SEAD-ul potrivindu-se pentru toate situațiile de patologie a personalității.

În al treilea rând, SEAD dispune de un „motor" de calculare rapidă şi precisă a probabilităților prezenței sindroamelor organice şi tipurilor de tulburări organice de personalitate. Precizia este conferită sistemului atât de către factorii noi introduşi, cât şi de algoritmul progresiv de calcul al probabilității prezenței unei tulburări de personalitate.

În al patrulea rând, sistemul este o modalitate accesibilă specialiştilor cu o experiență mică şi/sau începătorilor, fapt care permite utilizarea largă a metodei. Atât utilizarea sistemului, cât şi interpretarea rezultatelor testării se realizează automat, astfel limitând nevoia de a pregăti specialişti în utilizarea sistemului. În aceeaşi ordine de idei, SEAD este un instrument care reduce

influența factorilor perturbanți asupra rezultatelor testării, adică reduce influența factorilor personali ai examinatorului (lipsa de experiență, lipsa pregătirii speciale, oboseala, dezinteresul, loialitatea față de un anumit curent științific, antipatie, simpatie sau altă situație de contra-transfer etc.), prin intermediul standardizării chestionarului de preluare a datelor şi a raportului final.

În al cincilea rând, SEAD prezintă un grad înalt de flexibilitate, datorat actualizării frecvente a datelor şi receptivității sistemului la apariția datelor noi (integrarea imediată în prelucrare), cât şi colaborare la distanță. Această opțiune este accesibilă odată cu recepționarea parolei de administrator al sistemului şi permite modificarea simptomelor, factorilor care influențează asupra acurateței sistemului, totodată şi a modulului de calcul. Toate modificările se efectuează electronic, la locul instalării sistemului. Astfel, sistemul este perfect adaptabil diferitor situații de aplicare a lui.

În al şaselea rând, sistemul permite o viziune în ansamblu a simptomaticii psihice a subiectului, afişând întreaga listă de probabilități, în formă procentuală, fapt care permite evaluarea nu doar a caracteristicilor patologice dominante, ci şi a celor secundare. De asemenea, sistemul este prevăzut cu un instrument de stocare a datelor, care permite prelucrarea lor statistică ulterioară, în vederea obținerii caracteristicilor dinamice de evoluție sau involuție a unei tulburări de personalitate. Obținerea datelor din sistem este prevăzută în sistemul său de raportare.

Testarea sistemului pe lotul de subiecți experimentali a demonstrat eficiența diagnosticării cu SEAD în proporție de 80% din cazurile cu diagnostic confirmat. Iar inovațiile științifice folosite în SEAD s-au dovedit a fi factorul determinant al reuşitei acestei structuri electronice, deoarece am obținut un sistem diagnostic ce poate reda diagnosticarea intuitivă de care dau dovadă unii din cei mai buni specialişti, dar într-o formă accesibilă pentru toți.

Bibliografie

1. American Psychiatric Association, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. Text Revision., 2000.
2. Cummings, J., „Frontal – subcortical circuits and human behavior”, Arch. Neurol., 1993, 30:873.
3.Deazak, M., „Neuropsychological Assessment”, ed. 3, Oxford University Press, 1995, 156 p.
4. Engel, A.G., „Seizures and Epilepsy”, Davis, 1989, 159 p.
5. Georgescu, M., Psihiatrie. Ghid practic., 1998, Editura National.
6. Grant, I., Adams, K., Neuropsychological Assessment of Neuropsychiatric Disorders, ed. 2, Oxford University Press, 1990.
7. Ionel, C., „Compendium de Neurologie”, Editura Romcartexim, 2000, 407 p.
8. Ionescu, G., Tulburările personalității, Ed. Asklepios, 1989.
9. Kernberg, O.F., Severe Personality Disorders: Psychotherapeutic Strategies, Yale University Press, 1984.
10. World Health Organisation, Classification of Mental and Behavioural Disorders: Clinical Descriptions and Diagnostic Guidelines, 1992.



Inel plurisspiralic, aur, cornalină, sec. I–III, p. Chr., Mocra, Râbnița

BAZELE ŞTIINŢIFICE ALE SPORIRII PRODUCTIVITĂŢII MĂRULUI ÎN SISTEMUL SUPERINTENSIV DE CULTURĂ

M. cor. ***Vasile BABUC***
M. cor. ***Gheorghe CIMPOIEŞ***
Dr. conf. ***Ananie PEŞTEANU***

SCIENTIFIC FUNDAMENTALS TO INCREASE APPLE TREES PRODUCTIVITY IN THE SUPERINTENSIVE CULTURE SYSTEM

In the polyfactorial experiences with apple trees varieties Gala Must, Idared, Golden Delicious, Ionagored etc., there have been analyzed the main indices of the vegetal environment, mineral nutrition, photosynthesis productivity and water consumption in the nursery and orchard. Also, there have been established the optimization principles and norms regarding: plantation structure as a photosynthetic system of production, fertilization and irrigation system under planned yield, fruits load regulation and others.

As a result, the methodology of quantity, quality and higher competitiveness of the productivity planning in different culture conditions has been elaborated: 29-31 thousand fruit trees with a standard crown form in the 2nd field of nursery, till 40-50 t/ha of high quality fruits.

În cercetările de profil agronomic, în special din pomicultură, tradiţional se mai practică experienţele cu 1-3 factori în vederea sporirii recoltei în anumite condiţii. Rezultatele obţinute pentru fiecare factor în parte, fiind aplicate întru-un sistem de cultură, de regulă, nu manifestă efectul însumat, dar adesea este mai mic decât valoarea mijlocie din cele însumate, fiindcă nu se integrează echilibrat cu alţi factori. Ca urmare, metodologia experienţelor elementare condiţionează ritmuri modeste în sporirea recoltei, calităţii şi competitivităţii producţiei de fructe, inclusiv de mere, cărora îi revine peste 60 la sută din producţia de fructe în ţară cu pondere considerabilă în export.

Progresul tehnico-ştiinţific, însoţit de utilizarea tehnicii moderne, materialelor şi resurselor energetice costisitoare, impune efectuarea cercetărilor complexe fundamentale şi aplicative orientate la elaborarea bazelor ştiinţifice ale valorificării cât mai plenare, raţionale şi eficiente a potenţialului ecologic, biologic, tehnologic, economic în vederea obţinerii cantităţii, calităţii şi competitivităţii superioare a producţiei adecvate condiţiilor de producere din fiecare întreprindere pomicolă.

Realizarea principiilor, indicate în sistemul superintensiv de cultură a mărului, constituie scopul principal al cercetărilor efectuate la catedra de pomicultură a Universităţii Agrare de Stat din Moldova din anul 1970 şi în continuare, acestea fiind programate în 3 etape.

Obiectele şi metodele de cercetare

Obiectele de cercetare sunt pepiniera şi livada superintensivă de măr. Pomii soiurilor Melba, Gala Must, Idared, Golden Delicious, Ionagored ş.a., altoiţi pe portaltoiul M9, conduşi în formă de fus zvelt ameliorat şi alte sisteme. Experienţe polifactoriale fondate în zona centrală şi de nord a Republicii Moldova, pe diverse tipuri de sol, elemente ale reliefului, doze de îngrăşăminte, sisteme de întreţinere a solului şi irigare. Structuri spaţiale ale ansamblului vegetal pomicol, orientate la valorificarea cât mai din plin a spaţiului nutritiv aerian şi din sol, prin optimizarea modului şi distanţelor de plantare, sistemului de conducere şi tăiere a pomilor.

Metodologia cercetărilor este axată pe principiile şi prevederile programului biologic internaţional cu referinţă la studierea complexă a proceselor formării producţiei vegetale, inclusiv utile, şi elaborarea bazelor ştiinţifice ale sporirii productivităţii agrofitocenozelor.

Obiectivele cercetărilor sunt definitivate în conformitate cu prevederile programului biologic internaţional (11), având în vedere particularităţile structurii şi funcţionării eficace a sistemului superintensiv de cultură a mărului (9) în condiţiile ţării noastre. Acestea urmăresc:

- optimizarea structurii geometrice a ansamblului vegetativ prin modul de amplasare, distanţele de plantare, sistemul de conducere şi tăiere a pomilor, în vederea valorificării cât mai eficiente a spaţiului nutritiv;
- perfecţionarea şi încadrarea raţională în parametrii structurii geometrice a macrostructurii permanente şi microstructurii dinamice roditoare a coroanei cu menţinerea echilibrului fiziologic favorabil dintre procesele de creştere vegetativă şi fructificare – baza recoltelor stabile de fructe;
- programarea şi reglarea pe parcursul formării recoltei a încărcăturii cu fructe adecvate soiului utilizat şi condiţiilor respective de cultură, calităţii superioare a producţiei;
- consumul şi distribuţia raţională a elementelor nutriţiei minerale (7) şi resurselor de apă cu

elaborarea sistemului de fertilizare şi irigare sub recolta şi calitatea superioară a fructelor;

- proiectarea (10) şi implementarea tehnologiilor moderne, ecologic echilibrate, axate pe programarea cantităţii şi calităţii înalte a recoltei cu indicii economici valoroşi.

Rezultatele cercetărilor

La prima etapă (1970-1985), în şcoala de pomi şi livadă de tip superintensiv s-au studiat caracteristicile fitometrice principale ale structurii ansamblului vegetal, productivităţii fotosintetice, nutriţiei minerale şi consumului de apă.

În şcoala de producere a pomilor cu desimea 33 mii buc./ha şi baza coroanei formate în câmpul III, suprafaţa foliară în funcţie de soi constituie 14,8-15,6 mii m^2/ha, productivitatea fotosintezei în medie pe perioada de vegetaţie – 6,32-6,72 g m^2/zi, acumularea fitomasei (calculată în uscat) – 12,11-13,94 t/ha sau 0,36-0,42 kg/pom. Intensitatea radiaţiei solare sub frunziş – 0,30-0,37 cal/cm^2 min, faţă de 0,7 cal/cm^2 min, considerată relativ optimă. Conversiunea radiaţiei fotosintetic active (RFA) în fitomasa acumulată reprezintă 1,32-1,44 %, ceea ce, potrivit clasificaţiei generale, corespunde nivelului sub mijlociu de productivitate (11). Cauza principală este structura imperfectă a ansamblului vegetal din plantaţie ca sistem fotosintetic.

Pentru formarea fitomasei a 33 mii pomi de doi ani, cronaţi în medie pe soiuri, s-au consumat: N -187,4 kg/ha; P_2 O_5 -61,1 kg/ha; K_2O -126,2 kg/ha, iar pentru 1000 pomi standard, respectiv – 5,66 kg; 1,85 kg şi 3,82 kg. Conţinutul relativ optim al formelor asimilabile în stratul de sol 0-40 cm, unde se află majoritatea rădăcinilor, se află în limitele: N (NH_4 + NO_3) - 4,8-5,2 mg/100g, P_2 O_5 -3,8-4,2 mg/100 g; K_2O -25,3-28,2 mg/100 g, iar în frunze, respectiv 2,3-2,6 %, 0,38-0,46 % şi 1,27-1,39 %.

Consumul integral de apă 4300-4800 m^3/ha, iar la 1000 pomi standard în medie 138 m^3. Umiditatea solului în stratul 0-40 cm nu mai mică de 75-80% din capacitatea de câmp pentru apă.

În livada cu distanţele de plantare 4x1,5-2 m şi pomii conduşi în formă de fus obişnuit s-au studiat caracteristicile principale ale structurii plantaţiei şi nivelul productivităţii. Înălţimea coronamentului rândului în funcţie de soi a atins 2,5-2,8 m, lăţimea de bază s-a menţinut în jurul de 2 m cu diminuare către vârf până la 0,8-1 m, valorificarea suprafeţei sub proiecţia coroanei 50-52%. Suprafaţa laterală a coronamentului prin care pătrunde radiaţia solară 18-20 mii m^2/ha. Volumul productiv al coronamentului considerat ca potenţial de productivitate, 6,8-7,0 mii m^3/ha. Suprafaţa foliară 18, 2-20,0 mii m^2/ha, indexul foliar 1,8-2 faţă de 3-4 posibil (11). Productivitatea fotosintezei medie pe perioada de vegetaţie 4,78-5,10 g/m^2 zi. Acumularea fitomasei uscate în perioada de vegetaţie 19,0-20,3 t/ha, cu ponderea celei utile 24-26 %, conversiunea RFA – 1,90-2,08 %, inclusiv în masa utilă 0,47-0,51 %. Recolta de fructe 30-32 t/ha.

După valorile conversiunii RFA în fitomasa totală nivelul productivităţii se consideră sub mijlociu şi mijlociu, iar în cea utilă – scăzut.

Factorii principali ai diminuării productivităţii sunt distanţele relativ mai mari dintre rânduri şi pomi în rând. Acestea impun mărirea ponderii macrostructurii de schelet, pentru a valorifica spaţiul exagerat oferit pomilor, fiind însoţită de sporirea consumului substanţelor sintetizate în detrimentul microstructurii roditoare. Nu se asigură echilibrul favorabil, uniform al fitoelementelor în coroană. Intensitatea radiaţiei solare în centrul bazei coroanei – 0,29-0,32 cal/cm^2 min este mai mare de 0,2 cal/cm^2 min, considerată ca prag inferior pentru fotosinteză la măr.

Structurarea şi menţinerea coroanei preponderent prin tăierile relativ severe în perioada de repaus biologic care activează creşterile vegetale excesive şi măreşte masa ramurilor eliminate la tăiere până la 2,3-2,8 t/ha, ceea ce echivalează cu 10-12 % din fitomasa totală sau 9-11 t de mere.

Pentru formarea fitomasei indicate s-au consumat: N – 127-138 kg/ha; P_2 O_5 –30-35 kg/ha; K_2O – 79-91 kg/ha. Până la 42-52 % din cantitatea de elemente consumate se restituie în sol cu frunzele şi alte organe ale pomilor, ceea ce trebuie să se ia în consideraţie la calcularea dozelor de îngrăşăminte, în special cu fosfor şi potasiu.

Pentru formarea unei tone de mere se consumă cca: N – 3,7-3,8 kg; P_2 O_5 –0,85-0,97 kg; K_2O – 3,29-3,72 kg.

Conţinutul relativ optim al formelor asimilabile în stratul de sol 0-40 cm: N (NH_4 + NO_3) – 4,8-5,2 mg/100g; P_2 O_5 – 3,1-4,5 mg/100 g; K_2O – 20-30 mg/100 g, iar în frunze, respectiv 2,2-2,5 %, 0,3-0,4 % şi 1,2-1,8 %.

Asigurarea cu apă se efectuează prin menţinerea umidităţii solului în stratul de 0-60 cm la nivelul nu mai mic decât 75-80 % din capacitatea din câmp.

Rezultatele principale ale cercetărilor din etapa I denotă structura imperfectă a ansamblului vegetativ în pepinieră, livadă şi ca urmare, nivelul scăzut al productivităţii, în special utile. Necesitatea şi direcţiile optimizării structurii plantaţiei ca element de bază al sporirii productivităţii.

S-au obţinut date experimentale în baza cărora au fost definitivate principiile calculării sistemului de fertilizare în pepinieră şi livadă superintensivă de măr sub recolta planificată, care

contribuie la reducerea consumului de îngrăşăminte pentru unitatea de producţie până la 15 % faţă de recomandările empirice (7,8).

La etapa a doua (1985-2005), în baza rezultatelor obţinute anterior, cercetările au fost orientate la optimizarea parametrilor structurii plantaţiei spre valorificarea suprafeţei de nutriţie până la 80 % şi sporirea productivităţii adecvate conversiunii RFA de 2,5-3 %, inclusiv 0,8-1 % în producţia utilă (4).

În acest scop s-au efectuat experienţe cu amplasarea coronamentului într-un plan, două şi trei planuri verticale pe direcţia rândului, în două planuri şi compact. În cadrul fiecărui tip al structurii coronamentului s-au studiat distanţele de plantare, sistemele de conducere şi tăiere a pomilor adecvate parametrilor geometrici respectivi, cu macrostructura minimum necesară în coroană şi macrostructura roditoare dinamică maximum posibilă, raport fiziologic favorabil dintre procesele de creştere şi fructificare ca bază a recoltei stabile de fructe calitative.

Ca rezultat integral, în pepinieră a fost modernizată şi aplicată pentru prima dată pe larg în ţara noastră tehnologia producerii pomilor cronaţi de măr prin altoirea la masă pe parcursul a 2 ani faţă de 3 ani (tradiţional) şi modelarea structurii coroanei, care contribuie la intrarea pomilor pe rod economic în anul doi după plantarea în livadă. Randamentul pomilor standard 30-34 mii buc./ha, nivelul rentabilităţii 159-161 %.

În livada de tip superintensiv s-au determinat parametrii raţionali ai structurii plantaţiei cu diverse forme de amplasare a coronamentului în spaţiu (5,6) şi potenţialul înalt de productivitate: cu coronamentul amplasat într-un plan vertical pe direcţia rândului, 2500 pomi conduşi în formă de fus zvelt ameliorat (fig. 1), potenţial de productivitate 40-45 t/ha; coronament compact pe direcţia rândului cu pomi conduşi în formă de tufă ameliorată (4000 pomi/ha), potenţialul de productivitate 55-60 t/ha; coronamentul amplasat pe două planuri verticale pe direcţia rândului cu pomi conduşi în formă de ax structurat (3700 pomi/ha), potenţial de productivitate (55-60 t/ha); coronamentul rândului amplasat în două planuri oblice cu pomi conduşi în formă de Ypsilon şi fus zvelt ameliorat (4150 pomi/ha), potenţial de productivitate 65-70 t/ha; coronament compact cu trei rânduri de pomi ai soiului columnar Wijcik, conduşi în formă de cordon vertical natural (9900 pomi/ha), potenţial de productivitate 80-90 t/ha.

Structurile plantaţiei cu coronamentul rândului amplasat în două planuri verticale, oblice şi compact nu sunt suficient adaptate la îngrijirea cu tehnica actuală de gabarite relativ mari. Ele sunt considerate de perspectivă şi se studiază în vederea modificării adaptive pentru îngrijirea cu aplicarea tehnicii de gabarite mici, care deja a apărut.

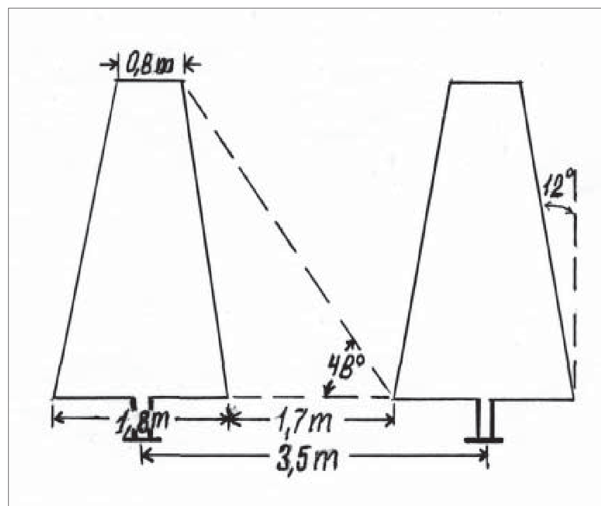


Fig. 1. **Structura geometrică a plantaţiei cu coronamentul amplasat într-un plan vertical pe direcţia rândului**

Obiectivul principal în etapa a doua a cercetărilor a fost direcţionat spre optimizarea parametrilor şi sporirea productivităţii în livada cu amplasarea coronamentului într-un plan vertical pe direcţia rândului.

S-au stabilit parametrii raţionali ai structurii geometrice a coronamentului rândului pentru soiurile de măr cu pomi de vigoare mijlocie (fig.1), modul de încadrare în aceşti parametri a soiurilor cu pomi de vigoare sub şi supra mijlocie prin modificarea macrostructurii coroanei şi distanţei între pomi în rând.

A fost definitivat principiul şi parametrii structurii bazitonice a coroanei de tip fus zvelt ameliorat. Modul de încadrare în structura bazitonică a coroanei soiurilor cu ramificare acrotonică, mezotonică şi bazitonică pronunţată.

În scopul atenuării tendinţei de creştere vegetativă excesivă a pomilor tineri, urgentării intrării pe rod şi a creşteri recoltei, mai sus de baza coroanei s-au format 2-3 ramuri provizorii. După intrarea pomilor pe rod economic, concomitent cu creşterea recoltei de fructe şi extinderea coroanei, ramurile provizorii se reduc treptat până la eliminarea completă în perioada de plină fructificare a pomilor.

S-a realizat principiul şi tehnica minimalizării tăierii pomilor în perioada de repaus biologic cu reducerea considerabilă a fitomasei eliminate la tăiere şi, respectiv, a provocării creşterii vegetative excesive. Lucrările de formare şi tăiere a pomilor se efectuează în timpul vegetaţiei. Lăstarii inutili se elimină din coroană în faza iniţială de creştere, ceea ce permite direcţionarea substanţelor sintetizate către ramurile necesare, în special cele de rod.



Fig. 2. **Câmpul II al pepinierei pomicole SRL „Codru ST"**



Fig. 3. **Livada de tip superintensiv Soiul Golden Delicious, Portaltoiul M9 SRL „Codru ST"**

Stabilirea echilibrului fiziologic dintre procesele de creştere vegetativă şi fructificare ca bază a recoltelor stabile de fructe calitative s-a realizat prin definitivarea renovării ramurilor semischelet (de rod) cu ciclu de 3-4 ani în conformitate cu tipul de fructificare a soiurilor utilizate.

S-au determinat criteriile calculării şi modul reglării încărcăturii pomilor cu muguri florali sub recolta planificată în timpul tăierii din perioada repausului biologic, reglarea încărcăturii cu fructe în timpul efectuării operaţiilor în verde şi stabilirea încărcăturii finale de 0,8-1 kg/cm^2, al secţiunii transversale a trunchiului şi 2 kg/m^2 al suprafeţei foliare prin răritul după căderea fiziologică a fructelor.

Principiile, modul şi normele optimizării structurii plantaţiei, sistemului echilibrat de fertilizare şi irigare, în ansamblu cu alte procedee, constituie baza proiectării tehnologiei moderne în sistemul superintensiv de cultura a mărului, axată pe programarea (10) cantităţii, calităţii, competitivităţii superioare a producţiei.

Proiectarea şi testarea în producţie a tehnologiilor moderne cu anumite corecţii impuse de diversitatea condiţiilor pedo-climatice, s-a efectuat în plantaţiile superintensive de măr ale SRL „Codru ST" cu sprijinul administraţiei (I. Chileanu) şi participarea specialiştilor (A.Croitoru şi alţii) acestei întreprinderi. Rezultatele: randamentul de pomi standard cronaţi în câmpul II al pepinierii 29-31 mii buc./ha (fig. 2) cu modelarea structurii coroanei, care contribuie la intrarea pomilor pe rod economic în anul doi după plantare în livadă; recolta de mere în anul trei de formare a coroanei în livadă – 25-28 t/ha; recuperarea investiţiilor capitale (140-144 mii lei/ha) în anul patru; recolta de fructe după intrarea pomilor în perioada de plină fructificare (anii 5-6) – până la 40-45 t/ha (fig. 3), merele de calitatea extra şi I constituie 75-80 %; nivelul rentabilităţii – până la 250-260 %.

Implementarea în producţie cu asistenţă de consultanţă în teren a fost realizată de SRL „Codru ST" (Bucovăţ) 100 ha, SA „Alfa-Nistru" (Soroca) 150 ha şi alte întreprinderi.

Rezultatele cercetărilor sunt incluse în manuale (2.5.6.) şi recomandări practice pentru pomicultori (3,5).

Bibliografie

1. Babuc V. Indicii principali ai activităţii fotosintetice şi căile sporirii productivităţii în plantaţiile de măr. „50 ani de la înfiinţarea facultăţii de Horticultură Bucureşti". Lucrări ştiinţifice. UŞA şi MV, 1998. p 159-163.
2. Babuc, V. Producerea materialului săditor pomicol. Ch.: Universitatea Agrară de Stat din Moldova, 2002, 219 p.
3. Babuc, V., Peşteanu A., Gudumac E. Ghid privind producerea merelor în sistemul superintensiv de cultură. Chişinău, USAID, 2009, 188 p.
4. Cimpoieş Gh. Apreciere energetică a plantaţiilor pomicole. Lucrări ştiinţifice V. 6 Horticultură. Chişinău, UASM, 1998, p 8-1.
5. Cimpoieş Gh. Conducerea şi tăierea pomilor. Chişinău: Ştiinţa, 2000, 274 p.
6. Cimpoieş Gh. Pomicultura specială. Chişinău: Clograf-Com, 2002, p. 5-71.
7. Davidescu D., Davidescu V. Agrochimie horticolă. Bucureşti, Editura Academiei Române, 1992. 546 p.
8. Toma S. Coordonator. Aplicarea îngrăşămintelor în agricultura durabilă îndrumări practice. Chişinău, Ştiinţa, 2008.
9. Агафонов Н. Б. Научные основы размещения и формирования деревьев. Москва, Колос, 1983. 172 с.
10. Каюмов М. К. Программирование урожаев сельскохозяйственных культур. Москва, Агропромиздат, 1989. 317 с.
11. Ничипорович А. А. О путях повышения фотосинтеза растений в посевах. Фотосинтез и вопросы продуктивности растений. Москва, АН СССР. 1963. с. 5-35.

METODE DE PROGNOZARE A PRODUCTIVITĂŢII GRÂULUI DE TOAMNĂ ŞI MĂSURI DE SPORIRE A FERTILITĂŢII SOLULUI

M. cor. ***Serafim ANDRIEŞ,***
director general
al Institutului de Pedologie, Agrochimie şi Protecţie a Solului „Nicolae Dimo”

METHODS FOR AUTUMN WHEAT YIELD PROGNOSIS AND MEASURES FOR INCREASING SOIL FERTILITY

The present article discusses the methodology of forecasting the autumn wheat yield in early spring. The precipitations in the months of September – March are taken as a basis on whose account the water reserves in soil determine, to a great extend, the yield results. The dependence between autumn wheat productivity (y, q/ha) and the precipitations in the months of September – March (x, mm) is joined in the linear equation of the type: y=a+bx. This method can be applied when forecasting the yield at the level of the Republic, district, and agricultural farm.

The second method of forecasting the yield is based on the estimation of humidity reserves in soil at the beginning of the spring vegetation phase of the crops by considering the multi-annual average amount of precipitations in the months of April – June. This method is applied when forecasting the yield at the field and crop rotation levels. The deviation of the obtained harvest with the estimated one constitutes, as a rule, ±15-25%.

It has been established that the intensification of agriculture and the implementation of advanced technologies leads to a more rational use of water reserves in soil that contributes to the formation of the yield. In the conditions of intensive agriculture (1971-1994), the autumn wheat consumes 7.3 – 9.4 mm of water in order to form 1 q of grains. Soil degradation, non-observance of the crop rotation system and of the technologies used for crop cultivation result in the intensification of pedologic drought, the increase by 1.3 – 2.0 times of the water consumption for the formation of a production unit, and the reduction of the harvest by 1.3 – 1.5 times.

In order to obtain high yields in steppe conditions, it is necessary to direct the agro-technical, agro-chemical and pedo-ameliorative processes to soil fertility conservation and rational use of soil humidity.

Introducere

Teritoriul Republicii Moldova, prin aşezarea sa geografică, se încadrează în zona cu umiditate insuficientă şi instabilă. Instabilitatea condiţiilor agrometeorologice determină în mod esenţial variabilitatea şi nivelul recoltei plantelor de cultură. Producătorii agricoli, precum şi autorităţile publice, au nevoie de o prognoză a productivităţii culturilor de câmp la desprimăvărare spre a întreprinde măsurile respective.

Recolta prognozată înseamnă determinarea productivităţii plantelor de cultură, când o parte din factorii de creştere şi de dezvoltare nu pot fi optimizaţi. Prognozarea trebuie să răspundă la două întrebări esenţiale. Mai întâi, ce nivel de recoltă poate fi aşteptat în condiţiile meteorologice concrete ale fiecărui an agricol. Şi, mai apoi, care procedee tehnologice (agrotehnice, agrochimice, pedoameliorative) şi măsuri organizatorice pot fi aplicate pentru atingerea obiectivului preconizat. În acest articol prezentăm metodologia prognozării recoltei grâului de toamnă la desprimăvărare şi complexul de măsuri pentru formarea recoltelor înalte.

Material şi metodă

Pentru elaborarea metodologiei prognozei au fost analizate date iniţiale privind depunerile atmosferice şi recoltele grâului de toamnă pe parcursul a 47 ani (1962-2008). Datele iniţiale au fost colectate din Buletinele agrometeorologice ale Serviciului Hidrometeorologic de Stat şi din Anuarele statistice ale Republicii Moldova, rezultatele fiind prelucrate prin diferite metode statistice.

Prognoza recoltei s-a efectuat pornind de la faptul că în condiţiile zonei cernoziomice, în care intră şi teritoriul Republicii Moldova, recolta grâului de toamnă este determinată în mare măsură de rezervele de apă acumulate în sol la desprimăvărare din contul depunerilor atmosferice în perioada rece a anului [A.Atamaniuc, 1969; E.Ulanova, 1975; S.Andrieş, 1982]. Însă, dat fiind că termenii optimi de însămânţare a grâului de toamnă începe din septembrie, la calcularea rezervelor de apă fusese inclusă şi această lună.

Au fost testate două metode de prognozare a productivităţii grâului de toamnă în funcţie de: 1) precipitaţiile atmosferice în perioada septembrie-martie (la nivel de republică, raion, gospodărie agricolă) şi 2) rezervele de umiditate în sol la începutul perioadei de vegetaţie şi cantitatea de precipitaţii productive din lunile aprilie-iunie într-un ciclu multianual (la nivel de câmp, asolament). Testările metodologiei de prognozare a recoltei grâului de toamnă în condiţii de producţie la nivel

de republică, raion şi gospodărie agricolă, au fost efectuate în perioada anilor 1993-2008 [Instrucțiuni metodice ..., 1993; S.Andrieş, 2007], iar la nivel de câmp şi asolament în anii 1999-2008.

Rezultate şi discuții

În urma prelucrării datelor inițiale, obținute pe parcursul a 47 ani (recolta grâului de toamnă şi depunerile atmosferice) prin diferite metode statistice, au fost evidențiate 3 perioade de modificare a productivității. Dependența recoltei de depunerile atmosferice este liniară numai în cadrul perioadelor evidențiate, care au o durată de la 8 ani (prima perioadă, anii 1962-1970) până la 15 ani (a treia perioadă, anii 1994-2008). În *tabelul 1* este prezentată cantitatea de depuneri atmosferice în diferite perioade de creştere şi dezvoltare a plantelor şi productivitatea grâului de toamnă pe cele 3 perioade evidențiate.

Tabelul 1

Cantitatea de depuneri atmosferice şi recolta grâului de toamnă în perioada anilor 1962-2008

Perioadele de dezvoltare a agriculturii	Anii	Cantitatea de precipitații, mm	Depunerile atmosferice în lunile:				Recolta, q/ha
			septembrie-martie	aprilie-iunie	septembrie-iunie	ianuarie-decembrie	
I	1962-1970	medie	267	151	418	538	18,6
		minimă	90	98	215	417	9,2
		maximă	354	235	506	662	26,3
II	1971-1982	medie	254	188	442	569	34,6
		minimă	113	111	300	408	28,2
		maximă	361	243	517	717	40,5
IIa	1983-1993	medie	195	190	385	497	36.4
		minimă	95	108	280	360	27,5
		maximă	283	281	490	644	42,3
III	1994-2008	medie	259	146	405	561	25,0
		minimă	170	79	272	372	5,0*
		maximă	375	224	528	694	35,7

**în anul 2005 grânele au înghețat*

În lunile septembrie-martie (perioada în care se formează rezervele de apă în sol la desprimăvărare), cantitatea de depuneri atmosferice a constituit în medie 195-267 mm cu devieri de la 90-113 mm în anii 1964, 1974, 1983 până la 361-375 mm în anii 1966, 1973, 1999. În primăvară-vară (lunile aprilie-iunie) cantitatea de precipitații a constituit pe perioadele evidențiate de la 146 până la 190 mm cu variații pe ani de la 79 mm în anul 2000 până la 281 mm în 2001. În lunile septembrie-iunie (lunile de vegetație a grâului de toamnă) au căzut în mijlociu 385-442 mm de depuneri cu devieri de la 215 mm în 1964 până la 538 mm în 1966. Au fost luate în considerație şi depunerile atmosferice căzute pe parcursul anului calendaristic, care au variat de la 417 mm în 1963 până la 717 mm în 1980, media pe perioade constituind 497-569 mm.

Perioadele evidențiate au coincis cu perioadele de intensificare a agriculturii [M.Vronskih, 2005]. Prima (1962-1970) s-a caracterizat printr-un nivel relativ înalt de mecanizare şi prin începutul chimizării agriculturii. În această perioadă în agricultură se utilizau 25,8 mii tractoare şi 3,3 mii combine. La fiecare hectar de terenuri arabile şi plantații pomiviticole se aplicau câte 1,3-1,5 t gunoi de grajd şi circa 45 kg NPK. Însă atât bilanțul humusului, cât şi bilanțul elementelor nutritive era negativ. Rolul principal în obținerea recoltelor relativ înalte pentru acea perioadă aparținea mecanizării. În medie, productivitatea grâului de toamnă a constituit 18,6 q/ha. Însă productivitatea acestei culturi era foarte instabilă pe ani şi varia de la 9,2 q în 1964 până la 26,3 q/ha în 1965. Recolta depindea de gradul de asigurare a plantelor cu apă din contul depunerilor atmosferice (*tab.1*, *fig.1*). Cu cât cantitatea de depuneri în septembrie-martie era mai mare, cu atât recolta grâului de toamnă era mai înaltă (*fig.1*). Corelația dintre recoltă (y, q/ha) şi depunerile atmosferice (x, mm) se înscrie prin ecuația:

$y = 6,7 + 0,042\ x,\ R^2 = 0,33;$

Din ecuație rezultă că valoarea 1 mm de depuneri constituia 42 kg boabe grâu de toamnă.

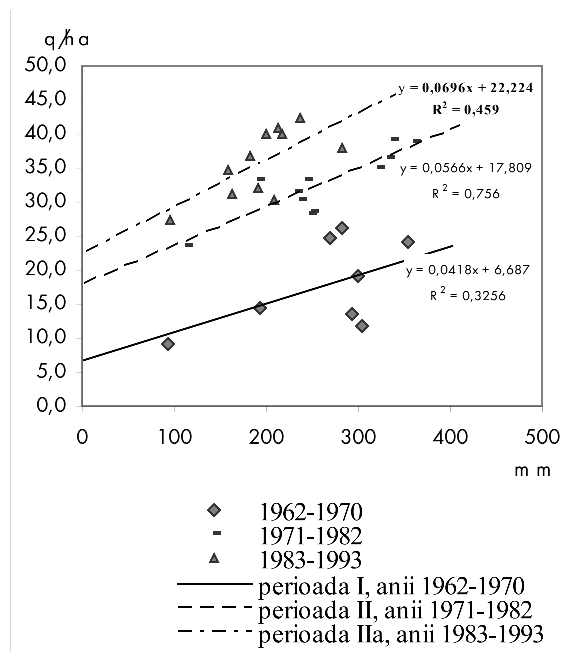
A doua perioadă (1971-1982) s-a caracterizat printr-un grad înalt de mecanizare şi de chimizare a agriculturii. Parcul de tractoare a crescut de 1,8 ori în comparație cu prima perioadă, volumul de îngrăşăminte organice de 2,5 ori, al celor minerale de 3,5 ori, de erbicide de 2,5 ori. Chimizarea devine factorul principal în intensificarea fitotehniei. În ansamblu cu implementarea noilor soiuri înalt productive, aceasta a condus la majorarea recoltei grâului de toamnă de la 18,1 q până la 34,6 q/ha, sau de 1,9 ori. Dependența recoltei grâului de toamnă de depunerile atmosferice a fost mai strânsă (R^2 = 0,72) şi se exprimă prin ecuația:

$y = 17,8 + 0,057x$

Valoarea fiecărui mm de depuneri a crescut şi a constituit 57 kg boabe.

Cel mai înalt nivel de intensificare a agriculturii s-a înregistrat în perioada anilor 1983-1993 (perioada IIa) pe seama chimizării, mecanizării şi implementării pe scară largă a tehnologiilor intensive (industriale). În asolamentele de câmp se aplicau câte 5,5-6,5 t/ha îngrăşăminte organice şi câte 170-180 kg/ha NPK, total 255-260 kg/ha NPK. Bilanțul humusului a devenit uşor deficitar, iar a azotului, fosforului şi potasiului pozitiv. Aplicarea sistematică a fertilizanților în asolamentele de câmp pe parcursul a 10 ani în doze recomandate a condus la majorarea fertilității solului. Conținutul fosforului mobil s-a majorat de două ori, al potasiului schimbabil cu 2-3 mg/100 g de sol [S.Andrieş, 2007]. Ritmul utilizării pesticidelor în agricultură a rămas în continuare destul de înalt [M.Vronskih,2005], în deosebi a

erbicidelor (majorare de 3,2 ori). Parcul de tractoare în agricultură a crescut până la 53,3 mii, de combine de 1,2 ori constituind 4,5 mii unităţi. În această perioadă pretutindeni se implementau tehnologiile intensive (industriale).



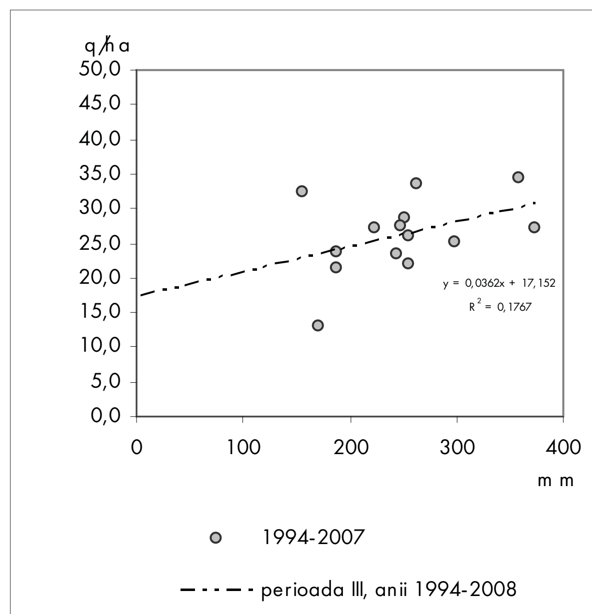


Fig.1. **Productivitatea grâului de toamnă (y, q/ha) în funcţie de cantitatea de precipitaţii în lunile septembrie-martie (x, mm)**

În urma intensificării agriculturii recolta grâului de toamnă a constituit în medie pentru anii 1983-1993 36,4 q/ha, crescând în comparaţie cu perioada precedentă cu 5,2%. Dependenţa recoltei de condiţiile agrometeorologice a fost mai mică (R^2 = 0,46) şi s-a înscris prin ecuaţia:

$$y = 22,2 + 0,07 x.$$

Intensificarea agriculturii, sporirea fertilităţii solului au condus la utilizarea mai eficientă a precipitaţiilor pentru formarea unei unităţi de producţie agricolă. Ca rezultat, în anii 1983-1993 valoarea unui mm de depuneri a crescut şi a constituit 70 kg boabe grâu de toamnă.

A treia perioadă, post-privatizaţională (anii 1994-2008), s-a caracterizat prin parcelarea excesivă a terenurilor agricole şi deformarea asolamentelor. În această perioadă, conform datelor [M.Vronskih, 2005], a scăzut brusc volumul de îngrăşăminte organice (de 30 ori) şi minerale (de 14 ori), precum şi de pesticide (de 23 ori). Bilanţul humusului şi elementelor nutritive a devenit negativ [S.Andrieş, 2007]. A scăzut considerabil nivelul mecanizării agriculturii în urma micşorării numărului de tractoare şi combine, în deosebi, a majorării gradului lor de uzare. Ca rezultat, recolta grâului de toamnă s-a redus de 1,5 ori şi a constituit în medie pe ultimii 15 ani numai 25,0 q/ha. Dependenţa recoltei grâului de toamnă de condiţiile meteorologice este mai slabă (R^2=0,18) şi se exprimă prin ecuaţia:

$$y=19,2+0,027x.$$

Valoarea 1 mm de depuneri a scăzut de 2,5 ori în comparaţie cu perioada precedentă şi a constituit numai 27 kg/ha boabe.

S-a stabilit că în anii 1962-1970 grâul de toamnă pentru formarea 1 q de boabe consuma cantităţi considerabile de apă – 16,9 mm (*tab.2*). În perioada intensificării agriculturii (din contul mecanizării, chimizării, implementării tehnologiilor intensive) consumul de apă pentru formarea unei unităţi de producţie a scăzut de 1,3-2,3 ori şi a constituit 7,3-9,4 mm/q boabe. În ultimii 15 ani, în condiţiile agriculturii extensive, grâul de toamnă utilizează iraţional umiditatea din sol, ca urmare consumul de apă la formarea 1 q de boabe a crescut şi a alcătuit 12,6 mm.

Tabelul 2

Consumul de apă pentru formarea recoltei grâului de toamnă, mm/q boabe

Perioada	Anii	Recolta, q/ha	Depunerile atmosferice din septembrie-iunie, mm (Q)	Q x 0,73* mm	Consumul de apă, mm/q boabe	% faţă de prima perioadă
I	1962-1970	18,1	418	305	16,9	100
II	1971-1982	34,5	442	323	9,4	59
IIa	1983-1993	35,9	385	281	7,3	43
III	1994-2008	23,4	405	296	12,6	75

**0,73 - coeficientul de utilizare productivă a precipitaţiilor pentru formarea recoltei.*

Datele experimentale arată că aplicarea tehnologiilor intensive şi sporirea fertilităţii solului măreşte valoarea fiecărui mm de depuneri pentru formarea recoltei şi invers, degradarea solului, nerespectarea asolamentelor şi tehnologiilor avansate conduce la intensificarea secetei pedolo-

gice, majorarea consumului de apă pentru formarea unei unităţi de producţie.

S-a stabilit că aplicarea îngrăşămintelor prezintă un procedeu tehnologic eficient de minimalizare a consecinţelor secetei de sol prin utilizarea raţională a rezervelor de umiditate de către plantele de cultură. La variantele fertilizate optimal grâul de toamnă consumă la formarea recoltei cu 25-30% mai puţină apă în comparaţie cu varianta nefertilizată. Ca urmare, cu aceeaşi cantitate de apă (de depuneri atmosferice) la variantele cu îngrăşăminte productivitatea grâului de toamnă sporeşte cu 30-35 la sută.

Testările metodologiei de prognozare a productivităţii grâului de toamnă au fost efectuate pe parcursul anilor 1993-2008. Rezultatele au demonstrat că recolta calculată a deviat de la cea obţinută, de regulă, cu ± 3-25%, uneori până la 30-35% (anii 1995, 1996, 2000, 2007).

A doua metodă de prognozare a recoltei grâului de toamnă se bazează pe determinarea rezervelor de umiditate în sol la începutul vegetaţiei de primăvară cu luarea în consideraţie a volumului de precipitaţii medii multianuale din lunile aprilie-iunie. Recolta (R, q/ha) se calculează conform formulei [S.Andrieş, 2007]:

$$R = \frac{W+(Q \cdot Cu)}{Ca}$$ unde:

W – rezervele de umiditate în stratul de 0-160 cm de sol la sfârşitul lunii martie, mm;

Q – cantitatea de precipitaţii în lunile aprilie-iunie într-un ciclu multianual, mm;

Cu – coeficientul de utilizare efectivă a precipitaţiilor, cu valori cuprinse între 0,81 şi 0,64 [P.Korduneanu, 1979];

Ca – cantitatea de apă utilizată de grâul de toamnă pentru formarea 1 q de boabe, mm. În funcţie de nivelul fertilităţii solului şi procedeele tehnologice aplicate acest indice variază de la 6 până la 12 mm/q boabe [S.Andrieş, 2007].

Exemplu. Grâul de toamnă se cultivă în zona de Nord; cantitatea de umiditate (W) în stratul de 0-160 cm primăvara devreme constituie 220 mm; cantitatea de precipitaţii în zona de Nord în lunile aprilie-iunie într-un ciclu multianual constituie 210 mm; Cu=0,81; Ca=8,4. Recolta constituie:

$$R = \frac{220+(210 \cdot 0,81)}{8,4} = \frac{388}{8,4} = 46,2 \text{ q/ha}$$

Această metodă se utilizează pentru prognozarea recoltei grâului de toamnă la nivel de câmp, asolament, gospodărie agricolă. Testările în condiţii de producţie au fost efectuate în anii 1999-2008 în toate zonele pedoclimatice. Testările efectuate la nivel de câmp au demonstrat că recolta prognozată a deviat de la cea obţinută cu ±3-20%.

Din datele prezentate rezultă că metodele de prognozare a recoltei grâului de toamnă la nivel de republică, raion, gospodărie agricolă, asolament şi câmp dau rezultate satisfăcătoare şi pot fi aplicate în practica agricolă.

Concluzii

1. Au fost testate două metode de calculare a recoltei prognozate a grâului de toamnă la începutul vegetaţiei de primăvară. Dependenţa dintre productivitatea grâului de toamnă şi precipitaţiile din lunile septembrie-martie este liniară şi se exprimă prin ecuaţia y=a+bx. A doua metodă se bazează pe aprecierea rezervelor de umiditate în sol la începutul vegetaţiei de primăvară a plantelor cu luarea în calcul a volumului de precipitaţii medii multianuale din lunile aprilie-iunie. Devierea recoltei obţinute de la cea calculată constituie, de regulă, până la 15-25 la sută.
2. Intensificarea agriculturii (mecanizarea, chimizarea) şi implementarea tehnologiilor avansate conduc la utilizarea mai raţională a umidităţii din sol pentru formarea recoltei. În condiţiile agriculturii intensive (anii 1971-1994) grâul de toamnă pentru formarea 1 q de boabe consuma 7,3-9,4 mm de apă, iar recolta a constituit 34,5-35,9 q/ha. Degradarea solului, nerespectarea tehnologiilor corespunzătoare (anii 1995-2008) conduc la apariţia secetei pedologice, majorarea consumului de apă pentru formarea unei unităţi de producţie de 1,3-2,0 ori, ca rezultat recoltele se micşorează de 1,3-1,5 ori.
3. În condiţiile de stepă, pentru obţinerea recoltelor înalte, procedeele agrotehnice, agrochimice şi pedoameliorative trebuie să fie îndreptate la sporirea fertilităţii şi utilizarea raţională a umidităţii solului.

Bibliografie

1. Андриеш С.В. Влияние осадков на урожай озимой пшеницы и эффективность удобрений в условиях Молдавии. Агрохимическое обслуживание и пути повышения продуктивности сельскохозяйственного производства. Штиинца, Кишинев, 1982, с.41-44.
2. Andrieş S. *Optimizarea regimurilor nutritive a solurilor şi productivitatea plantelor de cultură.* Chişinău: Pontos, 2007. 374 p.
3. Атаманюк А.К. Водный режим и влагообеспеченность растений. Вопросы исследования и использования почв Молдавии. Кишинев, 1969.
4. Вронских М.Д. Технология возделывания полевых культур и развитие вредителей и болезней. Chişinău: Pontos, 2005, s.5-10.
5. *Instrucţiuni metodice privind diagnoza sistemului sol-plantă a nutriţiei minerale la grâul de toamnă.* Chişinău, 1993, p. 14-35.
6. Кордуняну П. Методы программирования урожая и определения системы удобрения полевых культур. Система удобрения в интенсивном земледелии. Кишинев: Штиинца, 1979, с.17-32.
7. Уланова Е.С. Агрометеорологические условия и урожайность озимой пшеницы. Л.: Гидрометиздат, 1975 – 301 с.

GRĂDINA BOTANICĂ (INSTITUT) A ACADEMIEI DE ŞTIINŢE A REPUBLICII MOLDOVA – 60 ANI DE ACTIVITATE

Acad. ***Alexandru CIUBOTARU***
Dr. ***Alexandru TELEUŢĂ***

BOTANICAL GARDEN (INSTITUT) ACADEMY OF SCIENCES REPUBLIC MOLDOVA – 60 YEAR OF ACTIVITY

In the article, some moments concerning First Botanical Garden (Institute)'s Academy of Sciences Republic Moldova history construction (1964-1986) are carried out, which essentially have been contribute to the training scientific personnel in the ex-U.S.S.R. centers in post-war period. At present, Botanical Garden activates as a scientific institute, possesses a rich genetic-fond (near 10 thousand species, varieties, and cultivars), scientific cadres in different branches, scientific library and, territory of 104 ha and edits the Moldova's Flora.

Botanica (de la gr. *botane* – planta, iarbă), ca ştiinţă despre lumea vegetală, a jucat un rol deosebit în dezvoltarea ţărilor civilizate. O răspândire nemaipomenită botanica a cunoscut-o în epoca marilor descoperiri geografice – fapt care a sugerat crearea, pe lângă casă, a primelor centre (Grădini) şi expoziţii de plante exotice, apoi a diverselor specii alohtone şi autohtone cu diferită destinaţie (alimentară, contageminoase, medicinale, ornamentale, peisajere, tehnice, furajere, ecologice etc.).

Astăzi, despre importul masiv al noilor specii de plante vorbesc următoarele cifre. În scopul acumulării şi folosirii raţionale a plantelor alohtone şi autohtone, numai în Uniunea Europeană au fost create şi activează peste 450 de Grădini Botanice (majoritatea ca instituţii de stat): în Anglia – 77; Austria – 13; Belgia – 25; Franţa – 68; Germania – 78; Italia – 54; Olanda – 43; Spania – 16, precum şi în alte ţări – 76, în care sunt angajaţi 1500 de colaboratori ştiinţifici şi peste 5000 tehnicieni, grădinari, personal de educaţie, ghizi etc. Conform datelor aceluiaşi autor (Anca Sîrbu, Bucureşti 2001, p.40), colecţiile de plante vii – *in situ* şi *ex situ* – ale instituţiilor respective cuprind peste 50000 de specii de plante spontane, iar numărul de specii ierbarizate constituie mai bine de 40000000; şi tot în instituţiile botanice funcţionează mai bine de 100 de bănci de germoplasmă a celor mai importante specii de plante spontane şi cultivate.

În Republica Moldova, ţară preponderent agrară, botanicii i-a revenit un rol deosebit. Acest fapt l-au conştientizat din start fondatorii (părinţii) ştiinţei academice autohtone. În 1947, primul preşedinte al Bazei ştiinţifice Moldoveneşti a AŞ a URSS embriologul Pavel A. Baranov şi adjunctul său Iachim S. Grosu (mai târziu primul preşedinte al AŞM) au decis printre primele direcţii şi structuri ştiinţifice iniţiate, organizarea Sectorului de botanică, transformat ulterior în Grădină Botanică.

Metamorfoza micului nucleu Botanic despre care vom vorbi în continuare a avut loc în stricta conformitate cu Dispoziţia Sovietului Miniştrilor al U.R.S.S. din 18 septembrie 1950, Nr 9477 – T, prin care s-a decretat organizarea Grădinii Botanice în componenţa filialei Moldoveneşti a Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., actul fiind pus în aplicare prin decizia guvernului RSS Moldoveneşti semnată de preşedintele Gherasim Rudi şi secretarul Duca Diacenco. Tot prin aceeaşi dispoziţie, pentru construcţia Grădinii Botanice au fost alocate 74 de ha pe valea râuleţului Durleşti, pe care în anii 1951-1954 au fost concepute lucrări de sădire a expoziţiilor dendrologice.

Mai târziu (1951), în urma construcţiei Lacului Comsomolist cu un potenţial acvatic imens dislocat mai sus de teritoriul Grădinii Botanice, situaţia a luat o cotitură fatală (vezi Gheideman, 1954).

Se cerea o nouă viziune, o iniţiativă insistentă cu probe convingătoare economic motivate pentru a schimba situaţia. Subsemnatul acestui articol (dr. A.Ciubotaru – n.r.), numit în vara anului 1964 în funcţia de nou director al Grădinii Botanice, s-a pomenit în vâltoarea unor evenimente istorice. În urma convocării unor comisii cu participarea specialiştilor în domeniu din centru (Sovetul Ştiinţific Unional al Grădinilor Botanice), s-a izbutit obţinerea unui nou teren în partea de sud-vest a oraşului Chişinău, pe care în 1965-1966 au fost începute lucrările de proiectare a construcţiilor capitale şi verzi a actualei Grădini Botanice a A.Ş.M.

Este de menţionat faptul că, deşi au lucrat 14 ani pe terenul iniţial, majoritatea angajaţilor au susţinut ideea de a obţine şi construi o Grădină Botanică pe un teren nou.

Ce prezintă, după părerea noastră, conceptul unei Grădinii Botanice moderne? Acesta fusese expus de noi în aşa zisa *Sarcină de proiectare,* prezentată

în acelaşi an, 1965, la Institutul de Proiectare a Instituțiilor Ştiințifice a A.Ş. a U.R.S.S. (Moscova) care a împuternicit Filiala SA LOGIPRONII din Leningrad să efectueze lucrările de proiectare a Grădinii Botanice a Republicii Moldova în termeni constrânşi (1966-1970).

Se cerea Elaborarea Planului General de construcție a Grădinii Botanice pe o suprafață de 104 ha (liberă de obiecte comunale). De fapt, era vorba de complexul de construcție capitală şi verde a Grădinii Botanice, în care am propus să fie incluse următoarele: zonarea funcțională a teritoriului, determinarea locului de construcție a obiectelor principale, inclusiv a sistemului de comunicare şi rețelelor inginereşti, raionarea colecțiilor şi expozițiilor dendrologice şi ierbacee cu plante floricole, decorativ-ornamentale, plante aromatice-medicinale. De asemenea, s-a decis crearea unor micro expoziții (micro grădini) de trandafiri (rozarium), de plante liane (lianarium), de liliac (siringarium), de pioni (pionarium), de plante alpine (alpinarium), grădinei japoneze de pietre (Rocariu), şi altor terenuri experimentale destinate hibridării distante, cercetării şi ameliorării diferitelor plante pomicole, nucifere, viticole etc., creării expoziției diverselor fitocenoze din flora spontană a Moldovei, inclusiv a plantelor de stepă, luncă şi altele.

Printre obiectele de construcție capitală figurau: blocul de laboratoare şi administrativ, biblioteca ştiințifică, Herbarul Național, Muzeul Botanic, Complexul biotehnologic, sistemul de lacuri decorative, sistemul de irigare subterană, rețeaua inginerească (de electricitate, căldură, apă, canalizare, telefonie), rețeaua de drumuri şi comunicare locală ş.a. O deosebită atenție nu numai în proiectare, dar şi în obținerea fondurilor de metal, beton ş.a. s-a acordat construcției gardului-grilaj de metal pe perimetrul Grădinii Botanice, situată pe atunci în afara oraşului. Mai amintim că proiectarea complexului Grădinii Botanice se constituise într-un efort enorm, fiind realizată de 5-6 instituții unionale şi locale, lucrările cărora erau coordonate de OKS-ul A.Ş.R.M. (inginer şef E.I. Antosiac), deținătorul titlului de achitare – plata pentru lucrările efectuate a fost în exclusivitate Grădina Botanică.

În paralel cu instituțiile de proiectare a obiectelor capitale (de volum), mica echipă a Grădinii Botanice a reevaluat direcțiile prioritare în cercetările locale în favoarea proiectării dendrologice şi a tuturor expozițiilor (Leontiev, Ciubotaru, Gheideman şi al.), colecțiilor, microexpozițiilor şi înverzirii concrete şi generale a terenurilor. În primul rând, s-a purces la desfăşurarea lucrărilor de pregătire a materialului săditor propriu şi comandat altor instituții în baza contractelor finanțate sau beneficiare.



Un arbore, ca şi un copil, se creşte în dragoste

În primii 10-15 ani am ținut seama de sarcinile Grădinii Botanice, trasate în Dispoziția de decretare a ei (18 septembrie 1950): (1) Introducerea diferitor grupe de plante, specii de arbori şi arbuşti, plante floricole, decorative, alimentare, furajere, tehnice, etero-oleaginoase ş.a.; (2) Cercetarea vegetației florei şi surselor vegetale ale Moldovei; (3) Elaborarea bazelor ştiințifice de înverzire a oraşelor şi satelor republicii; (4) Crearea Grădinii Botanice Republicane la un înalt nivel ştiințific, arhitectural -peisajer. Se poate de adăugat aici, că dacă primele sarcini au cunoscut o desfăşurare activă din start, atunci ultima sarcină – Crearea Grădinii Botanice pe terenul actual a început să se realizeze după adaptarea Planului General de construcție de către Consiliul Unional al Grădinilor Botanice care a avut loc în incinta A.Ş.M. (1971) sub conducerea acad. N.V.Titin.

Despre calea nespus de complicată pe care a parcurs-o construcția Grădinii Botanice a A.Ş.M.(e vorba de căutarea, selectarea noului teren, obținerea deciziilor la proiectare, obținerea finanțării adecvate ş.a), s-a vorbit succint într-un şir de articole (Ciubotaru, 1969, 1989, 2003-2009). Pentru cei implicați în constituirea acestei instituții unicat pare incredibil că biografia ei numără astăzi 60 de ani, exact vârsta unor frumoase bilanțuri.

Să ne oprim succint la unele dintre acestea.

În primul rând, **constituirea acestei instituții a permis şi impulsionat pregătirea cadrelor naționale de botanişti**. Pregătirea cadrelor ştiințifice devenise pentru noi o prioritate absolută. Anual se selectau tineri specialişti autohtoni şi se trimiteau la studii în importante centre ştiințifice din Leningrad, Moscova, Kiev şi al. Rezultatele nu s-au lăsat mult aşteptate. În primii 10 ani (1965-1975) au fost pregătiți mai bine de 30 de doctori în ştiințe botanice. Pe parcurs au fost pregătiți peste 120 de doctori şi circa 30 de doctori habilitați, care au asigurat pe deplin direcțiile prioritare de cercetare şi pregătirea cadrelor universitare.

Crearea Genofondului Grădinii Botanice. Astfel instituția şi-a îndeplinit menirea esențială de a acumula întreaga fitodiversitate posibilă de specii arborescente şi erbacee, a le prezenta în colecțiile şi expozițiile de plante vii în teren deschis şi protejat (plante tropicale şi subtropicale). Genofondul diverselor specii constituie patrimoniul oricărei Grădini Botanice, el prezintă poligonul ştiințific de experimentare, introducere, multiplicare a lor, de valorificare estetica, ecologică, economică etc. Amintim că datorită condițiilor favorabile pedoclimaterice şi de habitat, pe noul teren, deja la al 7-lea an după începerea construcției (1972-1979) în colecțiile şi expozițiile Grădinii Botanice (I) a AŞM creşteau (în teren deschis şi protejat) circa 12 mii de specii, varietăți, ecotipuri, Institutul situânduse pe locul al IV-lea în țară după numărul total de planate (I – Moscova; II –Kiev; III – Minsc). Au fost depuse mari eforturi în atingerea rezultatelor obținute, întreprinse numeroase expediții prin Moldova şi în republicile unionale, activizate relațiile cu Grădinile Botanice de pe diferite continente (Europa, Asia, America de Nord şi al.).

E cazul să spunem că la moment genofondul Grădinii Botanice numără circa 10 mii de specii-ecotipuri.

Obținerea statutului de Institut de cercetări ştiințifice. Existau cerințe stricte față de instituțiile ştiințifice, cărora Comitetul Unional pentru Ştiință şi Tehnică, la propunerea Prezidiului Academiei de Ştiințe a URSS le acorda acest statut prestigios. Filtrarea se făcea, începând cu Prezidiul AŞM, Comitetele republicane corespunzătoare, Asociația Unională a Grădinilor Botanice, Prezidiul AŞ a URSS. Acordarea Grădinii Botanice a AŞM a statutului de Institut a fost posibilă grație succeselor concrete în pregătirea cadrelor de doctori habilitați, implementarea cercetărilor ştiințifice la rezolvarea problemelor regionale şi unionale, editarea lucrărilor ştiințifice la nivel unional cu recunoaştere în străinătate, participarea şi prezentarea lucrărilor ştiințifice la diferite congrese, simpozioane în țară şi peste hotare şi al. Desigur, un mare rol l-a jucat faptul construcției Grădinii Botanice în or. Chişinău, care se socotea un important reper în partea de sud-vest a Uniunii. În anul 1975 în cadrul GB (I) AŞM, şi-a început activitatea Consiliul Ştiințific Specializat în atestarea cadrelor ştiințifice. GB al AŞM avea relații de colaborare practic cu toate Grădinile Botanice republicane. Acordarea statutului de Institut Ştiințific Grădinii Botanice a AŞM a fost susținută de preşedintele Academiei acad. I. Grosul, de acad. N.V. Țitin, de preşedintele AŞ a URSS acad. M. Cheldis. Statutul de institut, pe lângă prestigiul ştiințific, a permis trecerea Grădinii Botanice a AŞM la categoria a II-a de salarizare a colectivului de cercetători şi muncitori.

Inițierea editării de manuale şi de monografii destinate unor direcții fundamentale, aplicative

didactice. Începuturile acestei activități științifice editoriale au fost puse de primul director al sectorului de Botanică prof. V.N.Andreev, care este și unul din fondatorii Herbarului Grădinii Botanice. Prof. V. Andreev primul a editat o monografie în 3 volume: „Деревья и кустарники Молдавии" (1957 ed. I și 1964 ed. II). De menționat monografiile fundamentale: „Определитель высших растений Молдавской ССР" Ed. I – 1954; Ed. II-1975; „Растительный мир Молдавии" în V volume (1986-1989); ediția enciclopedică „Lumea vegetală" în 4 volume (2005-2007); „Эмбриология возделываемых растений" în 2 volume (1987-1988). Astăzi, este pe sfârșite pregătirea pentru tipar a primelor trei volume enciclopedice „Flora Basarabiei" în 6 volume. În total, pe parcursul a 60 de ani, echipa de cercetători a Grădinii Botanice a pregătit și editat mai bine de 80 de monografii și peste 5000 de articole științifice în țară și peste hotare. În anii '80, a fost inițiată revista „Ботанические исследования в Молдавии" (editate 11 numere). Din 2008 s-a început editarea „Revistei Botanice".

Grădina Botanică reprezintă o veritabilă bază științifică de acumulare a diversității lumii vegetale, efectuare a lucrărilor de introducere, aclimatizare și îmbogățire a fitogenofondului republican. Grădina Botanică (Institut) a AȘM este principalul depozitariu al diverselor specii spontane, menit să păstreze, conserveze și să contribuie astfel la marea operă de perpetuare a naturii. Institutul activează conform unor Convenții europene ce vin să mențină echilibrul ecologic, păstrarea ecosistemelor naturale, speciilor periclitate și aflate pe cale de dispariție.

Pentru noi dezvoltarea de mai departe a Grădinii Botanice a fost și rămâne o prioritate. Crearea de facto a acestui inestimabil patrimoniu național va rămâne de-a pururi o mare și incontestabilă realizare științifică a primei generații de botaniști.

De menționat că, deși a început să fie construită în anul 1972, Grădina Botanică a fost oficial deschisă pentru vizitarea publică la al treizecelea an de activitate – în 2001.

Organizarea Consiliului Științific Specializat în cadrul Grădinii Botanice cu statutul de Instituție Științifică a rezultat, în 1975, în urma deciziei luate de Comisia Superioară Unională de Atestare a cadrelor științifice și didactice. Amintim că la începutul anilor '70 devenise o necesitate susținerea tezelor de doctor și doctor habilitat prezentate de doctoranzii și colaboratorii Grădinii Botanice a AȘM. Lipsa unui consiliu specializat reținea promovarea cercetătorilor. Existau însă anumite cerințe pentru a obține dreptul de a organiza și desfășura la un înalt nivel științific atestarea cadrelor. Se condiționa și o anumită experiență în acest domeniu, pe care subsemnatul acestui articol (A.Ciubotaru – n.r.) o deținea în calitate de membru al consiliului de experți al Comisiei Superioare Unionale în domeniul atestării cadrelor. Astfel, din 1975 încoace Consiliul Științific Specializat al GB (I) AȘM a analizat și confirmat peste 120 teze de doctor și peste 30 de doctor habilitat din țară și de peste hotare.

Colaborarea cu instituțiile botanistice de pe mapamond. Legăturile cu instituțiile științifice de peste hotare au devenit necesare mai cu seamă după obținerea noului teren și începutul construcției Grădinii Botanice. E vorba, în primul rând, de Grădinile Botanice europene, deținătoare de bogate colecții de specii spontane de la care am primit un mare ajutor seminciér. Aceasta ne-a permis diversificarea și acumularea genofondului. Un rol important în constituirea unei colaborări fructuoase cu botaniștii de peste hotare l-a avut stagiul de doctorantură (dr. hab) pe care subsemnatul (A.Ciubotaru – n.r.) a avut fericirea să-l facă la Institutul de Genetică a Universității din Lund sub conducerea prof. Arne Mutziu (Suedia, 1967-1968). Grădinia Botanică (Institut) a AȘM s-a arătat întotdeauna deschisă și ea să primească în doctorantură cercetători botaniști din alte țări (în primul rând, din republicile unionale, Vietnam, Egipt, Franța și al.). Pe parcursul anilor, colaboratorii Grădinii Botanice a AȘM au participat la congrese, simpozioane, conferințe în diferite țări, au desfășurat cercetări comune, au realizat un schimb intens de publicații, informații, au însușit noi metode de cercetare (microscopia electronică, analiza citogenetică etc).

Crearea școlilor științifice este încă una din importantele realizări ale Grădinii Botanice. Școlile formate în cadrul Grădinii Botanice a AȘM au apărut în urma marilor eforturi și au avut o contribuție enormă în dezvoltarea științei botanice și a biologiei în general. Să facem o mică remarcă: la bazele diferitelor direcții ale botanicii din Republica Moldova un anumit aport au avut școlile din fosta URSS, savanți afirmați pe plan internațional. E vorba de școala științifică a acad. N.Vavilov (Leningrad);

şcolile acad. Grosgheim (Tbilisi), acad. P.Jukovschii, acad. V.Alexandrov, acad. S.Navaşin (Leningrad), acad. N.Titin (Moskova), acad. A.Kovarschii (Chişinău), Arne Mutzing (Suedia) şi al.

Amintim, că în cadrul Grădinii Botanice (Institut) a AŞM au activat şi activează: (1) şcoala ştiinţifică în domeniul geobotanicii şi floristicii – fondator m.c. T.Gheideman ; (2) şcoala ştiinţifică în domeniul hibridării distante a plantelor pomicole – fondator acad. V.Rîbin - (1903-1979); (3) şcoala ştiinţifică în domeniul anatomiei vegetale – fondator acad. B.Matienco (1929-2004); (4) şcoala ştiinţifică în domeniul citoembriologiei vegetale – fondator acad. A.Ciubotaru (a.n. 1932); (5) şcoala ştiinţifică în domeniul paleobotanicii – fondator A.Negru (a.n.1937); (6) şcoala ştiinţifică în domeniul algologiei – fondator m.c. V.Şalaru (a.n. 1934). O informaţie mai amplă despre activitatea şcolilor ştiinţifice nominalizate include *Dicţionarul (1961-2006). Membrii Academiei de Ştiinţe a Moldovei.* Chişinău. Ed. Ştiinţa, 2006.

Proiectele de fondare a unor Grădini Botanice didactice în oraşele universitare Bălţi şi Cahul. Motivarea propunerii noastre (A.Ciubotaru, 2003-2004 –n.r.) la diferite niveluri a demarat în 2005-2006. La începutul articolului adusesem date despre numărul de Grădini Botanice care activează în ţările Europei. Necesitatea lor reiese din problema fondului minim necesar de suprafeţe împădurite, extinderea acestora fiind direct legată de introducerea mai activă a culturilor silvice, promovarea unor strategii de regenerare şi gestionare a pădurilor. Grădinile Botanice joacă un rol deosebit în domeniul educaţiei ecologice. Există şi alte premise de a purcede la înfiinţarea Grădinilor Botanice în nordul şi sudul Moldovei. Grădinile Botanice mai prezintă, bunăoară, un izvor de cultură estetică, favorizează dezvoltarea spirituală, schimba situaţia ecologică peisajeră, ar face mult mai atrăgătoare viaţa rurală marcată astăzi de exodul tinerilor. Grădina Botanică a AŞM dispune de experienţă şi materialul biologic necesar pentru a începe lucrările de construcţie a noilor Grădini Botanice.

Crearea spaţiilor verzi – parcuri cu diferite destinaţii este un alt obiectiv ce-i revine Grădinii Botanice prin Decizia decretării ei ca instituţie ştiinţifică de cultură şi iluminare. La acest capitol se poate menţiona că GB (I) AŞM a contribuit la proiectarea şi crearea unui şir de parcuri, scuaruri, alei, în oraşul Chişinău şi în republică, precum parcul memorial Cap de Pod Şerpeni, Parcul memorial la cimitirul ostaşilor germani (1944), parcul dendrologic monastic la mănăstirea Curchi şi al. Grădina Botanică a creat Parcul dendrologic orăşenesc, Parcul dendrologic, sectorul Flora Moldovei, inclusiv amenajarea peisajeră pe actualul teren al GB(I) a AŞM, a efectuat masiv lucrări de amenajare pe teritoriul arboretului (suprafaţa 172 ha) din dreapta la ieşirea din oraş spre aeroport. Anual GB (I) elaborează şi construieşte în bază de contract parcuri şi zone de agrement şi odihnă în diferite colţuri ale Republicii.

Acestea ar fi, expuse sumar, câteva amintiri, idei şi realizări ale unei instituţii, care pe drept cuvânt face astăzi parte din patrimoniul naţional al Republicii Moldova, contribuind la păstrarea şi dezvoltarea celei mai importante averi a umanităţii – natura vie.

Literatura

1 Ciubotaru A. Cuvînt despre Grădina Botanică la 50 de ani din ziua înfiinţării. Ed. „Cartea Moldovei", indem. 2000-2004, p.6-12.

2. Ciubotaru A, Comanici I. Grădina Botanică. Scurt istoric, fondare, activitate (în limba română şi rusă). Ed. „Cartea Moldovei" 2003, Chişinău, p. 48.

3. Ciubotaru A. Pagini alese din istoria creării primei Grădini Botanice (I) a AŞM. Revista Botanică, vol. I, N1, 2008, p. 37-52.

4. Sîrbu A. Conceptul European de Grădină Botanică: Standarde ale misiunii, organizării şi managementului. Coordonate actuale privind misiunea Grădinilor Botanice. Diversitatea plantelor în contextul strategiei europene de conservare a biodiversităţii. Bucureşti, 2001, p. 40-45.

5. Гейдеман Т.С. О работе кишиневского ботанического сада за период 1951-1955 гг. Изв. МфАН СССР N* 4 (37), 1957, 3-12 с.

6. Чеботарь А.А. Перспективы развития и строительства Ботанического сада АН МССР и Арборетума. Докл. на известной сессии регионального Сов. Ботан. Садов Украины и Молдовы. Денон. нагр. работы – Библ. ук. ВИНИТИ, Москва, N8б 1547-м 98, 5с.

7. Чеботарь А.А. О некоторых итогах Ботанического сада АН МССР в области генетики и селекции. М. Генетика, Ленинград. Москва, 1969, N9.

8. Чеботарь А., Colţun M. Задачи Ботанических Садов в консервации биологического разнообразии in situ и ex situ. Бюллетень Государственного Никитского Ботанического сада, 2003, Валиск, 88б с. 21-24.

HIDRONIMIA REPUBLICII MOLDOVA, DOMENIU ŞI OBIECT DE CERCETARE INTERDISCIPLINARĂ

Dr. hab. ***Anatol EREMIA***

HYDRONYMIE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The article treats the problems that belong to the interdisciplinary study-geographic and linguistic-of hydronymie in the pruto-dnestrian area. There are underlined on the one side, the physico-geographic and natural characteristics of the hydrographic objects, and on the other, the linguistic peculiarities of the anomic unities designated. For the first time in the Bassarabian onomastic is realized a work with theoretic and applied/practice character- ***The Hydronymyc Atlas of the Republic of Moldova,*** *component part of a masterpiece of national resonance-* ***Toponimic Treasure of the Republic of Moldova.***

Preliminarii. Republica Moldova dispune de un sistem hidrografic destul de bogat şi variat în ceea ce priveşte apele de suprafaţă şi de adâncime. Prin anchete de teren şi din surse cartografice, pe teritoriul dintre Prut şi Nistru, au fost înregistrate peste 10 000 de obiecte hidrografice: râuri, râuleţe, pâraie, lacuri, bălţi, iezere, heleşteie, iazuri, fântâni, izvoare etc.

Totalitatea surselor de apă din cuprinsul unui teritoriu constituie *h i d r o g r a f i a* teritoriului respectiv. Prin *hidrografie* se înţelege şi ramura hidrologiei care se ocupă cu studiul apelor de suprafaţă şi de adâncime ale unei regiuni. Cu studiul numelor de ape se ocupă *h i d r o n i m i a*, o ramură a *o n o m a s t i c i i,* în special a *t o p o n i m i e i,* disciplină deja cu tradiţii în lingvistica contemporană. Termenul *h i d r o n i m i e* desemnează şi totalitatea numelor proprii de ape dintr-o regiune.

Între h i d r o g r a f i e şi h i d r o n i m i e există o legătură strânsă sub aspectul nominaţiei, precum şi un raport de interdependenţă şi reciprocitate, în sensul că prima constituie o integritate de entităţi hidrografice naturale, iar cea de-a doua reprezintă un complex de nume proprii, de procedee şi mijloace lingvistice în planul nominaţiei, ambele contribuind la identificarea obiectelor desemnate şi la evidenţierea particularităţilor lor individuale. De aici interesul comun al geografilor, pe de o parte, şi al lingviştilor, pe de altă parte, pentru obiectele hidrografice şi domeniile ştiinţifice respective.

Acum doi ani, în cadrul Institutului de Filologie al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, a fost iniţiat proiectul *Hidronimia Republicii Moldova,* având drept scop cercetarea lingvistică a unităţilor hidronimice prin utilizarea materialelor şi informaţiilor din domeniile ştiinţifice adiacente: istorie, geografie, etnologie etc.

Proiectul îşi propune ca obiective de cercetare: a) identificarea unităţilor hidronimice actuale şi istorice pe baza informaţiilor colectate prin anchete de teren şi din surse documentare; b) localizarea obiectelor hidrografice pe baza surselor informative istorice, cartografice etc.; c) descrierea obiectelor hidrografice cu indicarea parametrilor geomorfologici: pentru râuri – locul de unde izvorăsc şi unde se varsă, lungimea, direcţia cursurilor de apă, afluenţii; pentru lacuri, iezere, bălţi etc. – poziţia faţă de localităţile învecinate, dimensiunile spaţiale; d) stabilirea vechimii denumirilor de obiecte hidrografice, cu trimiteri la primele atestări documentare; e) determinarea originii lingvistice a hidronimelor, arătându-se formele lor iniţiale, intermediar-evolutive şi actuale; f) analiza structural-derivaţională a hidronimelor formate pe teren propriu, în limba română; g) evidenţierea particularităţilor fonetice şi gramaticale ale hidronimelor de diferită origine; h) determinarea ariilor de răspândire teritorială a diverselor categorii de nume şi fenomene hidronimice.

Pentru prima dată în onomastica naţională se realizează o lucrare de toponimie hidrografică elaborată pe baza materialelor colectate prin anchete de teren şi din surse documentare. Noutatea cercetării propuse constă în utilizarea unui inedit material de fapte, cules pe teren din graiul viu al populaţiei, dotat documentar şi fondat din punct de vedere ştiinţific, precum şi în modul de descriere şi de prezentare a fenomenelor şi faptelor, în multitudinea de principii şi metode de cercetare.

Valoarea teoretică a lucrării rezidă în substanţa ei conceptuală, în principiile şi metodele ştiinţifice de cercetare aplicate, în înseşi rezultatele investigaţiei, materializate în studii complexe de onomastică contemporană. Lucrările vor pune la dispoziţia specialiştilor materiale şi informaţii de utilizare aplicativă în diferitele domenii ale ştiinţei şi sferei de activitate umană practică.

În final, vor fi realizate studii hidronimice de sinteză, acestea constituind părţi componente ale unei opere de proporţii şi de prestigiu naţional – *Tezaurul toponimic al Republicii Moldova.* Pentru anii 2011-2014 se prevede elaborarea şi editarea unei lucrări cu caracter lingvistic-cartografic**:** *Atlasul hidronimic al Republicii Moldova.*

Note de hidrografie istorică. Reţeaua hidrografică a Moldovei este unitară în felul ei, deoarece majoritatea râurilor şi râuleţelor izvorăsc pe teritoriul republicii, au în fond o direcţie de scurgere, de la nord-vest spre sud-est, şi sunt situate în cuprinsul unui singur bazin acvatic general – Marea Neagră. Apele lor sunt colectate de principalele râuri Dunăre, Nistru, Prut şi apoi de Marea Neagră, unele dintre ele vărsându-se direct în mare prin nişte lacuri-limane. Cele mai multe lacuri naturale se află în zonele din prejma Dunării. Lacurile şi bălţile din lunca Nistrului şi Prutului au fost în mare parte secate în urma ameliorării terenului.

Caracterul apelor curgătoare a fost determinat de relieful şi clima regiunii. Râurile mari au aproape aceeaşi „vârstă” cu munţii şi zonele colinare. Relieful este variat şi constă din mai multe forme geomorfologice, cu dimensiuni fizico-geografice diverse: înalte (munţii), medii (colinele, dealurile), joase (câmpiile, luncile, deltele). Formele de relief au condiţionat apariţia văilor mai înguste şi adânci în munţi şi în zonele colinare şi mai largi şi întinse în câmpii. Clima este temperat-continentală: temperată pentru că republica noastră este situată în zona temperată a globului pământesc şi continentală datorită poziţiei sale geografice, în mijlocul continentului Europa. Un alt factor care a influenţat clima este relieful, acesta manifestându-se prin modul de orientare a culmilor colinare şi prin altitudine, tipurile de climă locală fiind, deci, de deal şi de câmpie.

Procesele de demerizare şi de continentizare a spaţiului carpato-danubiano-pontic au început acum 40–70 de milioane de ani, în era paleozoică şi cea mezozoică. Eliberarea teritoriului de apele preistoricilor mări Badeniană, Sarmaţiană, Meoţiană şi Ponţiană a avut loc pe rând, treptat în era cainozoică, 4–12 milioane de ani în urmă. În perioada cuaternară, aproximativ 2 milioane de ani în urmă, s-a format relieful şi clima regiunii, ceea ce ulterior, acum 300–350 mii de ani, a favorizat apariţia primelor grupe de oameni primitivi (în paleolitic), prezenţa cărora a fost descoperită în peşterile din malurile stâncoase ale râurilor Prut (la Duruitoarea, Brânzeni) şi Nistru (la Ofatinţi) [1, p. 21 şi urm.].

Formarea munţilor Carpaţi şi ridicarea zonelor precarpatice de est au generat procesele de coborâre a regiunilor limitrofe de sud şi de sud-vest, marea urmând să regreseze treptat spre chiuveta ei de astăzi. În aceste condiţii paleografice, urmate de fenomenele glaciare şi postglaciare (topirea gheţarilor şi zăpezilor, scurgerea apelor spre mare) s-a format reţeaua hidrografică apropiată de cea actuală [1, p. 29, 32].

Actualmente relieful republicii ocupă extremitatea de sud-vest a Câmpiei Europei de Est, teritoriul ei având înclinaţia de la nord-vest spre sud-est, fapt ce a determinat direcţia generală a cursului apelor, altitudinea lui medie fiind de aproximativ 150 m deasupra nivelului mării.

Cele mai multe râuri şi râuleţe se întâlnesc în partea de nord a republicii, acestea reprezentând afluenţii şi coafluenţii fluviilor Prut şi Nistru, mai puţine – în partea de sud şi sud-est, apele cărora sunt recoltate atât de Prut şi Nistru, cât şi de râurile ce se varsă direct în Dunăre şi în Marea Neagră. În partea de nord, unde precipitaţiile atmosferice sunt mai bogate şi frecvente, râurile au un debit mai mare, în comparaţie cu cele de sud, unde precipitaţiile sunt mai sărace şi rare.

Regimul râurilor e influenţat de climă: sunt mai bogate în apă în perioada de topire a zăpezilor şi în perioada ploilor abundente (aprilie-iunie) şi cu mai puţină apă spre sfârşitul vierii (august), când ploile sunt rare. Ploile torenţiale provoacă vara inundaţii şi viituri, iarna toate râurile îngheaţă.

După locul de formare, lacurile naturale se împart în: lacuri de câmpie, lacuri de luncă şi lacuri de ţărm. Dintre cele de câmpie s-au păstrat foarte puţine, ele aflându-se situate în rare locuri, pe şesul văilor largi şi întinse, ca cele de la Iezăreni (rn. Sângerei), de la gurile râurilor Bâc şi Cuciurgan. Astfel de lacuri se găsesc şi în sudul Basarabiei (reg. Odesa, Ucraina): Catlabug, Sofian, Chitai ş. a.

Mai numeroase au fost lacurile de luncă, de pe cursurile inferioare ale Prutului şi Nistrului, care însă au fost secate în mare parte prin anii 60–70 ai secolului XX, în scopul obţinerii de noi terenuri agricole. Din salba lacustră de odinioară drept reminiscenţe ne-au rămas lacurile Beleu, Rotundu, Dracile (din lunca Prutului), Iezerul, Tudora (de pe valea Nistrului), precum şi multe bălţi şi iezere de pe aceleaşi văi. Numele lacurilor dispărute le-au preluat, de regulă, terenurile agricole apărute în locul lor.

Lacurile de ţărm se găsesc la vărsarea unor râuri sudice în Marea Neagră, ele fiind despărţite de aceasta prin pragurile de nisip depuse de valurile mării. Pe ţărmul Mării Negre s-au format lacurile Sasâc, Şagan, Alibei ş. a. Apa lor este sărată pentru că sunt alimentate în fond de apele mării.

Bălţile reprezintă un alt tip de bazine acvatice naturale. Ele s-au format pe locul unor depresiuni sau în vechile albii de râuri din luncile Prutului, Nistrului, Răutului, Bâcului.

Bazinele de apă artificiale (lacurile de acumulare, iazurile) au apărut în număr considerabil în perioada postbelică, ele fiind construite pentru asigurarea cu apă a aşezărilor omeneşti, pentru necesităţile întreprinderilor industriale, pentru irigaţii, pescuit etc. Cele mai mari lacuri de acumulare de pe teritoriul republicii sunt cele de la Costeşti (Costeşti-Stânca), Dubăsari, Vatra (Ghidighici), Ialoveni, Comrat, Congaz. În aceeaşi perioadă au fost construite şi numeroase iazuri (circa 3000), acestea având scopul asigurării cu apă a unor anumite localităţi.

Un rol important în asigurarea populaţiei cu apă potabilă îl au sursele acvatice subterane. Pe teritoriul republicii există mii şi mii de fântâni şi izvoare atât în perimetrul localităţilor, cât şi în afara lor (pe câmpuri, în păduri). Cu toate acestea, rezervele lor sunt limitate. Sunt exploatate deja şi unele izvoare cu apă minerală potabilă, precum şi cu ape minerale cu calităţi curative, pe baza cărora în unele localităţi funcţionează sanatorii şi staţiuni balneologice (Cahul, Camenca, Hârjauca).

Aspecte ale hidronimiei istorice şi actuale. Obiectele hidrografice, îndeosebi fluviile şi râurile mari, au o vechime de milioane şi milioane de ani, în timp ce numele lor datează din perioade mult mai târziu, având o „vârstă" de numai câteva mii, iar unele, precum microhidronimele – doar de câteva sute sau chiar de câteva zeci de ani. Originea lingvistică a numelor de ape, vechimea, structura şi semnificaţia iniţială, evoluţia, repartiţia lor teritorială, principiile de nominaţie şi gradul de motivare lexical-derivaţională sunt obiectivele de cercetare ale hidronimiei ca disciplină a onomasticii, în special a toponimiei.

Cele mai vechi nume de ape curgătoare din spaţiul nord-pontic basarabean sunt Dunărea, Nistrul şi Prutul. Ele datează din epoci preistorice, având origini indoeuropene sau preindoeuropene, în limba noastră fiind moştenite de la geto-daci. Aceste nume diferă de formele lor de origine, dat fiind că, pe parcursul vremii, în limbile prin care ne-au fost transmise, au suferit esenţiale modificări fonetice şi de structură.

Deosebit de numeroase sunt hidronimele româneşti propriu-zise şi datând, în foarte multe cazuri, cu începere din epoca de formare a limbii şi poporului român (sec. V–IX), aceasta referindu-se la întreg spaţiu dacoromân (carpato-danubiano-pontico-nistrean). Cele mai vechi hidronime româneşti de pe teritoriul pruto-nistrean au „vârsta" primelor comunităţi autohtone româneşti din acest areal (sec. VIII–XII şi urm.). Faptul că primele atestări de nume de râuri le avem începând din sec. XIV–XV nu exclude prezenţa lor în perioadele mai timpurii. Însă documentele mai vechi nu s-au păstrat şi, în plus, sursele documentare totdeauna întârzie să fixeze în scris realităţile şi evenimentele istorice.

Sursele de apă, după cum s-a subliniat deja, au o mare importanţă economică în viaţa oamenilor. De aceea locurile din preajma apelor totdeauna au fost mai dens populate, aşezările umane respective fiind aici unele dintre cele mai vechi. În genere, cu cât mai mari ca dimensiuni sunt obiectele hidrografice, cu cât mai importantă este valoarea lor practică, cu atât mai verosimilă e presupunerea că denumirile lor au o mare vechime.

Condiţiile geografico-naturale şi social-economice au făcut ca populaţia băştinaşă să-şi întemeieze satele şi oraşele în văile râurilor, în preajma lacurilor şi bălţilor. În baza unui calcul statistic preventiv, s-a stabilit că circa 200 de localităţi din republică sunt situate pe valea Nistrului, 150 – pe valea Prutului, 75 – pe valea Răutului, 45 – pe vale Bâcului. Multe dintre localităţile riverane poartă numele apelor respective. Mai fiecărui nume de râu şi lac îi corespunde unul sau mai multe nume de localităţi. Dar nu numai apele mari, ci şi cele minore (pâraiele, iezerele etc.) au determinat apariţia unor toponime.

Hrisoavele slavo-româneşti din sec. XV–XVI atestă numeroase nume de ape (râuri, lacuri, bălţi, izvoare etc.) din arealul pruto-nistrean: *Apa Neagră* / *Ciorna*, râu, afluent pe dreapta al Nistrului la Rezina (1470), *Balta (Iezerul) Chişinăului* (1517), *Bâc* (1436), *Bucovăţ* (1420), *Beleu* (1518), *Bezin*, pârâu în ţin. Orhei (1436), *Bogatu,* ezer pe Prut, în ţin. Tigheci (1459), *Boiştea,* lac în ţin. Tigheci (1502), *Bolata*, râu în ţin. Soroca (1570), *Botna* (1429), *Budoaiele* / *Budoiul*, lac pe Prut, lângă s. Goteşti, rn. Cahul (1473), *Bujorul*, pârâul satului cu acelaşi nume, afluent pe stânga al Nârnovei, ţin. Lăpuşna (1482), *Bursucul*, gârlă în lunca Prutului, ţin Tigheci (1543), şi *Bursucul*, pârâu la Bursucani,

pe Nistru, ţin. Soroca (sec. XVI), *Cahul*, râu şi lac în ţin. Tigheci (1502), *Camenca*, pârâu, afluent al Prutului, ţin. Iaşi (sec. XVII), şi *Camenca*, pârâu, afluent pe stânga al Răutului, la Gura Camencii, ţin. Soroca (1522), *Catarha*, pârâu în ţin. Lăpuşna (1517), *Căinar*, râu, afluent pe stânga al Răutului, ţin. Soroca (1570), *Călmăţui*, râuleţ, afluent al Prutului, ţin. Lăpuşna (1533), satul cu acelaşi nume fiind menţionat la 1490, *Chigheci* / *Tigheci*, afluent al Prutului, ţin. Tigheci (1436), *Ciuhur*, afluent al Prutlui (1429), *Ciulineţul*, lac în lunca Prutului, lângă s. Crihana Veche, rn. Cahul (1520), *Ciulucul Mare*, afluent pe dreapta al Răutului, ţin. Orhei (1518), *Cobolta* / *Cubolta*, râu, afluent pe stânga al Răutului, ţin. Soroca (1502), *Cogâlnic*, râu în ţin. Lăpuşna (1528) şi *Cogâlnic*, râuleţ, afluent pe stânga al Răutului, ţin. Orhei (1470), *Colacul*, lac pe Prut, în ţin. Lăpuşna (1522), *Covurlui* / *Cuhurlui*, lac la Dunăre, unit cu Ialpugul (1445), *Crăhană*, gârlă în lunca Prutului, lângă s. Crihana Veche, rn. Cahul (1502), *Cula*, râuleţ, afluent pe dreapta al Răutului, ţin. Orhei (1436), *Cunila,* pârâu în ţin. Lăpuşna (1420), *Curba* (*Valea Crucii)*, vale la sud de or. Chişinău (1548) ş. a. Iată doar o parte din hidronimia basarabeană existentă în secolele XV–XVII. Hidronimele istorice necesită un studiu aparte, minuţios şi bine documentat, realizarea căruia, sperăm, nu va întârzia prea mult.

Cuvintele comune (apelativele), care denumesc în limba noastră sursele de apă, sunt de diferită origine, însă cele mai multe provin din latină, unele având rădăcini şi mai vechi, în indoeuropeană. Moştenite din latină sunt apelativele: *apă* < *aqua*, *baltă* (comp. alb. *baltë*), *fântână* > *fontana, fluviu* < *fluvium, lac* < *lacus, mare* < *mare, pârâu* (comp. alb. *përrua, prrua* „şuvoi"), *râu* < *rivus, puţ* < *puteus* ş. a. Aceeaşi origine o au cuvintele referitoare la: (1) părţile sau elementele componente ale surselor de apă: *albie* > *alveus, fund* < *fundus, gură* < *gula, mal* (comp. alb. *mal* „munte"), *ţărm* < **termulus, terminus* „limită", *vad* < *vadum, a vărsa* < *versare*, din care a rezultat *vărsare, vâltoare* < **volutoria* < *volutare* „a curge învolburat" ş. a.; (2) însuşirile şi calităţile apei şi ale surselor de apă: *amar* < *amarus, cald* < *caldus, curat*, adjectiv format din participiul *curat* al verbului *a cura* „a curăţa" < *curare* „a curăţa", *dulce* < *dulcis, limpede* < *limpidus, lin* < *lenus, linus, negru* < *nigrum, rece* < *recens, repede* < *rapidus, sărat*, rezultat din *sare* < *sale, tulbure* < **turbulus, ud* < *udus, umed* < *humidus* ş. a.; (3) alte obiecte topografice legate cu apa şi sursele de apă: *bălc* (*bâlc*) (comp. alb. *pellk, pellgu* „băltoacă"), *braţ* < *brachium, canal* < *canalis, cot* < *cubitum, curs* < *cursus, genune* „ adâncime", „abis" < **gyro, gyronis, insulă* < *insula, ochi* (de apă) < *oc(l)us* ş. a. Mai multe cuvinte şi termeni hidrografici au fost împrumutaţi din limbile slave, turcice etc.

La primele etape de nominaţie unui munte i s-a zis pur şi simplu *Muntele*, unui deal – *Dealul*, unei văi – *Valea*, unui râu – *Râul* sau *Apa* (mare, repede, lină). De aceea pare să nu fie întâmplător faptul că numele proprii ale unor ape mari, acestea fiind şi deosebit de vechi, reprezintă la origine cuvinte ce însemnau „râu" sau „apă". Aceste semnificaţii le-au avut iniţial şi denumirile fluviilor *Dunăre, Nistru, Don* ş. a.

Majoritate hidronimelor noastre au fost la începutul lor cuvinte şi termeni ce denumeau atât obiectele hidrografice respective, cât şi particularităţile şi însuşirile lor specifice. Cu valoare onimică în hidronimia românească apar de obicei apelativele: *bahnă, baltă, budăi, bulboacă, bulboană, bulhac, cişmea, gârlă, iaz, iezer, izvor, lac, pârâu, puhoi, şipot, şuvoi* etc.

Cuvintele etimoane, devenind hidronime, adesea rămân intacte din punct de vedere derivaţional: *Balta, Bulhacul, Gârla, Iazul, Iezerul, Lacul, Şipotul* etc. Uneori însă hidronimele reprezintă formaţii derivate cu sufixe sau compuse din mai multe elemente: *Băltiţa, Bulbocica, Gârliţa, Iezurcanul, Iezuţul, Izvoruţul, Şipoţelul; Balta Lată, Balta Roşie, Bahna cu Răchiţi, Gârla Satului, Izvorul din Poiană, Iazul din Pădure, Valea cu Şapte Fântâni* etc.

O serie de hidronime provin de la termeni ce denumesc diferite locuri mlăştinoase: *Bătagul, Glodosul, Glodurile, Mlaştina, Mociura, Mocirla, Nămoalele, Smârcul, Tinosul, Topliţa* etc. Acestea denumesc atât râuri şi păraie, cât şi lacuri, bălţi, iezere, heleşteie.

Hidronime au devenit nu numai termenii hidrografici de largă circulaţie, cunoscuţi de toţi vorbitorii, cuvintele din lexicul comun al limbii literare, ci şi multe apelative topice din lexicul dialectal, regional, popular. Din această clasă de cuvinte fac parte apelativele: *adăpoi* „loc de adăpat vitele la malul unei ape", *barc* „lac, baltă", „luncă băltoasă", *bulbuc* „izvor", *cadeapă* „cascadă", *chiştelniţă* „loc băltos, mlăştinos, noroios", „loc cu multe izvoare", *clocotici* „izvor puternic", *duruitoare* (*huruitoare, zuruitoare*) „cascadă", *ghiol* „lac", *izbuc* „izvor", *japşă* „baltă mică; gârlă", *mociură* (*mocîră*) „apă stătătoare, plină de noroi, de mâl", „loc mlăştinos", *odmăt* „vârtej de apă; volbură, vâltoare", *plângău* „izvoraş", „mică

apă curgătoare; pârâiaş", *pruteț* „afluent mic al Prutului", „lac într-o veche albie a Prutului", *rovină* (*rogină, rojină*) „groapă cu apă şi mâl; mlaştină, mocirlă", „băltoacă", „teren mlăştinos", *zăcătoare* „apă stătută; mlaştină".

Hidronimele compuse au ca termen secund, de cele mai multe ori, un adjectiv propriu-zis sau o altă parte nominală de vorbire cu valoare de adjectiv, exprimând diverse particularități şi însuşiri ale obiectului desemnat de primul element (dimensiunile, forma, culoarea, materia, vechimea, apartenența etc.). Să se compare denumirile: *Apa Neagră, Balta Lată, Balta Mare, Barcul Lemnos, Barcul Mare, Bulhacul Rotund, Gârla Comunală, Izvorul Roşu, Lacul Lung, Ochiul Mare, Prutețul Vechi* etc.

Însuşirile, calitățile şi particularitățile fizico-geografice şi naturale ale surselor de apă şi a apei ca atare sunt reflectate în numeroasele lor nume proprii. Acestea vizează: (1) poziția geografică a obiectelor hidrografice față de localitate sau față de alte obiecte topografice: *Balta din Sus, Fântâna din Vale, Gârla din Jos, Izvorul din Pădure, Lacul din Poiană, Ochiul din Stuhărie, Prutețul de peste Gârlă* etc.: (2) configurația, forma: *Cotita, Lata, Lunga, Rotunda, Strâmba, Strâmta* etc.; (3) componența chimică sau materială: *Burcuta, Lutoasa, Nămoloasa, Nisiposul, Ruginoasa, Sărata, Tinosul* etc.; (4) culoarea: *Alba, Cernita, Galbena, Neagra, Roşia* etc.; (5) vegetația: *Ciulinețul, Curnuțul, Lacul cu Plomână* (*plomână* „nufăr"), *Răchițele, Salcia, Taulaua* (*taula* „o specie de salcie"), *Țipirigul, Urzicuşul* etc.; (6) lumea animală: *Bătcăria* (*batcă* „pelican"), *Bâtlăniță, Bribariul, Broscăria, Bursucul, Crapul, Hidrariul* (*hidră = vidră*), *Plătica, Răcariul, Ştiuca* etc.; (7) alte particularități: *Afumata, Împuțita, Putreda, Râioasa, Râposul (Râpoasa), Saca* etc.

Toponimia noastră include şi hidronime de origine slavă, acestea prezentând fenomene fonetice caracteristice idiomurilor slave orientale: plenisonia (*-oro-,* *-olo-, -ere-, -ele-, -elo-*, în loc de *-ra-, -la-, -re-, -le-*: *Berezovca, Solonet, Vărăncău / Voroncău, Vorotet, Zolotievca*; *õ (on)* > *u*, în loc de *în / îm* şi *un*: *Dubău, Hulboaca, Hulbucioc, Zalucea*, *g* > *h*: *Halahora, Hlincea, Pohoarna, Zahorna* etc. Tratamentul plenisoniei şi transformarea lui *õ* în *u* sunt specifice limbilor rusă şi ucraineană, trecerea lui *g* la *h* fiind un fonetism specific ucrainean. Aceste nume topice apar, de regulă, în zonele de influență est-slavă şi nu sunt mai vechi de sec. X–XII, de când datează fenomenele fonetice respective. Aria toponimelor sud-slave cuprinde Câmpia Română şi teritoriile din vestul Carpaților Orientali. Comp.: *Brezova / Breazova, Slanic / Slănic, Zlatna; Dimbova, Dâmbovița, Râncacev; Glâmboca, Zagra*.

Următoarele hidronime sunt de origine turcică: *Bâc* < *büük* „lung; mare", *Cainar* < *kainar* „izvor", „izvor cald", *Călmățui* < *kalma su* „râu cu apă rămasă", „râu care seacă", *Ceaga* < *çeaga* „râu", *Ciocrac* < *çökrak* „izvor", „pârâiaş", *Ciuhur* < *çühur / çügkur / çükur* „râpă", „râu într-o vale adâncă", *Ciuluc* < *çuluk,* adjectiv de la *çul* „râu, pârâu", derivatul însemnând „(valea) cu apă, cu râu, cu pârâu", sau de la *çul / šul* „piatră; stâncă", formația adjectivală având sensul onimic „râu într-o vale cu pietre (pietroasă, stâncoasă)", *Curuderea* < *kuru dere* „valea seacă; râu care seacă" etc. Cele mai vechi nume de râuri şi lacuri de proveniență turcică ne-au rămas de pe urma pecenegilor şi cumanilor (sec. IX–XI): *Bâc, Căinar, Ciuhur, Ciuluc, Ialpug* ş. a. Mai târzii sunt cele tătaro-nohaice (sec. XVI-XVII): *Ceaga, Ciocrac, Curuderea, Hagider* ş. a. Găgăuzilor, populație turcică imigrată în partea de sud a interfluviului pruto-nistrean la sf. sec. al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea, aparțin doar unele hidronimice minore (nume de pâraie, izvoare, râpi): *Avdarma Dere, Biuiuc Pânar, Caul Deresi, Ghiolgiuc, Obanlar, Sasâc Ghiol, Taşpânar* etc.

Conchidem în final că studiile hidronimice prezintă interes pentru specialiştii din cele mai diferite domenii ale ştiinței: lingvişti, istorici, etnologi, geografi, sociologi. Aceasta pentru că nomenclatura topică, inclusiv cea hidrografică, ne comunică informații din toate aceste domenii, reflectând diverse momente din activitatea materială şi spirituală a oamenilor: modul de viață, ocupațiile, datinile, obiceiurile, credința. Căci, după cum remarcă acad. Iorgu Iordan, "toponimia poate fi socotită drept istoria nescrisă a unui popor, o adevărată arhivă, unde se păstrează amintirea atâtor evenimente, întâmplări şi fapte, mai mult ori mai puțin vechi şi importante, care s-au petrecut de-a lungul timpurilor şi au impresionat într-un chip oarecare sufletul popular" [4, p. 2].

Referințe bibliografice

1. Nicolae Râmbu. *Geografia fizică a Republicii Moldova*. – Chişinău, 2001.

2. *Republica Moldova. Geografia fizică. Atlas*. – Chişinău, 2002.

3. Teodor Porucic. *Regiunile naturale la răsărit de Prut*. – Chişinău, 1933.

4. Iorgu Iordan. *Toponimia românească*. – Bucureşti, 1863.

DIALOG INTERCULTURAL: MOLDOVA, UCRAINA, RUSIA

Dr. în filologie ***Dumitru APETRI***

INTERCULTURAL DIALOGUE: MOLDOVA, UKRAINE, RUSSIA

The article reflects two forms of the intercultural dialogue between Moldova, Ukraine and Russia, which occurred in the 20th century: literary translation and artistic interpretation. The translation is considered in terms of selection and quality. Both selection and artistic interpretation of the dialogue are deemed incomplete due to the interference of totalitarian ideology. It raises the need for resumption of both forms of dialogue.

În sec. XX, cu preponderenţă în a doua jumătate, între Moldova, Ucraina şi Rusia a avut loc un dialog activ prin mijlocirea traducerii artistice, interpretării critice şi a reflectării artistice. În articolul de faţă ne vom opri pe scurt la primele două forme de dialog – versiunile artistice şi interpretările critice.

Traducerea artistică, pe bună dreptate, este considerată mijlocul principal de comunicare între literaturi, mijlocitor între culturi şi literaturi, act de prietenie între scriitori, modalitate de repartizare/divizare a capitalului simbolic, iar înşuşi traducătorii de beletristică s-au învrednicit de numele de „ofiţer de legătură" între tezaurul artistic al diferitelor popoare.

De remarcat că necesitatea acestui gen de literatură niciodată n-a fost contestat, iar contribuţia lui totdeauna a fost considerată una importantă. Nu întâmplător marele scriitor german I. W. Goethe a introdus termenul „literatură universală" anume atunci, când versiunile artistice au intrat în circulaţie intensă în diverse culturi. Merită atenţie şi considerentele francezului P. Chavy, care determină numeroasele funcţii ale traducerilor: de exemplu, informativă, lingvistică, stilistică, literară, de substituire, importare, selectare, patriotică, democratizare şi asociativă.

În perioada sovietică (1940-1991), la noi s-a desfăşurat o activitate intensă de traducere a operelor din literatura rusă şi ucraineană – rezultat al politicii culturale şi ideologice, a Moscovei. Concomitent, a fost tradus un şir de opere din tezaurul literar universal, din creaţia unor scriitori ai popoarelor din URSS şi din zestrea folclorică a etniilor.

Prezenţa în arsenalul traducerilor a multor scrieri ale clasicilor ruşi (L. Tolstoi, A. Cehov; F. Dostoievski, I. Turghenev, M. Saltâkov-Şcedrin, I. Krâlov, A. Blok, S. Esenin ş. a.) şi ale clasicilor ucraineni (T. Şevcenko, I. Franko, L. Ukrainka, I. Kotlearevski, M. Koţiubinski, O. Vişnea, M. Râlski, V. Sosiura ş. a.) constituie partea pozitivă a dialogului literar ce s-a produs prin traduceri în segmentul nominalizat de timp.

Cât priveşte calitatea versiunilor, înfăptuite la noi, observăm şi aici o latură pozitivă. Cu toată străduinţa ideologiei totalitare de a introduce în republică aşa-zisa limbă literară „moldovenească" care, chipurile, s-ar deosebi de cea română, originalele operelor (ele-s, desigur, nu chiar multe), care au nimerit în mâinile a astfel de personalităţi ca I. Creţu, A. Cosmescu, P. Starostin, G. Meniuc, V. Vasilache, V. Beşleagă, A. Busuioc, V. Leviţchi, M. Lutic şi I. Gheorghiţă se disting printr-un înalt nivel artistic. Cu toate acestea, rezultatele pozitive ce se referă la calităţile artistice sunt umbrite de *nivelul scăzut al majorităţii textelor*. De exemplu, raportul „valoare/nonvaloare" în cadrul traducerilor din literatura ucraineană este, după opinia noastră, următorul: din 16 cărţi de versuri, editate la noi în limba română în secolul XX, merită a fi transferate în grafie latină doar un sfert; din 52 cărţi de proză – numai 10.

În anumită măsură, este mai bună situaţia în privinţa calităţii traducerilor din literatura rusă. E firesc: în virtutea anumitor condiţii, traducătorii noştri posedă limba rusă mai bine decât ucraineana.

Printre componentele importante ale activităţii de traducere se numără **selecţia** operelor pentru transfer. Din nefericire, în această activitate, politica sovietică totalitară, pătrunsă de un proletcultism excesiv, a lăsat o amprentă ireparabilă – alegerea operelor este, evident, lacunară. Anume această situaţie a pus în circulaţie o producţie livrescă masivă, lipsită de potenţial estetic. Scrierile ticluite în spiritul realismului socialist depăşeau considerabil clasica. O astfel de selecţie i-a marginalizat pe mulţi scriitori ruşi de seamă din sec. XX (Zoşcenko, Platonov, Bulgakov, Soljeniţân, Pasternak, Mojaev, Gossman), pe clasicii ucraineni (I. Franko, Iu. Fedkovici, E. Grebinka, G. Skovoroda, P. Gulak-Artemovski), pe distinşii poeţi ucraineni din

generaţia în vârstă (M. Sosiura, M. Bajan, M. Vingranovski, Lina Kostenko, D. Pavlâc'ko) şi pe cei mai originali creatori de poezie din generaţia tânără. Referitor la literatura ucraineană, a fost ignorată evident dramaturgia şi folclorul.

Aceste împrejurări impun următoarea concluzie: o astfel de selecţie şi editare a traducerilor aduc prejudicii artei literare, în ultimă instanţă, lezează prestigiul culturii şi, respectiv, imaginea ţării donatoare. Cu toate scăpările şi neajunsurile înregistrate în dialogul cultural al Moldovei cu Ucraina şi Rusia prin intermediul traducerilor artistice nu putem nega esenţa cultural-literară a acestui schimb de valori estetice.

Dialogul literar dintre Moldova, Ucraina şi Rusia a fost însoţit, pe parcursul perioadei discutate, de o anumită interpretare critică.

Cele mai importante acţiuni de interpretare a dialogului nominalizat le aflăm realizate în următoarele lucrări: dintre culegerile colective – cele trei volume intitulate „Молдавско-русско-украинские литературные связи" (Chişinău, 1978, 1979 şi 1982, redactor responsabil C. Popovici), investigaţiile monografice care dezvăluie legăturile directe şi indirecte ale scriitorilor ruşi şi ucraineni Puşkin, Lermontov, Gorki, Maiakovski, L. Tolstoi, Şevcenko, Koţiubinski ş. a. cu plaiul basarabean, semnate de C. Popovici, S. Pânzaru, V. Şvac'kin, E. Dvoicenko-Markov, V. Trubeţkoi, ca şi acelaşi tip de lucrări care reflectă prezenţa nemijlocită ori mijlocită a unor scriitori români în arealul culturii slave de răsărit.

Avem în vedere cărţile „Ion Creangă şi basmul est-slav" (1967) de C. Popovici, „Izvoarele frăţiei" (1967) de A. Romaneţ, „Relaţiile literare dintre Moldova şi Rusia în sec. XIX" de I. Osadcenco, „Prezenţe moldoveneşti în paginile presei ruse: 1880-1905" (1976) de Alexandrina Matcovschi. Merită a fi pomenită în acest context şi lucrarea lui G. Iaţentiuc „Eminescu în traducere ucraineană" (Bucureşti, 1958, în limba ucraineană). Printre lucrările valoroase se înscriu studiile monografice ale lui Iu. Kojevnikov, *M. Sadoveanu* (Moskva, 1960), „Eminescu şi problema romantismului în literatura română din sec. XIX" (Moskva, 1968) şi lucrarea Elenei Loghinovski „Eminescu în limba lui Puşkin" (Bucureşti, 1987).

În anumită măsură se referă la tema discutată lucrările lui G. Bogaci care au apărut la Chişinău în anii '60 „Gorki şi folclorul moldovenesc" şi „Puşkin şi folclorul moldovenesc", ambele în limba rusă. Se cuvine a nominaliza aici şi cărţulia colectivă „Omagiu lui Taras Şevcenko" (Chişinău, 1999, alcătuitor şi coautor D. Apetri), precum şi cercetarea monografică a subsemnatului „Dialog intercultural. Aspecte ale receptării literare" (Chişinău, 2006), în care sunt reflectate trei dintre cele mai active forme ale dialogului cultural moldo-ucrainean: traducerile literare, interpretările critice şi tematica ucraineană în creaţia scriitorilor moldoveni.

Lucrările nominalizate conţin o informaţie diversă la tema discutată, informaţie adeseori obiectivă, dar, în anumite cazuri, subiectivă, inexactă şi exagerată. Situaţia dată obligă ştiinţa filologică contemporană să reexamineze din nou şi obiectiv întreaga literatură critică şi acele lucrări, care, direct sau indirect, se referă la aspectul traducerilor artistice şi la interpretările critice. E necesar ca în timpul apropiat dialogul intercultural dintre Moldova, Ucraina şi Rusia, care s-a întrerupt pe la mijlocul anilor'80, să fie reluat la un nou nivel apreciativ, într-o interpretare veridică, pe o bază ştiinţifică autentică.



Fibulă, argint, aurire, bronz, sec. III–IV p. Chr., Dănceni, Ialoveni

INSTRUMENTELE MUZICALE ÎN CREAȚIA LUI GRIGORE VIERU: SIMBOL ŞI SEMNIFICAȚIE

*Dr. **Victor GHILAŞ***

MUSICAL INSTRUMENTS IN GRIGORE VIERU'S CREATION: THE SYMBOL AND MEANING

Grigore Vieru had a close relationship with music. The poet contemplated the sound art, composed music and his poetry stimulated the imagination of composers. A special place in the Grigore Vieru's poetry was occupied by musical instruments. The organologic nomenclature is rich enough - violin, guitar, harp, flute, trumpet, flute, bell, drum, etc. The presence of musical instruments in Grigore Vieru's literary creation denotes certain cultural symbols, which reveal more ample the content of the author's poetry.

Relația lui Grigore Vieru cu arta sunetelor nu a intrat, cel puțin deocamdată, în preocupările cercetătorilor în pofida faptului că astfel de raporturi au existat permanent în activitatea poetului, ele fiind consistente şi de durată lungă. Mai mult, elementele muzicale care s-au încadrat în viața şi opera lui Gr.Vieru sunt multiple. În realitate, fenomenul artistico-sonor reprezintă un subiect aparte de abordare, putând fi luate în calcul formele directe şi/sau indirecte ale acestuia în cel puțin două aspecte esențiale şi anume: muzicalitatea poeziei maestrului şi integrarea liricii vierene în forme muzicale. În plus, versul poetului a stimulat mereu imaginația creatorilor şi/sau interpreților de muzică.

O scurtă incursiune în subiect dezvăluie ipostazele de manifestare în care au fost valorificate pasiunile lui Grigore Vieru pentru muzică, de la simpla contemplare a produsului sonor până la implicarea directă în actul de creație. Poetul nu a avut o pregătire muzicală de specialitate, dar a deținut o cultură muzicală suficientă pentru a evalua



Poetul Grigore VIERU

fenomenul ca atare, fapt care decurge, în primul rând, din opera sa artistică, bogată în sugestii nonverbale, muzical-sonore înainte de toate. Cultura aleasă, orizontul spiritual larg au contribuit în măsură decisivă la afirmarea-i publică în domeniul Euterpei. Nu vom urmări să cuprindem integral toate ariile în care a fost ancorată lira poetului în magica lume a sunetelor. Le vom trata doar în ipostaza ce se referă la reflectarea fondului organologic în creația poetului.

Prezența diverselor instrumente muzicale în creația lui Grigore Vieru coroborează o dată în plus strânsa sa relație cu arta sunetelor, sporind astfel muzicalitatea poeziei prin imaginile induse. Nomenclatorul organologic este unul destul de bogat, aşa cum sunt reprezentate toate familiile instrumentale cu excepția celor electronice. Grupul instrumentelor aerofone este înfățişat prin bucium (poezia *Legământ*), flaut (poezia *Crinule*), fluier (poeziile *Fiindcă*, *Mulțumim pentru pace*, *Inscripție pe o vioară*), trombon (poezia *Stau cu trombonul unii*), trompetă (poezia *Trompeta*). Cordofonele sunt reprezentate de chitară (poeziile *Ascultați, măi copii*, *Serenadă*, *Poem*, *Seara ghitarelor*), harpă (poezia *Harpa*), vioară/scripcă (poeziile *Satul meu*, *Ascultând pe Enescu*, *Inscripție pe o vioară*, *Greieraşul*, *Sărută-mă* ş.a.). Membranofonele sunt prezente prin tobă (poezia *Toba ariciului*), iar idiofonele – prin clopot (poeziile *Lacrima*, *Ochianul*, *Duminica*, *La mănăstirea Căpriana*, *Pentru ea* ş.a.). Aşadar, o gamă organofonă destul de bogată din care s-ar putea constitui o veritabilă formație în sensul adevărat al cuvântului, adaugând cercul muzicienilor care au stat în apropierea poetului (interpreți, compozitori, dirijori, prieteni, admiratori etc.).

Unor maeştri ai artei muzicale Grigore Vieru le exprimă deschis gratitudinea sa, dedicându-le melodii şi/sau versuri pline de admirație: violoniştilor Dumitru Blajinu (poezia *Izvorul*), George Enescu (poezia *Ascultând pe Enescu*), compozitorilor Tudor Chiriac (piesa muzicală *Cântecul soarelui*), Ion Macovei (cântecul *Mă uitam*), Iulia Țibulschi (cântecul *Cucule*), interpreților Gheorghe Banariuc şi Vadim Gheorghelaş (poezia *Tata*), Nicolae Furdui Iancu (poezia *Cântec basarabean*), Tudor Gheorghe (poezia *Viața*), Nicolae Glib (poezia *Satule*), Ştefan Petrache (poezia *Glas de taină*), Iurie Sadovnic (poezia *Cinstirea proverbelor*), dirijorilor Ştefan Andronic (cântecul *Albinuța*), Valentin Budilevschi (cântecul *Umbreluța spicului*). De cele mai multe ori instrumentele muzicale cunosc abordări metaforice plasticizante sau revelatorii întru dezvoltarea ideii şi semnificației poetice a conținutului. Este de observat că vioara, chitara, fluierul şi clopotul sunt instrumentele cel mai des întâlnite. Vioara apare atât în ipostaza ei lăutărească, cât şi în cea academică care, prin generalizare, este asociată simbolic în culturile lumii, inclusiv în cea românească, principiului feminin. Un alt instrument cordofon, bine reprezentat în poezia lui Grigore Vieru, este chitara, încărcată cu semnificația de sursă de sunet şi muzică. Harpa, în scrisul poetului, apare o singură dată, putând fi interpretată mai curând ca simbol universal emblematic al îmbinării versului cu melodia, amintindu-ne de motivul orfic, devenit universal.

Alte trei instrumente, fluierul, flautul şi buciumul – "unelte sonore" cu vechi tradiții în cultura națională – aparțin lumii bucolice. În mentalitatea arhaică a strămoşilor instrumentele aerofone, fluierul în primul rând, erau considerate drept mijloace de comunicare transcedentală (cu spiritele de dincolo). Astfel, în poezia *Inscripție pe o vioară,* fluierul are tocmai o asemenea semnificație:

Din bunuri/Câte fostu-ne-au lăsate,/Eu am păscut înfometat/Ideea/Pe dealurile cele mai/ Sărate,/De-aceea ars mi-i sufletul,/De-aceea./ Şi-asemeni cântărețului - /Al vieții - /Sub ceruri/Ce topite cură,/Am dus la gură/Fluierul arşiței/Şi-o stea de sus/M-a sărutat pe gură.

(*Inscripție pe o vioară*//***Rădăcina de foc***, p.224.)

Poetizat prin calitățile lui acustico-sonore în balada *Miorița*, proprietățile magice şi sacralitatea fluierului i-au asigurat prezența în majoritatea ceremoniilor populare de la noi, fapt ce-i conferă substrat tracic şi dionisiac, apropiindu-l, totodată, de lirica orală. În fantezia populară, cântatul din fluier este asociat epifaniei celeste, care asigură nexul a două elemente eterice: aer (suflu) şi sunet.

Situațiile, în care apare evocat clopotul - atribut al lumii patriarhale, nu sunt impuse de necesități prozodice (accente, intonații, rime, ritmuri etc.), ci mai degrabă recumbă semnificații simbolice fezabile. Prin reverberațiile sale,"*Un dulce zvon de clopot*" (poezia *Duminica*//***Cel care sînt***, p.114.), acest aparat fonic intermediază comunicarea dintre cer şi pământ. În lirica poetului poate fi reconstituită plurifuncționalitatea instrumentului:

pentru semnalarea primejdiilor şi glorificare:

Pentru ea la Putna clopot bate,/Pentru ea mi-i teamă de păcate,/Pentru ea e bolta mai albastră-/ Pentru limba, pentru limba noastră ...

(poezia *Pentru ea*//***Două vieți şi o dragoste***, p.43.)

chemarea la meditație şi înlăturarea suferinței:

La mănăstirea cea Căpriana/Bate un clopot în

zi de duminică./La Căpriana rană pe rană,/Rană pe rană în taină se vindecă./Intră în templu om al durerii/Nu-i ruşine să intri-n biserică,/E o ruşine liniştea serii/A o preface-n cazarmă isterică...

(poezia *La mănăstirea Căpriana*// ***Două vieţi şi o dragoste***, p.37.)

sau revelaţia divină:

Bate frumos un clopot,/Bate un clopot/Al învierii şi bunei vestiri./Vine din cer un şopot, Vine un şopot/Şi mă ridică din mari pustiiri ...

(***Ibidem***.)

glas al armoniei:

O mie de doine, o mie de clopote/Se-aud în fiece cuvânt,/O mie de inimi, o mie de tropote, De cai domneşti zburând ...

(poezia *O mie de clopote*// ***Două vieţi şi o dragoste***, p.40.)

etc.

Un alt instrument cu vădit timbru sonor autohton pe care îl găsim la Grigore Vieru este buciumul. În cultura muzicală naţională acest organofon a fost tradiţional folosit în scop de semnalizare. Instrument cu calităţi acustice răsunătoare, pătrunzătoare şi randament dinamico-sonor sporit, el era potrivit necesităţii de comunicare la distanţe mari în viaţa cotidiană legată, în primul rând, de păstorit. O mărturie a rolului buciumului ca instrument de comunicare este sensul figurat al verbului românesc *a buciuma* "a anunţa, a vesti". Spre deosebire de instrumentele aerofone de metal, care erau apanajul nobilimii, buciumul din lemn aparţinea oamenilor simpli şi păstorilor, semnificând simbolul gloriei, mai ales a celei militare şi al vestirii unor evenimente (triste, tragice) importante. În arealul carpato-dunărean, buciumul este adecvat evocării istorice, redării sentimentelor de tristeţe şi jale, specifice doinei şi dorului, fiind folosit la ceremonii funebre, ca instrument ce vesteşte moartea, răscolitorul său timbru al tristeţii fiind potrivit pentru redarea unor astfel de stări sufleteşti. Poetul îl foloseşte expres pentru sugerarea acestei dispoziţii umane. Vom întâlni buciumul în poezia *Legământ*, dedicată lui Mihai Eminescu, vibraţia sa dureroasă venind din dorinţa de a rămâne pe vecie alături de opera marelui înaintaş. Creaţia Luceafărului culturii naţionale este comparată (raportată) cu (la) "*al străvechei slove bucium*", iar cupletul final, cu rima "zbucium-bucium", identică versului eminescian din *Mai am un singur dor*, vine ca o dispoziţie testamentară:

Ştiu: cândva la miez de noapte,/Ori la răsărit de Soare,/Stinge-mi-s-or ochii mie/Tot deasupra cărţii Sale./Am s-ajung atunce, poate/La mijlocul ei aproape./Ci să nu închideţi cartea/Ca pe recele-mi pleoape./S-o lăsaţi aşa deschisă,/Ca băiatul meu ori fata/Să citească mai departe/Ce n-a dovedit nici tata./Iar de n-au s-auză dânşii/Al străvechei slove bucium,/Aşezaţi-mi-o ca pernă/Cu toţi codrii ei în zbucium.

(poezia *Legământ*//***Rădăcina de foc***, p.21.)

Sfera motivelor organofone în poezia lui Grigore Vieru mai include şi alte instrumente muzicale: *flautul*, *toba*, *trombonul*, *trompeta*.

Flautul îl întâlnim în poezia *Crinul*:

Vai mie, nu doar/sufletul mă doare./Acum şi trupul,/oasele mă dor./Vai mie, dragoste,/cui i-o fi dor/de rana mea,/zburdând rătăcitoare/ din spic în spic,/din ram în ram,/cui oare?!/Prin valul/întunericului ud/un glas înmiresmat/de crin aud:/"Se face flaut orice os ce doare."

(poezia *Crinule*//***Rădăcina de foc***, p.125.)

Privit prin prisma semnelor culturale, crinul semnifică puritatea, inocenţa, virginitatea, iar în tradiţia creştină este acceptat ca simbol al Sfintei Fecioare. Plină de conţinut în lumea imaginarului şi dotată cu o mare putere de sugestie, această floare este legată de dragoste, fiind totodată considerată şi "floare a lacrimilor", lucru care, se pare, este confirmat şi în conţinutul versurilor.

Episodic apar în creaţia lui Grigore Vieru toba, trombonul, trompeta. Dacă toba şi trompeta sunt mai curând jucării sonore, prima fiind mânuită de un arici, cealaltă de un copil (poeziile *Toba ariciului*, *Trompeta*), trombonul apare într-o ipostază mult mai sobră, fiind evocat în *Litanii pentru orgă* şi, probabil, nu întâmplător. Prezenţa trombonului în partiturile orchestrale este necesară în momentele de culminaţie sonoră de mare amploare. Timbrul lui este adecvat temelor de coral, pasajelor melodice majestoase, solemne sau celor dramatice, fapt ce concordă cu atmosfera generală din *Litanii*.

Această sumară radiografie a paletei timbrale, prezente în laboratorul de creaţie a lui Grigore Vieru, denotă prezenţa anumitor simboluri muzicale, efecte ale fanteziei sau inspiraţiei poetului întru crearea sugestiei de eufonie. Instrumentele muzicale, după cum se poate observa, îşi găsesc o utilizare adecvată. În acelaşi timp, sugestiile pe care le imprimă conţinutului poetic conturează mai clar plasticitatea imaginilor şi stilul inconfundabilul al scriitorului.

Literatura artistică citată

* * * *Două vieţi şi o dragoste*, *vol. 1*. Chişinău, Editura Universul, 2004.

Vieru, Grigore. *Cel care sînt. Versuri, creionări, interviuri, note*. Prefaţa, selecţia textelor şi a aprecierilor: Mihai Cimpoi. Chişinău, Literatura artistică, 1987.

Vieru, Grigore. *Rădăcina de foc. Poeme, confesiuni*. Bucureşti, Editura Univers, 1988.

O DRAGOSTE SHAKESPEARIANĂ DEZLĂNȚUITĂ ÎN LANȚURI (sau Nicolae Dabija în ipostază de romancier)

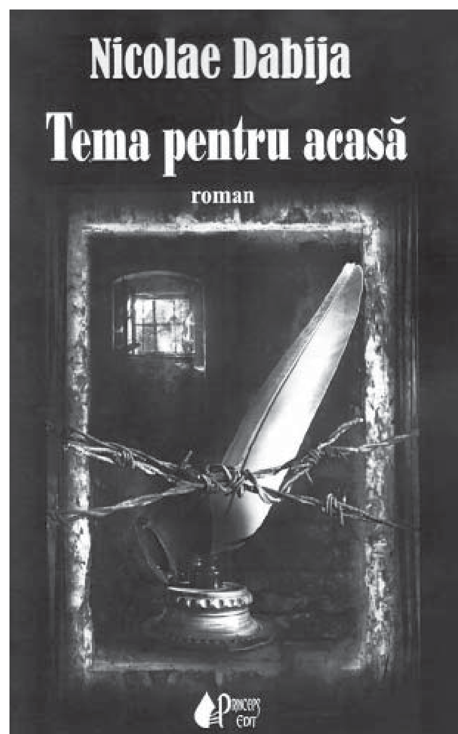
Acad. ***Mihail DOLGAN***

The roman of Nicolae Dabija "Homework" is a real art-roman. It is reflecting not only the tragic theme of our people - deportations and dramatic faith of basarabian intellectuals in the Stalinist Gulag, but it is doing it through narrative techniques of a big esthetic effects

Ispititoare sunt sirenele publicisticii de atitudine pentru orice artist al cuvântului, dar mai ales în cazurile când acesta atacă problema arzătoare de interes național, inclusiv o tematică social-politică pusă pe muchie de cuțit, atâta amar de timp interzisă. Prin forța talentului său nativ, Nicolae Dabija a ştiut însă să învingă aceste „sirene", propunând cititorului – prin proaspătul roman *Tema pentru acasă* – un adevărat **roman-artă**, în care ficțiunea se prezintă atât de viguroasă şi veridică, încât concurează cu cele mai crude date ale realității evocate, iar datele realității sunt surprinse atât de relevant şi sintetizator, încât fac concurență cu cea mai autentică ficțiune. Nici chiar rusul Soljenițân, cel mai consacrat scriitor-disident al Gulagurilor staliniste, n-a reuşit să se smulgă definitiv din momelile publicisticii, necum basarabenii noştri Constantin Stere, Paul Goma, Alexei Marinat.

Iată de ce am putea spune că Nicolae Dabija este nu numai un Soljenițân al românilor de pretutindeni, ci un Soljenițân **artist** al românilor în evocarea cu atâta forță de imaginație şi de recreare, cu atâta sugestivitate şi plasticitate, cu atâta capacitate de relevare şi de penetrațiune a atrocităților, a cruzimilor şi absurdităților proprii regimului stalinist-totalitarist, în special proprii temnițelor sibiriene – un iad pe pământ, mult peste cel imaginat de geniul lui Dante cu celebra-i inscripție de pe uşă: *Lăsați orice speranță, voi ce intrați aici*.

Dacă lumea infernală a închisorilor staliniste pentru deținuții politici – floarea intelectualității din întreg imperiul sovietic, a fost deja înfățişată şi blamată deschis în toată hidoşenia ei pe calea slovei publicistice – o modalitate ce se pretează de minune în aceste scopuri, ce tehnici romaneşti eficace aplică în locul acesteia Nicolae Dabija pentru a dobândi efecte estetice multiple şi maxime?



Nicolae Dabija. Tema pentru acasă. Princeps-Edit, Iaşi, 2010

Academicianul român Eugen Simion lansase mai demult două aserțiuni privind spunerea adevărului în literatură. Prima: „*Cine se hotărăşte să spună adevărul pe față merge în sensul artei*". Dar, adăugăm noi, încă nu face artă propriu-zisă. A doua aserțiune: „*Acolo unde nu există artă nu poate exista nici adevăr*". După opinia noastră, Nicolae Dabija şi-a dat seama intuitiv de aceste axiome definitorii în actul de creație şi a hotărât să le exploreze pe amândouă într-o dialectică împletire, accentul dominant căzând desigur pe cea de-a doua judecată. Însuşi autorul nu-şi scoate în țeapă atitudinile şi stigmatele mânioase față de cruzimile evocate, dimpotrivă le „atenuează". Nu fac asta nici învinuiții fără vină (decât doar în cazurile strict necesare), nici chiar împrejurările diabolice de muncă-ocnă şi de existență-supliciu, nici chiar climatul potrivnic omului, ci înainte de toate vorbesc –deschis şi în surdină – faptele şi iar faptele, acțiunile şi iar acțiunile, „gânditul" „disident" al tuturora: om şi natură, deținut şi temnicer, victimă şi călău, câine şi fiară, „gândit" asupra *întoarcerii pe dos* a tot ce e uman, dragoste, adevăr şi libertate …

Principiul poetic nichitastănescian „*Totul este inversul, totului*" se potriveşte în aceste cazuri nici că se poate mai bine, înseşi realitățile criminale dictându-se din interior. Căci anume el, acest principiu, poate „transforma" imposibilul în posibil, poate transforma anormalul în normal şi normalul în anormal, poate transforma răul în bine, minciuna în adevăr, urâtul în frumos, crima în binefacere etc., etc. Aşa se face că

romanul *Tema pentru acasă* – o sugestivă metaforă şi social-politică, şi etico-spirituală, şi ontologico-filozofică, fiind privit ca un tot întreg artistic, se **dezvăluie** şi se **autodezvăluie** concomitent, se **conspiră / deconspiră** şi se **autoconspiră / autodeconspiră**, se **condamnă** şi **se autocondamnă din interior** – desigur, prin intermediul personajelor memorabile şi bine muruite în alb şi negru, vorba lui Eminescu, prin intermediul intereselor şi năzuințelor contrare, precum şi al coliziunilor epice contradictorii şi împinse la limită, dar şi prin intermediul – în primul rând! – al tehnicilor narative globale şi dominante: paradoxul, absurdul, metafora absolută, analogiile percutante, oximoronul vizionar, însuşi limbajul polisemic şi perfect, bine strunit ca o coardă de vioară ce nu poate scoate note false. Am mai putea adăuga aici şi anticalofilismul declarat ca atitudine stilistică a poeticii romaneşti. Cine a studiat în adâncime poezia lui N. Dabija nu poate să nu depisteze / întrezărească în paginile de roman ale autorului mai multe tehnici artistice definitorii, caracteristice în genere scriitorului în tot ce aşterne pe hârtie (tehnici ce țin de structura lui psihologico-artistică şi individualitatea stilistică inconfundabilă).

Un exemplu edificator. În studiul nostru din 2006 *Hermeneutica unei imagini oximoronice („doruri interzise”) la nivelul creației de ansamblu* am demonstrat deja că pentru poetul N. Dabija **oximoronul**, mai exact spus, viziunea oximoronică asupra realității constituie o **dominantă stilistică** a eului său liric, a poeticii sale în genere. Ilustram prin versuri de felul: „stăpân cu cătuşele pe mână”, „să fiu liber doar închis”, „sunt deținut şi temnicier” etc. Şi romanul *Tema pentru acasă* este în întregime construit pe mecanismele asociative ale oximoronului paradoxal şi ale paradoxului oximoronic. Astfel, şi personajele benefic-„pozitive” şi cele malefic-„negative”, şi întreaga gamă de virtuți şi vicii omeneşti, şi cele mai înalte fapte şi sentimente, dar şi cele mai josnice făptuiri şi ticăloşii, şi „făptura” naturii şi a firii în genere – toate sunt văzute şi interpretate de prozator prin prisma unui **amestec dialectic** de contrarii, de polarități, de extreme vitale – atât de indicate pentru realitățile descrise în roman şi pentru descoperirea şi rostirea (**ambiguă până la un punct**) a adevărului adevărat, a adevărului întreg.

Siberia închisorilor şi a deținuților „mirosind a mort”, în ochii prozatorului ia aspecte, rând pe rând – prin contrast şi combinări de atribute contradictorii – şi atractive, dar şi repulsive. La început ea e creionată în culori scăpărător-poetice voit obiectiviste: „*Sălbătăcia naturii i se păru, văzută din tren, una de la facerea lumii. Garduri de munți, perdele de arbori care zăgăzuiau zarea, lacuri limpezi ce semănau mai degrabă cu nişte bucăți de cer aşternute pe pământ ...*”. Apoi în alt loc aceeaşi Siberie începe să se „subiectivizeze” prin umanizarea-dezumanizarea ei: „*Totul este acoperit de nea, totul e învăluit de vântoasă, totul e înghețat de jur-împrejur, până şi trecutul e înghețat, până şi viitorul e cu țurțuri, tic-tac! şi clipele picură ca un uluc de gheață; visuri, speranțe, amintiri, totul e cuprins de un ger aspru fără scăpare. În iad nu clocotesc cazane. În iad ninsoarea răbufneşte în rafale. Cine a cunoscut Kolâma ştie cum arată iadul*” (p. 287-288).

Aşadar, tot acolo, ni se sugerează reprezentările: „*Ninsoarea biciuieşte. Gheața taie precum cuțitul. Cuțitul arde. În cazanul Gheenei e mai suportabil decât aici*”.

Sunt rânduri de gheață, de mare exactitate descriptiv-psihologică, ce îngheață sângele cititorului la primul contact „artistic” cu taigaua siberiană – ostilă la limită omului – şi la propriu şi la figurat. Pentru că Zarianka, lumea lagărului, adevărata lume a deținuților este nu numai „pestriță”, ci, în primul rând, reprezintă un „amestec” oximoronic de toate celea, după cum urmează din precizările enumerativ-constatative ale autorului: „*Aceasta e lumea de la Zarianka. Felurită. Ciudată. Amară. Voioasă. Deznădăjduită. Pasionată. Ridicolă. Necăjită. Zâmbitoare. Tristă. Zgomotoasă. Indiferentă. Nerăbdătoare. Tăcută. Vorbăreață*”. Parcă e stilul lui Zaharia Stancu din *Rădăcinile sunt amare*. Ei bine, pentru protagonistul romanului – învățătorul **Mihai Ulmu**, care e arestat ca duşman al poporului şi care îşi ispăşeşte vina fără vină în cea mai groaznică închisoare din taigaua – simbol al surghiunului – „Zarianka”, Siberia ar fi – paradoxul paradoxurilor şi oximoronul oximoroanelor – o țară … „*dragă*”. Cum aşa, se întreabă nedumerit şi dezorientat cititorul?! Surpriza-poantă ne-o oferă imediat însăşi personajul (Mihai către Maria): „**Mi-i dragă Siberia, ea mi-a adus noroc. Ea m-a ajutat să te cunosc**”. Această mărturisire sinceră a lui Mihai constituie un argument forte întru adeverirea dragostei lor adevărate, mari, frumoase, neasemuite, curajoase, stoice în *sacrificarea* ei poetico-dramatică. Mai târziu, atunci când cunoaşte tainele dragostei unice, care a determinat-o să părăsească Poiana natală de „dragul” Siberiei, unde îl ținea în cătuşe pe Mihai, Maria va confirma şi ea – indirect – aceeaşi credință a învățătorului de literatură română: „*Cât voi fi cu tine, voi fi liberă, fericită, voi fi eu însămi ... Pentru mine acasă e acolo unde te afli tu ...*”.

Pe de altă parte, bipolaritatea ideilor şi stărilor sufleteşti provine în parte şi din natura specifică a oamenilor „*ciudați*”, zugrăviți de autor. „*Cum e posibil, se întreabă de multe ori Mihai, ca oamenii să fie, conform unui grafic dinainte stabilit, o zi – îngeri, şi o zi – diavoli, o zi apostoli ai binelui şi o zi – apostoli ai răului?!*”.

Procedeul examinat lucrează cu multă eficiență artistică şi stilistică nu numai atunci când protagonistul Mihai Ulmu asistă la naşterea în libertate a propriului copil („*Era un sentiment ciudat de bucurie, de frică, de*

mândrie, de durere, de însufleţire, de deznădejde şi de fericire amestecate laolaltă") sau când a cunoscut-o în dragoste pe Maria („*descoperisem că pot să merg pe ape fără să mă scufund*", ci şi atunci când trăieşte cu toate fibrele fiinţei libertatea: „*Avea un sentiment straniu, ca şi cum ar fi fost alcătuită din doi oameni, nedespărţiţi, dintre care unul mai e prizonier cu cătuşe la mâini şi la picioare, iar celălalt, omul liber, e supraveghetorul acestuia*").

Acelaşi lucru (caracterul duplex al stărilor sufleteşti) se întâmplă şi în cazul Mariei ca parte alcătuitoare a cuplului: „*Maria era toată un amestec de bucurie şi tristeţe, de nelinişte şi împăcare, de disperare şi speranţă împlinită. Mihai o învălui cu privirea ca pe o comoară de preţ, o simţea cu orice celulă a trupului pe cea care-i era şi iubită, şi prietenă, şi soră, şi mamă, şi fiică, şi soţie*".

E locul să subliniem că „portretul" psihologic interior al eroului, adică surprinderea stărilor complexe ale sufletului său, la Nicolae Dabija se conjugă, se completează, se adânceşte prin intermediul portretului fizic, exterior, care, de obicei, combină factorii naturali cu factorii spirituali. Aşa e portretul Mariei: „*Înaltă şi zveltă, cu ochii verzi-albăstrui ca cerul de peste brazi ce au irizări de boltă amestecată cu pădurea, cu sprâncenele parcă mereu arcuite a mirare, cu gene lungi de iarbă moale şi dinţi albi ca de fildeş, cu ten de lapte – să fie ea, femeia din vise, aici, atât de aproape?! De unde o fi apărut această minune?! Mlădioasă, ca o răchită care se hârjoneşte cu vântul, zvânturată ca o căprioară; cu pielea ca o chiparoasă; gingaşă cu o floare-de colţ crescută pe crestele munţilor ... Nu-i poate găsi nuciun cusur, afară de acela poate că e prea puţin conştientă de farmecul şi de frumuseţea ei ...*". Parcă o ai în faţă pe această Ileană Cosânzeană ajunsă în landşaftul siberian, parcă e mai reală decât însăşi realitatea vie!

O altă tehnică de exteriorizare a „portretului" moral-psihologic utilizează prozatorul atunci când îl prezintă pe Mihai Ulmu aşteptându-şi fructul dorit al dragostei – copilul, care bătea la uşa vieţii. Bucuria la limită a protagonistului e înfăţişată astfel: „ – *Salut, piciule! .. Să facem cunoştinţă ... Eu sunt tăticul tău ... De-ai şti cât de mult te aştept ... Îţi promit că am să fiu alături de tine ... Că nu ne vom despărţi niciodată ... Că te voi iubi cel mai mult ... Pe tine şi pe mămica ta ... Vom trăi la Poiana într-o casă mare, cu grădină şi curte largă ... Am să te-nvăţ cuvintele şi înţelesurile lor ... Am să te învăţ să înoţi şi să joci fotbal .. Vom umbla împreună la şcoală ... Vom călători pe Răut şi prin codrii noştri ... Mi-i dor de tine, copilul meu ... copilul nostru ... Prin tine neamul moşilor şi strămoşilor noştri va continua ... Prin tine şi prin copiii tăi vom dăinui mai departe peste veacuri ...*". Încă nu am întâlnit un atât de frumos şi răscolitor prolog-„tatăl nostru" al unui părinte în faţa propriului copil care este şi nu este! Discursul acestuia este simplu, netropologic, abia punctat nu numai din cauza că este adresat piciului nedeprins cu metafora (maturul se teme că nu va fi înţeles!), ci şi din cauza că în momentele de vârf, cele mai tensionate, omul, după L. Tolstoi, nu recurge la metaforă, dar preferă directitatea sobră şi laconică.

De o mare exactitate psihologică şi sugestivă este şi „portretul" *libertăţii*, al libertăţii acelor oameni care au simţit pe pielea şi pe sufletul propriu cea mai cruntă cruzime a gulagului siberian şi care, în sfârşit, au ajuns „*să respire aerul acela cu iz de Dumnezeu*". Iată acest pasaj: „*Erau liberi şi încercau cu toţii o senzaţie ciudată: să nu aibă pe cineva cu puşca în spate, alături, care să le ordone ce să facă, încotro să meargă, cum să stea. Se bucurau de toate sau încercau să se bucure: de lumina soarelui, de vânt, de arbori, de iarbă, de nori, de cer, de înghesuială, de semeni, de cuvinte, de tot ce vedeau, auzeau şi simţeau, după ani de detenţie şi de izolare de restul lumii, bucurându-se, cu toţii odată şi fiecare în parte, de cel mai sfânt, cel mai nobil şi cel mai de preţ lucru din lume: libertatea. Libertatea lor şi a celorlalţi*".

Observarea, intuirea şi dezvăluirea firii omeneşti aflate într-un raport de polaritate magnetică este dictată de mai mulţi factori: existenţiali, psihologici, estetici. În primul rând, în momentele neobişnuite de cotitură, momente de vârf, cu mutaţii sufleteşti (sau de altă natură) radicale şi extreme, omul e înclinat să se manifeste plenar, global, cu întreg spectrul de nuanţe polisemantice. În cazul acesta se arată a fi un individ neobişnuit, „planetar", care trăieşte şi gândeşte tot neobişnuit şi tot „planetar". Or, trăirile unilaterale, liniare, monocorde, oricât de intense ar fi, nu pot genera fiori dramatici de totalitate, de o tulburătoare *complexitate*. În rândul al doilea, numai pe calea introspecţiei, policromice se poate pătrunde în cele mai abisale adâncimi de suflet şi de cuget omenesc. În sfârşit, în rândul al treilea, „amestecul" de atribute contrapunctice se dovedesc a fi o modalitate cât se poate de eficientă în producerea de *ambiguitate* – caracteristică definitorie a literaturii moderne, apte să asigure o plăcere estetică optimă. În acest plan, consideraţia unui duhovnic din roman: **omul este în acelaşi timp şi cer, şi iad, şi smoală încinsă şi pajişte înflorită** este ca şi cum smulsă din principiile romancierului de zugrăvire a firii umane în genere.

Cu aceeaşi cheie, magică, un fel de „iarbă a fiarelor", se apropie autorul şi de mai toate personajele lucrării, care, cu cât sunt mai complexe şi mai contradictorii, cu atât se dezvăluie / autodezvăluie mai deplin în toată integritatea caracterului lor.

Aşa este, de exemplu, **Kudreavţev**, şeful lagărului morţii, o creatură tipică a regimului stalinist, un Mefistofel al închisorilor siberiene – literatura română încă nu cunoaşte un alt inchizitor mai feroce şi mai repugnant, mai

ipocrit şi mai mizantropic ca cel întruchipat de N. Dabija în romanul *Tema pentru acasă* (un titlu „nevinovat" şi voit disimulat).

Mai tiran decât toţi tiranii, mai fariseic decât toţi fariseii, mai „teatralist" decât toţi teatraliştii, Kudreavţev, deşi e un „om fără chip", are o mie şi una de *feţe-măşti*. El mereu „teoretizează" răul ca binele şi binele ca răul, mereu transformă metehnele în virtuţi şi virtuţile în metehne, mereu *răstoarnă şi întoarce pe dos* totul şi toatele. Ca diavolul! De altfel, el se consideră un Dumnezeu al închisorii, dar, în realitate, este un Diavol, purtând „masca" lui Dumnezeu.

Prin urmare, Kudreavţev îl face deseori pe „mieluşelul" (îi place!), vrea să vadă lucrurile în culori trandafirii sau chiar să le „idealizeze" în felul lui particular de a le percepe. Astfel, el, groaza şi torţionarul deţinuţilor, se crede, chipurile, „*un rob*" al acestora, pentru că, vezi bine, e mereu la „*dispoziţia*" lor. Cât face numai ordinul lui dat (în plan ironic, desigur!) puşcăriaşilor: „*Să fiţi fericiţi* (intertextul poate fi bănuit)". În felul său viclean de a se complace, şeful lagărului ţine să se identifice cu … „*bunătatea*" întruchipată, pe care însă o califică drept un … „defect": „*Ştiţi care e defectul meu cel mai mare?! Bunătatea. Ea o să mă vâre-n mormânt*". Ştie şi să se autoblameze pentru nişte „slăbiciuni" oarecare: nu suportă pe *oamenii îndrăgostiţi*, dragostea în genere: „*Noi,* zice el, *vom stârpi ca pe o buruiană rea acest sentiment meschin, dragostea*". Încolo colonelul Kudreavţev manifestă „*blândeţe părintească*", când se adresează cărturarilor din penitenciar, „*învăţase să mintă fără să spună minciuni*", era „*adeptul unui ateism aproape religios*", se îngrijora ca deţinuţii să fie cât mai sigur zăgăzuiţi în închisoare (a dat ordin să pună la geamurile de la barăcile lor „*câte două rânduri de zăbrele, ca să nu le fie frig*!", şi se întreba întruna în doi peri: „*Unde fugiţi voi de bine?!*".

Şeful lagărului morţii avea chiar şi un fel de „doctrină", de „filozofie" de a-i învăţa pe puşcăriaşi „*cum să devină demni de fericire*". Pentru temnicer închisoarea ar fi „*o universitate a vieţii*", unde poporul ar trebui să se recicleze, în mod obligatoriu, iar temnicerii adevăraţi sunt „*conştiinţa unei naţiuni*". Mai mult chiar, închisoarea ar fi „*o fereastră prin care privim spre viitor*". Ce cuvinte „mari" pentru a defini nişte realităţi abjecte! Acelaşi Kudreavţev, într-un dialog cu bătrânul preot Florenski, ştie să perceapă lagărul morţii printr-o prismă voit duhovnicească, pe placul credincioşilor: „Închisoarea mi se arată de multe ori ca o *sfântă mănăstire*, cu nesfârşite posturi, cu aspre rânduieli, cu pedepse menite să spiritualizeze omul. Iar *temnicerii mei – ca nişte îngeri căzuţi*, care vă ajută să vă mântuiţi mai abitir". Ce definiţie metaforică paradoxal de machiavelică: temnicerii – „îngeri căzuţi !!!".

Ca să creeze iluzia unor „realităţi" amăgitoare, care să ducă în eroare – plăcut! – pe noii veniţi în temniţă, autorul îl pune pe personajul său perfid să exploreze la maximum aparenţele îmbietoare, *măştile* ascunzătoare de esenţe tragice. Exemplificăm. Pe poarta de la Zarianka scria sfidător: „*Bine aţi venit!*" (Trebuie citit: „Rău aţi venit şi la multe chinuri aţi venit"). Apoi Kudreavţev ţinea să întâmpine pe noii deţinuţi cu marşuri de fanfară; când plecau la muncă, puşcăriaşii erau îndemnaţi „să cânte cuplete mobilizatoare"; pe morţi îi conduceau la groapa comună cu muzică de Ciaicovski; mai mult chiar, el a creat cercuri de dans şi, culmea culmilor, a organizat între deţinuţi un fel de „*întrecere socialistă*". Toate acestea se făceau cu un singur scop demagogic: să creeze în penitenciare impresia falsă de viaţă *normală*, să împrumute realităţilor cumplite din iadul închisorii „luciri" de rai.

Pe de altă parte, când trebuia, Kudreavţev ştia să-şi dea în vileag adevărata sa natură şi caracter în toată goliciunea şi hidoşenia lor. De exemplu, el priveşte la toţi oamenii ca la nişte „criminali" în potenţă: „*Mă, voi aveţi crima în voi. Voi v-aţi născut criminali*". Le declară deschis deţinuţilor că vor fi cei „*zidiţi*" în noua societate, printre „ziditori" numărându-se în primul rând „ne-oamenii" de teapa temnicerilor, străduindu-se să-i convingă că „*omul se sufocă de prea multă libertate*". În ochii lui puşcăriaşii sunt doar nişte „*cifre*", care pot fi manipulate în fel şi chip. Ce vrea aceea şi face, iar ceea ce face e „aprobat" de puterea nelimitată a totalitarismului. Pe Mihai Ulmu îl avertizează în batjocură: „*N-am să-ţi permit să evadezi nici din tine însuţi*, cu atât mai „mult din temniţa noastră". Dacă vrea să-l condamne pe Ulmu – în bătaie de joc! – la un termen de 240 de ani şi ceva, îl condamna cu o uşurinţă de iluzionist. Singura „dramă" a colonelului e marele lui regret că, purtând în permanenţă cu sine o frumuseţe de pistol, nu poate să-l descarce niciodată în vreun deţinut obraznic. Nu se ştie ce se sugerează mai mult aici: umor negru sau ironie albastră, sau şi una şi alta.

Am stăruit atât de mult asupra mai marelui pe lagărul morţii din gulagurile siberiene – Kudreavţev, simbol macabru al stalinismului în acţiune, deoarece aici se vede cel mai bine strategia şi stratagema scriitoricească a lui Nicolae Dabija în *autodivulgarea* şi *autoblamarea* multiplelor faţete de fiară vicleană a Răului totalitarist absolut, care distrugea esenţa omului, distrugea omul din om *prin promovarea minciunii ca formă de existenţă*, cum ar fi spus Alexandr Soljeniţân. În schimb, stăpânul închisorii îşi satisfăcea amorul propriu prin ordinul-pedeapsă capitală: „Cine face un pas spre dreapta, un pas spre stânga, e împuşcat pe loc". Plăcerea lui supremă e de a inventa noi suplicii, considerându-se în această ipostază – ironia sorţii! – un fel de „om de creaţie": „El,

când născocea un supliciu nou, avea bucuria pe care o încerca un om de creație atunci când alcătuieşte un poem sau o operă genială”.

Din această perspectivă paradoxal-oximoronică pot fi comentate şi alte personaje de „ne-oameni” (vorba scriitorului), cum ar fi: paznicul de la orfelinatul din Nadrecinoe, care, auzind de la Ulmu că „crima” acestuia ar fi mărturisirea cauzei adevărate: *„Am iubit o femeie cel mai mult pe lumea asta, nişte oameni şi nişte cărți*”, îşi dă cu părerea că *„pentru asta nu se dau ani de puşcărie, ci pur şi simplu se împuşcă. De ce nu te-ai împuşcat?*”; torționarul Noj, „cârtiță” a beznei, care, „timidul (!?)”, se roagă lui Dumnezeu „pentru a-l ajuta să ucidă”, căci, zice el, „nu-mi tremură brațul numai atunci când ucid”, şi care şi el cutează obraznic să-şi considere „profesia” de călău drept o „artă”: „Şi aici este nevoie de talent. Şi în profesia noastră este necesară inspirația. A omorî, băiete, e o artă”; deținutul Nekrasov care implora pe Stalin (într-o scrisoare specială) să li se dea „o temniță mai mare”; părintele Ioan Florenski care vorbea de închisoare ca de o „binefacere”, căci aceasta „prin carcerele ei, îi aminteşte de propria-i „chelie” etc., etc.

Însuşi atotputernicul şi înălțătorul sentiment al dragostei nepereche e văzut de Nicolae Dabija în duhul poeziei eminesciene, întorlocând într-un tot întreg complex şi dialectic dorul, voluptatea, suferința, durerea şi sacrificiul. A suferi unul de celălalt, a aparține total celuilalt, până la mutația unui eu în altul, până la contopirea oximoronică a eu-rilor într-un eu unic, a lupta pentru triumful dragostei căutate, a se supune benevol celor mai tragice încercări, a te sacrifica în numele ei (dacă trebuie) – iată care ar fi dragostea adevărată în credința romancierului, trăită magistral până la rădăcinile sentimentului. *„Mihai şi Maria deveniră un singur suflet şi o singură inimă, un tot întreg alcătuit din două jumătăți perfecte topite într-o sărutare. Şi unul devenise, în acelaşi timp, şi celălalt. Ființele lor se amestecară: el era ea, ea era el, iar lumea erau ei*”.

Procedeul în discuție îşi face prezență vie până şi în biletele de dragoste (de-un rând) ale celor doi deținuți cu o singură inimă – aşchii de foc din ființa lor bolnavă de dor (aceste bilețele echivalau cu „un roman de câteva mii de pagini”): *„I-am vorbit unui mesteacăn despre voi şi el a înflorit*” (Maria); *„Iubirea ce-i port face să mă simt liber chiar şi închis*”; *„Abia de când sunt a ta, a ta, a ta, îmi aparțin cu adevărat*”; *„Numai împreună fiind suntem noi*”; până şi în aforismele propriu-zise ale prozatorului: *„Cea mai divină ocupație e să aştepți o femeie care nu va veni niciodată, pe care n-o vei găsi niciodată şi pe care o vei clădi în continuare din nădejde şi vis, ca Dumnezeu pe Eva …*”; *„Numai un om care iubeşte cu adevărat e capabil de acea jertfire de sine care de multe ori nu ține de rațiune şi nu cunoaşte limite*”; *„N-am cerut pentru mine niciodată nimic de la Domnul. Şi poate de aceea, El mi-a dat totul …*”; până şi în multe „analogii universale” de mare efect psihologic şi artistic: *„De când bănui moartea Mariei, trăia ca într-un timp fără timp. Disperarea pătrundea încet-încet în sufletul lui, ca apele mării într-o corabie spartă, trăgând-o spre adâncuri: şi el se lăsa învins de deznădejde*”.

Alteori, despre aceleaşi definitorii particularități de poetică şi stilistică ale romanului vorbesc în mod elocvent chiar şi unele construcții narative şi fraze de felul: *„Era ca şi cum nu se gândea la ea. Era ca şi cum o gândea pe ea*” (această tehnică o întâlnim şi în poezia autorului); *„Acele fraze care nu spuneau nimic spuneau totul*”; *„Femeile frumoase trebuie să păşească fără să atingă pământul. Ele n-au dreptul la vânătăi*” (Mihai).

Tot de arta particulară a romanului lui N. Dabija ține şi stilistica cuvântului epic polivalent, care e şi liric, e şi baladesc, e şi dramatic. Iar când trebuie, el poate fi muiat în umor sau, cu precădere, în ironie. De obicei, sub pana scriitorului **cuvintele** comportă, cel puțin două sensuri contrare („bucurați-vă” la intrarea în temniță, adică „mâhniți-vă”; „eliberare”, adică „subjugare” ş.a.m.d.). De aceea ele pot fi puse în „ghilimele” când le citim. Ele îşi modifică sensurile fără a suferi vreo modificare: le modifică contextul. Una spunem şi alta trebuie să înțelegem (după cum s-a văzut din mulțimea de mostre aduse). Totul e învăluit într-un fel de zâmbet ironic amărui.

Catalogând romanul lui N. Dabija, ca fiind un succes sub toate aspectele (inclusiv sub cel al *originalității* compoziției şi tehnicilor moderne de narațiune), ținem să formulăm şi două, trei observații sau sugestii. Mai întâi, regretăm faptul că autorul i-a „luat” dreptul legitim de a se întoarce acasă (o merită cel mai mult!) multpreafrumoasei şi multpreacurajoasei eroine **Maria Răzeşu**, care a rămas să-şi mântuie trupul şi sufletul sub veşnicii ghețari ai Siberiei îndepărtate. Explicația ordinară şi puțin convingătoare în plan artistic: a fost împuşcată în timpul unei tentative de evadare nu salvează situația. Ea, eroina, chiar având un zbor frânt, cu o aripă, trebuia să se întoarcă la Poiana ei dragă – avea prea multe şi mari calități ca să nu se realizeze pe calea imaginii artistice. Căci sacrificiul nu întotdeauna reclamă moartea eroului. Există doar şi cazuri inverse … Nu ştim de ce, dar atunci când Mihai îşi găseşte cu mare greu propriul fiu, „uită” după aceea *„să stea de vorbă*” cu el, de parcă n-ar avea despre ce discuta. Finalul romanului ar câştiga şi mai mult, dacă nu s-ar stărui atât de mult pe „povățuire” şi „moralizare”. Nu explicitarea semnificațiilor adânci ale romanului, ci sugerarea zgârcită a lor s-ar fi cuvenit să se facă, după noi. Să avem încredere în capacitățile recipientului! Căci plăcerea estetică pe care i-o oferă textul integral este de ajuns şi de rămas.

În încheiere, felicităm autorul cu o strălucită realizare artistică în contextul întregii proze române contemporane.

„DESCOPERIRI MONETARE" – UN GRUP DE CERCETARE EUROPEANĂ CU PARTICIPARE MOLDOVENEASCĂ

Dr. **Ana BOLDUREANU,**
Dr. **Silviu ANDRIEŞ-TABAC**

„MONETARY DISCOVERIES" – A EUROPEAN RESEARCH GROUP WITH MOLDAVIAN PARTICIPATION

A considerable number of ancient and middle-age numismatic discoveries from archaeological diggings and hoards are preserved in the public and private collections of the Republic of Moldova. Their inventory is incomplete and outdated. Since 2007, a group of Moldavian numismatists, next to French, Romanian, Pole and Slovenian researchers, are part of the European Research Group „Monetary Discoveries" / Groupement de Recherche Européen (GDRE) "Trouvailles monétaires", project that is being cofinanced by the Science Academy of Moldova. For our country, the result of the research will consist in the publishing of two tomes in French : Corpus de Trésors de Moldavie and Trésors majeurs de Moldavie.

In colecţiile publice şi cele private din Republica Moldova se păstrează un număr considerabil de descoperiri numismatice antice şi medievale, provenite atât din săpături arheologice, cât şi din tezaure. Cele mai vechi monede reprezentate în colecţiile autohtone sunt emisiunile coloniilor pontice Histria şi Tyras şi cele ale regilor macedoneni din sec. IV-III î. Chr. Acestea sunt urmate de monedele geto-dacilor, fiind înregistrat şi un eşantion destul de însemnat de emisiuni monetare romane.

Epoca medievală este reprezentată în primul rând de o bogată colecţie de piese orientale: monede cufice din secolul al X-lea, emisiuni tătăreşti din secolele XIII-XIV, inclusiv şi cele de producţie locală, bătute la Costeşti şi Orheiul Vechi, monede otomane din perioada secolelor XV-XVIII, emisiuni ale Hanatului Crimeea. Moneda europeană în descoperirile locale se constituie din emisiuni moldoveneşti, muntene, ungureşti, poloneze, spaniole, taleri ale Provinciilor Unite, piese ale Imperiului Romano-German etc. Majoritatea descoperirilor sunt depozitate în cele două mari muzee din Chişinău: la Muzeul Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală, care este şi cea mai



Tezaurul de la Corjova, raionul Criuleni, descoperit în 1952

veche instituţie muzeală din Republica Moldova (a fost întemeiat la 1889) şi la Muzeul Naţional de Arheologie şi Istorie a Moldovei.

O mare perioadă de timp emisiunile monetare provenite din regiunea dintre Nistru şi Prut n-au constituit obiectul unor studii speciale. Abia în deceniul şase al secolului trecut s-a recurs la menţionarea unor descoperiri în diferite repertorii numismatice, dintre care îl putem cita pe cel al lui Vladislav Kropotkin, sau la semnalarea lor în unele reviste specializate[1]. Amintim aici de lucrările lui Piotr Karâşkovski[2], Aaron Nudelman[3], Lazăr Polevoi[4] şi alţii. În acest sens este demn de subliniat efortul

[1] В. В. Кропоткин, *Клады римских монет в Восточной Европе*, în „*Вестник древней истории*", 1951, № 4; Idem, *Клады византийских монет на территории СССР*, în *Свод археологических источников СССР*, Е 4-4, 1962.

[2] П. О. Карышковский, *Находки римских монет в Одесской области*, în *Краткие сообщения Одесского Археологического Музея за 1961 г.*, Одесса, 1963; Idem, *Находки позднеримских и византийских монет в Одесской области*, în *Материалы по археологии Северного Причерноморья*, VII, 1971, p. 79-82.

[3] А. А. Нудельман, *Античный клад из села Лэргуца,* în «Труды Государственного Историко-Краеведческого Музея МССР», (II), Кишинев, 1969, p. 129-133; Idem, *Клад серебряных монет Истрии и Тиры из с. Дороцкое, Молдавской ССР*, în *Нумизматика и сфрагистика*, IV, 1971; Idem, *Монеты из раскопов и сборов 1971-1972 гг.*, în *Археологические исследования в Молдавии*, III, 1974.; Idem, *Монеты из раскопов и сборов 1972-1973 гг., Археологические исследования в Молдавии*, IV, 1974.; etc.

[4] Л. Л. Полевой, *К истории денежного обращения в юго-западной Руси и Молдавии*, în *«Известия Молдавского филиала Академии Наук СССР»*, № 5/25, Кишинев, 1955; Idem, *К топографии кладов и находок монет, обращавшихся на территории Молдавии в конце XIII-XY вв.,* în *Ibidem*, № 4/31, Кишинев, 1956; Idem, *Новые находки античных монет в Молдавской ССР*, în «Советская Археология», 1962; 1; etc.



Groş de la Ştefan cel Mare (avers)

numismatului de la Chişinău Aaron Nudelman, care a publicat în 1976 primul repertoriu monetar sintetic al descoperirilor din Basarabia, cuprinzând totalitatea materialului numismatic provenit din această regiune[5]. Acest fapt a permis o mai bună privire de ansamblu asupra circulaţiei monetare în regiunea dintre Prut şi Nistru, din antichitate şi până la sfârşitul secolului al XVII-lea. În repertoriu au fost incluse circa 142 de tezaure monetare, incluzând şi date despre tezaurele provenite din Basarabia aflate în arhivele din Sankt Petersburg şi Moscova, precum şi un număr impunător de monede descoperite fortuit sau provenite din săpături arheologice. Cu toate că lucrarea nu a fost privată de unele lacune legate de anumite neconcordanţe dintre numărul de piese examinat şi cel publicat sau de determinarea eronată a unor emisiuni, cauzată probabil şi de lipsa determinatoarelor necesare, acesta a servit drept instrument de lucru pentru mai multe generaţii de cercetători.

18 ani mai târziu, un grup de cercetători din Republica Moldova şi România şi-au propus elaborarea unui nou repertoriu al descoperirilor, reevaluând unele descoperiri mai vechi şi completându-l cu loturile de monede recuperate ulterior. Repertoriul urma să apară în două sau mai multe volume, în funcţie de materialul acumulat. Astfel, în anul 1994 a văzut lumina zilei volumul *Tezaure din muzeele oraşului Chişinău*[6], pe paginile căruia au fost valorificate 41 de tezaure monetare din secolele XVI-XVIII, însumând 4209 monede, obiecte de podoabă, accesorii vestimentare şi câteva vase de lut în care au fost depozitate unele tezaure. Autorii au recurs la prezentarea tezaurelor prin expunerea împrejurărilor de descoperire a acestora, a locului de păstrare, a numerelor de inventar, iar pentru colecţiile transferate în alte instituţii au fost indicate şi numerele vechi de inventar aşa cum apăruseră în repertoriul lui A. Nudelman. Şi această publicaţie care, bineînţeles, este mai bine documentată decât repertoriul menţionat mai sus, nu a fost lipsită din păcate de unele neajunsuri, mai grav fiind însă faptul că nu s-a avansat prin publicarea următorului volum de descoperiri. În afară de unele descoperiri mai vechi rămase inedite, colecţiile muzeelor din Chişinău s-au completat pe parcursul ultimilor 15 ani cu noi descoperiri, în circuitul muzeal intrând câteva tezaure importante de monede antice şi medievale. Putem menţiona, printre altele, tezaurul cu monede de Histria şi piese de Huşi-Vovrieşti descoperit la Stolniceni, raionul Hânceşti, achiziţionat parţial de către Muzeul Naţional de Arheologie şi Istorie a Moldovei, sau tezaurul de *siliques* din sec. IV, descoperit în preajma Chişinăului. Colecţia de tezaure medievale s-a îmbogăţit cu depozitul alcătuit din 65 de lingouri de argint – *sommi* – găsit la Orheiul Vechi în anul 2004, unicul de acest fel descoperit în Basarabia. Amintim aici şi frumosul tezaur de monede europene din secolul al XVII-lea descoperit la Mihăileni, raionul Râşcani, depozitul de şilingi de la Slobozia-Duşca, raionul Criuleni, intrate şi ele în patrimoniul Muzeului Naţional de Arheologie şi Istorie a Moldovei, sau tezaurul de la Parcani, raionul Soroca, descoperit în anul 1989 şi aflat în patrimoniul Muzeului de Istorie şi



Groş de la Ştefan cel Mare (revers)

5 А. А. Нудельман, *Топография кладов и находок единичных монет*, Кишинев, 1976.

6 *Tezaure monetare din muzeele oraşului Chişinău, secolele XVI-XVIII*, coordonator Viorel M. Butnariu (Iaşi); autori: Eugen Nicolae (Bucureşti), Ana Boldureanu, Vera Paiul, Ana Niculiţă, Raisa Tabuică (Chişinău), Chişinău, 1994.

Etnografie din Soroca. Acestora li se alătură un şir de tezaure intrate în colecţii particulare, dar despre care, graţie colaborării dintre muzeografi şi unii colecţionari, s-au obţinut date exacte referitoare la locul descoperirii, numărul de piese care le-au alcătuit, uneori datele tehnice şi pozele acestora.

În acest context, problema elaborării unui repertoriu general al descoperirilor numismatice din Republica Moldova rămânea încă la ordinea zilei în anul 2006, când numismaţilor din Republica Moldova li s-a propus participarea la *Grupul de cercetare europeană „Descoperiri monetare" / Groupement de Recherche Europeén (GDRE) "Trouvailles monetaires"*. Premisele redactării unui repertoriu erau la acel moment extrem de favorabile. Ne referim, în primul rând, la publicarea în ultimul deceniu în diferite reviste europene de specialitate a unui şir de descoperiri numismatice provenite din Basarabia, la înregistrarea progreselor în sistematizarea şi datarea unor emisiuni, precum şi la existenţa la Chişinău a unui grup de cercetători şi muzeografi capabili să realizeze acest deziderat. Nu în ultimul rând erau importante şi relaţiile existente între cercetătorii de la Chişinău şi cei de la instituţiile din România, care permiteau o colaborare reală în ceea ce priveşte schimbul de informaţii şi experienţă, asistenţa reciprocă în determinarea unor piese, asigurarea colaboratorilor din Chişinău cu un şir de determinatoare şi cataloage utile, anterior inaccesibile în Republica Moldova.

Proiectul „Descoperii monetare" al Grupului de cercetare europeană a demarat în anul 2007, cu participarea specialiştilor din următoarele centre de cercetare din cinci ţări:

1. Centrul Naţional de Cercetare Ştiinţifică (SNRS) din Franţa, reprezentat de Centrul de Cercetări Istorice (Centre de Recherches Historiques) şi de Şcoala de Înalte Studii în Ştiinţe Sociale (École des Hautes Études en Sciences Sociales), ambele de la Paris;
2. Muzeul de Arte Frumoase din Lion, Franţa;
3. Academia de Ştiinţe a Moldovei, reprezentată de Muzeul Naţional de Arheologie şi Istorie a Moldovei şi Institutul Patrimoniului Cultural, Republica Moldova;
4. Academia Română, reprezentată de Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan" din Bucureşti şi de Cabinetul de Medalii al Bibliotecii Academiei Române, România;
5. Institutul de Arheologie al Universităţii din Varşovia, Polonia;
6. Muzeul Naţional din Slovenia (Narodni Muzej Slovenije).

Coordonatorul proiectului este profesorul



Georges Depeyrot, de la Centrul de Cercetări Istorice din Paris, iar coordonatori adjuncţi – Eugen Nicolae, directorul adjunct al Institutului de Arheologie din Bucureşti, şi Alexandru Bursche de la Univesitatea din Varşovia.

Din partea Republicii Moldova acordul a fost semnat de către preşedintele A.S.M., academicianul Gheorghe Duca, la 27 aprilie 2007.

Laboratorul Naţional GDRE este reprezentat de Muzeul Naţional de Arheologie şi Istorie a Moldovei, din partea căruia la proiect colaborează dr. Ana Boldureanu, şefa Sectorului de Istorie Medievală şi Numismatică şi coordonatoarea laboratorului, şi de Institutul Patrimoniului Cultural, din partea căruia participă dr. Silviu Andrieş-Tabac, vicedirectorul ştiinţific al institutului.

GDRE are un Comitet de pilotaj, din care fac parte delegaţi din toate ţările participante şi care are sarcina supravegherii activităţii laboratoarelor naţionale. Reprezentantul din partea Moldovei în acest Comitet este doamna dr. hab. Mariana Şlapac, vice-preşedintele A.Ş.M.

Pentru laboratorul moldovenesc proiectul prevede elaborarea, în colaborare cu Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan" din Bucureşti, a două lucrări ce urmează a fi publicate în limba franceză, în Franţa sau în România.

1. *Corpus de Tresors de Moldavie*/ Repertoriul tezaurelor monetare descoperite în Republica Moldova, planificat de a fi elaborat în anul 2009 şi de a fi publicat în anul 2010.
2. *Tresors majeurs de Moldavie*, planificat de

a fi elaborat în anul 2010 şi de a fi publicat ulterior.

Către sfârşitul anului 2009 a fost finalizată întocmirea repertoriului tezaurelor monetare descoperite pe teritoriul Republicii Moldova, care a inclus peste 260 de tezaure antice, bizantine şi medievale. Repertoriul a avut în vedere şi tezaurele descoperite în Republica Moldova, dar aflate azi în colecţii din străinătate, mai multe tezaure din colecţii particulare, după cum şi tezaurele pierdute în negura vremurilor şi cunoscute doar din sursele scrise publicate sau de arhivă. Actualmente volumul este în proces de traducere în limba franceză, după care va fi predat spre publicare. Redactarea şi publicarea materialului în limba franceză va permite difuzarea şi perceperea lucrării pe o arie mai largă, dar şi popularizarea colecţiilor noastre în lume. Este indubitabil că acest Repertoriu general al descoperirilor din Republica Moldova va servi ca instrument de lucru nu numai pentru cercetătorii istoriei Moldovei, dar şi în procesul studierii unor fenomene economice şi monetare general-europene.

Participarea Republicii Moldova în proiectul internaţional „Descoperiri monetare" aduce, fără îndoială, un şir de avantaje cercetătorilor din ţara noastră. A apărut astfel posibilitatea de a ieşi din spaţiul informaţional închis în care ne-am aflat o lungă perioadă de timp şi de a se include în ştiinţa europeană de prim rang. Proiectul, iniţiat de profesorul Georges Depeyrot, a cărui colaborare cu România este mai veche şi probată editorial, oferă noi oportunităţi de punere în valoare a colecţiilor şi a potenţialul ştiinţific din Republica Moldova. Proiectul a facilitat şi va facilita, a încurajat şi va încuraja acţiunile de cooperare cu cercetătorii din statele europene, membre ale GDRE. Începând cu anul 2007, în fiecare an, în cadrul Simpozioanelor de Numismatică de la Chişinău, sunt organizate mese rotunde cu participarea membrilor proiectului din Republica Moldova şi România, la care sunt prezentate rezultatele laboratoarelor moldovenesc şi româneşti din fiecare an şi stadiul lucrărilor în curs. La aceste mese rotunde de lucru, dar şi de popularizare, asistă cu regularitate invitaţi din partea Serviciului Cultural al Ambasadei Franţei în Republica Moldova şi numismaţi din alte ţări (Ucraina, Rusia).

O altă faţetă a participării moldoveneşti la GDRE este accesul la informaţii şi la literatura nouă de specialitate din prima mână. Astfel, Ana Boldureanu, şefa laboratorului naţional, a beneficiat de o bursă de studii, oferită de Fundaţia *Maison de Sciences de l'Homme* din Franţa, care i-a permis documentarea în bibliotecile şi colecţiile numismatice mari din Paris cu scopul stabilirii metodologiei publicării descoperirilor monetare din ţara noastră.

Prin intermediul aceluiaşi proiect, cercetătorii din Republica Moldova au posibilitatea de a fi prezenţi la diferite simpozioane şi congrese internaţionale de specialitate. Astfel, în anul 2008, A. Boldureanu a participat la Colocviul Internaţional PONTICA, care s-a desfăşurat în oraşul polonez Cracovia şi în cadrul căruia a avut loc reuniunea generală a membrilor GDRE. Comunicarea prezentată aici s-a intitulat „Tezaure cu monedă poloneză în colecţii publice din Republica Moldova". De asemenea, aceeaşi cercetătoare a participat cu comunicarea „Tezaurul de monede tătăreşti din secolul XIII descoperit la Ineşti, raionul Criuleni" la cel de-al XIV-lea Congres Internaţional de Numismatică, lucrările căruia s-au desfăşurat în august-septembrie 2009 la Glasgow, Marea Britanie.

Este de remarcat şi faptul că Laboratorul moldovenesc al Grupului de cercetare europeană „Descoperiri monetare" a beneficiat în anii 2009-2010 de finanţare din partea A.Ş.M., fiind unul din foarte puţinele proiecte internaţionale ale Secţiei de Ştiinţe Socio-umanistice şi Arte, sprijinite financiar de Republica Moldova. Această susţinere a facilitat buna desfăşurare a activităţilor în cadrul proiectului, inclusiv cofinanţarea unor stagii de cercetare în străinătate şi cofinanţarea participării la manifestări ştiinţifice internaţionale.



Tezaurul de sommi de la Orheiul Vechi, descoperit în 2004

ORFEVRĂRIA ANTICĂ DIN MOLDOVA

Dr. **Liliana CONDRATICOVA**

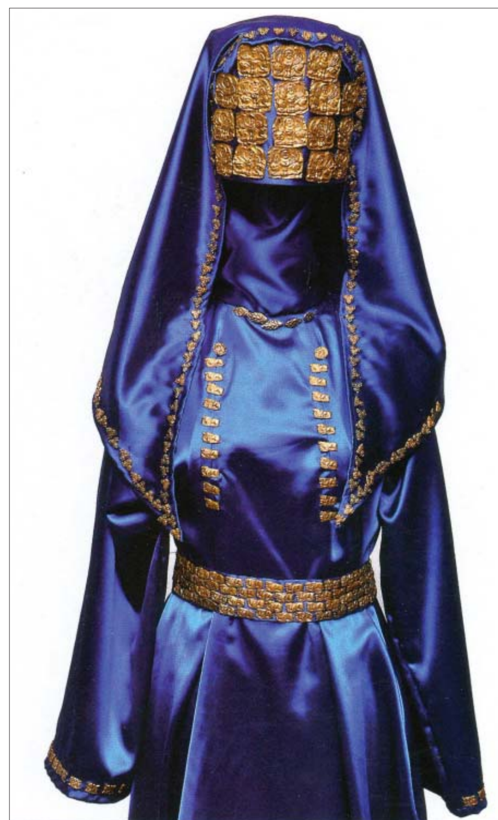
ANCIENT JEWELLER'S ART OF MOLDOVA

This work is devoted the research of jeweller's art of Moldova. The main goal is to complete historiographical gap in this field and learn the history of jeweller's art. At the dawn of civilization adornments were as talismans and amulets and were made of cockleshells and coloured stones. The utilization of uncoloured and transparent stones was begun in the Middle Ages. Those times the coloured stones have become secondary ones. Museum collections with historic and archival documents are right proof in the development of jeweller's art of Moldova during all historical epochs. At the same time this work is the research of questions connected with the development of techniques and technology of manufacturing jewellery. The results found by the author had permitted to open a versatility of changeable phenomenon. This gives an impact for further researches in this field and opens new perspectives for comparative analysis of jeweler's art of Moldova.

Arta bijuteriilor (orfevrăria, arta giuvaiergeriei), fiind un capitol fascinant din istoria artelor, prezintă veritabile capodopere, în care s-au asociat armonios, graţie talentului şi măiestriei orfevrului, modelul şi ideea artistică, tehnica şi tehnologia de confecţionare, metalele preţioase şi pietrele scumpe.

Este aproape sigur că arta podoabelor a apărut şi s-a manifestat atunci când omul a depăşit utilitarul, îmbogăţind realizările sale cu ornamente simbolice, deseori sumare şi rudimentare. Adevărata valoare artistică o deţin podoabele originale, caracterul abstract-geometric al ornamentării fiind specific artelor decorative din toate timpurile.

Cerceii, inelele şi brăţările contemporane au la origine tipurile de podoabe apărute în preistorie sau epoca antică, în funcţie de posibilităţile şi necesităţile de înfrumuseţare, credinţele magico-religioase şi apotropaice. Astfel, lipsă în paleolitic, cerceii devin una din componentele obligatorii ale portului începând cu epoca bronzului, iar fibulele, prezentate exuberant în comunităţile sarmatice şi ale popoarelor nomade, dispar din uzualitate prin sec. X-XII etc. Ne propunem să punctăm unele aspecte cu referinţă la istoria evoluţiei tipurilor de podoabe



Vestimentaţie, aur, sec. V–IV a. Chr., Nicolscoe, Slobozia. Reconstituire

specifice pentru spaţiul pruto-nistrean cu un ecou semnificativ în arta decorativ-aplicată.

Primele podoabe/amulete, atestate pe teritoriul actual al Moldovei, sunt executate din pietre colorate, scoici, fildeş, oase şi dinţi de animal, exemplificate prin brăţările confecţionate din plachete de fildeş, mărgelele de chihlimbar şi coral depistate la Cosăuţi-Soroca [1]. Exemplu ilustru de ornament, formă şi destinaţie prezintă amuleta de fildeş cu profund sens simbolic [2] (Brânzeni-Edineţ), intrată în circuitul ştiinţific (graţie formei stilizate) drept „peşte" (în conformitate cu clasificarea lui N. Chetraru) [3]. Acestei etape îi sunt atribuite şi piesele de artă aplicată din fildeş (Climăuţi-Şoldăneşti) [4]. Vestigiile artistice din paleolitic sunt abstract-geometrice şi figurative, fără diferenţe semnificative, fiind caracteristică stilizarea puternică. Este perioada instituirii esteticii formei utilitar-artistice, a compoziţiilor ornamentale şi de subiect. Oamenii preistorici manifestă nevoia explicită de frumuseţe, aflându-se sub influenţa imaginilor naiv-realistice şi totemice, ornamentul tăiat posedând sens simbolic şi funcţional.

Arta metalelor preţioase în spaţiul românesc este atestată din neoliticul timpuriu, primele creaţii din aur prezentând amulete, aurul fiind metalul

încredinţat unui meşter iscusit. Creaţiile artistice neolitice denotă legături intense cu comunităţile umane din regiunile limitrofe. În contextul unor condiţii similare de apariţie şi de dezvoltare a meseriilor artistice ele sunt reprezentate de idoli antropomorfi, cu decor compus din puncte în tehnica *au repoussé*, a căror confecţionare este explicată prin credinţe magico-sacrale, fiind opere originale şi nu imitaţii ale pieselor de ceramică [5]. În spaţiul pruto-nistrean metalurgia cuprului a fost relativ mai modestă, comunităţile umane din neolitic confecţionând puţine podoabe de aramă. Cele mai vechi manifestări ale folosirii aramei reprezintă mărgelele cilindrice monotipice, prelucrate prin forjarea sârmei de cupru, tehnică specifică pentru cultura cucuteniană. Portul podoabelor în această perioadă include şi inele ovale, confecţionate dintr-o bară aplatizată de aramă forjată (Ruseştii Noi), pandantive antropomorfe din aramă [6].

Deşi cu o prestaţie excepţională la capitolul ceramica ornamentată, purtătorii culturii Cucuteni-Tripolie nu denotă măiestrie în arta confecţionării podoabelor. Cele mai solicitate rămân a fi inelele de aramă, executate din tub metalic (Iablona-Glodeni), fiind un argument în practicarea în staţiune a turnării cuprului, dovadă servind creuzetul de lut [7]. Un loc aparte în arta podoabelor eneolitice îl ocupă renumitul depozit de la Cărbuna, prezentat prin 852 de piese, dintre care 444 de cupru, în marea majoritate constituind podoabe (păstrate în colecţia Muzeului Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală a Moldovei). Pornind de la tehnica de executare, constatăm că mărgelele eneolitice sunt prelucrate prin forjarea sârmei de cupru, fiind specifică confecţionarea individuală a fiecărei mărgele, folosindu-se plăcuţe înguste de aramă, pliate până la diametrul dorit şi capetele sudate la temperatură înaltă [8].

Categoria podoabelor eneolitice este completată de piesele descoperite în tumulul de la Giurgiuleşti-Vulcăneşti [9]: cercei de tâmplă de aur, mărgele din bronz, coliere de cupru. Atenţie deosebită prezintă brăţările de cupru, executate prin metoda turnării, cu capete subţiate, de culoare argintie/aurie, executate în 1-5 spire. Mărgelele, ca una din cele mai reprezentative categorii de podoabe de la Giurgiuleşti, formează, de cele mai dese ori, şiraguri lungi în câteva rânduri (582 de mărgele monotipice, cilindrice), confecţionate din placă subţire de cupru, asociate cu mărgele de coral şi marmoră albă. Atenţie deosebită prezintă inelul de tâmplă, realizat din mărgele cilindrice de coral alb (inelul drept de tâmplă conţine 415 de mărgele, cel stâng – 422).

Analizând creaţiile artistice ale neoliticului şi eneoliticului, putem constata prezenţa în interfluviul Nistru-Prut a podoabelor din fildeş, aramă, bronz, cupru, pietre ornamentale şi organice. Podoabele epocii sunt clasificate pe tipuri (şi nu pe culturi arheologice), definitivându-se *podoabe pentru cap* (cercei, inele de tâmplă); *podoabe pentru gât* (pandantive, mărgele, coliere); *podoabe vestimentare* (aplice) şi *podoabe pentru braţe* (brăţări, inele). Analiza pieselor de cupru invocă anumite chestiuni legate de valoarea lor artistică, deoarece nu toate pot fi incluse în categoria pieselor de artă. Dintre diferitele obiecte de podoabă de cupru, doar câteva brăţări plurispiralice cucuteniene pot fi considerate veritabile opere de artă. Practic toate piesele de aur eneolitice şi din perioada de tranziţie spre epoca bronzului sunt pandantive, meşterul „transpunând" în aur piesele concepute iniţial în lut, os sau aramă, fapt care explică armonia primelor obiecte de aur depistate în spaţiul românesc. Primitivitatea ţine mai mult de lipsa unor unelte şi nu de aptitudinile artistice ale meşterului. Caracteristic pentru întreaga artă neolitică este



Mărgea sferoidală. Mărgea segmentată de sticlă verzuie translucidă. Cultura Sântana de Mureş-Cerneahov. Apud. Antichitatea târzie în bazinul Prutului, Catalog, coord.: I.Ioniţă, M.Mamalaucă, V.Vornic, Bârlad: Editura Afera, 2009, p. 102.

accentul pus pe abstract, în special pe geometrizare, motivele decorative şi formele podoabelor deţinând un rol deosebit în viaţa spirituală a omului neolitic. Cât priveşte complexitatea interpretării simbolurilor de pe podoabe, acestea posedă multiple variante care denotă legături intense cu civilizaţiile limitrofe, în contextul condiţiilor similare de apariţie şi de dezvoltare a meseriilor artistice practicate de către om.

Modificările esenţiale din epoca bronzului permit crearea unor obiecte decorative tot mai individuale. Foarte modeste în neolitic, obiectele executate din metal devin din ce în ce mai numeroase – inele, coliere, brăţări, pandantive, inele de buclă, ace, mărgele de chihlimbar şi de aur, spirale de buclă. Podoabele sunt confecţionate exclusiv prin turnare; forjarea şi alte operaţii tehnice fiind solicitate mult mai târziu.

Cu timpul, prelucrarea bronzului devine o preocupaţie curentă, fiind confecţionate piese decorate cu variate simboluri, însemne ale puterii, şi podoabe care urmau să evidenţieze puterea conducătorului, arta metalelor preţioase fiind tot mai mult subjugată aristocraţiei sau divinităţii supreme. Orfevrăria epocii bronzului prezintă importante trăsături de artă preistorică: geometrism abstract al formelor, simbolism şi sincretism, diversitate de motive şi compoziţii în cadrul unui repertoriu de teme şi motive, precum şi de scheme compoziţionale decorative strict delimitate [10]. Din categoria obiectelor de podoabă specifice epocii vom menţiona cercei-pandantivi mono- şi plurispiralici, din sârmă de cupru, argint sau aur; brăţări simple şi piese compuse din tuburi răsucite din foiţe de cupru.



Fibule cu placă şi semidisc, argint, sec. IV p. Chr., Cultura Sântana de Mureş-Cerneahov, s. Slobozia-Chişcăreni, r-ul Sângerei şi s. Brăviceni, r-ul Orhei

Motivele ornamentale (predominând geometrismul), sunt împrumutate din ceramică, cea mai uzuală fiind spirala dinamică, simbol al soarelui, asociată cu cercuri, linii, cruciuliţe, protome de animale, bande, caneluri. Îşi fac apariţia şi primele *falere* – mici discuri din metal preţios, decorate cu motive spiralice, solare sau zoomorfe, folosite ca aplici vestimentare sau pandantivi. Începând cu perioada mijlocie a bronzului datează inelele şi cerceii, realizaţi prin forjare şi torsionare a firului metalic, gravare şi turnare în tipare; brăţări turnate de bronz cu capetele neunificate (Bogdanovca-Cimişlia).

În ansamblu, setul de podoabe caracteristic comunităţilor umane din spaţiul pruto-nistrean cuprinde podoabe spiralice de bronz (Gura-Bâcului) [11], variate lănţişoare (Mândreşti-Teleneşti); podoabe plurispiralice de cupru (Orhei); fibule cu scut oval (Ciobruci, Valea Rusului-Făleşti), inele de argint într-o spiră; cercei din sârmă de cupru; brăţări masive turnate din bronz. (Parcani, Ternovca-Tiraspol) [12]. Se purtau inele de tâmplă de aramă (Cazaclia, Giurgiuleşti, Badragii Vechi, Talmaz) sau confecţionate din aur, rotunde sau spiralice (Brânzeni), inele de bronz (Cazaclia), inele de tâmplă de aur cu pandantive (Pohrebea); inele de argint (Braviceni, Roşcani); mărgele de chihlimbar (Cazaclia) [13]. Treptat, bijuteriile de aur îşi pierd sensul simbolic sacral, obţinând semnificaţie legată de particularităţi geografice, fără specificarea trăsăturilor etnice. Merită atenţie clopoţeii de bronz (Grădişte), cerceii de bronz (Nicoliscoe-Slobozeia) şi brăţările elipsoidale (Văratec-Râşcani), inelele de tâmplă în 1,5-2 spire (Petreşti-Ungheni, Chişinău) [14]. Mărgelele din epoca bronzului sunt de formă biconică, cu suprafaţa şlefuită, fiind semnalate şi mărgele biconice de argint aurit, mărgele amalgamate cu aur, confecţionate din foaie de argint, cunoscute în baza tezaurelor şi obiectelor singulare de obiecte de bronz (Teţcani, Tiraspol, Grădişte, Pruteni, Calfa).

În aşa mod, epoca bronzului în spaţiul pruto-nistrean prezintă o diversitate mare de podoabe, confecţionate din materii prime nobile şi ieftine, fiind clasificate, în funcţie de modalităţile de port, în *podoabe pentru braţe* (brăţări, inele), *piese pentru cap*, *gât* şi *vestimentaţie* (mărgele, coliere, pandantive, amulete, ace, fibule, paftale), purtate şi de bărbaţi, şi de femei. *Agrafele* (acele), în funcţie de decorarea vârfului, prezintă următoarele tipuri: cu vârful monospiral răspândite la finele bronzului; cu vârful inelat; agrafe cu vârful ajurat, pentru care este specifică incizia romboidală pe vârful piesei; agrafe cu vârful biconic, specifice bronzului tardiv. La finele bronzului devine evident fenomenul artistic de sinteză, legat de predominarea până la monotonie în arta metalelor a elementelor decorative preluate din ceramică, canon realizat cu succes de aurari şi argintari.

Conţinutul simbolic al decorului este determinat de elemente şi de ordonarea lor în ansamblu, podoabele fiind un exemplu de semnificaţie social-culturală şi prestigiu. Unitatea tipologică, stilistică şi tehnică a podoabelor executate în această perioadă denotă apariţia unui aspect regional al civilizaţiei geto-dacice. Arta metalelor preţioase, practicată de către geto-daci în epoca bronzului, se prezintă ca o artă a simbolurilor solare, abstracte, cu o continuă tendinţă spre geometrism dinamic şi primele încercări de realizare a unor reprezentări antropomorfe. Este o creaţie bogată ca formă, cu ornament canonizat, remarcabilă graţie elementelor decorative. În pofida influenţelor popoarelor nomade, rămâne a fi o artă originală complet diferită de arta popoarelor învecinate din punct de vedere al formei, ornamentului şi tehnicii, fiind argument incontestabil al unităţii spirituale şi etnice a geto-dacilor [15].

Perioada de tranziţie spre epoca metalelor prezintă folosirea excesivă a bronzului, aurului, argintului şi a cuprului pentru confecţionarea podoabelor personale şi de cult, a însemnelor puterii, ceea ce denotă o excepţională înflorire a metalurgiei bronzului. Cele mai solicitate rămân agrafele, brăţările, fibulele, inelele, lănţişoarele, aplicele vestimentare şi nasturii, care constituie cca 16,3 la sută din volumul pieselor de bronz [16]. Arta prezintă influenţe străine şi unele particularităţi locale manifestate în reprezentările iconografice, umane, zoomorfe şi în unele elemente complementare. Podoabele prezintă piese de aur şi argint lucrate în stil geometric, cu protome de şarpe, brăţări mono- şi plurispiralice, cercei de tâmplă, pandantive, cupe de argint în formă de păsări, peşte, ritoane, variate cnemide cu motive antropomorfe, coifuri [17].

Dezvoltarea metalurgiei fierului a generat confecţionarea fibulelor de fier, nasturi şi pandantive. În perioada de cristalizare a civilizaţiei geto-dacice se răspândeşte *stilul animalier*, care îmbină elemente tracice, greceşti şi iraniene, adaptate în manieră locală la realizarea unor obiecte de port şi de podoabă. Arta geto-dacă se manifestă prin desenul geometric remarcat pe numeroase obiecte de podoabă, precum sunt zig-zaguri, grile, rozete etc. În general, pentru geţi este specifică folosirea motivelor încărcate şi destul de sofisticate, îmbinarea armonioasă a decorului geometric şi vegetal, antropomorf şi zoomorf, a trăsăturilor realiste şi a stilizărilor adânci, predilecte fiind motivele fantastice. Pe teritoriul Moldovei s-au descoperit mai multe tipuri de fibule, din care considerente s-ar putea admite clasificarea lor în: fibule tracice; fibule dacice; fibule celtice; protoromane; provincial-romane datate cu epoca imperială; fibule romane; fibule digitale; fibule cu mască antropomorfă sau zoomorfă; fibule cu 3-5 butoni laterali; fibule romano-bizantine etc. Potrivit unor cercetători [18], fibulele lucrate din bronz, fier şi argint, se grupează în următoarele tipuri: *fibule de tip Glasinac*, datate cu sec. VIII-VI a. Chr.; *fibule trace* cu mai multe variante, în funcţie de morfologia piciorului, cele mai numeroase fibule (Buneşti, Butuceni, Poiana, Rudi, Hansca, Măşcăuţi), sunt caracterizate printr-un picior cu capătul puternic arcuit, opus corpului, în forma literei „S", vârful terminat cu un buton conic, sferic sau semisferic; *fibule celtice* de bronz, fier şi, mai rar, argint, identificate în spaţiul est-carpatic şi vehiculate în aceeaşi perioadă cu cele *trace; fibule hibride* care diferă prin forma corpului şi sistemul de fixare a portagrafei, prin morfologia resortului şi



Pandantive lunule, cultura Sântana-de-Mureş-Cerneahov, sec. III-IV p. Chr. s. Dănceni, r-ul Ialoveni şi s. Gruşeviţa, reg. Cernăuţi

dimensiunii, comportând similitudini cu tipul trac de fibule. Analiza făcută asupra fibulelor ne conduce spre ideea că aceste piese de podoabă şi vestimentaţie de origine tracă sunt un produs specific nord-estului Bulgariei, Dobrogei, Munteniei şi spaţiului de la est de Carpaţi.

O altă piesă frecventă sunt brăţările dacice de argint, lucrate sub formă de bară, cu capetele libere, faţă în faţă sau depăşite. Acestea din urmă sunt ornamentate cu motive geometrice, prin incizare (uneori cu protome de şerpi). Specifice pentru orfevrăria dacă tardivă sunt şi brăţările simple dintr-o lamă groasă, simplă, mai lată la mijloc şi cu extremităţile subţiate. De asemenea, sunt caracteristice brăţări filiforme de bronz, la care extremităţile sunt prinse una de alta prin înfăşurare sau cârlig. Acestea continuă să fie confecţionate din bronz, argint şi aur, având o pondere importantă şi diversitate printre piesele de podoabă din sec. VII-III a. Chr.

O altă categorie de bijuterii, *inelele* geto-dacice, sunt lucrate din bară cu capetele depăşite şi înfăşurate, lucrate din bronz şi argint, deseori ca simple verigi (Butuceni, Hansca). Din categoria inelelor-verigi fac parte piesele lucrate din bară de bronz sau argint cu capetele apropiate terminate în butoni conici (Mateuţi). Interes deosebit prezintă *colierele*, mai frecvente fiind piesele realizate dintr-o bară de argint răsucită, cu capetele îndoite pentru a se putea agăţa unul de altul. Categoria de *torquesuri* este completată de piese care, din punct de vedere tehnologic, constituie un singur tip. Torques-ul (Mateuţi-Rezina) este format dintr-o bară îngustă de argint, cu secţiunea rotundă şi capetele stilizate în formă de şarpe. Decorul a fost realizat în stil geometric, compus din asociaţii de linii paralele, puncte şi linii oblice. Tezaurul de la Lărguţa cuprinde două *torquesuri* de aur, confecţionate din bare de aur, cu vârfurile în formă de protome de leu, având în gură câte un inel, meşterul accentuând ochii, nasul, coama şi gura animalului, sugerând ferocitate deosebită [19].

Cerceii prezintă obiecte de podoabă de formă circulară lucrate în bronz sau argint, formate dintr-un fir răsucit care la o extremitate este aplatisat, iar la cealaltă ascuţit. În această categorie se includ *cercei de bronz*, cu capul lăţit şi uşor evazat; *cercei torsionaţi din bară de bronz*; *cercei-verigă* de bronz; *inele de buclă* din bronz (Saharna) [20]. Geto-dacii purtau şi cercei de aur de formă piramidală, cu un pandantiv compus dintr-o bară miniaturală cu vârful sferic. Ornamentul este realizat în tehnica filigranului. Granulele de aur sunt grupate în figuri geometrice (triunghi) de-a lungul laturilor şi în centrul piramidei.

Frecventele bijuterii, *pandantivele* din bronz,



Garnitură de căpăstru. Secolul IV p. Chr., perioada hunică-sarmatică. Satul Cazaclia, raionul Ceadâr-Lunga

au forma unor baghete, toporaş, sabie, ancoră etc., şi pot fi clasificate în *pandantive din bronz*, confecţionate prin turnare şi perforate la capete; *pandantive* confecţionate din fir de argint torsionat, filigranat; *pandantive cruciforme* turnate din bronz cu capetele uşor îngroşate, prevăzute cu orificiu de prindere la capătul opus. *Mărgelele* sunt cele mai variate şi numeroase piese descoperite întregi sau fragmentare. Cea mai mare parte o constituie mărgelele de sticlă, la care se mai adaugă cele de chihlimbar, bile de aur, coral.

De subliniat că pentru geţii stabiliţi cu traiul în spaţiul pruto-nistrean, sunt specifice *brăţările,* care prezintă anumite subtipuri: de bronz (Trebujeni, Măşcăuţi, Hansca); cu capetele neunificate, plurispiralice, cu ornament vegetal, confecţionate din bară de metal (Palanca-Tudora); compuse din trei-şase sârme torsionate de bronz, în centru fiind fixate detalii de bronz cu ornament aplatizat, decorate prin incizie, iar în mijlocul unghiurilor formate prin imprimarea unui punct; *pandantivele* tubulare din plăci subţiri de bronz (Saharna-Solonceni) [21]. La acest compartiment se adaugă *fibulele* din sârmă de fier forjată (Butuceni-Orhei); *aplice*-nasturi dreptunghiulare (de bronz şi de fier), cu orificii pe perimetru, aplice decorative de bronz în formă de lunulă, aplice cruciforme de bronz (Butuceni-Orhei); *catarame* din fier, dreptunghiulare (Saharna), catarame din sârmă de fier cu acul drept [22]; *inele de tâmplă* dintr-o sârmuliţă de aur/argint, cu vârfurile în formă de con. Prin simbolistică geto-dacii au creat adevărate comori de artă, cu evidente simboluri magico-religioase, redând universul, înglobând soarele, planetele, pământul cu vegetaţia şi vieţuitoarele divinizate [23].

În ansamblu, graţie celor expuse anterior, putem stabili trăsăturile de bază ale artei decorative a tracilor de nord [24]: simbioza stilului geometric şi zoomorf, asocieri de motive, semnalate şi la piesele de toreutică şi cele de ceramică denotând, în aşa mod, unitatea stilului în arta decorativ-aplicată a tracilor de nord. Bijuteriile de argint şi de aur sunt specifice în exclusivitate pentru mormintele bogate ale căpeteniilor militare şi ale sacerdoţilor, pe când mormintele simple posedă podoabe modeste din materiale ieftine şi accesibile.

Piesele de toreutică de factură scitică din spaţiul pruto-nistrean dovedesc tehnică remarcabilă şi un deosebit simţ al formei şi culorii. Cele mai reprezentative piese sunt cerceii compuşi din câte un inel şi o placă figurativă cu două feţe, de care sunt prinse pandantive-amforete (sec. IV-III a. Chr., Butor-Grigoriopol). O altă bijuterie, frecvent folosită de sciţi, sunt *torques*-urile (colierele) de aur de formă ovală cu protome zoomorfe stilizate reprezentând lei, unite cu o placă pe care sunt amplasate două răţuşte (sec. IV a.Chr., Dubăsari) [25]. În setul de podoabe mai intrau brăţări şi pandantive de bronz, cercei din sârmă de aur şi argint (Butor-Grigoriopol); fibule de fier, accesorii decorative de bronz şi de fier, ilustrând apartenenţa mormântului unui bărbat-militar sau femeie (în funcţie de inventarul dispus net diferenţiat). Atenţie deosebită prezintă cerceii (Balabani-Taraclia) de forma colăceilor, decoraţi prin filigranare şi granulare. Capetele cerceilor finalizează în partea de faţă cu capete de grifon, iar pe verso – cu o rozetă cu şase petale. Capul grifonului are la bază un inel care, în paralel, finalizează vârful corpului cerceilor. Grifonii sunt cu limba scoasă, cu urechi lungi şi posedă coroane, elemente puternic evidenţiate, ceea ce le acordă expresivitate deosebită [26].

Categoria cea mai numeroasă a podoabelor specifice sarmaţilor este prezentată prin *mărgele*, de cele mai variate forme şi culori, amplu prezentate în colecţiile Muzeului Naţional de Arheologie şi Istorie a Moldovei. Triburile sarmate au lăsat o artă decorativă semnificativă, legată în mare parte de ritualuri magice şi tradiţii. Printre cele mai reprezentative piese se remarcă inelele de aur în 4-5 spire, cu plăcile marginale decorate cu pietre ornamentale şi pastă sticloasă şi inele cu inserţie de



Pandantiv "căldăruşa", aur, sec. III–IV p. Chr., s. Dănceni, r-ul Ialoveni

turcoază în formă de amforetă/pandeloque (sec. II d.Chr., Mocra-Râbnița).

Interes deosebit prezintă *oglinzile* masive decorate cu motive simbolice de cea mai variată factură, depistate în mormintele funerare (geometrismul stilizat al podoabelor sarmatice denotă măiestrie profesionistă la capitolul confecționarea podoabelor). Setul de podoabe sarmatice include *nasturi* de bronz (Ursoaia-Căuşeni); *aplice* de aur stilizate de forma coarnelor berbecului-arhar, cu perforații pentru fixare la piesa vestimentară (specifice pentru mormintele datate cu sec. I a.Chr.-I p.Chr.); aplice vestimentare de aur în formă de romburi cu ornament stilizat; *inele de tâmplă* din sârmă subțire de bronz, *cercei* şi *inele* din sârmă subțire de argint cu nod-închizătoare la un capăt (Ocnița-Camenca); *coliere* realizate din sârmă de bronz sau argint, cu capete forjate cu protome zoomorfe, uneori aurite şi confecționate în 2-2,5 spire.

Portul podoabelor este completat cu numeroase *pandantive*. O atenție aparte merită piesele de bronz în formă de căldăruşă, unele cu urme de aurire (Zârneşti-Cahul); pandantive-clopoței din foaie de bronz, cu orificiu pentru suspendare, mărimile reduse ne conduc spre ideea folosirii lor în calitate de pandantive singulare sau posibil, asociate cu mărgele, cercei şi inele de tâmplă [27]. *Brățările* netede de bronz (Selişte) sunt confecționate din sârmă rotundă cu capetele neunificate; cu partea interioară puțin aplatizată, specifice pentru mormintele de tip sarmatic de la începutul noului mileniu, iar podoabele din faianță egipteană sunt atestate în spațiul pruto-nistrean pentru prima dată [28].

Un rol deosebit l-au avut *falerele* discoidale realizate din fier sau bronz (Cazaclia), unele cu partea exterioară placată cu foiță de aur şi decor în relief din patru cercuri concentrice şi patru volute [29] sau falera de argint de formă rotundă, cu reprezentarea în interior a simbolului *tamga* al regelui sarmatic Farzoi, piese de acest gen fiind folosite în armura militarilor sarmați. Dacă la începutul sec. I p.Chr. sarmații preferau *mărgele* policrome de nuanțe aprinse, formând coliere formidabile, asociate cu mărgele aurite, cu „ochi” sofisticați şi culori extravagante, atunci în sec. II-III colierele de mărgele de sticlă devin mai calme, predominând piese de sticlă de culoare albă şi galben, de forme cilindrice, butoiaşe.

Cum diferențierea socială în mediul sarmaților este evidentă, putem stabili setul de podoabe specific aristocrației înstărite şi purtătorilor simpli. Drept exemplu de folosire a podoabelor fastuoase pot servi ramurile de coral, purtate ca podoabe de gală, grație valorii şi rarității lor (Sevirova-Floreşti) [30], pandantive de aur şi piese de sidef (Bădragii Vechi, Pererâta, Taraclia), inele de tâmplă din aur cu pandantive de cornalină (Brăviceni), podoabe bogate (sec. II-III p.Chr., tumulii Alexandrovca-Cimişlia), brățări de cornalină şi agat (Cuzmin), fibule de argint şi bronz, exemplificând deschiderea pentru inovații, ceea ce a contribuit la modificări în portul podoabelor şi tradițiilor culturale.

Foarte valoroase sunt mărgelele de sticlă transparentă cu foiță de aur. Mărgelele de chihlimbar posedă forme şi mai interesante, asemănătoare unei ciuperci, specifice pentru portul feminin (Sărata Veche-Floreşti), setul de podoabe fiind completat cu *paftale* de bronz cu închizătoare pentru fixare la centură, *catarame* de os, cercei din sârmă de bronz. Portul cotidian mai includea mărgele de sticlă colorată, mărgele din calcedonie alb-lăptoasă şi albăstrie, piese de marmoră albă cu incluziuni galbene, meşterii dând dovadă de cunoştințe temeinice în domeniul şlefuirii sticlei şi a pietrelor organice.

În fine, grație colecțiilor muzeale, putem stabili setul de podoabe specific pentru sarmați: mărgele rotunde din carneol, cuarț-de-stâncă; mărgele cilindrice, conice, butoiaşe din gagat şi agat;



Fibule de tip „Monstruozo” cu portagrafa înaltă, argint, aurire, bronz, sec. III-IV p. Chr., cultura Sântana-de-Mureş-Cerneahov, s. Dănceni şi s. Hansca, r-ul Ialoveni

oglinzi de bronz şi argint; brăţări de bronz; clopoţei de bronz sau aramă, de formă conică; inele de tâmplă din sârmă de bronz; fibule miniaturale de bronz de forme ovale, care mai mult ca probabil, serveau pentru încheierea colierelor [31]. Având în vedere faptul că într-un mormânt de femeie erau descoperite două fibule de acest tip – una masivă, alta mai redusă ca mărime – se poate presupune că femeile purtau câte două coliere – unul mai mare, altul mai mic ca mărime. În mormintele sarmatice tardive mărgelele de chihlimbar devin ceva mai rare (patru la Risipeni, cinci la Budeşti), chihlimbarul fiind depistat în tumulii din sec. I-II şi importat din regiunile Niprului.

Purtătorii culturii Sântana de Mureş-Cerneahov realizau variate podoabe cu funcţii apotropaice şi mai puţin de înfrumuseţare. Podoabele depistate pot fi grupate în două categorii mari, care permit restabilirea setului de piese folosite pentru înfrumuseţare: piese de folosinţă personală şi piese cu sens magico-ritual, parte componentă a ritului funerar al comunităţii umane, de preferinţă, semnalându-se brăţări, inele şi cercei de bronz, iar din polisurile antice se importau podoabe de aur cu inserţii din pietre scumpe. Categoria cea mai consistentă a podoabelor este compusă din *mărgele* de cele mai variate forme, materii prime şi culori: carneol, chihlimbar, coral, cornalină, sticlă. Mărgelele, formând variate coliere sau brăţări, erau purtate la mâini, gât sau picioare. Asemenea mărgele, deşi sunt întâlnite frecvent în mormintele culturii Sântana de Mureş, constituie, totuşi, trăsătura de bază a inventarului funerar specific purtătorilor culturii sarmatice, spaţiul sud-vestic al culturii Sântana de Mureş fiind invadat de mărgele piramidale cu ornament solar şi scoici-pandantive. Astfel, unul din coliere (Negrea-Hânceşti) consta din 8 mărgele dreptunghiulare de carneol, cu 14 faţete. Un alt colier poseda 44 de mărgele de sticlă de diferite culori. Sunt descoperite 14 mărgele de coral, mărgele de chihlimbar, cornalină (Ciocâlteni) [32]. Unele fibule denotă o măiestrie artistică elevată a bijutierului, fiind adevărate opere de artă (Budeşti). De cele mai dese ori fibulele sunt turnate din bronz, cu variate elemente filigranate, fiind folosite, graţie valorii lor şi aspectului decorativ, de către aristocraţia înstărită, frapând prin decor placat cu aur, butoni sau motive „digitale”.

De menţionat că fibulele fac parte, de fapt, din toate seturile de podoabe ale popoarelor nomade şi seminomade. Practic în toate mormintele au fost depistate piese care au permis gruparea lor în următoarele tipuri: fibule de bronz şi paftale ovale de bronz sau de argint; fibule-pereche de argint din două plăcuţe (Nicolaevca-Floreşti, Mălăieşti-Râşcani); fibule în formă de „T”, confecţionate din metal alb, bronz şi argint. Cataramele şi paftalele perioadei analizate sunt prezentate prin piese de bronz, confecţionate din verigi de metal, cu capetele îngroşate; catarame de bronz, de forme alungite şi rotunde, pătrate (Ciocâlteni), cataramă de argint/bronz cu veriga ovală, garnitura rectanghiulară sau cu veriga circulară [33].



Inele cu montură în formă de anforetă având intalie de peruzea. Sec. II p. Chr., sarmaţi, Mocra, Râbniţa

Paftalele sunt, de cele mai dese ori, descoperite în mormintele de femei şi prezintă piese ovale de argint, asociate cu inele şi brăţări de bronz cu capetele neunificate. *Inelele* prezintă piese purtate la tâmplă, realizate din sârmă de argint cu capetele legate într-un nod contrapus, în cercel fixându-se o mărgică de chihlimbar, rotundă, aplatizată, de culoare roşie-portocalie. Un alt inel de buclă este realizat din sârmă de argint, cu două mărgele de sticlă albastră şi alb-verde, faţetate în 4-5 faţete; inele de aur de formă asimetrice; verigi de tâmplă din sârmă subţire de argint cu capetele înfăşurate. O categorie impunătoare prezintă *pandantivele*, care cunosc la fel o tipologie interioară: pandantive executate din verigi de argint, cu capetele înfăşurate, de care sunt fixate două căldăruşe conice din tablă de argint cu tortiţele de bronz [34]; pandantive monetare cu tortiţe de tablă de bronz prinse cu nituri (Dănceni-Ialoveni); pandantive din monede de aur; pandantive de aur în formă de căldăruşă, cu corp cilindric, decorat cu granule de aur şi pandantive-semilune de aur (Gruševika-Cernăuţi, Ucraina) [35]; pandantive-semicirculare din aur, cu inserţii-pandeloque din pastă sticloasă, decorate cu elemente granulate şi filigranate; pandantive realizate din verigi de argint; pandantive din tablă de metal alb de formă rectanghiulară (Delacău) [35].

Brăţările, la rândul lor, prezintă exemplare de

bronz cu capetele înfăşurate; brăţări din sârmă de bronz, în formă de inel cu capetele neunificate, brăţări de bronz cu capetele depăşite etc.

În aşa mod, în baza pieselor de podoabă, conservate actualmente în colecţiile muzeale din ţară, putem identifica tipurile de podoabe specifice pentru comunităţile umane din preistorie şi antichitate, fiecare categorie având subtipuri caracteristice, mai mult sau mai puţin reprezentate în spaţiul pruto-nistrean. Bijuteriile, fiind adevărate capodopere ale artei decorativ-aplicate, au dăinuit şi vor dăinui peste secole şi civilizaţii, ca mijloc de înfrumuseţare, tezaurizare şi colecţionare. Multe din ele se află încă în aşteptarea cercetătorului său, fiind o mărturie incontestabilă a tendinţei civilizaţiei umane spre eleganţă şi frumuseţe eternă.

Bibliografie

1. *Свод памятников истории и культуры Молдавской ССР*. Северная зона. Кишинев: Штиинца, 1987, с. 703.

2. Arhiva Muzeului Naţional de Arheologie şi Istorie a Moldovei (MNAIM), FB 27727.

3. *Палеолит СССР*. Москва: Наука, 1984, с. 228.

4. MNAIM. FB 19533.

5. Burda Şt. *Tezaure de aur în România*. Bucureşti: Editura Meridiane, 1979, p. 10.

6. MNAIM. FB 22901.

7. *Свод памятников*, с.181

8. Дергачев В. *Кэрбунский клад*. Кишинев: Штиинца, 1998, с. 43.

9. MNAIM. FB 27571.

10. Florescu R. *Arta epocii bronzului în România*. În Comori ale epocii bronzului în România. Bucureşti: Muzeul Naţional de Istorie a României, 1995, p. 31.

11. MNAIM. FB 20184.

12. Дергачев В. *Бронзовые предметы XIII-VIII вв. до н.э. из Днестровско-Прутского междуречья*. Кишинев: Штиинца, 1975, p. 13, 22.

13. Дергачев В., *Памятники эпохи бронзы*, АКМ, вып. 3, Кишинев: Штиинца, 1973, с. 14, 16, 29, 34, 52.

14. MNAIM. FB 21713; FB 26674.

15. Burda Ş., *op.cit.,* p. 20.

16. Левицкий О. *Бронзовые изделия раннегальштатской культуры с каннелированной керамикой восточно-карпатского региона (К вопросу о связях)*. În Revista Arheologică, Chişinău, 1993, nr. 1, p. 54-55.

17. Никулицэ И. *Северные фракийцы в VI-I вв. до н.э.* Кишинев: Штиинца, 1987, с. 57-67.

18. Arnăut T., *Vestigii ale sec. VII-III î.Chr. în spaţiul de la răsărit de Carpaţi*. Chişinău: Centrul editorial al USM, 2003, p. 126-132.

19. Arnăut T., Ursu Naniu R. *Vestigii getice din cea de-a doua epocă a fierului în interfluviul pruto-nistrean*. P. 45.

20. Niculiţă I., Zanoci A., Arnăut T. *Habitatul din mileniul I a.Chr. în regiunea Nistrului Mijlociu. Siturile din zona Saharna.* Chişinău: Muzeul Naţional de Arheologie şi Istorie a Moldovei, 2008, p. 63.

21. MNAIM. FB 10397.

22. Niculiţă I., Zanoci A., Arnăut T. *Habitatul din mileniul I a.Chr. în regiunea Nistrului Mijlociu*. p. 45, 129, 376.

23. Bobi V. *Civilizaţia geto-dacilor de la curbura Carpaţilor*. P. 240.

24. Никулицэ И. *Северные фракийцы в VI-I вв. до н.э.*, Кишинев, 1987.

25. Chetraru N., Serova N. *Necropola aristocraţiei scitice de la Dubăsari* (sec. V-IV î.e.n.). Chişinău: 2001, 76 p.

26. Чеботаренко Г. *Скифские курганы у с. Балабаны*. În АИМ (1973 г.), 1974, с. 118-127.

27. MNAIM. FB 20991.

28. Рафалович И., Лапушнян В. *Работы реутской археологической экспедиции*. În АИМ (1972), 1974, с. 123.

29. *Antichitatea târzie în bazinul Prutului*. Catalog, coord.: I. Ioniţă, M. Mamalaucă, V. Vornic. Bârlad: Editura Afera, 2009, p. 5.

30. MNAIM. FB 7259-7260.

31. MNAIM. FB 20991.

32. MNAIM. FB 19797; 21994.

33. MNAIM. FB 26535.

34. *Antichitatea tardivă.* p. 12.

35. MNAIM. FB 25680; FB 25763; FB 25765; FB 25769.



Aplice-podoabe de cap cu imagine de sfinx în relief. Sec. IV–III a. Chr., sciţi. Nicolscoe, Slobozia

Între tradiție și inovare
Bibliograful Ion ŞPAC
la 80 de ani



Biblioteca Ştiinţifică Centrală „Andrei Lupan" a Academiei de Ştiinţe a Moldovei a organizat la 26 martie 2010 Simpozionul naţional cu genericul **Tradiţie şi inovaţie în bibliografia modernă** (in honorem ION ŞPAC la 80 de ani). Programul, unul obişnuit, de altfel, pentru asemenea activităţi, a cuprins comunicări ce au reflectat viaţa şi activitatea omului, bibliografului şi cercetătorului Ion Şpac. La simpozion au participat cu multă bunăvoinţă reprezentanţi din lumea bibliotecară şi cea savantă din republică: redactorul-şef al revistei BiblioPolis, filologul Vlad Pohilă a vorbit despre Ion Şpac ca fiind **mai mult decât un bibliograf...**, dr. hab. în istorie Anton Moraru a polemizat despre **Ştiinţa istorică în contextul cercetărilor bibliografului Ion Şpac**, dr. în filologie Claudia Slutu-Grama a evidenţiat **Dicţionarul „Scriitorii Moldovei Sovietice" – reper pentru cercetările ulterioare**, Maria Vieru-Işaev, bibliotecar, îl consideră pe **Ion Şpac la 80 de ani: model de tinereţe şi implicare socială**, bibliograful Raisa Vasilache a amintit despre **Bibliograful Ion Şpac – valorificator al presei periodice basarabene** etc.

După cum se vede din titlurile comunicărilor, domnul Ion Şpac s-a afirmat ca o personalitate ieşită din comun, cu multe gânduri pentru cercetare, cu multă curiozitate pentru aflarea şi împărtăşirea adevărului. Fireşte, cercetătorul Ion Şpac s-a format de-a lungul timpului prin căutare. Aşa cum mărturiseşte dânsul într-un interviu, a trecut prin diferite schimbări radicale: s-a născut într-un an cu organizarea colhozului „10 ani ai Moldovei", în 1930 şi în timpul vacanţelor de vară a lucrat în acest colectiv, contribuind la „construcţia comunismului". Primele cunoştinţe de carte şi de alfabet latin, le-a asimilat în anii 1936-1937 de la fraţii şi surorile mai mari, la şcoala primară din localitate învăţând doar trei ani: a urmat cel de-al Doilea Război Mondial, după care şcoala medie, Universitatea de Stat din Chişinău, Facultatea de Istorie şi Filologie (1955). Aceste domenii de cunoaştere vor marca drumul de mai departe al tânărului Ion Şpac: profesor de limbă şi literatură moldovenească mai întâi în Criuleni, apoi în Bulboaca, Anenii-Noi, bibliograf şi bibliograf superior la Biblioteca Republicană „N.C. Krupski" azi Biblioteca Naţională, iar din 1967 şi până astăzi rămâne preocupat de bibliografie, bibliologie, de elaborarea surselor informative în cadrul Bibliotecii Ştiinţifice Centrale a Academiei de Ştiinţe a Moldovei. A îndeplinit funcţiile de bibliograf principal (1967-1970), şef de sector la secţia de informare în domeniul ştiinţelor sociale a AŞM (1970-1977), director al BŞC a AŞM (1977-1985), bibliograf principal (1985-2000), bibliograf de categorie superioară la BŞC a AŞM (2000-2009). Este autor a peste 300 de publicaţii, dintre care sunt bine cunoscute *Revista Arhivele Basarabiei, 1929-1938: Studiu documentar-informativ* (Ch., 2006), *Revista Viaţa Basarabiei, 1932-1944: Cercetări bibliografice şi informative* (Ch., 2002), *Scriitorii Moldovei Sovietice: Index biobibliografic* (Ch., 1969), *Critica şi ştiinţa literară în Moldova: Bibliografie, 1924-1995* (în 6 fascicule) (coautor), *Academicianul Nicolae Corlăteanu: Biobibliografie* (Ch., 2006), *Academicianul Constantin Popovici: Savant. Scriitor. Publicist: Cercetări biobibliografice şi informative* (Ch., 2002), *Profesionalism, vocaţie, devotament: (Academicianul Haralambie Corbu la 70 de ani): Biobibliografie* (Ch., 2000), *Mihail Dolgan: Biobibliografie* (Ch., 1999), *Simion Cibotaru: Biobibliografie* (Ch., 1989) etc.

În prezent domnul Ion Şpac are „eticheta" celui mai avizat bibliograf basarabean, care trudeşte cu entuziasm şi devotament (Mihai Cimpoi), exeget al istoriei presei periodice de limbă română care radiografiază cele mai importante reviste basarabene (Ion Varta), modelul bibliografului ideal – bun la inimă, competent şi exigent, sfătos şi săritor la nevoie, curios şi dispus să ducă lucrul până la bun sfârşit, umorist şi convorbitor adevărat, cel care preţuieşte argumentul, detaliul, precizia (Ion Madan), fondator al bibliografiei literare din Republica Moldova, decan de profesiune şi înrobit al ştiinţei şi practicii bibliografice.

Mai mult, este persoana care înrudeşte o mare parte din bibliotecile din ţară prin ajutorul acordat, prin sfatul spus la momentul cerut, prin efortul depus la cerere sau la nevoie, prin buna dispoziţie pe care o răspândeşte printre colegi fără a cere vreun favor sau fără a-şi stabili vreun drept de autor. Îi dorim şi în continuare domnului Ion Şpac să rămână la fel de vivace şi de activ, la fel de implicat sufleteşte în munca de bibliograf şi de cercetare biblioteconomică.

La mulţi ani!

Dr. Aurelia Hanganu

Cu genă de savant veritabil

Membru corespondent al A.Ş.M. Andrei PALII la 70 de ani



Agronom, domeniul ştiinţific: genetica, ameliorarea şi biotehnologia culturilor agricole. Doctor habilitat în biologie (1984), profesor universitar (1986), membru corespondent al AŞM (2007).

S-a născut la 1 mai 1940 în satul Scorţeni, raionul Teleneşti. După absolvirea şcolii de şapte ani din satul natal urmează studiile la Colegiul Agricol din Cucuruzeni, raionul Orhei, pe care l-a absolvit cu menţiune în 1958. Activează în calitate de agronom în colhozul "M. Kalinin", raionul Teleneşti (1958-1959).

În anul 1964 absolveşte cu menţiune Facultatea de Agronomie a Institutului Agricol ,,M.V. Frunze" din Chişinău şi este angajat în funcţie de agronom-şef în colhozul ,,1 Mai" din raionul Dubăsari. În continuare şi-a onorat serviciul militar. Din 1966 s-a încadrat în cercetare în domeniul geneticii şi ameliorării plantelor, fiind aspirant, ulterior colaborator ştiinţific inferior (1968-1971) şi colaborator ştiinţific superior (1971–1974) în Secţia de genetică a plantelor a AŞM.

A susţinut teza de doctor în ştiinţe agricole în 1970. Între anii 1974-1975 a activat în calitate de şef de laborator la Institutul de Cercetări Ştiinţifice pentru Porumb şi Sorg (AŞP ,,Hibrid", actualmente Institutul de Fitotehnie ,,Porumbeni"), conferenţiar (1975-1985), profesor (1985-1989) la Catedra de ameliorare şi producerea seminţelor a Institutului Agricol din Chişinău.

Gradul ştiinţific de doctor habilitat în biologie l-a obţinut în anul 1984, susţinând teza respectivă la Institutul Ucrainean de Cercetări Ştiinţifice în Fitotehnie, Ameliorare şi Genetica ,,B. Iuriev" din Harkov pe tema: ,,Îmbunătăţirea calităţii boabelor de porumb prin metode de selecţie genetice". Între anii 1984–1988 exercită funcţia de prodecan, ulterior de decan al Facultăţii de agronomie al UASM (1989-2006). În perioada 1989-2001, precum şi din 2006 până în prezent este şef al Catedrei de ameliorare, genetică şi biotehnologie a culturilor agricole a Universităţii Agrare de Stat din Moldova. Ţine cursuri de genetică generală, evoluţionism şi ameliorarea specială a plantelor.

Iniţial, Andrei Palii a efectuat importante investigaţii în condiţiile Moldovei şi ale ţinutului Krasnodar, în colaborare cu academicianul G.S. Galeev, cu privire la controlul genetic şi utilizarea în practică a diferitor tipuri şi surse de androsterilitate citoplasmică la porumb.

Începând cu anul 1968 şi până în prezent, realizează ample cercetări teoretice şi practice consacrate studiului şi utilizării variabilităţii genetice în procesul de ameliorare a porumbului pentru calitatea bobului. Cercetările au fost iniţiate sub conducerea ilustrului savant acad. Anatol Kovarski. Dezvoltă concepţia cu privire la imensa diversitate genetică a speciei Zea mays l., care oferă mari posibilităţi în a găsi valoroase surse genetice şi noi combinaţii de gene în vederea îmbunătăţirii calităţii bobului.

În urma cercetărilor efectuate împreună cu colaboratorii săi a creat o colecţie de circa 400 analogi linii consangvinizate, ce conţin în genotipul lor genele o2, fl2, wx, su2 care se foloseşte pe larg în programele de genetică şi ameliorarea calităţii bobului de porumb atât în ţară, cât şi peste hotare.

Pentru prima dată a descoperit o genă nouă a endospermului – cfl2, care condiţionează manifestarea fenotipică a genei fl2 într-o singură doză şi un conţinut sporit de lizină şi metionină în bob, a depistat noi surse genetice cu un conţinut înalt de lizină în bob, inclusiv 5 care au în genotipul lor alela o2 şi 2 – alela fl2.

Prin utilizarea diferitor metode genetice şi de ameliorare a creat un bogat material iniţial, în baza căruia au fost obţinute câteva variante de hibrizi speciali de porumb:

- cu endospermul făinos şi un conţinut sporit de lizină de circa 4% în proteine (în baza mutaţiei o2);
- cu endospermul făinos şi un conţinut sporit de lizină de circa 4% în proteine şi un conţinut înalt de proteină de 13,5 – 14,5% în bob;
- cu endospermul semisticlos sau sticlos şi

un conținut sporit de lizină în proteină (pe baza recesivei duble o2su2 sau în urma folosirii acțiunii genelor modificatoare a endospermului o2);

- cu endospermul ceros şi un conținut de 99 – 100% de amilopectină în amidonul din bob.

Aceste cercetări s-au finalizat cu crearea şi omologarea a 5 hibrizi speciali de porumb în Republica Moldova şi a unui hibrid în Ucraina. Prof. univ. Andrei Palii este, de asemenea, coautor a 2 soiuri de grâu durum de toamnă şi 2 soiuri de soia, omologate în republică. Rezultatele cercetărilor au fost publicate în circa 240 lucrări ştiințifico-didactice, inclusiv o monografie şi două manuale. A elaborat şi a editat în 1998 primul manual „Genetica" în limba română pentru studenții facultăților de biologie din Republica Moldova. A adus o contribuție deosebită la elaborarea standardelor profesionale şi Curriculumurilor disciplinelor la specialitățile „Agronomie" şi „Selecția şi genetica culturilor agricole". Sub conducerea sa au fost pregătiți 2 doctori habilitați şi 9 doctori în ştiințe, printre care 3 sunt cetățeni ai altor state. În prezent este conducător ştiințific a 3 doctoranzi. Drept recunoştință a rezultatelor şi meritelor sale în cercetările de genetică vegetală şi în activitatea didactică prof. univ. Andrei Palii a fost ales în 1998 membru al Academiei Internaționale de Ştiințe Ecologice şi Securitate Vitală (or. S. Petersburg), în 2000 - membru al Academiei Internaționale în domeniul Învățământului Agrar (or. Moscova), iar în 2007 – membru corespondent al AŞM.

Prof. univ. Andrei Palii este membru al Consiliului Național pentru Acreditare şi Atestare, membru al Consiliului Național pentru Soiurile de Plante, membru al Comisiei Naționale pentru Securitatea Biologică, membru al Colegiului de redacție al revistei „Ştiința Agricolă" (UASM).

A fost distins cu titlul de laureat al Premiului Național pentru Ştiință şi Tehnică (2004), Medalia „Meritul Civic" (1993), Ordinul „Gloria Muncii" (2005), Medalia „60 de ani ai AŞM", medalia „75 ani ai UASM"(2008).

O viață frumoasă şi generoasă, pe măsura calităților sale umane distinse, trăieşte membru corespondent al A.Ş.M. Andrei Palii.

Subscriem din toată inima la un mesaj de viață lungă şi fructuoasă pentru dragul nostru coleg,

Acad. Boris Gaina

Virtutea de a fi Om

Membru corespondent al A.Ş.M. Ieremia ZOTA la 70 de ani



Medic, domeniul ştiințific: patomorfoza sistemului cardiovascular. Doctor habilitat în medicină (1988), profesor universitar (1990). Membru corespondent al Academiei de Ştiințe a Moldovei (1993).

Născut la 4 mai 1940 în satul Şirăuți, azi r-nul Briceni. După absolvirea Institutului de Stat de Medicină din Chişinău (1963) şi a doctoranturii, îşi desfăşoară activitatea didactică la aceeaşi instituție fiind: asistent (1963–1968), lector superior (1968–1972), conferențiar (1972–1987), şef al Catedrei de Morfopatologie (din 1987). În paralel cu activitatea didactică, desfăşoară o intensă muncă de cercetare – din 1992 ocupă şi funcția de şef al Laboratorului de angiopatologie al Centrului Ştiințific de Patobiologie şi Patologie al A.Ş.M., iar din 2004 este vicedirector al acestei structuri academice.

Cercetările ştiințifice în domeniul modificărilor vasculare în ateroscleroză pe care le-a întreprins s-au finalizat prin susținerea în 1988 la Moscova a tezei de doctor habilitat în medicină cu titlul „Morfologia funcțională a arterelor şi aterogeneza", care elucidează particularitățile structurale ale plăcilor aterosclerotice. Pe parcurs, a fost dezvoltată ideea despre importanța etiologică a factorului infecțios (Chlamidia pneumone, H. pylori, virusul citomegalic) în inițierea şi evoluția aterosclerozei. A efectuat cercetări asupra stadiului

prelipidic al aterosclerozei arterelor la nivel ultrastructural, fapt ce a permis obținerea de date noi despre modificările structural-funcționale din peretele aortei şi ale arterelor coronariene în stadii incipiente ale aterogenezei. În baza investigațiilor radioautografice au fost determinate particularitățile metabolice ale peretelui aortei în stadiile inițiale ale hipercolesterolemiei.

Rezultatele cercetărilor ştiințifice sunt reflectate în peste 150 de lucrări publicate în țară şi peste hotare, inclusiv 11 monografii, 2 manuale, 1 dicționar, între care: *Атеросклероз и эластика артерий* (1970, în colab.); *Ультраструктурные основы атеросклероза артерий* (red. resp., 1983); *Начинающийся атеросклероз* (1991); *Dicționar terminologic român-latin-rus de patologie generală* (1991, în colab.); *Атерогенез и иммунное воспаление* (1997); *Funcția ficatului în peritonitele grave* (2000, în colab.); *Aterogeneza (aspecte patobiologice)* (2001) ş.a. Deține 2 brevete de invenție şi peste 70 de certificate de inovație. A pregătit 5 doctori şi 1 doctor habilitat în medicină. A prezentat comunicări ştiințifice la congrese şi conferințe internaționale la Moscova, Sankt Petersburg, Erevan, Tbilisi, Bucureşti, Craiova, Atena, Berlin, Paris, Kiev. Din 1986 activează în calitate de medic anatomopatolog principal al Ministerului Sănătății şi Protecției Sociale al Republicii Moldova. Este preşedinte al Societății Morfopatologilor din Republica Moldova, membru de onoare al Societății de Anatomie Patologică din România, membru al Academiei de Ştiințe din New York.

A fost distins cu titlurile onorifice de „Om Emerit", laureat al Premiului de Stat, cu ordinul „Gloria Muncii".

Omul îşi influențează steaua, spunea pe drept cuvânt Lucian Blaga, *Omenia este prima virtute*, afirma Vauvenargues, iar *Succesul este dintotdeauna un fiu al îndrăznelii*, după cum zicea Voltaire.

Steaua vieții lui Ieremia Zota străluceşte frumos şi intens pe firmamentul ştiinței naționale. Omenia-i proverbială este prin sine un factor tămăduitor. Succesul său inspiră cutezanța tinerilor medici, care găsesc, în persoana lui Ieremia Zota, un mare dascăl şi un mare sfetnic. La mulți ani şi noi realizări, stimate dle profesor!

M. cor. Stanislav Groppa

Pedolog şi filozof

Dr. hab. Grigore STASIEV la 70 de ani



Pedolog, domeniul ştiințific: pedologie, agrochimie, protecția mediului. Doctor habilitat în biologie (1993), profesor universitar (1998).

Născut la 6 mai 1940 în or. Grigoriopol, Republica Moldova. A absolvit Universitatea de Stat din Moldova (1965), Facultatea Biologie şi Pedologie, specialitatea pedologie-agrochimie; Universitatea de Stat „T. Şevcenko" din Kiev (1989), Facultatea Filozofie, specialitatea filozofie, profesor de discipline filozofice, cu eminență; a fost doctorand la Institutul de Pedologie, Agrochimie şi Protecție a Solului „Nicolae Dimo" (1969), postdoctorand la Facultatea de filozofie a Universității „T. Şevcenko"din Kiev (1993).

A exercitat funcțiile de colaborator ştiințific inferior şi superior la Institutul de Pedologie, Agrochimie şi Protecție a Solului „Nicolae Dimo" (1969-1971), director al Filialei din Chişinău a Institutului Central de Deservire Agrochimică a Ministerului Agriculturii al URSS şi vicedirector general al AŞP „Fertilitate" (1978-1984). Din anul 1984, activează la Universitatea de Stat din Moldova, actualmente – la Catedra Ştiințe ale Solului, Geologie şi Geografie.

În 1974 a susținut teza de doctor în ştiințe biologice cu tema: „Solurile salinizate – solonețizate ale luncilor râurilor mici ale Moldovei şi ameliorarea lor", iar în 1993 – teza de doctor habilitat în biologie „Pedologia în sistemul ştiințelor biosferologice".

Cercetările ştiințifice întreprinse de dl Grigore Stasiev în cadrul secției de ameliorare a solurilor a Institutului de Pedologie, Agrochimie şi Protecție

a Solului „Nicolae Dimo" au urmărit studierea aprofundată şi multilaterală a solurilor sărăturate (soloneţizate), ale căror suprafaţă atinge în Republica Moldova peste 150 mii ha, şi elaborarea metodelor efective şi a tehnologiilor avansate privind ameliorarea radicală a acestora.

În secţie au fost aplicate pe larg expediţii geografice şi cercetări staţionare. O astfel de abordare a problemei a permis stabilirea specificului formării şi dezvoltării solurilor sărăturate situate pe rocile de bază, sedimente aluviale şi de a întocmi o grupare ameliorativă argumentată a lor.

Ca rezultat final, a fost elaborată o metodă complexă şi eficientă de ameliorare a soloneţurilor de stepă şi a cernoziomurilor soloneţizate care se aplică pe larg, demonstrând o eficacitate economică înaltă. Elementele principale ale metodei le-au constituit sistemul special de lucrare de bază a solului, aplicarea fracţionată a dozei de gips, îngrăşăminte organice şi minerale.

Concomitent, au fost elucidate o serie de aspecte teoretice esenţiale: condiţiile naturale de formare şi dezvoltare a solurilor sărăturate, rolul sodiului şi magneziului, gradul de toxicitate a acestora pentru plante, stabilirea duratei de acţiune a gipsului, motivele de apariţie a compactării profilelor de sol etc.

Grigore Stasiev a efectuat investigaţii experimentale în domeniul fizicii, ameliorării, mineralogiei, geochimiei solurilor, ecologiei, radioecologiei, geochimiei landşaftului. A cercetat starea radioecologică a mediului Republicii Moldova şi, în special, impactul accidentului de la Centrala Electrică Nucleară din Cernobâl. Este deţinător al Diplomei Consiliului Central al Societăţii Inventatorilor şi Raţionalizatorilor şi a Comitetului de Stat al URSS pentru Invenţii şi Descoperiri Ştiinţifice pentru elaborarea celor mai bune modele de tehnică nouă şi tehnologie avansată în anul 1982.

A încheiat construcţia, în centrul Chişinăului (str.Cosmonauţilor, 6), a unui bloc de laborator unic, înzestrat cu utilaj analitic performant din Ungaria. A coordonat lucrările anuale, cu ajutorul metodelor economico-matematice şi maşinilor electronice de calcul, de elaborare a planurilor ştiinţific argumentate de administrare a îngrăşămintelor şi pesticidelor pentru gospodăriile agricole şi analiza efectului lor economic.

Pe parcursul ultimelor două decenii, în activitatea profesorului Gr. Stasiev s-au conturat următoarele teme de cercetare: poluarea mediului cu metale grele, radioecologia, evaluarea chimico-ecologică a apelor de suprafaţă şi subterane, landşaftologie.

Fiind pasionat de ştiinţele Terrei, a studiat mineralogia argilelor neogene şi a rocilor cuaternare, conţinutul în ele a elementelor rare şi dispersate, radioactivitatea rocilor stratigrafice şi a apelor subterane ale Republicii Moldova. A participat şi a efectuat cercetări pe teren şi în laborator privind elaborarea proiectului de extindere a Carierei de gips „Criva" (2001), măsurilor de protecţie a mediului în preajma carierei (2009). A schiţat virtualele căi de evoluţie a Terrei în Univers, a estimat continuitatea, autonomia şi raportul dintre noţiunile *înveliş geografic, biosferă, noosferă*.

Un capitol aparte prezintă filozofia şi problemele filozofice ale Ştiinţelor Naturii, de care este preocupat continuu încă de pe băncile studenţeşti ale primei universităţi. A publicat circa 300 de lucrări ştiinţifice, a editat 5 monografii. Este posesorul brevetului de invenţie *Metoda obţinerii îngrăşămintelor din gazele fumigene ale centralelor termoelectrice.*

Contribuţia profesorului Gr. Stasiev la dezvoltarea pedologiei ca ştiinţă fundamentală este frecvent remarcată de diferiţi savanţi pe paginile revistelor Academiei de Ştiinţe a Rusiei *Почвоведение, Ştiinţa solului* (România) şi altor publicaţii internaţionale.

A participat la 45 de conferinţe ştiinţifice unionale şi internaţionale, inclusiv la 7 – cu rapoarte în şedinţele plenare, iar la Conferinţa Internaţională din Centrul Biologic al A.Ş. a Rusiei a prezentat primul raport „Organizarea sistemelor de soluri" (2007).

Profesorul Gr. Stasiev este membru al Academiei Internaţionale de Informatizare, al Academiei Internaţionale de Ecologie şi Securitate Vitală, al Academiei Naţionale de Ştiinţe Ecologice a RM. A fost distins cu titlul „Om al mileniului doi" de către Institutul American de Cercetări Biografice. Actualmente este secretar ştiinţific al Prezidiului Societăţii Naţionale de Ştiinţa Solului a Moldovei, membru al Consiliului Consultativ de Expertiză al A.Ş.M., membru al Comisiei de Experţi în Agricultură a CNAA, membru al seminarelor şi consiliilor specializate pentru susţinerea tezelor de doctor şi doctor habilitat.

Generos, sufletist, un mare pasionat de muzică clasică, deschis şi comunicabil, prof. Gr. Stasiev se bucură de dragostea şi respectul colegilor. Cu prilejul jubileului, îi dorim sănătate şi o activitate ştiinţifică prodigioasă mulţi ani înainte!

m. cor. S. Andrieş
dr. T. Leah
dr.hab.V. Cerbari
dr. V. Filipciuc
dr. D. Balteanschi

57 de ani în acelaşi institut
Dr. Dumitru BALTEANSCHI
la 80 de ani



Pedolog, domeniul ştiinţific: pedologie generală. Doctor în geografie (1970).

Dr. în geografie Dumitru Balteanschi – fiu de ţărani basarabeni – s-a născut la 18 mai 1930, în comuna Budachi, judeţul Cetatea-Albă. A urmat şcoala primară în satul natal (1936-1941), apoi şi-a continuat studiile secundare la Şcoala tehnică industrială din Cetatea-Albă (1942-1944) şi la şcoala medie nr.1 în aceeaşi localitate (actualmente Belgorod-Dnestrovsk, Ucraina (1945-1948). A urmat Facultatea de Pedologie şi Biologie a Universităţii de Stat din Chişinău. Aici, are fericita ocazie de a-i avea dascăli pe iluştrii savanţi acad. Nicolae Dimo şi prof. Igor Krupenikov, personalităţi care au influenţat puternic cugetul şi sufletul sensibil al tânărului, avid de cunoştinţe.

După absolvirea, în 1953, a Facultăţii Pedologie şi Biologie a USM, Dumitru Balteanschi, recomandat de acad. N. Dimo, a fost angajat la Institutul de Pedologie, Agrochimie şi Ameliorare, fondat în acelaşi an, pe 16 februarie, în cadrul Filialei Moldoveneşti a Academiei de Ştiinţe a URSS, în care activează fără întrerupere până astăzi. Ne bucurăm pentru colegul nostru, singura persoană care reprezintă astăzi prima generaţie de cercetători ştiinţifici ai institutului nostru.

Prima treaptă ocupată de Dumitru Balteanschi a fost cea mai de jos – laborant al Secţiei de pedologie, în cadrul căreia şi-a extins şi aprofundat cunoştinţele în domeniul respectiv sub conducerea şi îndrumarea iubiţilor săi pedagogi Nicolae Dimo şi Igor Krupenikov. Graţie acestor împrejurări, a avut posibilitatea de a studia învelişul de sol din întreaga Moldovă, participând activ la efectuarea investigaţiilor pe teren şi de laborator. Datele analitice şi documentele cartografice au servit ca sursă valoroasă pentru întocmirea hărţilor pedologice la diferite scări şi cu diferite destinaţii. Acestea, la rândul lor, au fost utilizate pentru realizarea zonării producţiei agricole la nivel detaliat ca mijloc important de valorificare la maxim a potenţialului productiv al resurselor de sol, apă şi climă; modernizarea sistemului naţional de monitoring al calităţii solului şi asigurarea unei bănci naţionale de date; alegerea şi amplasarea corectă a terenurilor în scopuri experimentale etc.

Un exemplu elocvent în acest sens serveşte gospodăria experimentală „Durleşti" din raionul Ialoveni. Pe teritoriul ei, în baza investigaţiilor pedologice, realizate de Dumitru Balteanschi în 1968, s-au efectuat cercetări privind perfecţionarea procedeelor şi metodelor de valorificare cu eficacitate maximă a resurselor funciare, sporirea productivităţii solului şi elaborarea metodelor de prevenire şi combatere a eroziunii solului, organizarea teritoriului şi îmbunătăţiri funciare etc. Această gospodărie agricolă a fost unică la mai mulţi parametri ştiinţifici şi economici, cunoscută pe larg nu numai în Moldova, dar şi peste hotarele ei.

În urma analizei şi sistematizării unui vast volum de materiale existente la aceea vreme, conţinutul cărora reflecta starea condiţiilor naturale, în special, cele referitoare la învelişul de sol în zona pedoclimatică centrală a republicii şi, completate cu rezultatele propriilor investigaţii, Dumitru Balteanschi a susţinut, în 1970, teza de doctor în ştiinţe geografice cu tema „Solurile Moldovei Centrale, legităţile răspândirii geografice ale acestora şi aspecte de valorificare".

În 1972, în bază de concurs, este numit şef al Subdiviziunii informaţie, implementare şi brevetare, în cadrul căreia lucrează şi în prezent. Activitatea sa este consacrată problemelor ce ţin de transfer tehnologic în producţie, activităţi inovaţionale, implementarea rezultatelor cercetărilor ştiinţifice obţinute de colaboratorii institutului, editarea literaturii de specialitate (monografii, culegeri, broşuri, articole etc.) ca responsabil de ediţie, convocarea conferinţelor, simpozioanelor, seminarelor, organizarea de expoziţii, emisiuni televizate şi radiofonice, publicarea articolelor în ziare şi reviste. E vorba de o muncă profesională vastă şi necesară, inclusiv de promovare a ştiinţei.

Pentru stimularea procesului de popularizare a acţiunilor inovaţionale avansate, dr. Dumitru Balteanschi elaborează, creează şi confecţionează exponate originale: machete, postere, hărţi, scheme, mostre, imagini etc. Exponatele nominalizate, reflectând activitatea de creaţie a colectivului, au generat un viu interes din partea vizitatorilor,

fiind apreciate la înalta lor valoare de comisiile specializate, aducând institutului şi, personal, dlui Balteanschi diverse distincţii: medalii, premii, diplome.

Veritabil specialist, pedologul Dumitru Balteanschi s-a afirmat şi ca un traducător de probitate din rusă în română în domeniul ştiinţei solului. Printre lucrările cele mai însemnate, la traducerea cărora şi-a adus contribuţia, sunt: „Buletin ecopedologic" (I ediţie, a. 1993); „Program complex de valorificare a terenurilor degradate şi sporire a fertilităţii solului" (partea I şi II, 2005); „Eroziunea solului" (Chişinău, 2004), tradus din proprie iniţiativă şi editat. Cartea ca produs final a fost înalt apreciată: Academia de Ştiinţe a Moldovei i-a acordat Premiul pentru lucrări ştiinţifice de valoare pe anul 2005; Academia de Ştiinţe Agricole şi Silvice „Gheorghe Ionescu-Şişeti" – „Diploma de excelenţă", iar Societatea Inventatorilor din România – „Diploma de excelenţă" şi „Medalia Ecoinvent".

Dr. Dumitru Balteanschi este autor şi coautor a 5 monografii şi a 90 de lucrări ştiinţifice, publicate în principalele reviste de profil, confirmând şi prin acest fapt activitatea sa profesională. A participat la cel de al VIII-lea Congres Internaţional de Pedologie (Bucureşti, 1964), prezentând comunicarea „Rezultatele investigaţiilor pedocartografice în Moldova şi valorificarea acestora în economia naţională".

Este Laureat al Premiului de Stat în domeniul ştiinţei şi tehnicii (1989). A fost menţionat cu medalia jubiliară a AŞM „60 ani de la fondarea primelor instituţii academice din Republica Moldova", cu medalii de aur şi argint la Expoziţiile Unionale din Moscova, medalia „Veteran al muncii", medalia comemorativă, consacrată a 100 de ani de la apariţia operei fundamentale a lui V. Docuceaev „Русский чернозем".

Onorabilul jubileu de 80 ani îl găseşte pe Dumitru Balteanschi în plină activitate, cu realizări şi noi planuri în domeniul promovării cercetărilor ştiinţifice. Îi urăm succese, multă sănătate, să cunoască şi în continuare bucuria împlinirilor. La mulţi ani!

m. cor. Serafim Andrieş
dr. hab. Igor Krupenicov
dr. Dumitru Bratco
dr. Tamara Leah
dr. Olga Arhip
dr. Valerian Cerbari
dr. Grigore Stasiev

Un economist şi un manager performant

Dr. hab. Valeriu DOGA la 60 de ani



Economist, domeniul ştiinţific: economia şi managementul în ramură şi domeniu de activitate. Doctor habilitat în ştiinţe economice (1991), profesor universitar (1991), preşedinte al Comisiei de experţi a CNAA (2006).

Născut la 25 mai 1950 în regiunea Kirovograd, Ucraina, a absolvit cu succes, în 1972, Institutul Agricol „M.V. Frunză" din Chişinău, îmbrăţişând domeniul "Tehnologia procesului de producere în sectorul agroindustrial", specialitatea de agronom-cercetător. Şi-a continuat studiile la Institutul Agricol din Dnepropetrovsk, Ucraina, studiind problematica organizării şi analizei activităţii economice a întreprinderii, specialitatea de organizator-economist, pe care l-a absolvit în 1976.

În 1980 încheie studiile de doctorat în cadrul UASM din Chişinău, acordându-i-se titlul de doctor în ştiinţe economice în probleme de economie şi management în ramură şi domeniu de activitate.

Studiile de doctorat şi lucrarea realizată în cadrul Institutului Unional de Economie Agrară, Academia de Ştiinţe Agrare din Moscova, s-au soldat, în 1991, cu obţinerea titlului de doctor habilitat în ştiinţe economice. Cunoştinţele vaste în economie l-au determinat să-şi înceapă activitatea didactică în cadrul Universităţii Agrare de Stat din Moldova (UASM), unde a fost profesor universitar în domeniul marketing şi finanţe.

Valeriu Doga a demonstrat că, prin perseverenţă şi atitudine responsabilă, se pot obţine rezultate remarcabile. Astfel, profesorului universitar i s-a oferit posibilitatea şi încrederea de a conduce Catedra marketing şi finanţe în perioada 1994-2001. În anii 2005-2006 activează în calitate de şef Catedră management în cadrul Institutului de Economie şi de Perfecţionare în domeniul Agroalimentar.

Dr. hab. Valeriu Doga s-a manifestat plenar şi în calitate de deputat al Parlamentului Republicii Moldova, fiind secretar al Comisiei juridice, numiri şi imunităţi, autor şi coautor la 28 de Legi şi Hotărâri ale Parlamentului Republicii Moldova (2001-2005).

Din 2007 până în prezent este cercetător ştiinţific principal la Institutul de Economie, Finanţe şi Statistică. Activitatea sa de cercetare este vastă şi cu rezultate importante. Este conducătorul Proiectului de Stat „Argumentarea tehnico-ştiinţifică a investiţiilor capitale şi a proiectelor-tip de afaceri pentru întreprinderile mici şi mijlocii în sectorul agroalimentar" (2006-2007), având drept scop principal asigurarea unei dezvoltări stabile a sectorului agroalimentar, industrializat în mediul rural prin utilizarea unor mecanisme economice şi instrumente de dezvoltare şi eficientizare, ajustate la condiţiile autohtone. Din anul 2001 până în prezent este membru al Seminarului ştiinţific pentru susţinerea tezelor de doctor şi doctor habilitat (specialitatea – management şi marketing), ASEM; 1994-2009 – membru al Comisiei de experţi a CNAA; 2006 – preşedinte al Comisiei de experţi a CNAA.

A pregătit 12 doctori în ştiinţe economice, inclusiv 2 din Iordania, 1 din Siria. Este autor şi coautor a 109 lucrări publicate, inclusiv cărţi, monografii şi manuale.

Spirit în căutare, laborios şi consecvent, la cei 60 de ani, talentatul om de ştiinţă Valeriu Doga este plin de viaţă, energie, putere şi voinţă. Colegii de la IEFS îi adresează sincere felicitări, urări de multă sănătate. Să aveţi parte de noi aspiraţii şi bucurii de la cei dragi!

Colectivul Institutului de Economie, Finanţe şi Statistică, A.Ş.M.

Optimistul optimizării tehnico-ştiinţifice

Acad. Mircea BOLOGA la 75 de ani



Fizician, domeniul ştiinţific: termo- şi electrofizică. Dr. hab. în ştiinţe tehnice (1973), prof. univ. (1976). Membru corespondent (1978) şi membru titular (1992) al A.Ş.M.

Născut la 31 mai 1935 în satul Parcova, azi r-nul Edineţ. A absolvit Facultatea de Fizică a US din Chişinău (1956) şi doctorantura la Institutul de Energetică „G. Krjijanovski" din Moscova (1961). Activează ca cercetător ştiinţific la Institutul de Energetică şi Automatică al A.Ş.M. (1961), reorganizat în Institutul Probleme Electrofizice (1963), apoi în Institutul de Fizică Aplicată, şef de laborator (din 1964 până în prezent), director adjunct (1974–1979), director al IFA al A.Ş.M. (1979–1997) şi al Centrului probleme electrofizice al IFA (din 1997).

A fondat şcoala ştiinţifică în domeniul intensificării transferului de căldură şi de masă din RM. Este iniţiator şi conducător al cercetărilor sistematice ale proceselor de transfer de căldură şi de masă sub acţiunea câmpurilor electrice şi magnetice şi ale particularităţilor hidrodinamice în curgeri cavitaţionale, care reprezintă o direcţie nouă în termofizică şi electrofizică.

A consolidat, la IFA, o echipă de profesionişti, care se ocupă de studiul mai multor domenii: corpul solid, semiconductorii, supraconductibilitatea, posibilităţile neexplorate de utilizare a electricităţii; a contribuit la dezvoltarea bazei experimentale de producţie, a desfăşurat o fructuoasă activitate privind protejarea rezultatelor aplicative, la stabilizarea

relațiilor de colaborare cu instituțiile de învățământ superior şi cu numeroase instituții ştiințifice din mai multe țări.

Este autor a peste 900 de lucrări ştiințifice, inclusiv autor şi coautor a 12 monografii, între care: *Электроконвекция и теплообмен* (1977, în colab.); Теплообмен при кипении и конденсации в электрическом поле (1987, în colab.); *Электроконвективный теплообмен дисперсных систем* (1989, în colab.); *Электрогидродинамические испарительно-конденсационные системы* (1991, în colab.); *Двухфазные системы жидкость–пар в электрическом поле* (1992, în colab.); *Рафинация подсолнечного масла в электрическом поле* (2004, în colab.); *Electrotehnologii* (în 3 vol., Bucureşti, 1999–2005, în colab.) ş.a. Autor a circa 300 de brevete de invenție şi patente. A pregătit peste 50 de doctori şi doctori habilitați.

A fondat, în 1965, împreună cu acad. Boris Lazarenco, Revista ştiințifico-tehnică *Электронная обработка материалов* – prima şi unica de acest profil, pe care o îngrijeşte de peste 45 de ani şi o conducea inițial în calitate de redactor-şef adjunct (1965–1979), apoi în cea de redactor-şef – până în prezent. Revista se editează în SUA în versiune engleză şi se bucură de o înaltă apreciere. Participă la numeroase conferințe şi simpozioane republicane şi internaționale (Moscova, Sankt Petersburg, Kiev, Riga, Roma, Bucureşti, Japonia, Canada etc.). Este unul dintre organizatorii conferințelor „Prelucrarea electrică a materialelor" (Chişinău).

Este laureat al Premiului de Stat, distins cu ordinele „Prietenia Popoarelor" (1985), „Gloria Muncii" (1995), „Ordinul de Onoare" (2009), titlul „Om emerit" (2001), Medalia „Gheorghe Pobedonosets" (Ucraina, 2002), cu Premiul preşedinților Academiilor de Ştiințe din Belarus, Moldova şi Ucraina, Premiul special al Societății Termotehnicienilor din România. Este cetățean de onoare al satului natal, iar gimnaziul din Parcova, conform unei decizii a primăriei din anul trecut, poartă numele acad. Mircea Bologa.

Receptiv la schimbările din societate, „argint viu", investind dinamism şi pasiune în tot ce face, acad. Mircea Bologa este iubit pentru optimismul său debordant şi umorul fin. Are spirit de echipă pronunțat şi o rară calitate de a lega prietenii durabile. La mulți ani şi la noi performanțe, stimate dle academician!

M.cor. Ion Tighineanu
M.cor. Leonid Culiuc

În livada cu mere de aur

Dr. hab. Nicolae BUJOREANU la 60 de ani



Horticultor, domeniul ştiințific: fiziologia şi biochimia plantelor. Doctor habilitat în ştiințe agricole (2003).

Dacă e să vorbim de ştiința fundamentală şi aplicativă, cercetările dlui Nicolae Bujoreanu au un caracter mixt şi, de regulă, se finalizează cu implementări în economia națională. Încă din tinerețe, la facultate, a fost captivat de o problemă foarte importantă pentru țară şi pentru fiecare pomicultor în parte: cum pot fi păstrate fructele de măr, pere etc. o perioadă cât mai îndelungată. E foarte plăcut şi delicios să mănânci iarna un măr sau o pară, care să arate bine, proaspete, de parcă ar fi fost rupte imediat de pe pom. În supermarchetele din capitală vei găsi şi în prezent mere din recolta anului trecut, frumoase şi fragede, cu adevărat de aur dacă ne referim mai cu seamă la preț, aduse în majoritatea cazurilor prin exporturi. Realizări ştiințifice şi tehnologii de păstrare a fructelor avem şi noi. Dar acestea, desigur, necesită investiții. E păcat că ele nu se aplică la scară industrială, ceea ce ar aduce beneficii țării şi fiecărui pomicultor în parte.

Nicolae Bujoreanu e din satul Coteala, raionul Briceni (născut la 6 iunie 1950), a fost admis la facultatea de horticultură a Institutului Agricol „M. Frunze" din Chişinău, pe care a absolvit-o cu succese în anul 1973. În perioada imediat următoare (1974-1979) activează în funcție de specialist principal al Asociației Ştiințifice de Producție „Varnița" pe lângă Ministerul Gospodăriei Fructelor şi Legumelor al

RSSM. A existat şi un atare minister pe timpuri, de altfel cum ar fi devenit Moldova – o grădină înfloritoare a ex-URSS, dacă nu i s-ar fi acordat domeniului respectiv o atenţie la nivel de stat. Începând cu anul 1979 şi până în prezent activează în cadrul Institutului de Fiziologie a Plantelor, din 2007 – Institutul de Genetică şi Fiziologie a Plantelor, unde-şi onorează toate funcţiile şi obligaţiunile care i-au fost încredinţate, începând cu cele de doctorand, specialist, cercetător de toate gradele până la cea de şef de laborator.

În 1987 Nicolae Bujoreanu a susţinut teza de doctor în ştiinţe la Institutul Economiei Naţionale „Gh. Plehanov" din Moscova cu tema: „Influenţa termenilor de recoltare şi a condiţiilor de creştere asupra capacităţii de păstrare a fructelor de pere". Rezultatele ulterioare ale cercetărilor savantului de peste un deceniu şi jumătate, obţinute în livezile Republicii Moldova, s-au reflectat în cea de a doua teză de doctor habilitat în ştiinţe agricole cu tema "Formarea condiţionată a fructelor pentru păstrarea lor îndelungată", susţinută cu brio în 2003.

Voi remarca că dr. hab. Nicolae Bujoreanu este un specialist recunoscut în domeniul fiziologiei formării şi maturizării fructelor. Aria intereselor sale ştiinţifice include studierea rolului substanţelor biologic active, macro- şi microelementelor, factorilor biotici şi abiotici în reglarea proceselor fiziologo-biochimice de creştere, formare şi maturizare a fructelor, precum şi în sporirea imunităţii acestora la dereglările funcţionale şi bolile fungice în perioada post recoltară. A iniţiat şi a argumentat ipoteza creşterii, formării şi maturizării dirijate a fructelor, formării şi realizării potenţialului lor de păstrare, conform sistemului tehnologic „Creştere-Recoltare-Păstrare" iniţiat de autor. În baza cercetărilor fundamentale fiziologice, biochimice şi structurale, a elaborat noi metode, remedii şi procedee de formare condiţionată a fructelor de măr şi de păstrare a lor îndelungată, de sporire a rezistenţei acestora la acţiunea factorilor nefavorabili de mediu prin utilizarea substanţelor biologic active de provenienţă naturală, microelementelor, hipoxiei, precum şi a uleiurilor volatile.

În ultimii ani, cercetările sale ştiinţifice s-au diversificat – desfăşoară cu succes investigaţii în domeniul elaborării tehnologiilor de obţinere a fructelor bacifere (zmeur, coacăz, agriş, căpşun ş.a.) pe baze ecologice şi implementarea lor în producere. Se ştie că aceste delicatese, produse de mama-natură şi ameliorate de oamenii de ştiinţă, sunt bogate în vitamine şi minerale, foarte necesare organismului uman. Rezultatele investigaţiilor sunt reflectate în peste 170 de lucrări ştiinţifice, inclusiv 3 monografii, 7 broşuri, 3 tehnologii, 37 brevete de invenţie, o parte din care se implementează cu succes în complexul agroindustrial, efectul lor economic cifrându-se la zeci de milioane de lei. Procedeele, metodele şi remediile elaborate au fost expuse la diverse Saloane de invenţii, expoziţii şi târguri naţionale (Chişinău) şi internaţionale (Iaşi, Bucureşti, Cluj-Napoca – România; Geneva – Elveţia; Bruxelles – Belgia; Pittsburg – SUA), unde au fost distinse cu Marele Premiu la Salonul Internaţional pentru Tineret din Moldova, cu 7 medalii de aur, 5 de argint şi 6 de bronz.

O mare valoare pentru pomicultura republicii constituie monografiile, semnate de omagiat „Capacitatea de păstrare a fructelor şi factorii de diminuare a pierderilor în perioada de păstrare" şi „Calitatea şi capacitatea de păstrare a fructelor în dependenţă de condiţiile de creştere şi gradul lor de maturizare". În calitate de şef de laborator pe durata mai multor ani şi de membru al Consiliului ştiinţific al Institutului de Genetică şi Fiziologie a Plantelor Nicolae Bujoreanu a acumulat o vastă experienţă de organizare a cercetărilor ştiinţifice, crearea condiţiilor de realizare şi implementare a rezultatelor elaborate în circa 20 de gospodării din ţară, în special în nordul republicii cu mari suprafeţe de livadă. Lucrând într-un colectiv ştiinţific toată viaţa, omagiatul nostru găseşte timp şi pentru onorarea obligaţiunilor de preşedinte al comitetului sindical al institutului. Dar în acest sens, toată lumea ştie că există probleme, diverse solicitări ale oamenilor, pe care trebuie să le îndeplineşti sau să găseşti soluţii optime într-o situaţie sau alta.

Nicolae Bujoreanu rămâne fidel şi în continuare cauzei vieţii sale – păstrarea fructelor. Îl consider cel mai important exponent al cercetărilor din domeniu de la noi. În preajma zilei sale de naştere, şi-a făcut un cadou de muncă, de altfel şi nouă, colegilor săi, cred că şi tuturor celor interesaţi de rezultatele sale ştiinţifice – noua monografie „Creşterea direcţionată a fructelor pentru păstrare îndelungată". E o lucrare de actualitate şi de valoare, când vorbim despre căile ieşirii din impas a economiei naţionale, când meditâm cu privire la cucerirea unor spaţii cu marfă competitivă pe piaţa internaţională. Prin urmare, e vorba de integrare cu paşi mici, dar fermi, în comunitatea statelor europene.

La mulţi ani, stimate şi drag coleg!

Academician Simion Toma

Medic cu realizări excepţionale

Dr. hab. Ludmila EŢCO la 65 de ani



Savantul cu renume Ludmila Eţco s-a născut la 20 iunie 1945 în com. Buţeni, r. Hînceşti. După absolvirea cu menţiune a şcolii medii în anul 1962 şi a Facultăţii de medicină generală a Institutului de Stat de Medicină din Chişinău în 1968, a fost angajată, conform ordinului de repartizare al Ministerului Sănătăţii, la Spitalul Clinic Raional Nisporeni în funcţie de medic obstetrician-ginecolog.

Ocupă succesiv funcţiile de medic de sector în consultaţia de femei nr. 2 (Chişinău, 1970-1972), medic ordinator în staţionarul Maternităţii republicane (Chişinău, 1972-1977), medic-şef adjunct pe probleme curative la Maternitatea nr. 1 (Chişinău, 1977-1986), medic-şef adjunct pentru expertiză medicală al Centrului de Ocrotire a Sănătăţii Mamei şi Copilului (Chişinău, 1986-1988), şef al Departamentului ştiinţific obstetrică (Chişinău, 1988-2003) şi director (Chişinău, 2003-2010) al Institutului de Cercetări Ştiinţifice în Domeniul Ocrotirii Sănătăţii Mamei şi Copilului.

În anul 1977, doamna Ludmila Eţco începe activitatea pedagogică la USMF "Nicolae Testemiţanu" în funcţie de asistent universitar. În 1984 susţine teza de doctor „Analiza comparativă a operaţiei cezariene intra- şi extraperitoneale", iar în 1995 – teza de doctor habilitat „Metode nemedicamentoase de profilaxie a complicaţiilor septico-purulente după operaţia cezariană" la specialitatea obstetrică şi ginecologie, devenind **prima femeie-obstetrician din Republica Moldova cu grad ştiinţific de doctor habilitat.** În anul 2004 i se conferă titlul ştiinţific de profesor-cercetător.

În perioada de activitate doamna Ludmila Eţco s-a afirmat ca un specialist cu vaste cunoştinţe în domeniul obstetricii şi ginecologiei, responsabilă, cu iniţiativă şi spirit inovator. Deţine categoriile superioare de calificare ca medic obstetrician-ginecolog şi medic specialist în managementul sanitar, este consultant şi acordă asistenţă medicală urgentă populaţiei republicii.

Pe parcursul anilor 2003-2010, a gestionat activitatea uneia din cele mai prestigioase instituţii – Institutul de Cercetări Ştiinţifice în domeniul Ocrotirii Sănătăţii Mamei şi Copilului, inclusiv cea de cercetare-dezvoltare.

Dr.hab. Ludmila Eţco participă la crearea tehnologiilor moderne medicale adjuvante de profilaxie, diagnostic şi tratament al afecţiunilor septico-purulente în obstetrică şi ginecologie, reducerea morbidităţii şi mortalităţii infantile şi materne în Republica Moldova. Este autor a peste 250 de lucrări ştiinţifice, inclusiv 7 monografii, 1 compendiu, 13 ghiduri naţionale, 13 elaborări metodice şi 29 brevete de invenţie. A obţinut 4 medalii de aur, una de argint şi 5 de bronz la Expoziţiile Naţionale şi Internaţionale de Inventică.

Pentru merite deosebite în dezvoltarea medicinii şi rezultate remarcabile în activitatea profesională, didactică şi de inovare a fost decorată cu **Medalia de Aur „The WIPO Medal for Outstanding woman inventor Certificate WIPO AWORD"** a OMPI (2000), Diploma de excelenţă şi ordinul tehnico-ştiinţific şi cultural „Leonardo da Vinci" (2000), Diploma de Recunoştinţă a A.Ş.M. (2004), distincţia onorifică „Inventator remarcabil" (2004), Premiul Naţional în domeniul ştiinţei şi tehnicii al CSŞDT al Republicii Moldova (2004). Sub conducerea ştiinţifică a profesoarei Ludmila Eţco au fost pregătite şi susţinute 6 teze de doctor şi 4 teze de doctor habilitat.

Graţie realizărilor ştiinţifice importante în domeniul profilaxiei complicaţiilor septico-purulente în obstetrică şi ginecologie, dr.hab. Ludmila Eţco se bucură de respect şi apreciere. Este membru al Consiliului Naţional pentru coordonarea şi monitorizarea realizărilor Programului Naţional de promovare a modului sănătos de viaţă, membru al Asambleei A.Ş.M., Preşedinte al Consiliului Ştiinţific Specializat pentru susţinerea tezelor de dr. şi dr.hab. în obstetrică şi ginecologie, Preşedinte al Consiliului Ştiinţific al Institutului de Cercetări Ştiinţifice în domeniul Ocrotirii Sănătăţii Mamei şi Copilului, vicepreşedinte al Consiliului de conducere a societăţii "Obstetrică şi Ginecologie" membru al Comisiei republicane ştiinţifico-metodice de profil „Obstetrică şi ginecologie" pe lângă Consiliul de Experţi al MS, membru al Comisiei de Atestare pentru obstetrică şi ginecologie, voluntar al Fundaţiei Ecoul Cernobâlului din RM, membru al colegiilor de redacţie ale revistelor ştiinţifico-practice „Buletin de perinatologie", „Sănătate publică şi managementul în medicină" şi „Curierul medical".

În numele comunităţii ştiinţifice şi al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, îi adresăm sincere felicitări dnei Ludmila Eţco cu ocazia onorabilei vârste. Sănătate, bucurii de la cei dragi şi succese întru dezvoltarea ştiinţei şi practicii medicale!

Academician Teodor Furdui
Doctor în medicină Leonid Chişlaru